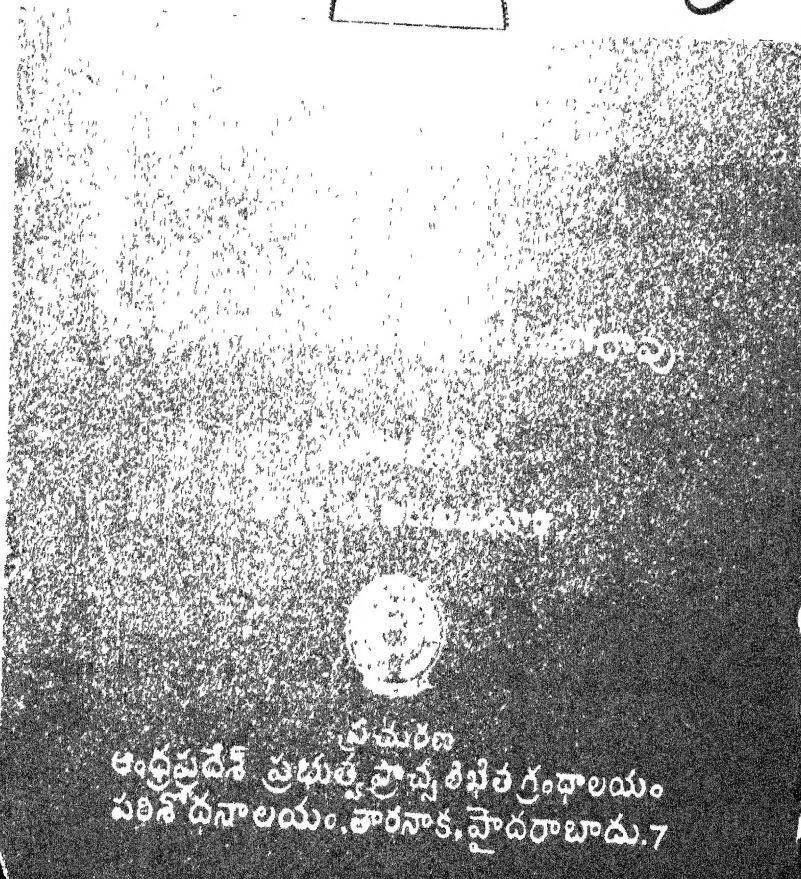

ఉదయనోదయము

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రచురిత గ్రంథాలయం

హైదరాబాద్

ప్రచురిత సంవత్సరము

ప్రచురిత
ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రచురిత గ్రంథాలయం
పరిశోధనాలయం, తారనాక, హైదరాబాదు. 7

ఉదయనోదయము

('వనమాలి విలాస' సంక్షిప్త ప్రతి సహితము)

నారస సూరస ప్రణీతము

సంశోధన పరిష్కారములు :

డాక్టర్ వాసిలి వేంకట లక్ష్మీనరసింహారావు, ఎం.ఎ., విహెచ్.డి.

డైరెక్టర్.

ఆం.ప్ర.ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయం, పరిశోధనాలయం, హైదరాబాద్-7.

సంపాదకీయం :

డాక్టర్ బి. అరుణకుమారి, ఎం.ఎ., విహెచ్.డి

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం, వాల్తేరు.

ప్రచురణ :

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ

ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయం, పరిశోధనాలయం,

తారనాక, హైదరాబాద్-7

A.P. Govt. O.M.L. & R.I., Series - 11

UDAYANŌDAYAMU

by

NĀRANA SŪRANA

First Edition : Mar. 1983

Copies 500

Price :

Published by

Andhra Pradesh Government
Oriental Manuscripts Library
and Research Institute,
Tarnaka, Hyderabad-7

Title Block Designed by

B. K. Chary

PRINTED AT

THE ANDHRA PRADESH GOVT. TEXT-BOOK PRESS
MINT COMPOUND, HYDERABAD - 4

అనుక్రమణిక

	పుట
Preface By Dr. V. V. L. Narasimha Rao	ix
Udayanodayamu	ix
Narana Surana	ix
Dedication and date of the work	x
Vanamali Vilasamu and Udayanodayamu	x
The Endeavours of A P Govt O M L & R. I	xii
The Critical Edition	xii
The Norms Editing	xiii
An Appreciation and Acknowledgement	xv
The Story of Udayana	xvii
<i>By Vidyaratna Kalaprapurna · Dr. Nidadavolu Venkata Rao</i>	
సరిపాదకీయం దా వి అరుణకుమారి	౧౯
ఉదయనోదయ కృతికర్త, కృతిభర్త	౧౯
'ఉదయనోదయ' కథ	౨౪
భారతీయ సాహిత్యంలో ఉదయనకథ	౪౩
ప్రబంధరచన, వర్ణనలు	౪౭
పరిష్కార పేడిక. దా వి.వి.యల్. నరసింహారావు...	౫౫
ఉష్కమము	౫౫
సంశోధన పద్ధతి	౫౯
తండ్రి కొడుకుల కవిత్వము	౬౦
పరిష్కార సూత్రములు	౬౩
మూలగంధ సంవాదము	౭౦
వనమాలి విలాసము—ఉదయనోదయము. భావసారావ్యము	౭౫
ఉదయనోదయము అనన్యగమా?	౭౯
సూరన విద్యాసంస్కారము	౮౨
కవితా సామగ్రి	౮౫
వ్యాకరణాంశములు	౮౬
తెలుగు పలుకుబడులు, లోకోక్తులు	౯౦
శృంగార సంభావన	౯౦

పుట

గానకథాభినివేశము	70
జ్యోతిశ్శాస్త్రవిచారము	77
ఫందోఽభిమానము	77
రచనా ప్రాగల్భ్యము	100
జాచితీకంకాసంతులు	103
మూరనపై సంస్కృతాంధ్ర కవుల ప్రధానము	104
పరిష్కార ఫలశ్రుతి	102

'ఉదయనోదయ' 'వనమాలినిలాస' ముద్రితప్రతులందలి అధ్యుచ్చికలలోని సంకేతముల వివరణము	100
---	-----

ఉదయనోదయము (మూలగ్రంథము)

ప్రథమాశ్వాసము

ఇన్ద్దదేవతా ప్రార్థనము	1
సుకవిస్తుతి	3
మకవి నింద	3
కృతికర్తృ నాత్మకప్రజ్ఞ	4
కృతిపతిత్వ నిర్ణయము	5
కృతిపతి సంకాపతార వర్ణనము	6
వ్యవ్యంజనములు	18
కథా ప్రారంభము	20
పుర వర్ణనము	20
సహస్రసానీకప్రభు వర్ణనము	26
మాతలి యోగమునము	29
సహస్రసానీకుఁ డమరావతికి బయలుదేరుట	31
అమరావతి వర్ణనము	31
సహస్రసానీకుఁడు సుధర్మసభయందుఁ బ్రవేశించుట	37
పురందరుఁడు వత్సాధీశునకు భావిశుభం బెఱిగించుట	39
తితోత్తమ సహస్రసానీకుని శపించుట	40
సహస్రసానీకుఁడు విరహవేదనఁ బొందుట	41
శిశిరోపచారములు	47
సహస్రసానీకుని కడకు నారదుఁ డేతెంచుట	52

ద్వితీయాశ్వాసము

	పుట
నారదుడు సహస్రానీకునకు మృగావల వృత్తాంతం చెబిండు	57
వసంతర్తు వర్ణనము	59
వనకేళి వర్ణనము	62
జలకేళి వర్ణనము	66
మదనారాధనము	68
మృగావల చెలికదైలు చైత్రాదుల సంహారించుట	70
శిశిరోపచరములు	73
మృగావల రాసు కలగల్గు నిధంబు చెలుల తెలియించుట	81
సుదన దూషణాదికము	83
మృగావలకి బ్రహ్మసేవి విధ వురుప కరోణ్యం	
చైత్రపలంబులు మౌఘులు	84
యుగంధరామార్త్యుడు మృగావల సహస్రానీకుల సంక్లిష్ట	
ప్రయత్నించుట	98
అందాన కాంక్ష	101
సర్పగౌరవ వర్ణనము	103
తేండు గిద్దురియైన భార్యకొక్క దిట్టటపై ముందుగా	
కారాంబులను చేలెంచుట	104
మృగావలని నివాసం డెత్తికొని పోవుట	109
జనుదగ్గిరును మిని మృగావల నాదరించుట	111
ఉదయను ఉదయించి గినిదిన ప్రవర్తనానుభవము	112
ఉదయనుడు రసాతిలమునకేగి లలితయను కన్యంబుడయ్యుట	113
శాపముపైయై లలిల విద్యాధర లోకంబున కేగుట	115
ఉదయనుడు తల్లికడకు వచ్చుట	115
కంకణాభిజ్ఞానంబున సహస్రానీకుడు దేవి సన్దేశించుట	116
నూర్వాప్తమయ వర్ణనము	119
చంద్రదేవయ వర్ణనము	123
ప్రభాత వర్ణనము	126

తృతీయాశ్వాసము

జమదగ్న్వాశ్రమ వర్ణనము	..	130
జమదగ్ని సహస్రానీకునకు సుతసహితంబుగా మృగావల		
నవగించుట	...	132

యౌవరాజ్య పట్టాభిషిక్తుడై యుదయనుడు రాజ్యంబేలుట .	134
సహస్రాసానీకుడు వార్ధకంబున సలీ సమేతముగఁ బుణ్యలోకంబునకుఁ జనుట .	135
ఉదయన ప్రాభవ వర్ణనము . .	136
గ్రీష్మర్తు వర్ణనము .	137
కిరాతుండొకఁడు జనపాలు పాలి కేతెంచుట .	139
చుహీకాంతుఁడు నేటకు వెడలుట .	141
స్వగయా నిహార వర్ణనము .	144
అవంతీశ్వరుఁడు కూతునకు వీడె నేర్పించుటకై యుదయనుని రప్పింపఁజెంచుట .	148
అవంతీశ్వరుఁ డుదయను నొద్దకు దూతసంపుట	150
యౌగంధరాయణుం డుదయనున కవంతీశ్వరు వృత్తాంతం బెఱిగించుట .	152

చతుర్థాశ్వాసము

యౌగంధరాయణుం డుదయనునకు వాసవదత్త నభివర్ణించి చెప్పుట .	155
అవంతీశ్వరుం డుపాయంబున నుదయనుం బట్టికొని యుజ్జయినికిఁ చెప్పుట ..	163
వత్సరాజు వాసవదత్తకు వీడెనేర్ప సంగీకరించుట	165
యౌగంధరాయణుఁడు వసంతక సహితుండై వత్సరాజు నన్వేషించుట ...	168
యౌగంధరాయణ వసంతకులు పరావృత్తి యౌగంబు నొంది యవంతీశ్వరు నంతిపురంబు ప్రవేశించుట .	171
వసంతకుండు వాసవదత్తను బరిహాస కథాకథన రంజితాత్మం జేయుట ...	173
రూపిణి కథ .	174
ఉదయనుండు వాసవదత్తతోఁగూడి యంతిపురంబు వెలువడి పోవుట ...	185
భద్రదంతి యను కరిణి వృత్తాంతము ..	189

పంచమాశ్వాసము

వసంతకుం డుదయనుని కోర్కెపై దేవస్మితకథ చెప్పుట ...	193
ఉదయన్ వాసవదత్తా వివాహ నిశ్చయము ...	206

ఉదయనుండు కౌశాంబి కేతెంచుట	207
రాత్రి వర్ణనము	. 210
పైతౌళికు రుదయనునకు మేలుకొల్పులు పాడుట	. 212
వివాహ ముహూర్త నిశ్చయము	. 214
చెలికత్తియలు వాసవదత్తను గైసేయుట	. 215
అంగన రుదయనుని గైసేయుట	. 218
ఉదయనుండు వివాహవేదిక కరుదెంచుట	.. 218
వాసవదత్త వివాహవేదిక కరుదెంచుట	. 219
బంధువులు విందారగించుట	219
గోపాలుండు చెలియలికి బుద్దులు చెప్పి యుజ్జయిని కేగుట	221
నళి జనంబులు సూతృదంపతులకుఁ గీశీగృహ	
మాయత్తము సేయుట	.. 221
చెలికత్తిలు వాసవదత్తను గీశీగృహమునకుఁ గొనివచ్చుట	. 223
నవదంపతి రత్నికీడా వర్ణనము	. 224

అనుబంధములు

మానవల్లివారి వధ్యములు	.. 233
ఉదయనోదయ వద్వాదిసూచిక	. 235
ఛందస్సూచిక	.. 252
వనమాలి విలాసము (సంక్షిప్తవ్రతి)	.. 253
ఉనయొక్క గ్రంథాధిసూచిక	. 293

**A.P. Government Oriental Manuscripts Library
and Research Institute Publication Series**

	<i>Price</i>
	Rs P.
1. SEETA KALYANAMU (Telugu) By Sri Shahajee Maharaja Bonsle	3-75
2. SRINGARA PADAMULU (Telugu) By Unknown Poets of antiquity	4-40
3. INDUMATEE PARINAYAMU (Telugu) By Tenali Ramabhadra Kavi	4-00
4. SREE GEETA GOVINDAM By Sri Jayadeva Kavi & SREE GEETA SANKARAM By Sri Panchaiatnakavi Anantacharya (Sanskrit in Telugu Scripts)	3-75
5. RADHA VAMSEEDHAR VILAS NATAK (Hindi) By Sri Shahajee Maharaja Bhonsle	3-75
6. ENUGULA VEERASWAMY'S JOURNAL (Kasiyatra Charitra translated into English)	14-00
7. SREE VIRUPAKSHA SREERAMA COPPER PLATE INSCRIPTIONS (1576 - 1644 A D.)	50-00
8. VAIKRITA CHANDRIKA By Manchella Vasudeva Kavi	38-00
9. NARADEEYA PURANAMU By Alladu Narasimha Kavi	65-00
10. KAVI CHINTAMANI By Vellanki Tatambhattu	25-00

Copies can be had from

THE DIRECTOR, A P GOVT O.M.L & R.I., HYDERABAD-7

PREFACE

DR V V L NARASIMHA RAO, M A ,Ph D

The Government of Andhra Pradesh took up for consideration the question of publication of the manuscripts on a variety of subjects keeping in view the cultural heritage of the country. From this point of view, Holy Scriptures, literary works in poetry and prose, grammar, prosody, and poetics and inscriptions of historical and literary importance were chosen for publication. The Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute has already brought out ten publications in Sanskrit, Hindi and English languages. These publications are illustrious of the intentions of the Government. Some rare unpublished works from the treasure of the Urdu, Arabic and Persian sections of this Manuscript Library are also under active consideration for publication.

Of the many rare and invaluable works taken up for printing, the present volume is an excellent poetical work in Telugu entitled 'UDAYANODAYAMU'.

Udayanodayamu

'Udayanodayamu' is the eleventh publication in the series of Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute. This is a rare unpublished *Champu Prabandha* of Narana Surana, a poet belonging to the second quarter of the sixteenth century A. D. The word 'Prabandha' is a synonym for 'Kavya' in Sanskrit. In Telugu, it evolved mainly into a *champu prabandha* which means a descriptive poem with an admixture of prose. During the period of Krishnadevaraya a number of such descriptive poems came out. *Parijatapaharanamu* by Timmana, *Manucharitramu* by Peddana, *Amuktamalyada* by Krishnadevaraya and a number of other works composed during the sixteenth century appear in glittering gold in the history of Telugu literature and hence the very age is called the golden age of prabandhas. Udayanodayamu of Narana Surana which has not, so far, seen the light of the day belongs to this age and by virtue of its poetic excellence it occupies its own place in the galaxy of the great *champu prabandhas*.

Narana Surana

Surana, son of a Niyogi Brahmin couple—Narana and Akkamba—possibly belonged to Cuddapah district. In the colophon of the poem it was made clear that the cream of his poetry was the benevolence of Lord Indreswara. The temple of Indreswara is in Chintalapotturu, UP 2

a village in Cuddapah District. Further, the patron of Udayanodayamu—namely Bhaskaramatya—was a resident of Mudivemula or Mudiyaam Agraharam, which is in Jammalamadugu Taluk of Cuddapah District. Thus it is seen that the patron and the poet belong to the same district.

The Dedication and date of the work

Available evidence points to the fact that the poet suffered for want of patronage for his work. It was only after the death of the poet, his son, Narana (named after his grandfather) dedicated Udayanodayamu to Bhaskaramatya at the latter's request.

Bhaskaramatya was the counsellor and chieftain of Kondavidu (Guntur District) duly appointed by *Bayakara* Rama Pradhani. Rama Pradhani was a great counsellor and army chieftain under the Karnataka kings. He was an expert musician and also the author of 'Swaramela Kalanidhi' an authentic work on music. His very title '*Bayakara*'* reveals that he was a great musician.

Bhaskaramatya, the patron of 'Udayanodayamu' was grateful to Ramayamatya who appointed the former as chieftain of Kondavidu.

The dates of Ramayamatya's inscriptions which range from 1539 to 1556 A D are to some extent helpful in deciding the date of Bhaskaramatya and Narana Surana. Since Udayanodayamu was dedicated to Bhaskaramatya after the death of Surana, Surana must have been alive upto the date a little earlier than 1539 A D. There is no evidence to show that he brought out any of his poetical exercises during the period of Krishnadevaraya. Further, Surana's poetry reveals that he was inspired by poets like Peddana and Timmana.

It may, therefore, be concluded that Surana must have composed his works sometime during the early second quarter of the sixteenth century. Sri Changanthi Seshiah, in his "Andhra Kavitarangini" (Vol IX-P 85) confirms this date.

Vanamali Vilasamu and Udayanodayamu

Vanamali Vilasamu is another champu prabandha written by Narana Surana. It must have been written by him earlier than Udayanodayamu. A paper manuscript of Vanamali Vilasamu which has neither introductory nor concluding lines, but contains 446 poems (including prose lines) is now available at the Andhra Sahitya Parishad of Kakinada. The Parishad got it copied from the palm-leaf manuscript.

* Raghunatha the king of Tanjore, in his 'Sangita Sudha' explains the term 'Bayakara' thus. It is a corrupt form of 'Ubhayakara' which means 'Vaggeyakara'—the composer of both *matu* (Vak) and *dhatu* (Giti)—Vide Prakirnakadhyaya of Sangita Sudha.

available with Sri Manavalli Rama Krishna Kavi sometime during the year 1938 (?) Sri Manavalli Kavi comments that although this work is only a maiden attempt (*Balakavitāmu*) of the young poet, Surana, it reveals good taste and poetic spirit. The work was dedicated to one Konduri Akkaya, a chieftain whose antecedents are yet to be unearthed.

The content of Vanamalivilasamu is the love story of Sri Krishna (Vanamali) and the famous Princesses—Rukmini and Mitavinda who were eager to marry him. Since the poem is incomplete, it is to be presumed that the love story of Sri Krishna concerning a few more Princesses also might have continued. From the point of view of poetic craftsmanship, the poem can be said to be an early exercise of the poet who was preparing himself for the masterly work, namely 'Udayanodayamu'.

'Udayanodayamu' is the story of Vatsaraja, popularly known as Udayana. The story was so popular that Kalidasa in his Meghasandesa (1-31) made a mention that in Avantidesa (here used to be aged country) story-tellers who specialised the story of Udayana. Poet Bhasa, an earlier playwright who was a fore-runner of Kalidasa had chosen the story of Udayana as the source material for his famous plays, 'Swapna Vasavadatta' and 'Pratijnayaugandharayana'. Gunadhya's Brihatkatha supplied material for many such famous works. Narana Surana is the only poet who rendered the story of Udayana into a *champu prabhandha* in Telugu (the fifth canto which appears to be the last is incomplete). He followed Somadeva's Kathasaritsagara in which the second *lambaka* (a substitute for chapter) contains the story of Udayana's birth and his marriage with Vasavadatta. The gist of the story is provided separately by Sri N Venkata Rao in the following pages under the caption "The story of Udayana."

According to the assessment of Manavalli Kavi, Udayanodayamu of Surana ranks among those of the best literary works in Telugu¹. With all his appreciation for the work, he endeavoured to publish it in the year 1912 itself. His efforts, however, did not materialise. But the credit of bringing this Manuscript to public notice for the first time, undoubtedly goes to him². For the last seventy years, men of letters, interested in Telugu classical poetry have been eagerly looking forward to the publication of the full Text of 'Udayanodayamu'.

1 Sri Manavalli's article published in Bharati, July, 1925

2 See the preface dt 18-6-1911 written by Manavalli Kavi to Prabhandha Manibhushanam - A collection of poems by old poets in Telugu.

**The Endeavours of Andhra Pradesh Government
Oriental Manuscripts Library and Research Institute**

The Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute took up the publication of this work. A detailed editorial review in Telugu on the work of Surana has been provided by Dr Aruna Kumari of the Andhra University, who was entrusted the task of editing this work.

Her impressions about the text and the method of editing chosen by her have duly been recorded in her editorial review in Telugu. The following is the English version.

"In this book there are many poems which are incomplete and hence the thread of narration is broken. Had all these poems been available in accomplished form, the work would have been more appealing and tasteful. Although the mistakes that crept into syllables and alphabets of the script have been, to a large extent, corrected, the missing compound words and lines have not been supplied by me, as I did not venture to do so. The readers may, therefore, accept the original text as it is."

True, it is a sound principle of editing provided the health condition of the original script is normal. But when it is so critical that the reader cannot make out the full meaning which the poet intends to convey it may, however, be the duty of the editor to come to their rescue. In such a case, I personally feel, there is nothing wrong if a sincere editor makes the necessary corrections and supply the omissions. But honesty requires that the editor should present what is original and what is supplied in a clear manner. With this principle kept in view, the department of Oriental Manuscripts Library and Research Institute ventured to prosecute the editing work with the help of the microfilm copy and paper manuscript copy available in the department and also the paper manuscript copies brought from the Andhra Sahitya Parishad, Kakinada.

The editing work has been accelerated to the extent possible and this critical edition of 'Udayanodayamu' is the result.

The Critical Edition

The crux of the problem of editing this work is that the original palm-leaf manuscript No. 356, available in the Tanjore Library is not complete. It contains 104 leaves upto a portion of the fifth Canto. Mistakes are innumerable. Scribe's hand is illegible. At some places the leaves are broken and torn out¹. There are a number of blank lines

1. Remarks on Udayanodayamu, recorded in the descriptive catalogue of Tanjore Manuscripts Library, edited by P. P. S. Sastry and published by Andhra University 1933, p. 29.

and the reader finds it extremely difficult to make out the meaning of the remaining portion

This palm-leaf manuscript is the only original text to arrive at a correct reading

There is of course, another paper manuscript (T3-25 of Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute) available in this department. This was purchased from Sri N Venkata Rao. Even this is almost a faithful and true replica of the Tanjore palm-leaf manuscript with interpolations over-writing in certain places and a handful of poems missing here and there

With the help of these two manuscripts a preliminary press copy has been prepared. A major portion of the omissions has been supplied and the blank columns have been duly filled in, just to help the common reader to have a comprehensive idea of the poem, without being hindered at every stage. I know very well that this is a bold venture on our part, but we are aware that experienced editors like Sri Manavalli did not hesitate to make the necessary corrections and supply omissions in the text

Further, the condition of the original text is such that it is too difficult for the common reader to understand at a number of places. Hence it has become a dire necessity to make corrections and supply omissions. But the accepted norms have been followed to do full justice to the author. The following are the norms

The Norms of Editing

Faithfulness to the original text must be the basic principle of editing. Under any circumstances the poet's version should not be tampered with. The editor's honesty will be established only through this principle. At the same time the needs of the reader also should be kept in view. If at all, any correction is made and omissions supplied, they should be made clear through footnotes etc.

It is really a hazardous task to supply omissions and fill in the blanks. As a matter of fact, no editor has the right to alter even a single syllable of the original text of the poet. At the same time the scribe's short-comings also cannot be attributed to the author. It is, therefore, necessary to identify the scribe's short-comings and eliminate them. What is original and what is not should clearly be shown. Meticulous care has been taken in doing this highly responsible job. The detailed footnotes speak of the faithfulness and honesty with which the critical edition has been prepared.

In this connection, I have to make a mention of one important aspect. After preparing a rough copy of the critical edition, I have brought (on 23-11-1981) the paper manuscript copies of Udayanodayamu and 'Vanamalivilasamu' available at the Andhra Sahitya Parishad, Kaknada,

for corroboration of the readings, particularly in 'Udayanodayamu'. The A S P Manuscript is a transcript of the Tanjore manuscript copy available with Sri Manavalli (as evident from Sri Kottapalli Surya Rao's note dt 18-10-38 left at the end of the A S P copy) The date on which Sri Manavalli copied the Tanjore Manuscript is not known as it was not recorded in the Tanjore Manuscript Library¹ However, the A S P copy, when compared to the microfilm copy of Tanjore Manuscript available in this department, appears to contain a number of corrections, with a few omissions supplied and blanks filled in Since the A S P copy is a true replica of Manavalli's copy, it is to be presumed that these corrections etc., must have been made by Manavalli Kavi himself² And therefore this copy has been very helpful to me for comparing the corrections etc., made by me with those of Manavalli Kavi I am extremely happy that a good number of corrections tally with those of Sri Manavalli My job became a little easier in finalising the corrections and textual readings The pre-requisite of an editor, in my opinion, is to have a sympathetic vibration with the poet's heart and then catch his cerebral nerve It is this sincerity and honesty which help the editor to discharge his duties creditably I humbly say that this is the only reason for the similarities, if any, in some of the corrections etc., made by me and those made by the great veteran manuscript-hunter and scholar-poet, Sri Manavalli I have pointed out such instances of similarity in the footnotes of the text in detail

While concluding my prefatory remarks I am reminded of Sri Manavalli's observations made in his introduction to Vol I of *Natyasasthi* p 63 on Abhinavagupta's original reading

"The originals are so incorrect that a scholar friend of mine is probably justified in saying that even if Abhinavagupta descended from heaven and saw the Manuscript he would not easily restore his original reading It is in fact an impenetrable jungle through which a rough path now has been traced"

In response to my enquiry, the Administrative Officer of the Tanjore Manuscripts Library, wrote to me in his letter dt 10-11-1981, that as per the records available with them it was one Mr T S Venkatramayyar who copied the palm-leaf manuscript on 11-11-1921

I presume that Manavalli Kavi must have copied the Tanjore palm-leaf manuscript sometime earlier than 1912 as he included *Udayanodayamu* also in the list of books got ready by him for print even by 1912 (vide introduction by Sri N Venkata Rao to *Prabandhamanibhushanam*—second edition p 39 foot-note)

- 2 For about 63 poems of the first canto of 'Udayanodayamu' the A S P pandits prepared two more copies on loose sheets in which a few corrections were made and omissions supplied to the textual readings of Sri Manavalli The propriety of these changes has carefully been examined and to the extent acceptable in this critical edition, they have also been incorporated with clear footnotes

The original Tanjore Manuscript of Udayanodayamu may not, however, be an impenetrable jungle. But it is undoubtedly a rough path difficult to walk along. If Surana and his son descend from heaven and see this critical edition, I hope, they will be happy to trace a smooth passage to restore their original reading.

However, the indefatigable and unceasing labours of the department for over a period of one year and a half rendered this critical edition possible and it is upto our enlightened readers to judge the nature of the work.

For the convenience of the readers and research scholars a number of appendices have also been provided. The abridged and critical edition of 'Vanamalivilasamu' included in these appendices may further help the research scholars to have a clear perspective of the gradual maturity of the poet's mind and heart. In fact, Surana was a great scholar in many *sastras*, particularly in music, astronomy etc. Some of his poems bear testimony to this fact. Apart from this his poetic imagery, his fancy and imagination, his coinage of compound words both in Sanskrit and Telugu and above all the felicity of his expression in a novel method will no doubt endear him to good many. It is perhaps this novel quality which might have misled Sri Kandukuri Veeresalingam Pantulu to conclude (in his "Andhra Kavula Charitra") that Surana was a modern poet. Sri Manavalli, with all his good humour and subtle wit, exclaimed that it would have been better, had Mr. Kandukuri kept quiet even without saying that Surana was a modern poet (Vide Manavalli's article published in *Bharati*, July 1925).

Sri Manavalli is justified in having a very high esteem and regard for the poet. But 'crowning' him as the greatest among all the Telugu poets and ranking 'Udayanodayamu' as the noblest of all the literary works may be a little over-doing¹. It is enough if it is regarded as one of the good literary works of the times. But the unusual imaginative faculty of Narana Surana displayed through his poetic and strikingly novel imageries makes him stand firmly above the head and shoulders of many a popular poet of the *prabandha* age. The work is now placed in the hands of the literary adjudicators. It is upto them to decide.

An Appreciation and Acknowledgement

The Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute has sincerely done its job. A word of appreciation may now be necessary for the responsibilities shared by the staff of the department. Mr. Kodavali Satyanarayana, Mr. K. Vittal Reddy, Mr. S. Radhakrishna Sastry, Mr. K. Rama Sastry and Mr. B. Sanjiva Reddy have carefully discharged the duties entrusted to them in comparing

1 See Manavalli's article published in *Bharati*, July 1925

the manuscript copies with the microfilm copy while making corrections and arriving at proper readings of the text, in correcting the proofs, in preparing the appendices, in making available the relevant portions of Somadeva's Kathasaritsagara and in preparing the typed copies of this critical edition respectively

It may not be out of place, if I make a mention of the suggestion made by Sri N S Sundareswara Rao in fixing the norms of editing. While informing me the availability of the required paper manuscripts he has supplied a few printed books also for my reference in this regard

The goodwill and courtesy of the department of A P Government Archaeology and Museums in lending the paper manuscript copies of 'Udavanodayamu' and 'Vanamalivilasanu' from the Andhra Sahitya Parishad of Kakinada are hereby acknowledged with thanks

The department of A P Govt Text Book Press has extended its hearty co-operation in carrying out the heavy corrections at the proof-reading stage. The patience shown in this regard, by the staff concerned deserves a special mention

I am grateful to the Government of Andhra Pradesh for the interest evinced by them in developing this department to render its humble service to a worthy cause

I V L Narasimha Rao,
DIRECTOR,

Tatnaka, Hyderabad-7
March 1983

*Andhra Pradesh Government Oriental
Manuscripts Library and Research Institute*

THE STORY OF UDAYANA

Udvaratna, Kalu-prapurna.

DR. NIDADAVOLI VENKATA RAO, M. A.

Udayanodayamu by Sunanarya son of Nalanamatya, is a Prabandha of five aswasas in Telugu, dealing with the story of Udayana, also known as Vatsaraja, the celebrated King of Kausambi. This is perhaps the only work in Telugu literature that had for its theme the story of Udayana.

The life and deeds of Udayana have supplied material for several dramas to the poet Bhasa, and were referred to by Kalidasa in his Meghasandesa, as having become popular tales narrated by the old folk in Ujjaini.

We have a detailed account of Udayana and his life in Somadeva's Katha Saritsagara, which is a later version of Gunadhya's Brihatkatha said to have been originally written in the Paisachi language. Two more works namely Brihatkatha-manjari by Kshemendra of the 11th century A.D. and Slokasangraha by Buddhaswamin, a Nepalese work assigned to the 8th or 9th century A.D. also give us some idea of the contents of Gunadhya's work. But Somadeva's work is considered a far better narrative than others, and seems to preserve better the main narrative into which other tales are fitted in, thus adding significance to its name as the ocean of the stream of stories. This work is divided into 18 lambakas of which the 2nd narrates the story of Udayana as Kathamukha, i.e., the opening of the principal tale which is connected with his son Naravahanadatta, the hero of the theme, who marries a number of Vidyadhara ladies and is at last consecrated as the emperor of the world.

King Udayana is the Lord of Vatsa country with Kausambi as his capital and traces his descent from Parikshit of the family of Pandavas. His grandfather is Satanika and his father Sahasranika. The latter married Migavati a celestial being born as a daughter of Kritavarma, King of Ayodhya. While Udayana was in her womb, she was carried away by a vulture who mistook her form, made red on account of a bath in a crimson liquid, for a piece of flesh, and left her on the Udaya mountain near the hermitage of Jamadagni. There a son was born to her and he was named Udayana on that account and he grew under the care of Jamadagni and became proficient in all kinds of learning. Once, while hunting in the forest, he obtained a Veena, a never fading garland and

two other presents from a Snake whose life he saved from the hand of a Sabara by offering him the present of a bangle bearing the name of his father. Sahasranika comes to know that his wife is safe in Udayadri through the Sabara who brings the bangle for sale in the town, goes there and brings back his wife along with the son. When the King on account of old age retired to the forest, Udayana became king with Yaugandharayana and Rumanvan as his ministers. Leaving all the administrative affairs to his devoted ministers, he was amusing himself by playing on the flute Ghoshavati presented to him by the Snake, and attracting wild elephants into submission by the power of its music. Chandasena King of Ujjain wanted to give his daughter Vasavadatta in marriage to Udayana but he was not in good terms with him. Knowing that Udayana was addicted to the amusement of catching wild elephants in the forest, he got him captured through the stratagem of an artificial wild elephant and placed Vasavadatta under him to learn music from him. After a time, through another stratagem played by Yaugandharayana for the deliverance of his master, he steals away from the city of Ujjain during the night along with Vasavadatta on an elephant, and after killing the guards and defeating the armies sent against him in a fight single-handed, makes his escape. Later on, the king of Ujjain sends his son to have the marriage of Udayana and Vasavadatta celebrated.

Such is the main story of the 2nd lambaka of the Kathasaritsagara in which a few other stories, such as that of Lohajangha are inter-woven.

N Venkata Rao

సంపాదకీయం

డాక్టర్ బి. అరుణసుమారి, ఎం. ఏ. డి. కె. 2

ఉదయనోదయ కృత్తికర్త, కృత్తికర్త

ఎదు ఆశ్వాసాలకు ఎరివిశాస్త్రం, ఈ 'ఉదయనోదయ' కావ్య కర్త నారన సూరన.
ఈతడు తనను గూర్చి

“కౌం యోగోర విభాజితుడ సత్త్వి
సూర్యుండు నారనమంత్రమణికి
వనిత యక్కాంబకు సర అసూజుండ గిసా
నాభ్యుపకున, సూననావ్యయింకు
గోరాపు సయిదోడ నారాయణ పదం
సెంప సందేసన పమలనుతిని
గోన్య సప్తాండు గజరాపు బిరుదాంకు
యో రాచనానికి దగు సొతుండు
అస్మైవా [వసుగోపి స్థిగ్ధ] కి సర్త
నాభిరామ్యండు బంధులొకానుధాన్య
నూన విభవండు కయకా పుండిరుండు
సారినామ్యండు సత్త్విసంశోభిలుంగు”

[ఉ. 1-15]

ఆని చెప్పకున్నాడు కాని ఇంటిసేరేనో, నిరస స్థలమెక్కడో చెప్పకోలేదు ఒక కవి వ్రాసిన కావ్యంలోని గణాంకాలను పర్చించడం కంటే, ఆ కవి నిన్నడు పుట్టాడు, ఎక్కడ పుట్టాడు, ఆ కావ్యం నిన్నడు వ్రాశాడు, అనలు వ్రాసినది ఆ కవేనా, లేక ఇంకెవరి చేతైనా వ్రాయించుకుని అనసేరు పెట్టుకున్నాడా, అన్న చర్చలకు ప్రాముఖ్యమివ్వటం మన సాహితీ చరిత్రకారుల అచూరక్ష్యం. చిముసు గురించి వినరంగ చెప్పకున్న కవుల గురించే అన్ని తర్జున భర్తృలను జరుపుతున్నాడు, అన సెలరాళను సరిగ్గా చెప్పకోని కవిని గురించి చాలా నాదోపనాదాలు జరుగడం ఎనాజం.

ఈ కవి పేరు సూరన కాని నాడుకలో నారన సూరన అని స్థిరపడినట్లు కనపడుతోంది ఇంటి సేరు చెప్పకోలేదు ఇంటి పేరుకు బదులు తండ్రి పేరయిన నారన అనే పదం స్థిరపడినట్లు కనపడుతోంది

నారన సూరన ఉదయనోదయమే కాక “వనమాలి విలాసం” అనే మరో కావ్యాన్ని వ్రాశాడు ఈ కావ్యాన్ని కొండూరు అక్కడండనాధునికి అంకితం చేశాడు. నారన సూరన ఈ రెండు కావ్యాలు సంపూర్ణ కాకుండానే మరణించాడని, అతని కుమారుడు నారన

1. ప్రాసవ - బిరుదాంకుడగు—తా.ప్రా.స.
2. ప్రా.సూర

పూర్తిచేశాడని, “ఉదయనోదయాప్తి” రామయామాత్యుని నద్దిఉన్న ఒక ఉద్యోగికి అంకితి మిచ్చాడని తెలుస్తోంది¹

కథా ప్రారంభానికి ముందు నూరన పుత్రుడైన నారన, తన తండ్రి వ్రాసిన ఉదయనోదయ కావ్యాన్ని

న “నిండు పేరేలగంబుండి నన్ను, నానానాత్యం బిలిపించి బహుమాన పురస్కరంబుగా నర్తానందంబున గొల్పొండ నిడుకొని

క. న న న మ డుదయనోదయ

మోజం గానందె నుంచెరోక్షుల నది లం

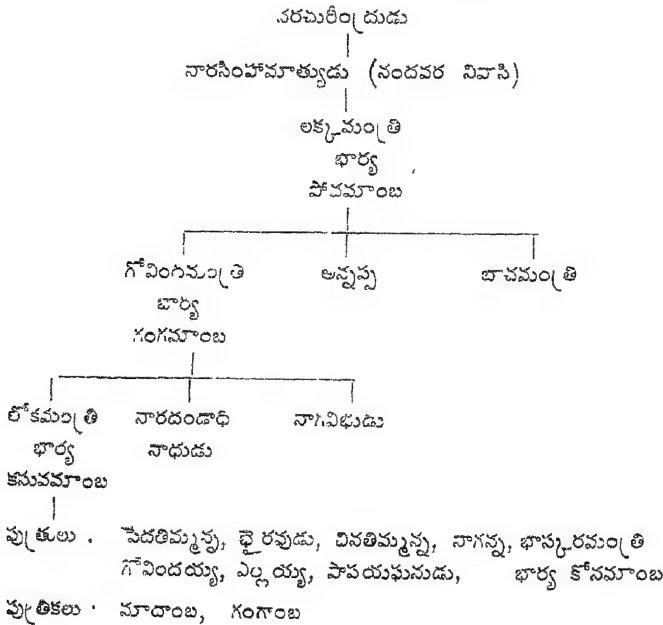
యోజింపును గానేరడు

భూజనసత నారధీర నుభ్యసవరా

[ఉ. 1-21]

అని సుబహుమానంబుగా సార సుసార మోద మేదురంబగు గంధసారంబును పసిండి కోరగ గర్భూర తాంబూలంబును దివ్యాంబరాభరణంబులు మొదలుగాగల వదార్తింబు లొసంగి” అంకిత మిమ్మని ముడియము భాస్కరుడు కోరగా, అంకిత మిచ్చానని వ్రాశాడు.

ఉదయనోదయ ప్రబంధం వలన మనకు తెలుస్తున్న కృతిపతి సం. వ్యతం :

‘ఉదయనోదయ’ కృతిపతి భాస్కరమంత్రి; నివాసం ముడియం అగ్రహారం.

పేర్లనుబట్టి ఈ సంఖ్యయొక్క చాలామంది సంక్రతులు, దండనాథులు ఆయి ఉంటారనిపిస్తోంది కృతిమల సం పర్వసంబట్టి ఈతడు మంత్రతో, దండనాథుడో, సంస్థానాధీశ్వరుడో తెలియటంలేదు కృతిమలని గురించి, బాచనామాత్యుడు, భాస్కర మంత్ర ఆని పెండ్లికడమే కాకుండా, భాస్కరమంత్ర

వారికాంక్షపల జాలకిలత పఠానాస్థాన ప్రదానం

పరి బాగంబున రాయబారులు సుదీపిరాణిక్రూర్ చేరిన

భృగులున్ సత్కపుటం బ్రధానులు పటుల్ వారంగనల్ గొప్పగ

వారికోర్వండగు లోకయ ప్రభుని బాచనామాత్యుడ డత్తున్నతిన్ ". [ఉ. 1-19]

తనను అర్థాననంలో చూర్చుండ బెట్టుకొని తన తండ్రి వ్రాసిన గ్రంథాన్ని అంకిత మివ్వమని కోరాడని నారక పెండ్లిన్నాడు. ఈ పద్యాన్ని బట్టి భాస్కరామాత్యుడు సంస్థానాధీశ్వరుడేమో అనే సందేహం కలుగుతుంది దీనికి ఆధారాలు కనపడటంలేదు అతిశయోక్తులు వ్రాయటం ఆంధ్రకపుటకు అలవాటు కాబట్టి కృతిమల సం పర్వసంలో చాలా పద్యాలు అతిశయోక్తులేమో అనే సందేహానికి తావిస్తున్నాయి ముడియము భాస్కరుడు రాజు అయినా, కాకపోయినా బయకార రామయామాత్యుడి దగ్గర ఒక ఉద్యోగి అని వృత్తపడుతోంది (ఉ ప్ర ఆ. ప 22) నారక ఈ ముడియము భాస్కరుడిని ఒకసారి అమాత్యుడని, ఒకసారి దండనాథుడని పర్చించడంలో, మరల సందేహం కలుగుతుంది ఆమాత్యపదం గౌరవపదంగా (సంపాదం పర్యంగావచ్చే బిరుదులాగ) పెట్టుకునే అచారం చాలా పురాతన మైంది. కాబట్టి ఈతడు దండనాథుడై ఉండి ఉంటాడు.

ముడియము భాస్కరునిది శ్రీవత్స గోత్రం. అష్టలాయన సూత్రం. నివాసము ముడియము అగ్రహారం. ఇతని ముత్తాత తండ్రిఅయిన నారసింహమాత్యుడు సందవర నివాసి అని కవి కృతిపతివంశవర్ణనలో పర్చించాడు ఈ సందవర మెక్కడిదో స్పష్టంగా తెలియటంలేదు. సముద్ర తీరాంధ్రదేశంలో (విశాఖపట్టణ పరిసరాల్లో) ఒక సందవరం ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది ముడియం అగ్రహారం మాత్రం కడప మండలంలో జమ్మలమడుక తాలూకాలో ఉంది

కవి తన ఇంటిపేరు, ఊరిపేరు, కావ్యం ఎప్పుడు వ్రాశాడో చెప్పకోలేదు. కాని ఆశ్వాసాంత గద్యలో ఇంద్రదేశ్వరవర ప్రసాదలబ్ధి కవితా సారాధనని, నారనామాత్య పుత్రుడనని మాత్రం చెప్పకున్నాడు. ఈ ఇంద్రదేశ్వరాలయం కడప మండలంలో, చింతలపాట్నూరనే గ్రామంలో ఉంది. ఈ కడప మండలంలోనే కృతిమల అయిన భాస్కరమంత్ర నివాస గ్రామం ముడియం అగ్రహారం ఉండడం వలన, (గ్రామం పేరే ఇంటిపేరుగా స్థిరపడి ఉంటుంది.) కవి కూడ కడప మండల నివాసి అని చెప్పవచ్చు.

నారవ నూరన తన కాలాన్ని గురించి కూడా చెప్పకోలేదు. బ్రాహ్మ కుటుంబం వ్యాస, కాశియా, బారన, ముఖ్యుల పాటు, కేవలం కనిపించినా పేరును మాత్రం న్యూరించాడు. తన సుకాటినుల గూర్చి ఏమీ చెప్పలేదు కాబట్టి కృతజ్ఞులైన వారు ఈ కని కాలం నిర్ణయించుకుని ఉంటుంది.

కృతిపతి అయిన ముడియము ధాన్యరూడు, ఒకటి ప్రతిపైస బయకార రామప్పయ్య లేదా రామయ్యాసూత్యం అయిన రామరాయల కాలం సాటి వృద్ధులగా తెలుస్తోంది. బయకార రామప్పయ్య 'కర్ణాటక సింహాసన సామ్రాజ్యలక్ష్మీ సార్వభౌమ కారుణ్యలబ్ధి కొండపీటి ప్రముఖ నిలిల దుర్గాదివత్యబిరాముడు.' (ఉ. ప్ర. ౪ వచనం 22.) ఈతడు కొండపీటి దుర్గాధిపతి కాదు, అతడు రామరాయల పెద్ద మంత్రి అతడు రామరాయల సంగీత గురువు ఈతడు గొప్ప సంస్కృత పండితుడు. సంగీత పద్ధతి ముడు. అతడు రామరాయలు, మామగారైన శ్రీకృష్ణ దేవరాయలవలె కళాప్రియుడు. వీణావాదనలో చతురుడు. గానలోలుడు రామరాయల వీణావాదన సైపుర్యాన్ని గురించి రెండవ వేంకటపతి రాయలు క్రీ. శ. 1589లో వేయించిన శాసనంలో పెద్దించి బడి ఉంది సంగీతప్రియుడైన రామరాయలు, గొప్ప సంగీత పద్ధతియై తన మంత్రి అయిన బయకార రామప్పయ్యను తన కుమార్తెలకు సంగీతం నేర్పటానికి సియి మించాడు.¹ రాజులకు, ఆగ్రహం వచ్చినా, అనుగ్రహం వచ్చినా అవధులుండవుకదా? తన మున్నకు పాత్రుడైన రామప్పయ్యను, రామరాజు కొండపీటి రాజ్యానికి పాలక ప్రతినిధిగా నియమించి ఉంటాడు.

“కర్ణాటక సింహాసన సామ్రాజ్యలక్ష్మీ సార్వభౌమ కారుణ్యలబ్ధి కొండపీటి ప్రముఖ నిలిల దుర్గాదివత్యబిరాము బయకార రామప్రధాన సుత్రామ” అని ఉంచేత రామ రాయలు కొండపీడును, బయకార రామప్పయ్య కీర్తనలు వృద్ధులకు ఉంటుంది.

కొండపీటి దుర్గాధిపతి అయిన ఈ బయకార రామప్పయ్య, అతడు రామరాయల చిన్నతమ్మయ్యైన వేంకటాద్రి ప్రాత్యహంతో “స్వరమేళ కళానిధి” అనే సంగీత గ్రంథాన్ని సంస్కృతంలో వ్రాసి అతడు రామరాయల కంకితమిచ్చాడు. ఈ గ్రంథం ఈనాటి కర్ణాట సంగీతానికి ప్రాతిపదిక. బయకార రామప్పయ్య శంఖంలో చాలామంది ప్రతాప వంతులు, కీర్తివంతులు ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది. ఈతడు చాలా శాసనాలు కూడా వేయించాడు.

క్రీ. శ. సంవత్సరంలో క్రీ. శ. 14-6-1544 గుంటూరు మండలంలో పీఠాల, పేరాల, అందువల్ల, కొన్నోలి అనే గ్రామాలు వేంకటేశ్వరుని కర్పించినట్లు శాసనం వేయించాడు. (A.R. 357 of 1933)

పీఠంట్రి బాచరుయ్య అతని భార్య అమ్మాజమ్మ, పీఠంట్రి కుమారుడు కృష్ణప్పయ్యల పుణ్యం కోసం శివాలయం చిత్తించినట్లు 25-8-1539 తేదీన ఒక శాసనం ఉంది (తీ దే శా సంచి నంబు 17.)

ఈతడు ఒక కుమార్తె ఆమృతమ్మ పుణ్యంకోసం క్రీ. శ. 1556 లో అచ్యుతాపురం ఆరే గ్రామం నిర్మించి, బాలకృష్ణాలయం కట్టించాడు (A R 302 of 1925)

తిరుపతి దేవస్థానంవారి శాసన సంపుటిలో ఉన్న బయకార రామప్పయ్య వంశ వృక్షం .

రామమంత్రి (భావయ మంత్రి కొడుకు)

భార్య
తెలుగమ్మ

పెద్దిమ్మయ్య	తిమ్మమం	సూరమంత్రి	భాస్కర మంత్రి	కుమార్తె
భార్య			(రేక)	చిన్నమ్మ
లక్ష్మాలమ్మ			బాచరుయ్య	భర్త
			భార్య	(వతాపయెల్లరస
బయకార రామప్పయ్య			అమ్మాజమ్మ	
(లేక)				
రామమంత్రి			కృష్ణప్పయ్య	
(‘స్వరమేళ కళానిధి’ కర్త)				

లింగాలయ్య

కుమార్తె
రామమ్మ

కుమారె

వీరు వరాశర గోత్రజులు. ఆపస్తంబ సూత్రులు యజ్ఞశాఖీయులు.

బయకార రామప్పయ్య వ్రాసిన స్వరమేళకళానిధి క్రీ.శ 1549 లో పూర్తి చేయబడినట్లు ఆ గ్రంథంవలన తెలుస్తుంది. ఇతడు వేయించిన శాసనాల వలన రామరాయలకడ మంత్రిగి ఉండటం వలన ఈతడు పదహారవ శతాబ్ది మొదటి భాగంలో ఉన్నాడని స్పష్టంగా చెప్పవచ్చు. ఈతడు వేయించిన శాసనాలు కూడ క్రీ శ. 1538-1556 సంవత్సరాల మధ్య కనిపిస్తున్నాయి. కాబట్టి ఈతనివద్ద దండనాథుడైన ముడియము భాస్కరుడు, అతనికి ‘ఉదయనోదయ’ ప్రభంధాన్ని అంకితమిచ్చిన నారన సూరన 16వ శతాబ్దపు పూర్వార్థంలో ఉండి ఉంటారని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు.

ఆంధ్ర చాట్టయ్యాన్ని పురాణాలు, కావ్యాలు ప్రబంధాలు, యజ్ఞగానాలు, నాటకాలు, వలలు మొదలైన శాఖలుగా విభజించడం జరిగింది. ఈ శాఖలు ఉపశాఖలుగా కూడా విస్తరిల్లాయి. వాటిలో కదా కావ్యాలకు దీని విస్తృతి ఉంది. వరుణ కాండ అయిన మన భారతదేశంలో కదా కావ్యాలకు కొరత లేదు. పైశాచిప్రకృతిలో సుఖాధ్యక్షుడు వాసిన బృహత్కథ మన దేశంలో మొట్టమొదట తెలిసి చదవాకర్తం బృహత్కథ ఆధారంగా సోమదేవుని కథాసరిత్సాగం, క్షేమేంద్రుని బృహత్కథమండలి, పంచతంత్ర హితోపదేశాలు, ఏకమూర్కుని కథలు, బౌద్ధ జాతక కథలు, సంస్కృత ప్రబంధ బాషలో వెలిశాయి.

సంస్కృత సాహిత్యాన్ని ఒరవడిగా వేరుచేస్తూ ఆంధ్ర కవులు, పురాణ శాస్త్రాది గ్రంథాలనే కాక కదా కావ్యాలను కూడా ఆంధ్రీకరించారు. ఆంధ్రులలో స్వతంత్రాస్పతి అనువాదాలున్నాయి. ఆంధ్రభాషలో నెలసిన మొట్టమొదటి కదా కావ్యం 13 వ శతాబ్దంలో పవిత్ర మూలభూతిక కేతన దశకుమార చరిత్ర ఇది స్వతంత్ర రచన కాదు. తరువాత నన్నయ్య కదా కావ్యాలు (14వ శతాబ్ది ప్రథమ దశకం) రాజేశ్వరుని విద్వంస చరిత్ర నాటకాన్ని ఆధారంగా చెనుకొన ముదిరి వ్రాసి. 'కేయర చాహ చరిత్ర', 14 వ శతాబ్ది ప్రథమ దశకంలో ఉప్పు జుక్కన 'బ్రహ్మరక్త చరిత్ర' అనునరంగా వ్రాసిన 'ఏకమూర్కు చరిత్ర', 15వ శతాబ్ది ద్వితీయ దశకపు కవి అయిన కొరవి గోవిందా 'సింహాసన ద్వైతాశిక', 16వ శతాబ్ది నడుమనున్న అనంతాచార్యుని 'భోజరాజీయము', ఎప్పుటివాడో తెలియని పాలవేకరి కదిరిపతి 'బుక నస్తల', 16వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధపు వాడయిన దూమగుంట నారాయణకవి పంచతంత్రం, 16వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలో ఉండే బైసరాజు వేంకటాచార్యుని పంచ తంత్రం చెన్నదగ్గరి నారస మూర్తి 16వ శతాబ్ది పూర్వార్ధపు కవి అయిన యాదవ ముందు చిన్నయించటం జరిగింది కాబట్టి, కదా కావ్య కర్తలను పేర్కొన్నప్పుడు వాణ్యులు చరిత్రకారులు దూమగుంట నారాయణకవి తరువాత నారస మూర్తినను పేర్కొని వలసి ఉంటుంది.

'ఉదయనోదయము' శృంగార రస ప్రధానమైన ఐదు లక్ష్యసౌం ప్రబంధం ఇందులో కదానాయకుడైన ఉదయనుని కథ, అతని బంధుకు కొరకుడైన అతని చంద్ర సహస్రసీమ కవి గాథ వర్ణించబడ్డాయి. మనుచరిత్రలాగా ఈ ఉదయనోదయమున్న కూడ రెండు భాగాలు చేయవచ్చు. మొదటి భాగం సహస్రసీమని పరిత్ర. రెండవ భాగం ఉదయనుని ఉదయము, అద్యదయము దీనికి మూలం కదా సరిత్యాగము.

ఉదయనోదయంలోని కథలు మొదట తెలుసుకుందాం.

ఉదయనోదయ కథ

కౌశాంబినగరము — సహస్రసీమకుడు

ఉత్తర భారతదేశంలో కౌశాంబి అనే నగరం ఉంది. ఆ నగరంలో అకాశాస్థంబే గోపురాలున్నాయి. ఆంధ్రమైన కందరాలు, శృంగాటకాలు, పుష్పసౌరభాలను నలుదెసలా

వెదజల్లే వనాలు, క్రీడాపలాలు నిండుగా పండ్లతో నిండిన చెట్లు ఆ సగర సౌందర్యాన్ని ఇంకొకటి పెంచుచున్నాయి.

ఆ సగరంలో వతుర్వర్గాల వారున్నారు అన్ని కులాలవారు గొప్పవారే. శత క్రతువులు చెయ్యని బ్రాహ్మణులుగాని, క్రోటికి పడగలెత్తని వైఖ్యలుగాని, బాహ్య విక్రమాలేని హృదయ గాని, పందెం వేసుకుని కంట్రో కలికం వేసుకుని వెలికినా కనపడరు, అందచందాలకు, శౌర్య పరాక్రమాలకు శ్రీత్రయాలమందు ఇంద్ర సింద్రాదులు దిగదుడుపు ఇక స్త్రీల పషయం వర్ధించి సలవికాదు పుష్పశరాసంపాని సూతనాస్త్రాలు వాళ్ళు అందచందాలకి బోగిభాగ్యాలకి తోటులేని ఆ సగరాన్ని పరిపాలిస్తున్న రాజుపేరు సహస్రాసానీకుడు సహస్రాసానీకుడు చాలా అందగాడు సకల జనానురంజకంగా పరిపాలించే ఇతని కీర్తికి ఏడులోకాలు కేళి నివాసాలు ఇతడు అర్జునుని మునిమనుమడైన శతానీకుని పుత్రుడు సహస్రాసానీకుడు కావాలి అనుకున్నప్పుడు వర్షాలు కురుస్తాయట మూడు కాలాలు పంటలు చక్కగా పండుతాయట. రాజ్యంలో సమృద్ధిగా పాలిచ్చే పశువు లున్నాయి. యుగంధరుడనే మంత్రి, సువ్రతీకుడనే సైన్యాధ్యక్షుడు, సకల క్షాస్త్రాలు తెలిసిన విదూషకుడూ అండదండగా ఉండగా ఏక చుిత్రాదివత్సంగా సకల జనరంజకంగా రాజ్యం పాలిస్తున్నాడు అన్నీ అమరి ఉన్నప్పుడు సకల జనరంజకంగా రాజ్యం చెయ్యటం కష్టం కాదుకదా?

ఇంద్రుని ఆహ్వానం

సహస్రాసానీకుని తండ్రి శతానీకుడు, ఇంద్రునికి చాలా యుద్ధాల్లో సహాయం చేశాడు. ఇంద్రుడికి యుద్ధం చెయ్యటానికి ఎవరూ కనిపించలేదు తీరికగా అప్పుసలతో ఉత్సవం చేసుకోవాలనుకున్నాడు తనకు సహాయం చేసిన శతానీకుడు లేడు. కొడుకైన సహస్రాసానీకుడిని తీసుకురమ్మని మాతలిని పంపించాడు ఈ మాతలి ఎన్ని యుగాలయినా భూలోకంలోని రాజులను స్వర్గానికి చేరవేసే విమానంచోదకుడు చూడగా ఈ మాతలి అనే పదం వ్యక్తి నామంగా కాక, పదవి పేరేమో అనిపిస్తోంది. రాజుచేత సత్కారాలందుకున్న మాతలి వనోత్సవంలో పాల్గొనడానికి ఇంద్రుడు రమ్మన్నాడని చెప్తాడు. గొప్పవాళ్ళ పిలుపే అరుదైనది పిలిచేది ఇంద్రుడు. ఇంకేముంది! రాజ్యపాలన మంత్రుల కప్పచెప్పి, సంరంభంగా రాజు మాతలితో బయలుదేరాడు. త్రోవలో అంతా ప్రకృతి అందాలకి పరవసించిపోతూ అమరావతి చేరాడు

అమరావతి అందాలు

అమరావతి అంటేనే అందాలకి ఆలవాలం. అంతా అవరంజి మయం అక్కడి ఇసుక, తామరలు, తామర తూళ్ళు అన్నీ పసిడివే. స్వర్గం అనగానే మన కవుల ఊహాపథంలో అతి విలువైన వస్తువులు, అతి అందమైన దుస్తులు రాసులు రాసులుగా మెదులుతాయి. ఇంకేముంది? వారి వర్ణనల్లో నవరత్నాల నవకము, అవరంజి సాగసులు

చోటుచేసుకుంటాయి. అమరావతిలో అడుగు పెట్టగానే సహస్రానీకుని కంటపడిన దృశ్యాలు పసిడి ఇసుకతో అడుకుంటున్న జక్కనలు, పసిడి రామరలతో చేసిన గ్రామీణుల చేతులు బంగారు తూళ్లను తీంటున్న హంసలు, సౌందర్య రాసులైన అప్పరసలు, అటు అందింతో మంత్ర ముగ్ధులను చేసే ప్రకృతి సౌందర్యమందు ఇక్కడ సూరస వర్ణనా చనుత్కారం చూడండి దృశ్యంలో మునిగి వేలుతున్న చిత్రమలచే అమరావతి అందాలు ఆశ్చర్య జనకాలయ్యా యిటు 'ఈ అమరావతికి ఏ పురమన్నా పాటి పస్తుందా? అందుకే కవులు ఏ నగరాన్ని వర్ణించాలన్నా అమరావతిని దృష్టిలో పెట్టుకుని పర్ణిస్తారు' అని అనుకున్నాడు సహస్రానీకుడు నిజానికి మన కావ్యాలలోని కదానాయకులు కొందరైనా అమరావతిని చూశారాగాని కవులెవ్వరూ చూడలేదు కవుల నెవ్వరినీ రమ్మని అపరసల కబురంపనూలేదు అమరపురి శోభకు ఆశ్చర్యపోతున్న రాజుకు ఎదురుగా సౌందర్య రాసులైన అప్పరసలు కనిపించారు. "అహ! వీరి కౌగిళ్ల కోసమేకదా గొప్పరాళ్లు యుద్ధాలు చేసి వీర స్వర్గ మలంకరించేది, ఋషులు చేసే యజ్ఞాలు కూడా వీరి కౌగిళ్ల కోసమే కదా నకల ధర్మార్థ కామమోక్షాలకు పుట్టిల్ల కదా ఈ అమరావతి" అనుకున్నాడు. రాజు ఆశ్చర్యాన్ని కని ఎంతచక్కగా పర్ణించాడంటే, అందమైన పెద్ద పట్టణం చూడటానికి వెళ్లిన పల్లెటూరి వ్యక్తి గుర్తువస్తాడు.

ఇంద్ర సభ

ఇంద్రసభ శోభలకి తక్కువేమింది? సభామంటప మంతా మణులతో చేసిన సౌల భంజికలతో అలంకరింపబడి ఉంది. గోడలు మరకతాలతో తానడం చేశారు వేదికలన్నీ వజ్రాలతో నిర్మించారు. దగ్గదగ్గరయమానంగా ఉన్న ఆ సభామంటపంలో, మాంధాతాది రాజులు, అతిరాత్ర వాజపేయాది క్రతువులు చేసిన ప్రముఖులు, నారద కౌండిన్య నాగదంతాది మునులు, చిత్రలేఖ స్మతాచి మేనకాది అప్పరసలు కొలుస్తుండగా, గంధర్వ భామినులు గానం చేస్తుండగా, నమున్నతాననం మీద వాసపుడు కొలుపుతీరి ఉన్నారు. మాతలితో ప్రవేశించిన సహస్రానీకుని ఇంద్రుడు కుశలమడిగి, సత్కరించాడు. మధ్యాహ్నం అయింది, ఒక చుణిమయ మందిరాన్ని నిడిదిగా యిచ్చాడు

సహస్రానీకుడు, ఇంద్రుడు అప్పరసలతో చేసిన ఉత్సవంలో పాల్గొన్నాడు. అమరావతి శోభలు చూస్తూ, అప్పరసల నాట్యాలు చూస్తూ, గంధర్వగానాన్ని వింటూ ఇంద్రుని ఆతిథ్యం గ్రహిస్తూ చాలారోజులు గడిపేశాడు ఒకనాడు ఇంద్రుడు సహస్రానీకుడితో పిచ్చాపాటి మాట్లాడుతూ, సాకేత పురప్రభువైన కృతవర్మకు మృగావతి అనే కూతురుంది. ఆమెపంటి అందగత్తె మూడు లోకాలలోనూ లేదు. ఆమె అలంబున అనే సురకాంత. శాపవశాన భూలోకంలో పుట్టింది ఒకనాడు బ్రహ్మకౌలువుతో అలంబున వీర గాతికి తొలగింది. అందరు తలలు వంచుకున్నారు. కాని విధూముడనే ననుపు ఆమె అందానికి ముగ్ధుడై మనోవికారం చెంది ఆమెను చూశాడు. ఆమెకూడా అతని అందానికి అనురక్త అయింది. ఇది చూసిన బ్రహ్మకి కోపం వచ్చింది ఇద్దరినీ భూలోకంలో పుట్టమని శపించాడు ఆ విధూముడవు నువ్వే. కాబట్టి మృగావతిని పెళ్లిచేసుకో అని చెప్పాడు.

ఈ కావ్యంలో సూరస చేసిన విన్నపిచ్చి మార్పులు కనిపిస్తున్నాయి. ఉదయనోదయంలో అలంబుర, ఏధూములను బ్రహ్మ శపించినట్లు కవి వ్రాశాడు కథాసరిత్సాగరంలో వారిద్దరి హావభావాలను చూచి, బ్రహ్మ ఇంద్రుణ్ణి చూసినట్లు, ఇంద్రు డాచూపులో అర్వాన్ని గ్రహించి, తానే వాల్మీదర్శి శపించినట్లు ఉంది నిజానికి సూరస మార్చేందుకు చేసినప్పటికీ జాతరంగా ఉంది కోపం వచ్చిన వాళ్ళు వెంటనే యేదన్నా లనేస్తారు ఇంకొకరిని సాలోచనగా చూచి వారివేత ఆవిషించరు ఇక్కడ బ్రహ్మ మనకు పలాయనవాదిగా కనిపిస్తున్నాడు:

కావం

మృగావతి అందాన్ని వర్ణించి, పెళ్లి చేసుకోమని ఇంద్రుడు చెప్పగానే, సహస్రసీకుని మనసంతా మృగావతి భావనలతో నిండిపోతుంది ఇంద్రుని, సత్కారాలందుకొని, తన రాజ్యానికి బయలుదేరతాడు. త్రోవలో మృగావతి ధ్యానంతో పరధ్యానంలో పడిన రాజుతో, తిరోత్తమ 'రాజా ఒక విషయం చెప్తాను ఆగు' అంటుంది. విరహంలో ఉన్నాడేమో రాజుకి వివరణలు లిరోత్తమకి కోపం వస్తుంది అవమానకరంగా బాపిస్తుంది దేవతకదా విషవృష్టితో తెలుసుకుని ఉంటుంది; రాజు ఒక అమ్మాయిని తలుచుకుంటున్నాడని అమాయపడి ఉంటుంది ఆమె అందాన్ని అలక్ష్యం చేశాడని, వెంటనే నువ్వెవరెను ద్యానిస్తున్నావో ఆమెతో నీకు ఏద్యాలగు సంవత్సరాలు వియోగం కలుగుతుందని శపించేస్తుంది సాపం రాజు ఆ మాటలుకూడా వినడు ఇక్కడ మళ్ళా సూరస కొంత మార్పు చేశాడు కథాసరిత్సాగరంలో మాతలి ఆ శాపం విన్నట్లుంది వియోగ సమయంలో చెప్పాచ్చులే అని ఊరుకున్నాడేమో రాజుతో ఆ విషయం చెప్పుడు సూరస రథంలో మాతలి కూడా ఆ కావం వినడు. రాజు కౌశాంబికి చేరాక, మాతలిని సత్కరించి పంపిస్తాడు రాజ్య కార్యాలన్నీ మానేసి, ఇంద్రుడు నన్ను రమ్మనడం ఎందుకు? పిలిచి మృగావతి విషయం చెప్పుడం ఎందుకు? ఆమెనెట్లా పెళ్లి చేసుకోగలను? అంటూ విరహంలో మునిగిపోతాడు తాను రాజు. మంత్రులను వాళ్ళని పిలిచి చెప్పవచ్చుకదా? అదేంలేదు. చెలకలెలు రాజు విరహంలో పడ్డాడని తెలుసుకొని శైత్యవచారాలు చేసినా యేమీ లాభం లేకపోతుంది సూరస రాజు వడే బాధని ఎవ్వరికీ చెప్పక, ఏ పని చేయక లోలోనే క్రుంగిపోతున్నట్లు అందంగా చెప్పాడు. ఎవ్వరితోనూ న్యాయంగా చెప్పలేని విషయాలు కొన్ని ఉంటాయి ఎంత రాజైనా ఎవ్వరూ అడగకుండా ఎట్లా చెప్పగలడు?

నారదునిరాక

రాజుని ఆ క్లిష్ట పరిస్థితినుండి కాపాడటానికా అన్నట్లు నారదుడొచ్చాడు. మన సాహిత్యంలో మాతలి పాత్రగానే నారదుని పాత్ర చిత్రమైంది నారదుడు లోకాలన్నింటికీ మధ్య వారధి అవసరానికి చక్కగా మీట నొక్కినట్లు వస్తాడు తగాదా పెట్టరలచుకుంటే పెద్దాడు. తగవు తీర్చరలచుకుంటే తీరుస్తాడు. ఉచితంగా చక్కని సలహాలిచ్చి, మరో

మృగావలి దారీ తెన్ను కావక, భర్త పెడబాటు ఉరింపరేక దుఃఖిస్తూ, మూర్ఖులొకాడేస్తూ, నురసింహులే కోరికతో చచ్చుమృగాల కాళ్లనద్ద నడుతుంది కాని ఆ మృగా లామె నేనూ చెయ్యవు. ఆమెను మృగాలు తినినేస్తే ఉదయనోదయం జరుగుతుంది! అందుకే అవి ఆమె నేమి చెయ్యవు చావుకూడా రాండుకు ఆమె నిలిపిస్తుంటే, అలాగే అం అక్కడికి అచ్చిన జనుదగ్గి అనే ఋషి' ఆమె ఆకారాన్ని చూపి రాజకల్యాణ గుర్తింప, ఆమెను శాసించి ఆమెద్వారా నిషయాల్సీ నిని, ఆమెకు పుత్రుడు కలుగుతాడని చెప్పి, బుంబులంబులని సాంత్యని వదనాలు పలికి, ఆమెను తన ఆశ్రమానికి తీసుకునివెళ్ళాడు ఆమె సన్మర్యంకు వృద్ధాంశంకు, ఆమెలో అది పాడడానికి ముని కన్యలను నియోగించాడు

మూలంలో మృగావలిని ఒక సాము స్రింగటానికి రాబోగా, ఒక దివ్యపురుషుడు ఆమె ఆ పామును చంపి మృగావలిని రక్షించి, అమెకు కనపడకుండానే ఆద్యమైపోయాడని గుంది ఈ సంఘటకు తరువాత కథకి ఏమీ సంబంధము లేదు అంతేకాకుండా, మృగావలి వద్దకు జనుదగ్గి కాకుండా ఒక ముని కుమారుడు వచ్చాడని, ఆమెను చూపి జనుదగ్గిలో చెప్పాడని సామచేపుడు వ్రాశాడు సూరన కొద్దిగా మార్పుచేశాడు దానిని కథానువానికి అటంకమేసే ఏర్పడలేదు పైగా కథకు సంబంధంలేని సర్వోదంతం ఎక్కిరింపడంలో

ఉదయనుని ఉదయం

ఇక్కడనుండి అసలు కథానాయకుడి కథ ప్రారంభమయింది ఇక్కడికి సగం కథ అయింది ఈ గ్రంథము ఐదాశ్వాసముల గ్రంథము ఇప్పటికి సగమైనది మృగా వలికి తొమ్మిది నెలలు నిండాం ఆమెకు పుత్రుడు కలిగాడు ఉదయ సర్వతం మీద పుట్టాడు కాబట్టి ఉదయనుడనే నేరు పెట్టమని ఆకాశవాణి చెప్పింది

ఉదయనుడు ఉదయ పర్వతాలమీద పెరుగుతున్నాడు జనుదగ్గి ఆ బాలుడికి ఎప్పుడోయే విధులు నిర్వర్తించాలో అని చేస్తూ సెంచాడు అన్ని పాశన, ఉపనయనం మొదలైన విధులన్నీ క్రమంగా జరిపించాడు వేద వేదాంగ శాస్త్రాలు బోధించాడు ధనుర్వేదం మొదలైన క్షత్రియోచిత విద్యలు గరిసాడు ఋషులు నేర్పిన విద్యలు నేర్చుకుంటూ, నవ్యమృగాలతో ఆడుకుంటూ పెరిగాడు ఉదయనుడు. ఆ ఋషినాటికల్లో జంతువులన్నీ తమ క్రూరత్వాన్ని మరచిపోయి, కలిసి మెలిసి స్నేహంగా మెలిగటం సహజం అట్లాంటి ఋష్యాశ్రమంలో పెరుగుతున్న ఉదయనుడు పులులు, సింహాలు ఏనుగులు మొదలైన క్రూరమృగాలతోను, లేళ్లు మొదలైన సాధు జంతువులతోనూ ఆడు కోవటం ఆచర్యకరమైన విషయం కాదుకదా? కాళిదాసుకూడా భరతుడు సింహాలతో ఆడుకున్నట్లు నర్తించాడు ఋష్యాశ్రమాలలో ఈ సర్వజంతు సమ్మేళితకు కారణం ఋషుల మనస్తత్వమూ, వారు నెలకొల్పిన ప్రశాంత వాతావరణమూను పద్మలగేళ్ల వరకు బండ్ల్యాశ్రమంలో పెరిగి అన్ని రకాలజంతువులతో ఆడుకునే ఉదయనుడు పెద్ద

యూక జంటపులకు ముఖ్యంగా తన వీణానాదానికి సరవళించిపోయే ఏనుగులను పట్టే న్యసానికి బానిసయై ఉండసేతుడికి బంది అంటారు.

పద్నాలుగేళ్లు గడచిపోయాయి ఒకనాడు ఒక కిరాతుడు ఒక సర్పాన్ని పట్టు బోయాడు ఉద్యానోద్భవముడైన ఉదయముడు అదిచూచి సహించలేక తన తల్లి కంకణ మోడనికీచ్చి ఆ పాముని నిరిసిస్తాడు ఆ పాము చాలా సంతోషించి, ఉదయముని ఉదారత్వాన్ని సాగిది, 'నారంగు' ధృతద్రాక్షుడనే నాగరాజు. నా పేరు కిన్నరుడు అడుక్కోడానికి వచ్చి ఈ కిరాతుని చేతిలో నడ్డాను నువ్వు నన్ను కాపాడవు', అని ఉదయముణ్ణి నాగలోకానికి తీసుకెళ్లాడు అక్కడ లందారాళి ఆపరంజి బొమ్మలయిన రస చెల్లెలు లలిత అనే అమ్మని పరిచయం చెశాడు 'పద్నాలుగేళ్లు రాజకుమారుడు' 'పేనుతో పడ్డాడు' 'వాల్చిపిందా రాత్రి పగలు' 'వేళుందిరాన్ని విడిచి రాకుండా' మన్నధ కిడిలో కాంబ గడిస్తే పుంటారు గర్భాధారం జరిగినానే లలిత అనే ఆ నాగకన్య విద్యాధరిగా మారిపోతుంది శాపపశాత్తు నాగకన్యగా పుట్టానని చెప్పి ఉదయముడి అనుజ్ఞపొంది రసలోకానికి వెళ్లిపోతుంది. ఆ తరువాత నాగుడైన కిన్నరుడు ఉదయమునికి ఎప్పటికీ నాడని రాంబూరపు తీగ, హోషుతి అనే వీణ కాన్కగా యిచ్చి, నాగలోకంనుండి జవదగ్గి ఆశ్రమానికి తీసుకవచ్చి దిగినిడిచి వెళ్లిపోయాడు కొడుకు కనపడక ఆరాట పడుతున్న మృగావతీ వార్తల్యంతో ఉదయముని కౌగిలించుచు ఏ ఆనందిస్తుంది కథాసరిత్సాగరంలో నాగ కుమారుడు ఎప్పటికీ నాడని రాంబూరపు తీగ, వీణలోపాలు ఎప్పటికీ నాడని పుష్ప మాలిక, చిలకము, వెలుత్తము నాచుగు పువ్వులీచ్చునట్లుంది ఈ నాలుగు వస్తువులలో వీణ ఒక్కదానికి తప్ప తక్కినవాటికి ఈ కథలో ప్రయోజనమేమీ కనపడదు ఈ వీణ వల్లనే ఉదయముడు ప్రపంచంలోకెల్ల ప్రసిద్ధ వైణికుడని పేరు గడించాడు ఈ వీణ వల్లనే చండసేనుడు తన్ను అల్లడిగా వదిలి తన కుమార్తెకు వీణ నేర్పే గురువుగా నియమించడం జరిగింది వీణ సహాయంతోనే వానపదత్తను వినాసం చేసుకోవడం జరిగింది 'ఉదయముడి జీవితంలోని ముఖ్యమైన సంఘటనలన్నింటికీ వీణ కారణభూతమైంది. కాబట్టి కథలో వీణను ప్రత్యేకస్థానం కథా సంవిధానానికి చక్కగా తోడ్పడుతోంది. కాని తక్కినమూడు వస్తువుల ప్రయోజనం మనకి తరువాత కథలో ఎక్కడా కథా సరిత్సాగరంలో కాని, ఉదయనోదయంలో కాని కనిపించడంలేదు. వానపదత్తను లోబరచు కోవడానికి ఈ మూడు వస్తువులు పనికి వస్తాయి అనుకుంటే, ఏ కవీకూడా సూచన ప్రాయంగానైనా ఈ మూడింటి ప్రయోజనాన్ని తెల్లలేదు ఉదయముడు నాగలోకానికి వెళ్లవచ్చిన కథ కథాసరిత్సాగరంలో లేదు. నాగకుమారుడు కృతజ్ఞతతో పైన చెప్పిన నాలుగు వస్తువులు ఉదయముని కిచ్చి వెళ్లిపోయినట్లు ఉంది ఈ నాగ లోక గాథ బొడ్డు వాఙ్మయంలోని ఉదయముని కథలో ఉంది

మృగావతీ సహస్రసానీకుల పునస్సమాగమం

శబరుడు, ఉదయము దీచ్చిన కంకణం తీసుకుని దాన్ని అమ్మడానికి కౌశాంబి నగరానికి వెళ్లి ఊళ్లో ధనికుడైన ధనగుప్తుని ఇంటికి వెళ్లాడు. కంకణం పైన సహస్రసానీకుని పేర

గురువుకోసం వెదుకుతున్న చండసేనుడు ఉదయసుని పట్టి తేనాలనుబంటాడు కూతురికి గురువుగానేకాదు అల్లుణ్ణి చేసుకోవాలన్నది చండసేనుని అభిమతం కాని ట్టెరాబ అంత సులభంగా తొంగే వ్యక్తికాదని తెలుసు మా యోసాయింబో సబ్బుకోవాలని అనుకుంటాడు పట్టి తేనాలంటే రాణాధిరాజు కూతుర్ని సంపదానికి వీళ్లేమని చూడు తోకాల్లోను వైచికుడుగా పేరు సాందినవాడు అలోచించి ఒక దీపాదుం ఎన్నాడు నిల్వలచేత ఒక మాయాగణాన్ని చేయించాడు దాని పాట్లతో భయల్ని పెట్టి ఆ యంత్ర గణాన్ని అడవిలో విడిచిపెట్టాడు ఒక మార ద్వారా తన కుమార్తెకు సంగతం నేర్పడానికి రమ్మని కబారు పెట్టాడు ఉదయసునికి కోపం ఎచ్చింది నీరెట్టి గురువు దగ్గరకి శిష్యులు రావాల కాని గురువు శిష్యుల దగ్గరకు వెళ్ళడు 'ఆయన మాయల్నే వాడు' రకు సంపమని చెప్పమని దూతతో వెళ్ళి ఎలా అయినా చండసేనుని బంధించాలంటాడు మంత్రితో

కథాసరిత్సాగరంలో చండసేనుడు మొదట ఉదయసుని వద్దకు మూతన సం
తన కూతురినే పంపకుంటే, కోపంతో ఉదయసుని నిరాలయినా సబ్బులని యంత్రగణాన్ని చేయించి సింధ్యాటనిలో పడిచి పెట్టిపట్టుంది ఇక్కడ మారన కథకంటే సోమదేవుడి కథ ఉచితంగా ఉంది సంది నిసలమైతే కదా యుద్ధానికి సిద్ధుడైపోయేది. మారన వ్రాసినట్లు మొదట ప్రయత్నాన్ని చేసుకున్న ఆరువారల సంగతి ప్రయత్నించటం అసందర్భంగా ఉంటుంది అది సరిఅయిన రాజకీయపు టెనుకాదు

అభిమానంతో చండసేనుని పట్టాలన్న ఉదయసునికి యోగంధ రాయణుడు బుద్ధి చెప్పాడు. ఇది స్వయం కృతావరాధం స్వననాసక్తుడైన రాజుంటే అందరికీ చులకనే చండసేనుడు చాలా బలవంతుడు. జయసేనుని కొడుకు సాహెంద్ర వర్మ మనుచుడు చండికృపవల్ల లభించిన కత్తి ఉంది. సెప్పరు జయించలేని నడగిరి అనే ఏనుగు ఉన్నది ఆరెండు ఉన్న అతిగ్నే జయించటం చాలా కష్టం. అతడు పాతాళానికి వెళ్ళి కోపి అనేవానిని చంపి అతని కూతురైన అంగారవతిని ఏనానా చేసుకున్నాడు అతనికి గోపాలక, పాలకులనే ఇద్దరు కొడుకులున్నారు (ఇంద్రోత్సవం చేస్తే ఇంద్రుడి వర్ష ప్రభావంతో ఒక కూతురు పుట్టింది వ్రాసవుడి వర్ష ప్రసాదం వలన పుట్టడం చేత వ్రాసనదత్త అనేసేర్పా పెట్టారు.) ఆమె అద్వితీయ సౌందర్యవతి సకలవిద్యాపారిణ అంటూ వ్రాసనదత్త అంగాంగ సౌందర్యాన్ని నఖశిఖ పర్యంతం యోగంధ రాయణుడి చేత రాజుకి చెప్పించాడు సూరన. కళలంటే అంతో ఇంతో పిచ్చి ఉన్నవాళ్ళకి సౌందర్యోపాసన కూడా ఉంటుంది ఉదయసు డనలే కళాసేవాసి నానదత్తా సౌందర్యాన్ని యోగంధరాయణుని నోట విని ఆమెను చేపట్టడం ఎలాగ అనే ఆలోచనలో పడతాడు. ఇక్కడ మనకు యోగంధరాయణుని తెలివి తేటలు స్పష్టమవుతాయి. రాజు కోపంతో యుద్ధానికి కాలుదువ్వితే, యోగంధ రాయణు డేమో అతని మనసులో శత్రురాజు కూతురి అందచందాల వర్ణించి ప్రేమబీజాలు నాటాడు. ఇది రాజకీయచతురత ఉదయసుడి కంటే అవంతిరాజు బలవంతుడు. బలహీనుడు

బంధుత్వంతో చగదా తెచ్చుకుంటే కొరిసిలో కంగొక్కెలనే. అవుతుంది అందుకు బంధుత్వంతో స్నేహం కుదుర్చు కొండమే ఉత్తమంగా ఉనించి, ఉదయ పడి మనస్సులో ప్రేమబీజాలు నాటి ప్రకృతి అప్పుడని పర్యవసానం కోసం నేటిచూడటం మొదలెడరాడు. వానపదత్త అందరినీ తలచుకుంటూ పీణవాయిండు కొంటూ ఉన్న ఉదయనుండి దగ్గరకు కొందరు పులికొడుకులన్నీ నెలకొంటుంటే ఒకటి అడవిలో తరుగుతోందని చెప్పారు పిలుగుల్ని ఎట్టుకూడ ప్యసం ఉన్న ఉదయనుండే, ఆ పిలుగుని పట్టుకుంటే చింతి నేడినదన్న ఉన్న నడిగిరికి ఇది దీటపుటంచని అందరినీ ఎడివి ఒంటరిగా పీణ వాయిండు కుంటూ యింట్లో గానం నుండి చెప్పాడు. ఆ పిలుగు పీణవాయిండు పిలుగునట్లు చనింది కానీపు ఇటు లు అరుగుతుంది రాజు దగ్గర నెవ్వరూ లేనప్పుడు, పిలుగు పాట్లలోనుండి భయం పట్టి ఉదయనుండి పట్టిమట్టారు ఉదయనుడు వాళ్ళతో యుద్ధం చేశాడు కానీ ఆ రాజుకుంటూ పిలికి ఉదయనుని బంధించి అంతికి తీసుకపోయారు. చదురుదైవ అవంబరాజు ఎదురుపట్టి ఉదయనుణ్ణి ఎత్కరించి, ఆతణ్ణి యుద్ధంలో గెంటుం వస్త్రం కాబట్టి ఎట్టి తెప్పించటం జరిగిందని సంతోషం వచనాలు వరికి, అందరి బాల అయిన వానపదత్తను పిలిపించి, అతని పవర్యలకు ఆమెను నియమించి అంతఃపురానికి దగ్గర ఒక మణినుందిరంవెడిదిగా యిచ్చి, వానపదత్తకు సంగీతం నేర్పునుని చెప్పాడు మున్నెభాణంపటి నానడత్తను చూచి ఉదయనుండి కోసం ద్వేషం యిట్టే పిలిపిపోయాయి చిరకు తాన బంధిస్తున్న ఎవ్వరు కూడా మరచిపోయి వానపదత్త పవర్యలు అందుకుంటూ, సంగీతశాలలో ఆమెకు పీణ నేర్పుతూ, తన రాజ్యవిషయాలు మరచిపోయి, లక్ష్మణ్ణి వాయిగా వలంగడిపెస్తాంటాడు. మారన వర్ణించిన ఈ సంగీతశాల బహుళ కళాప్రియులైన పిజయనగర ప్రభువుల సంగీతశాల అయి పుంటుంది.

యోగంధరాయణుని యుక్తి

ఒక రాజు ప్రజానురంజకంగా రాజ్యపాలన చేసాడు అంటే దానికి కారణాలు ఆ రాజు వద్ద వున్న మంత్రులు యుక్తి, చారుర్యము, ప్రభుభక్తి రాజు రాజ్యంలో ఉన్నా లేక పోయినా, రాచకార్యాలంటే అనక్తి చూపకుండా విరహంలో వడినా, వ్యసనానకుడై నా, రాచకార్యాలు నలక్షణంగా జరిగిపోయి, ప్రజలు శాంతియుతంగా ఉంటున్నారని అంటే మంత్రులు దక్షతేకదా కారణం! సునకు వాక్యాయంలో ఎర్థింపబడిన మంత్రుల పాత్రలలో యోగంధరాయణునిదే అగ్రతాంబూలం అరునాత తరువాత కవులు సృష్టించిన మంత్రుల పాత్రలకు యోగంధరాయణుడు జీవం పోశాడు. యోగంధరాయణుడు బుద్ధిబలమున్న యుక్తివరుడేకాదు, ఇంద్రజాల మహేంద్రజాలాలు, వరకాయ ప్రవేశము, యోగమాయ మొదలైన విద్యలలో కూడా దిట్ట, దీక్షా కంకణ బద్ధుడు. రాజ్య శ్రేయోభిలాషి.

అవంతిలో బందీఅయిన రాజును విడిపించాలి కేవలము రాజును విడిపించడమే కాదు యోగంధరాయణుని ఉద్దేశ్యం. రాజుతోపాటు వానపదత్తను తీసుకొనివచ్చి ఉదయ

నునికిచ్చి వివాహం వెయ్యటం, అవంతి ప్రభువుకు బుద్ధిచెప్పడం రాజ్య రక్షణకు తగిన ఏర్పాట్లుచేసి వసంతకుని తీసుకుని అపండికి ప్రయాణ మయ్యాడు చాలా దినాలు ప్రయాణం చేసి ఉజ్జయిని పరిసరాలకు చేరుకున్నారు అక్కడ ఉన్న మహాకాళ శ్మశానానికి వెళ్లి, జవళపాదులతో యోగీశ్వరుడనే బ్రహ్మరాక్షసుణ్ణి సంసరుచుకొని మంత్రాలు నేర్చుకున్నాడు యోగంధర యణుడు. ఆ మంత్ర ప్రభావంతో వికారాకారాలు ధరించుచు కావాలి అనుకొన్నవాళ్ళకి కనిపిస్తూ అక్కినవాళ్ళకి కనబడకుండా ఉండొచ్చు ఆ మంత్ర ప్రభావంతో తాను వసంతుడు వికారాకారాలు ధరించారు వసంతుణ్ణి సింహద్వారం దగ్గరే ఉంచి, యోగంధరాయణుడు వికారచేష్టలుచేస్తూ నగరం ప్రవేశించాడు సూరస యోగంధరాయణుని వికారచేష్టలను, అపిచ్చి చేష్టలు చూచి ఉత్సాహంతో పిల్లలు చేసే అల్లరిని, అతి ఎహజంగా, కనుంసుంటుం విత్తం రూపుకల్గి, విధంగా రూపొందించాడు యోగంధరాయణుడు వానవదత్త వత్సరాజులన్న మందిరం వద్దకు వచ్చాడు వికార చేష్టలు చేస్తున్న వ్యక్తి ఏమయం తెలిసి వానవదత్త అతన్ని సంగీతకాలకు రప్పిస్తుంది ఎవరన్నా వికార చేష్టలు చేస్తే పురుషుల కంటే స్త్రీలెక్కువ వినోదిస్తారు యోగంధరాయణుడు రహస్యంగా రాజుతో తానెవరో తెలియచేసి, కొన్ని వికార చేష్టలు చేసి అక్కడ ఉన్న కన్యాజనాన్ని వినోదపరిచి, యోగ విద్యతో అధ్యశ్వుడౌతాడు. కాని రాజు ఒక్కడికే కనిపిస్తుంటాను. వానవదత్త, ఆమె చెలికత్తెలు ఆవ్యక్తి ఏమయ్యాడో తెలియక అశ్చర్యపోతారు ఇలా చిన్న చిన్న నాయలు చేసి వానవదత్తలోను ఆమె చెలికత్తెలలోను సరివయం పెంచుకుని తన రాకపోకలను నిరాటంకపరచుకున్నాడు. ఆ మరుసటిరోజు మళ్ళా వెళ్లి వత్సరాజుకు యోగవిద్య వేర్చి, కోటవాకిట ఉన్న వసంతకుని వైసం చెప్పాడు వత్సరాజు యోగమాయతో విదూషకుని వద్దకు వెళ్లి, అతనిని తనతో కోటలోనికి తీసుకొనివచ్చాడు

ఇక్కడ కథాసరిత్రాగరంలో యోగంధరాయణ, వత్సరాజుల సమయోచిత యుక్తి ఇంకానేర్చుతో వివరించాడు కవి వత్సరాజు బందీ కాబట్టి బంధనాలు ఛేదించే యోగాలు నేర్చుతాడు మంత్ర అంతేకాదు వానవదత్తను వణనరచుకోవటానికి కొన్నివస్తువులను ఇచ్చాడు వానవదత్తకు ఉదయనుడిపై ప్రేమ, నమ్మకం కలిగి తనతో వచ్చేయాడానికి సిద్ధపడేవరకు ఓపిక పట్టమని, ఇన్నాళ్లు వినోదం చేశారాడానికి కోటవాకిట ఉన్న వసంతకుని రప్పించమని ఉపాయం చెప్పాడు. అప్పుడే పూజాద్రవ్యాలు తెచ్చిన వానవదత్తతో వత్సరాజు దక్షిణ యివ్వడానికి కోటవాకిట “బాహ్మణుడున్నాడు రప్పించమని చెప్పి, ఆమెద్వారా వసంతకుని లోనికి రప్పిస్తాడు” వికారాకారంతో ఉండి, తనను చూడ గానే కన్నీరు పెట్టిన వసంతకునితో బ్రాహ్మణుడా! బాధపడకు, నీవ్యాధిని, వికారాకారాన్ని నయం చేయిస్తాను నాదగ్గరే ఉండు అని అభయమిస్తాడు. అంటే వాళ్ళకు అనుకూల మైన పరిస్థితిని చక్కగా కల్పించుకున్నారన్నమాట. వసంతకుని చూచిన వానవదత్త నీకేమి విద్యలు వచ్చునని అడిగి, కథలు చెప్పడం వచ్చని తెలుసుకుని ఉత్సాహంతో కథ చెప్పమంటుంది వానవదత్తాదులకి అనుమానం రాకూడదుకదా?

ఈ సందర్భంలో సూరస పాత్ర పోషణలో శ్రద్ధ కనపరచక పోవటమే కాకుండా మూలాన్ని యథాతథంగా గ్రహించి పొరవాటు చేశాడనిపిస్తుంది. రాజు బంధితుడు బంధితుడైన వ్యక్తి యోగిమాయుల్ వెళ్లరావటం, తనపరిచితులను తనతో నివాసానికి తీసుకు రావటం కార్యపాధకుల లక్షణం కాదు. పైగా ఆపంతి నుండి వెళ్లాల్సినది ఉదయను డొక్కడే కాదు వానదత్తును ఎత్తుకుపోవటం యోగింధరాయణుడి యుక్తితో మొదటి భాగం. అనుమానానికి ఏ మాత్రం తావుండకూడదు. పత్నరాజు అక్కడి నుండి కదల కుండానే కార్యం సాధించాలి. ఈ విషయాన్ని చక్కగా అనగాహన చేసుకుని సోమదేవుడు ఆ సన్నివేశంలోని ప్రతిచిన్న అంశాన్ని ఆందంగా పంచాడు.

తరువాతి కథలో రెండు ఉపకథ లున్నాయి. ఆ రెండు కథలను ఎసంతకుడు వాసవ దత్తుకు చెప్పాడు. ఆ రెండు కథలు యుక్తితో విననినై నా సంత అందంగా సాధించవచ్చే తెలుపుతాయి. ఒకటి రూపిణి కథ. వసంతకు డిక్టరు ఆంతఃపురంలో చెప్పాడు. వత్సరాజంటే ప్రేమ యేర్పడుతున్న వానదత్తుకు, రూపిణి కథ తాను చేయాలనుకున్న వనిని ఎలా సాధించాలో నేర్పుతుంది.

రూపిణి కథ

మధురానగరంలో రూపిణి అనే వేయ్యే, అమె తల్లి మకర దంష్ట్ర ఉండేవారు. రూపిణి ఒకనాడు దేవాలయంలో ఒక అందమైన బ్రాహ్మణయువకుని చూస్తుంది. ఆ యువకుడంటే మోజువడి చెలికత్తెచేత ఇంటికి రప్పిస్తుంది తనవద్ద డబ్బు లేదంటూ డాయువకుడు అయినా రూపిణి ఆ యువకునితో ఉంటూ, ఇంకే పురుషుణ్ణి దగ్గరికి చేరనివ్వదు అది తల్లికి నచ్చదు. వేళ్ళకు డబ్బూ, శరీర సౌష్ఠ్యమూ ముఖ్యం అని నీతులు చెప్తుంది రూపిణి వినదు. ఒకరోజు రూపిణి తల్లి, ఒక రాజపుత్రుణ్ణి తీసుకువచ్చి బ్రాహ్మణ యువకుని ఇంటినుండి తరుముతుంది. ఆ యువకుడు చేసేదిలేక అవమానంతో అడవిలోకి పోతాడు నిద్రవచ్చి ఒక ఏనుగుకళేబరంలో దూరి నిద్రపోతాడు. వర్షంవచ్చి కళేబరం ఒక ప్రక్క మూసుక పోయి, ఎర్రపునీటితో కొట్టుక పోయి సముద్రంలో పడుతుంది ఒక గరుడపక్షి ఆ కళేబరాన్ని ఎత్తుకపోయి సముద్రానికి ఆవలివక్క వడేస్తుంది యువకుడు నెమ్మదిగాలేచి అది లంకాపట్టణం అని తెలుసుకుంటాడు. మానవుణ్ణి చూచిన ఇద్దరు రాక్షసులు, రాముడు రావటంవలన లంక నాశనమైంది, ఇతడూ మూనవుడే, అని భయపడి విభీషణుడితో చెప్తారు విభీషణు డాయువకుణ్ణి రప్పిస్తాడు. విభీషణుణ్ణి చూడగానే ఆ యువకుడు యుక్తిగా, సత్కారాలన్నీ అందుకుని, తనది మధురా నగరమని, 'కృష్ణుడు దివ్యరత్నమయ కుండలాది ఆభరణాలకోసం నీ దగ్గరకు వంపించాడు,' అనిచెప్పాడు. విష్ణుభక్తుడైన విభీషణు డది నిజమనినమ్మి, ఆ యువకుడు కోరిన ఆభరణాలిచ్చి, లంకదాటడానికి ఒక గరుడపక్షిని ఆ యువకునికి మచ్చిక చేయించి, మధురకు పంపిస్తాడు.

ఆ యువకుడు అభరణాలన్నీ ధరించి, గురుదవతీపై రూపిణి ఇంటికి వచ్చి, తాను విష్ణువునని చెప్పి ఆమెను సన్నిహితుని అనుతో సుఖభోగాలతో తేలుతూ ఉంటాడు. చాలా నుండి చూచిన మకరదంష్ట్ర తన అల్లుడు విష్ణువే అని నిమ్మి తనను నైకుండానికి వంతుని లెక్కనీతో చెప్పింది కూర్చుండి అడుగుతుండి తల్లిమూల కాటినలేక రూపిణి యువకునితో తన తల్లికర్తె తెలుపుతుంది మకరదంష్ట్రకు ఒగిలినానీ చేయాలి. కున్న యువకుడు, ఏకాదశినాడు ఉపనాసంతో, తలమీద పంచభులు పెట్టుకుని, మెడలో ఎముకల దండవేసుకుని, ఒక ప్రక్కకాటుక, ఒక ప్రక్క నెండు రెము పులుముకుని స్వంగా, సిద్ధంగా ఉండనుంటాడు ఏకాదశినాడు రాత్రి తాను చెప్పినట్లు సిద్ధంగాఉన్న వేషానుభవ పక్షిమీద ఎక్కించుకుని జీరినవర ఉన్న దేవాలయం ముందున్న గురుద్వారం మీద దింకి ఇప్పుడే వస్తానని, తన వేదం తీసివేసి, జీరితోకి “మూర్తి” ఎచ్చిందని ఊళ్లో అందరితో చెప్పాడు.

ప్రజలంతా నిజమనుకుని ఆలయం వద్దకు ఆ యువకునివెంట వస్తారు ఓకట్లో అమె అరుపులకు భయపడి రక్తిం చనుంటారు వేళ్ళనూర ఎంబంబుద నింజలెక ‘ఒడత పెడత’ అంటుంది ప్రజలంతా భయపడతారు తెలతెల చరుతుండగా రాజుకు తెలిసి రాజు వస్తాడు విక్రతారంతో ఉన్న వేళ్ళనూరను చూచి అంతానూరల రూపిణికి ఈ విషయం తెలిసి వచ్చి తల్లిని దింపిస్తుంది రాజు ఈ పని చేసిన దెవరని అడిగి వివరమూరుడి యుక్తికి మెచ్చుకుంటాడు. వివరమూరుడు తన చేపం మార్చేసి రూపిణితో సుఖంగా ఉంటాడు. ఈ కథనిన్న వాసవదత్త చాలా సంతోషిస్తుంది.

వాసవదత్త హరణము

కొన్నాళ్ళు గడిచాయి. ఉదయన వాసవదత్తల హరణానికి అంతా సిద్ధం చేసి వచ్చి ఉదయనునితో చెప్పాడు యోగంధరాయణుడు వాసవదత్తకు తండ్రి భద్రవతి అనే ఏనుగును ఇచ్చాడు దాని మీద ఎక్కితే వాసవదత్త ఉన్నది కాబట్టి అదేమీచెయ్యదు సడగిరిప జయించడం కష్టం కాబట్టి నడగిరి మాపటేవాడై ఆ ఆషాఢకునికి ధనమిచ్చి పశుపరుచు కున్నాడు. భద్రవతిని నడగిరి ఏమీ చెయ్యదు. వాసవదత్తకు (స్త్రీ సహాయం ఉండాలి. అందుకు కాంచనమాల అనే చెలికత్తెను సిద్ధంచేశాడు. వత్సరాజు యోగంధరాయణుడు చెప్పినట్లు భద్రవతిమీద, వాసవదత్త, కాంచనమాల, పసంతకులతో ఏక్కి నగర రక్షకులను చంపి రహస్యంగా వెళ్లిపోయాడు.

భలుల వలన వాసవదత్త హరణం విన్న ఆమె అన్న పాలకుడు సడగిరిమీద వెంబడి స్తాడు. యుద్ధం ఘోరంగా సాగుతుంది యుద్ధం జరుగుతోందని తెలుసుకున్న చండ సేనుడు కంగారు పడతాడు. అసలు ఉదయనుని పట్టి తెచ్చింది వాసవదత్త నిచ్చి వివాహం చెయ్యాలనే సంకల్పంతోనే. తీరా వాళ్ళే నర్తన నిర్ణయం తీసుకుంటే పాలకుడి తెలివితక్కువ వనేమిటి అని గోపాలకుని పిలిచి, తన అభిష్టం చెప్పి, యుద్ధం అపు చేయించమని పంపాడు. గోపాలకుడు తండ్రి అభిష్టం చెప్పి యుద్ధం ఆపించడానికి వస్తాడు. నడగిరి

భద్రదవలిని ఏమీ చెయ్యదు పాలకుని అప్పించుకుని ఉదయనుడు వింద్యాటనికి చేరుతాడు ఆ సమయానికి యోగంధరాయణుడు అక్కడికి చేరుకుంటాడు ఒక్కడ భద్రదవలి వీటిలోకిదిగి, మునిగి, గంధర్వయువతిగా సూరిపోయి, 'శాసంవల్ల ఏనుగై పుట్టాను. నీకు పుత్రుడు పుడతాడు, లతనికి మేలు చేస్తాను' అని చెప్పి లంతర్గానమై పోతుంది.

రాజు ఒంటరిగా ఉన్నాడు సైన్యం ఉండాలి సహాయం ఉండాలి వసంత కుడు వెళ్లి పులిందకుని తీసువస్తాడు అప్పుడే ఎర్రకులు, అవంతిచ్చరుడు వాసవదత్తా ఉదయనుల వివాహానికి, ధనకుకన్య వాహనాలతో, పుర్రోహిత ఆమోత్య అవ్వబంధువు లతో గోపాలకుని పంపుతున్నట్లు వార్త చెప్పారు చండసేనుని ప్రతిహారికూడావచ్చి అదే విషయం చెప్పాడు అందరూ సంతోషించారు ముఖ్యంగా వాసవదత్త అన్నగారు వస్తున్నందుకు చాలా ఆనందించింది ప్రియుడు, ఎంత ప్రియాతి ప్రియుడైనా, అన్న దమ్ములంటే ఆడపిల్లలకు మక్కువపడనే విషయం కవుల దృష్టివధాన్ని దాటిపోలేదు. యోగంధరాయణుడు చతురంగ బలాలను తీసుకరావటానికి కొనాంబికి వెళ్ళాడు.

ఏ శాంతిగా ఉన్న వాసవదత్తా పత్నరాజుల కేమీతోచదు ఊసు పోవడానికి వసంతకుని కథ చెప్పనుంటారు వసంతకుడు చతురుడు తన వారిని విడిచి వచ్చిన వాసవదత్తకు భర్తమీద మక్కువ ఎక్కువ కావడానికి దేవస్మిత అనే వైశ్యవనిత కథ చెప్పాడు.

దేవస్మిత కథ

తామలిస్తీలో ధనగుప్తుడనే వర్తకు డుండేవాడు పూజలు వ్రతాలు చేయగా గుహసేనుడనే అందమైన కుమారుడు పుట్టాడు అంక్షికొడుకు రెద్దరూ బర్బర దేశం వర్తకానికి వెళ్లారు అక్కడ ధర్మగుప్తుడనే వైశ్యునికి దేవస్మిత అనే అందాల కూతురుంది ధనగుప్తు డామెను తన కొడు క్కిన్న మంటాడు ఒక్కచే కూతురు, దూరదేశం అని ఇవ్వనుంటాడు ధర్మగుప్తుడు గుహసేనుని అందానికి వశురాలయిన దేవస్మిత, తండ్రికి తెలియకుండా, వాళ్ళ వాళ్ళే ఓడలో ఎక్కేసి వాళ్ళతో వెళ్లిపోతుంది. ధనదత్తుడు తామలిస్తీ చేరగానే ఘనంగా వివాహం చేయించాడు వాళ్ళు ముఖంగా ఉంటారు.

ధనగుప్తుడు మరణించాడు. గుహసేనుడు వ్యాపారం ప్రారంభించాడు. దేవస్మితను విడిచి దూరదేశం వెళ్ళాల్సివస్తుంది. భర్తను విడిచి ఉండటం దేవస్మిత కిష్టం ఉండదు. గుహసేనునికి ఏమిచేయాలో అంతుపట్టదు. ఒక రోజురాత్రి ఈశ్వరుడూ పార్వతీ ఇద్దరికీ కలలో కనిపించి, ఎవ్వడూ వాడని రెండు ఎర్రని కమలా లిచ్చి 'మీ ఇద్దరిలో ఎవరైనా వేరొకరితో సంగమిస్తే, ఇంకొకరి దగ్గరున్న కమలం వాడిపోతుంది' అని చెప్పారు. ఇద్దరు లేచేసరికి రెండు ఎర్ర కమలాలు ఇద్దరి చేతుల్లో ఉన్నాయి. వారి ఎడబాటుకి ఇది ఎట్లాంటి పరిష్కారమో అర్థం కాలేదు. వీరిద్దరికి ఒకరిపైన ఒకరికి నమ్మకం లేదేమో

అనిపిస్తోంది ఈ సంఘటన ఏవపార్శ్వమునా 'సంగమిస్తే' అనడానికి బదులు, ఇద్దరిలో ఎవరికైనా 'అనడ' సంబంధిస్తే' మరొకరి దుష్కరక్షణ కమలం వాడిపోతుంటే ఆపి చెప్పే భావుండి ఉండును. వాడిన కమలం చిహ్నంలాగా సనిచేస్తే మరొకరు అడుకోవటానికి ప్రయత్నిస్తారుకదా!

గుహాసేనుడు ఒక పద్మాన్ని తీసుకుని ఎద్దకం కోసం కటాహ ద్వీపానికి వెళ్లాడు. ఎవ్వడూ వాడని ఆ కమలాన్ని చూచి, అతనికి మధ్యనుచ్చి గుహాసేనుని మ్రోతుంటే సెలగురు విషయాలు సంగ్రహించారు. దేవస్మితకు వ్రతజంగం చెయ్యాలని నిర్ణయించుకుని తామలిపి వచ్చారు. దేవస్మిత ఎద్దకు వెళ్లాలంటే ఎవరి సహాయం అయినా కావాలి కదా? యోగకరండిక అనే వృద్ధ తావసి (స్త్రీలను కూర్చే) దళారి పనికి ఉపయోగ పడుతుందని గ్రహించి ఆమె ఇంటో తిప్పవేశారు. ఆమె మాటలపెల్ల కార్య సాధకురాలే అని గ్రహించారు వాళ్ళవచ్చిన పనేమో చెప్పకపోయినా ఆమె గ్రహిస్తుంది. "నాకంటే చతురురాలు నా శిష్యురాలు సిద్ధకరి. ఆమె యోగవిద్య నేర్చుకుంది ఒక సారి పాలితుడనే వైశ్యుణ్ణి మంత్రతాలతో లొంగదీసుకుని అతడి వద్ద ఉన్న ధనమంతా సంగ్రహించింది. అది తెలుసుకుని ఒక చోరుడు ఆమెను వెంటబడించాడు. ఆమె ఒక అడవి వరకు వెళ్లి, ఆ చోరునితో, వా బిర్తలో నాకు పడటంలేదు, నాకు జీవించాలని లేదు. ఈ చెట్టుకు ఉరితాడు వేసిపెట్టు" అన్నది. వాడు ఆమె చస్తే ధనమంతా తనదే కదా అని ఉరి వేసుకోవడానికి తాడువేస్తాడు సిద్ధకరి ఉరిఎట్లా వేసుకోవాలో తెలియదు చూప మున్నది వాడమె మాటలు నిజమనుకుని చేసి చూపబోయి తాడుబిగుసుకుపోయి, మరణించాడు (కథా సరిత్యాగరంలో చోరుడు కాక, ఒక మార్దంగికుడు వెంట తరిమాడని మద్దెలపై ఎక్కి త్రాడులో తలదూర్చగానే సిద్ధకరి మద్దెలను కాలితో తిప్పవేయగా తాడు బిగుసుకు పోయిందని ఉన్నది. ఇంతలో వర్తకుడు భటులలో అక్కడికి వచ్చాడు. వానిని చూసి సిద్ధకరి చెట్టెక్కి కూర్చుంది) ఒక భటుడు చెట్టెక్కిందేమో చూస్తానని చెట్టెక్కాడు సిద్ధకరి వాడితో విన్ను ప్రేమిస్తున్నావని చెప్పి ముద్దుపెట్టుకోబోయినట్లు నటించి వాని నాలుక కొరికింది. వాడు ఏడుస్తూ క్రిందపడ్డాడు ఎల్లకుడు దయ్య మని పారిపోయాడు సిద్ధకరి రహస్యంగా ఆ ధనమంతా తన కిచ్చిందని యోగకరండిక చెప్పింది. అప్పుడే సిద్ధకరి అక్కడికివస్తుంది. విప్రకుమారులు తామెచ్చిన పని చెప్పి దేవస్మితను కూర్చుంటారు

యోగకరండిక పన్నాగం

యోగకరండిక సిద్ధకరితో దేవస్మిత ఇంటికి వెళ్తుంది. గుహాసేనుని తల్లితో కొంతసేపు మాట్లాడి, దేవస్మిత దగ్గరకు వెళ్లి, భర్త దూరదేశంలో ఉన్నాడని సానుభూతి వచనాలు పలికి, ఆమెను దీవింది వెళ్లి పోయింది. ఆ మరునాడు, మిరియప్పొడి చల్లిన ఒక మాంస ఖండం తెచ్చి వాకిట ఉన్న కుక్కకు ఎవ్వరూ చూడకుండా వేసి దేవస్మిత దగ్గర తెల్ల దుఃఖిస్తుంది. ఎందు కేడుస్తున్నావని దేవస్మిత అడుగుతుంది. మిరియాల

శాపి చల్లిన మాంసం ముక్క తినటంవలన కంట నీరు వస్తున్న కుక్కను చూపి “పూర్వజన్మలో మేమిద్దరము సవతులము ఒక్క మమ్మల్ని ఎడిచి ఎక్కడికో పోయాడు, నేను పరపురుషులతో బాధాల్లో తేరుతూ నువ్వంటా ఉండేదాన్ని నా సవతి ఇంద్రియ నిగ్రహంతో ఉండేవి ఇంద్రియాలను క్షోభపెట్టడం మహాపాపం అందుకే నా సవతి కుక్కగా పుట్టింది నేను ఇంద్రియాలను క్షోభపెట్టక పోవడం వల్ల పూర్వజన్మ జ్ఞానంతో యోగిని నైనాను ఆ కుక్క అందుకే నన్ను చూపి దుఃఖిస్తోంది” అని చెప్పింది ఆమె బలప్రాయం ఏమిటో దేవస్మితకు అర్థం అయింది మోసగత్తై అని లెలుసుకుంది ఆనెకు తగిన బుద్ధి చెప్పాలని ‘నాకొక ఎక్కని యివకుని నువ్వూర్చగలవా’ అని అడిగింది యోగికరండిక అలుగురు వైశ్యుసూరుల విషయం చెప్పి ఒక్కొక్కరినీ పంపిస్తామని చెప్పింది

మార్పులకు శిక్ష

దేవస్మిత ఎక్కగా ఆలోచించి, తన భర్తను మోసగించి నాడని కమలం విషయం గ్రహించి తన్ను మోసగించారనే ఉద్దేశంతో వైశ్యకుమారులు ఎచ్చినట్లు గ్రహించింది తన చెలికత్తెకు తన వేషం వేసి, వైశ్యపుత్రుడు రాగానే ఉమ్మెత కలిపిన మద్యమిచ్చి వాని వస్త్రాగరిణాలు టీసుకుని, తుంబుక్కానికి ఇసుకాలు చేయించి దానిని కాల్చి, వాని ముఖం మీద ముద్రవేయించింది వైశ్యపుత్రుడు తన మిత్రులకు తెలియకుండా ముఖాన్ని వస్త్రంతో చుట్టుకుని, తన అజగతాలు దొంగలు తననుకొట్టి దోచుకున్నారని తక్కిన వారితో చెబుతూ దేవస్మిత నలుగురు వైశ్యపుత్రులని లదే ఒకటిగా సత్కరిస్తుంది. యోగి కరండిక సిద్ధులను కూడా చాలా విధంగా శిక్షిస్తుంది. వైశ్యపుత్రులు నలుగురు అనమానంతో కటాహ ద్వీపానికి వెళ్లి పోతారు మీరు తన భర్తను ఏమి చేస్తారో అని భయపడి, అత్తగారి దగ్గరకెళ్లి శిక్షిమతి కథ చెప్తుంది. శిక్షిమతి భర్త పరకాంతతో పాటు కొత్తాయికి పట్టుపడతాడు మరుసటి రోజు రాజుకి అప్పగించాలని వారిద్దరిని దేవాలయంలో బంధించి ఉంచాడు కొత్తాయి. ఈ విషయం తెలిసి శిక్షిమతి దేవాలయానికి వెళ్లి పూజచేయాలని తాళంతీయించి, తనవేషం తనభర్త ప్రియురాలకి వేసి అవలికి పంపించి తాను భర్తతో ఉంటుంది. మరునాడు రాజు వారిద్దరూ భార్యాభర్తలని తెలుసుకుని, అధికారిని శిక్షించి వారిని విడిచిపెడతాడు ఆ విధంగా తాను తన భర్తను రక్షించుకుంటానని చెప్పి, అత్తగారిని ఒప్పించి, పురుషవేషంలో కటాహ ద్వీపం వెళ్తుంది.

రాజు సన్నిధికి వెళ్లి వ్రధాన పౌరులను రప్పించి సభ చేయమంటుంది. అసభతో ఉన్న తన బానిసలు నలుగురుని తన కిప్పించమని రాజుని అర్ధించింది. రాజు గుర్తు పట్టి మంటాడు ముఖాలను వస్త్రాలతో చుట్టుకున్న నలుగురు వైశ్యపుత్రులను చూపి వారే తన బానిసలంటుంది దేవస్మిత అక్కడి వైశ్యులంతా, “వీరు ప్రముఖులైన వైశ్యపుత్రులు వీ బానిస తెలా అవుతారు” అని అడిగారు. దేవస్మిత జరిగిన విషయమంతా వివరించింది.

రాజు వాళ్ళామెకు బానిసలే అని ఒప్పు కుంటాడు అక్కడి నైశ్యులంతా ఆమెకు చాలా ధనాన్నిచ్చి వారిని విడిపించుకున్నారు దేవస్మిత ధనరాసులతోను, భర్తతోను తామలిప్రీతి తరలివచ్చి సుఖంగా ఉంది.

ఈ కథలోని రెండుపాత్రలూ మనకు మర వైషమ్యాలకి ప్రతీకలుగా కనిపిస్తున్నాయి. యోగకరండికా సిద్ధకరులు యోగినులు జైన బౌద్ధ మతాల ప్రారంభం అరి వాతే యోగినుల ఆవిర్భావం జరిగి ఉంటుంది ఎందుకంటే హిందూమతంలో స్త్రీలు సన్యాసం స్వీకరించటం లేదు ఋగ్వేదంలో కొందరు గార్గి, యైలేయియంటి అవివాహితత్వైన విదుషీమణులు కనపడినప్పటికీ తరువాతి కాలంలో ఆరాంటి వారు రేరనే చెప్పొచ్చు. ఆర్య సంఘంలో స్త్రీలతో సహపంక్తిభోజనమే నిషిద్ధంగా కనపడుతోంది అటువంటిది మత్రి ప్రచారంలో స్థానం ఇవ్వడం అసంబంధకదా? స్త్రీలకు మత విషయంలో అట్టి స్వేచ్ఛను ఇచ్చినది జైన బౌద్ధ మతాలు ఈరెండు మతాలు సనాతన సంఘంలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు తెచ్చి పెట్టాయి అలాంటి రాజులు నెక్కువమంది ఆరెండు మతాల ప్రబావానికి లోనయ్యారు. సర్వసానన సమానత్వాన్ని బోధించే జైన బౌద్ధ మతాల ప్రచారం పరోక్షంగా ఆర్య సంస్కృతి విస్తరణకు దోహదం కల్పించినప్పటికీ సనాతన వైదికపూజా విధానాన్ని నిరసించటంతో, బ్రాహ్మణులు మతోద్ధరణకు కంఠం కట్టుకోవలసి వచ్చింది. సంఘంలో బ్రాహ్మణులదే పైచేయి. అన్ని వర్గాలవారిలోను విద్యాధికులు వారే రాచకార్య నిర్వహణలో ముగ్గురు వారు ప్రభువులు వారి చేతిలో కీలు బొమ్మలు శాసనాలు చేసేది వారే చరిత్రను సృష్టించేది వారే. గ్రంథాలను వ్రాసేది వారే కావ్యాలను మలచేది వారే కావటంతో, అన్యమల ప్రచారకులను కించ పరచటం, కథలనల్లి దుష్ప్రచారం చేయటం మొదలు పెట్టారు జాతిభేదం లేదని చెప్పి, నిరాశావాదులతోను, అణగారిన దొక్కబడ్డవారిలోను చైతన్యాన్ని కలిగించే బౌద్ధ మతం బ్రాహ్మణమతాధిపత్యం వక్రకృష్టికి ఆహుతి అయిపోయింది మహోన్నత సుందర శిల్ప సమన్వితమైన బౌద్ధ చైత్యాలు, మంటపాలు వీరి దౌష్ట్యానికి నేలమట్ట మయ్యాయి. వాఙ్మయం అగ్నిదేవుడి కౌగిలిలో ఆశ్రయం పొందింది. తామే రాజులై అర్జునులతోద్ధ రణకు పూనుకున్నారు. అట్టి అనూయా ద్వేషాలే ఇట్టి యోగినుల పాత్ర పోషణకు ప్రాణం పోశాయి. ఈ మత ద్వేషాలు మనకు 13, 14 శతాబ్దాల వరకు భారతదేశ చరిత్రలో కనపడుతున్నాయి. క్షేమేంద్రుడుగాని, సోమదేవభట్టుగాని ఈ ప్రభావానికి లోను కాకుండా ఉండలేక పోయారని ఈ పాత్రలే నిరూపిస్తున్నాయి చివరకు 16వ శతాబ్ది కవి అయిన సూరన కూడా ఆ ప్రభావానికి లోనయ్యాడని చెప్పక తప్పదు మూలకథకంటే చాలా మార్పులు చేసిన సూరన 'తావనులని యోగినులని' అనే బదులు 'స్త్రీలని' అనవచ్చుకదా? దుష్టంత్రాలు చేసేవాళ్ళు, దుర్మార్గువు వసులు చేసేవాళ్ళు స్త్రీ పురుషులలో సమానంగానే ఉంటారుకదా? లేక సూరన ఇంతగా ఆలోచించక కథను యధాతథంగా గ్రహించిఉండొచ్చు.

ఉదయనవాసవదత్తా వివాహం

దేవస్మిత కథ ఏని వాసవదత్త చాలా అందిస్తుంది. ఈ లోగా చండసేనుడు పంపిన సందేశపాఠం దొచ్చి గోపాలుడు సవరివారంగా తరలివస్తున్నాడన్న వార్త మరోసారి తెలుపుతాడు యోగంధరాయణుడు పతురంగ బలాలును తెచ్చాడు రాజు సందేశపాఠాని కర్పూర తాంబూలాలతో సత్కరించి, అతిథిని, పుళిందునీ, గోపాలునికోసం వేచి ఉండ మని చెప్పి, వాసవదత్తతో కౌశాంబికి చేరాడు.

రాజును చూసిన స్త్రీలు తమ అందవందాలను ప్రదర్శిస్తూ, రాజు పిద పూలు జల్లారు. హారతులు పట్టారు వాసవదత్తతో రాజు నిజమందిరానికి చేరి వాసవదత్తను అంతఃపురానికి పంపి ఆమె పరివర్యకోసం సఖీజనాన్ని నియమించాడు.

సూర్యాస్తమయ పంద్రోదయ సర్గలను చేశాడు సూరవ రాజు నిద్రలేచి కాల కృత్యాలు తీర్చుకుని, సబ తీర్చాడు గోపంకుడు కౌశాంబి చేరాడని నగర ద్వారం వద్ద ఏడిసి ఉన్నాడని దూత చెప్పగా, ఉదయనుడు సంతోషంతో, అమాత్యాదులతో ఎదురు వెళ్లి ఉచితోపచారాలతో సంతృప్తిని చేసి ఒక మణిమయ మందిరాన్ని విడిదిగా ఏర్పాటు చేసి వివాహానికి ముహూర్తము నిర్ణయించ నియమించాడు.

చెలులు వాసవదత్తను అలంకరించారు రాజును కూడా అలంకరించారు. నిర్ణీత సమయానికి వేదిక నలంకరించాడు వైభవంగా వివాహం జరిగింది గోపాలుడు చెల్లెలికి అత్తవారింటల్లా ఎల్లా ఉండాలో బుద్ధులు గరిసి అవంతికి వెళ్లిపోయాడు వాసవదత్త వత్సరాజులు సుఖంగా కాలం గడుపుతున్నారు ఇదీ ఉదయనోదయము.

భారతీయ సాహిత్యంలో ఉదయన కథ

ఈ కావ్య నాయకుడైన ఉదయనుని గురించి, నాయిక వాసవదత్తను గురించి భారతీయ సాహిత్యంలో చాలా కథలున్నాయి. ఈతడు చారిత్రక పురుషుడా? లేక కల్పితపాత్రా? కాక పురాణ పురుషుడా? అనే వాదాలు కనిపిస్తున్నాయి.

ఋగ్వేదకాలం నాటికి మనకు రాజ్యా లున్నాయో లేదో తెలియటం లేదు కాని తరువాత వచ్చిన వేద వాఙ్మయంలో రాజుల ప్రసక్తి ఉంది వారు రాజ్య విస్తరణకోసం ప్రపంచమంతటా యుద్ధయాత్రలు చేసినట్లు తెలుస్తోంది. కాని ఏరాజు, ఏ రాజ్యము అన్న విషయం తెలియటం లేదు. కాని క్రీ.పూ. 6వ శతాబ్ది నుండి భారతదేశంలో ఏర్పడిన రాజ్యాల చరిత్ర తెలుస్తోంది. క్రీ.పూ. 6వ శతాబ్దినికి ముందే ఆర్య ద్రావిడ సమ్మేళనము, ఆర్య సంఘం హిందూ సంఘం కావడం, ఆర్యమతం హిందూ మతంగా మారటం జరిగింది ఈ కాలంలో తూర్పు భారత దేశంలో చాలా శక్తివంతమైన రాజ్యాలు ఏర్పడ్డాయి. ఇవే బ్రాహ్మణాలలో పేర్కొన్న సామ్రాజ్యాలు కావచ్చు ఐతరేయ బ్రాహ్మణంలో ఉత్తర, కురు, వంగదేశాల ప్రసక్తి ఉంది. నిత్య అపాత్యదేశాల వర్ణన ఉంది.

ఇవి ఎక్కడున్నాయో తెలియటం లేదు. అరణ్యకాలలో నూత్రం గోదావరి తీరంలో ఉన్న ఆంధ్రుల గురించి, వింద్యవర్షత వాసులైన ఆటవికులను గురించి, నంద్యోధ్యులను గురించి ఉంది. బౌద్ధ వాఙ్మయంలో (క్రీ.పూ. 6, 7 శతాబ్దం) కలింగ, అస్మిక, మౌర్య, మాళ్య, సోమీర, అంగ, మగధ, కాశీ, కోసల, ప్రజి, మల్ల, చేది, పల్ల, కురు, పాంచాల, మత్స్య, అవంతి, గాందర, కాంబోజ దేశాలున్నట్లు వర్ణింపబడి ఉంది. ఇందులో కొన్ని గణ తంత్ర దేశాలు కొన్ని రాజ పాటతాలు అవంతి, వర్ణ, కోసల, మగధ రాజ్యాలు రాజపాటాలు. ఇవి నాలుగు మత్స్యన్యాయానుసారంగా, చిన్న రాజ్యాలను హస్తగతం చేసుకుని క్రమక్రమంగా శక్తివంతమైనాయి. ఈ నాలుగు రాజ్యాలలో ఈ కథలు సంబంధించినవి అవంతి, వర్ణ. కథ నాయకుడైన ఉదయనుడు క్రీ.పూ. 7వ శతాబ్దంలో కౌశాంబి రాజధానిగా వత్సదేశాన్ని పరిపాలించాడు. ఉజ్జయిని రాజధానిగా ఎన్నడైనా పరిపాలించిన చండ ప్రద్యోతముహాసేనుని కుమార్తె లయన వాసవదత్తను ఎక్కి పోయి వివాహం చేసుకున్నట్లు చరిత్రవలన తెలుస్తోంది. ఉదయనుడు పాండవ వంశీయుడు. ఈతని తాత తాతకి తాత అర్జునుడు. అంటే అర్జునుని కొడుకు అభిమన్యుడు, అతని పుత్రుడు పరీక్షిత్తు, అతని సుతుడు జనమేజయుడు, అతని కుమారుడు శతానీకుడు. అతని సుతుడు సహస్రానీకుడు. సహస్రానీకుని పుత్రుడు ఉదయనుడు.

ఈతని వంశక్రమం ఏదైనా చారిత్రక పురుషుడన్నది సత్యం. కానీ ఈతని గూర్చి పలుకాలయిన కథలు ప్రచారంలోకి రావడంతో కల్పితపురుషుడిగా భాసిల్లున్నాడు. అదికాక మగధ దేశ చరిత్ర తప్ప, అవంతి వత్స దేశం గూర్చి సరిఅయిన చరిత్రలేకపోవడం దీనికి కారణం కావచ్చు. మౌర్యుల ప్రాబలంతోను, చంద్రగుప్తుని కీర్తితోను ఈరెండు రాజ్యాల చరిత్ర విస్మృతి సథంలో పడిపోయి, ఉదయనుడు నూత్రం కథా పురుషుడుగా ఉండిపోయినట్లు కనిపిస్తోంది.

ఉదయనుడు నాయకుడిగా కథలు కోకొల్లలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. ఇతని ప్రశస్తిని పొగడిన కవులు చాలా మంది ఉన్నారు. ఉదయనుడు చైనబౌద్ధ సాహిత్యాలలో చోటు చేసుకున్నాడు. దమ్యవధంలో ఉదయనుని కథ ఉంది. కౌటిల్యని అర్థ శాస్త్రంలో, పతంజలి మహాభాష్యంలో, వాత్సాయనుని కామ సూత్రాలలో, ఉదయనుని ప్రశస్తి ఉంది. క్రీ.పూ. 6వ శతాబ్దం వాడైన భానుడు ప్రతిజ్ఞాయోగంధరాయణం, స్వప్నవాసవదత్త నాటకాలను ఉదయనుని నాయకునిగాచేసి వ్రాశాడు. క్రీ.పూ. 1, 2 శతాబ్దాలకు చెందిన కాలిదాసు మేఘదూతంలో “ప్రద్యోతన్య ప్రియదుహితరం సత్పురాజోత్ర జగ్రహే, ప్రాప్యోవన్తి నుదయన కథా కోవిద గ్రామ వృద్ధాన్” అని ఉదయనుని గూర్చి వ్రాశాడు. బాణుడి హర్షచరిత్ర కాదంబరీ గంధాలలో ఉదయనుడి ప్రస్తావన ఉంది. భారతదేశం తరతరాలు బుణపడి ఉండాలైన గుణాధ్యుని బృహత్కథలోని నాయకుడు ఉదయనుడు. ఎందరు ఉదయనుని ఎన్నివిధాల చిత్రించినప్పటికీ ఈ కథలన్నిటికీ ఆధారం బృహత్కథ.

బృహత్కథా కర్త లయిన గుణాధ్యుని గార్వి చాలా ఒకలయిన కథలున్నాయి. శ్రీ సూ 200 మొదలు 140 ప్రాంతాలలో ఎత్తిర్కిన గుణాధ్యుడు, ఏదోకేయిండు అన్న వివాదం ఉన్నది ఆంధ్రదేశాన్ని పరిపాలించిన హేలుని మంత్రి గుణాధ్యుడు. హేలుని జలక్రీడ బృహత్కథానిర్వాహకుని కారణం. సోయనికి సంస్కృతం రాదు. జలక్రీడా సమయంలో భార్య 'మోదకై స్తాడయ,' (మా ఉదకై స్తాడయ—పీటతో కొట్టవద్దు) అంటే, లర్దంకాక, మోదకా లంకుని భార్య నిశేషాలు తెప్పించి, భార్య పరిహాసానికి పాత్రుడై, తన తప్పు తెలుసుకుని అవమానంతో బాధపడి, ఆరు నెలల్లో సంస్కృతం నేర్చుకుని గుణాధ్యునిని కోరితాడు గుణాధ్యుడు ఆరు నెలల్లో రాదు అరు సంవత్సరాలలో నేర్చుగల నంటాడు. మరో మంత్రిలయిన స్వస్వర్త ఆరునెలల్లో నేర్చుతానంటాడు. ఆరు నెలల్లో సంస్కృతం నేర్చితే సంస్కృత, ప్రాకృత, దేశభాషలు త్యజిస్తానంటాడు గుణాధ్యుడు తాను నేర్చలేక సోతే గుణాధ్యుని పాదరక్షలు మోస్తూ తిరుగురానంటాడు శర్వవర్మ కాతంత్రి వ్యాకరణ సహాయంలో శర్వవర్మ ఆరునెలల్లో రాజుకు సంస్కృతం నేర్చుతాడు.

గుణాధ్యుడు శిష్యులతో దేశం ఏదీ వింధ్యాటనికి వెళ్లిపోయాడు. లక్కడ పిశాచాలు తమ భాష నేర్చుకోవటం విని తానా భాష నేర్చుకుని కాణభూతి అనే పిశాచి చెప్పగా, ఆ రక్తంతో 7,00,000 శ్లోకాలు వ్రాసి హేలుడి వద్దకు పంపిస్తాడు. రాజు పైశాచీ భాష అని, పైగా రక్తంతో వ్రాసినదని ఆ గ్రంథాన్ని అసహ్యించుకుని తిప్పి పంపురాడు గుణాధ్యుడు అవమానంతో బాధపడి తాను వ్రాసిన ఆ కథలను, అడవిలో శిష్యులకు, పక్షులకు, జంతువులకు వినిపిస్తూ ఒక్కోశ్లోకం అగ్నిలో నేస్తుంటాడు ఆ కథలు వింటూ జంతువులు ఆహారం తినటం మానేస్తాయి.

బలమైన ఆహారం లేక రాజు న్యాదిగ్రస్తుడయ్యాడు. వింధ్యాటనితో ఒక బ్రాహ్మణుడు వినిపిస్తున్న కథలు వింటూ జంతువులు ఆహారం మానేసి చిక్కిపోతున్నాయని తన అనారోగ్యానికి కారణమదేనని తెలుసుకుని, పరివారంతో వెళ్లి, ఆ బ్రాహ్మణుని గుణాధ్యుడుగా గుర్తించి, కాలిపోగా మిగిలిన శ్లోకాల నివ్వనిని కోరతాడు. అప్పటికే ఆరు లక్షల శ్లోకాల గ్రంథం లగ్ని అహుతి అయింది. మిగిలిన ఒక శ్లోకాల గ్రంథాన్ని రాజు తీసుకువస్తాడు అదే ఉదయన, సరవాహనదత్తుల కథలున్న భాగం. ఇది బృహత్కథానిర్వాహకం. ఈ బృహత్కథే సంస్కృత కథా వాఙ్మయంలో ఎన్నో కథలకు మూలం అయింది.

గుణాధ్యునికి, అతడు వ్రాసిన బృహత్కథకు భారతదేశంలో చాలా ప్రతిష్ఠ ఉంది. న్యాసుడే గుణాధ్యుడుగా పుట్టాడని ఒక కథ. గోవర్ధనుడు, బాణుడు గుణాధ్యుని పొగిడారు. రామాయణం తరువాత ఎన్నో తగ్గది బృహత్కథ అని దశరూపకంలో పేర్కొనబడింది. ధనపాలుని తిలక మంజరిలో బృహత్కథ కొనియాడబడింది.

ఈ బృహత్కథ నాధారంగా చేసుకొని క్షేమేంద్రుడు బృహత్కథామంజరి, ఒక్క స్వామి బృహత్కథా శ్లోక సంగ్రహము, సోమదేవభట్టు ఇదా సరిత్యాగరిము వ్రాశారు ఈ అన్ని గ్రంథాలలోను ఉదయనుడే నాయకుడు (ఈ సభంగా కథా నాయకుడైన ఉదయనుడు చారిత్రిక పురుషుడు కాడనటం సాహసం) పైశాచీ ధాన్యలో వ్రాసిన బృహత్కథ ఇప్పుడు లభించడం రేదని, క్రీ.శ 9వ శతాబ్ది నరకు మూత్రం ఉన్నట్లు బుద్ధస్వామి రచన వలన తెలుస్తోంది ఒక్కొక్కరు ఉదయనుని ఒక్కోరూ పిత్రుని నప్పటికీ, భారతీయ సాహిత్యంలో చిరస్థాయిగా నిలిచిపోయారు ఉదయనుడు పాశ్చాత్యులు The prince Arthun of Indian Literature అని ఉదయనుని గూర్చి తమ లభిప్రాయం వెలిబుచ్చారు

నాయిక అయిన నానవదత్తును గూర్చి కూడా చాలా కథలన్నాయి ఉదయనుడు నాయకుడైన పై గ్రంథాలన్నింటిలోనూ, భామిని, స్వప్ననానందత్తా ప్రసన్నాయాగంధ రాయణాలు, నానవదత్త పాత్రకు ప్రాణం సోశాయి సుబంధు వ్రాసిన వానపదత్తలో కేవలము నాయిక పేరు మాత్రమే నానవదత్త నాయకుడు సరినా నానవత్తుడు. ఇందులోకూడా నాయిక నానవదత్త సరనాహనదత్తునిలో పారిపోయిఉన్న సమాచారం చేసుకుంటుంది ఉదయనుని కథలకు, ఈ కథకు ఏమీ సంబంధం లేదు

నారన సూరన వ్రాసిన 'ఉదయనోదయ' ప్రబంధానికి మూలం ఎక్కడి నుండి గ్రహించినది కని చెప్పలేదు కానీ ఈ కథ సోమదేవభట్టు వ్రాసిన కథాసరిత్యాగరంతో సరిపోలుతోంది

ప్రపంచంలో కథావాఙ్మయంలో అగ్రతాంబూల మివ్వదగ్గ బృహత్కథ, తరువాతి కాలంలో చాలామంది కవుల చేతులలో చాలా మార్పులు సంతరించుకుంది అలా మార్పులతో కొత్త అందాలను సంతరించుకున్న గ్రంథాలలో కథా సరిత్యాగరం ఒకటి

క్రీ శ 1063-81వరకు కాశ్మీర దేశాన్ని పరిపాలించిన అనంతభూపతి ఆస్థానకవి కథాసరిత్యాగర కర్త అయిన సోమదేవభట్టు అనంతభూపతి జలంధరి రాజు కన్య అయిన సూర్యమతీదేవిని వివాహం చేసుకున్నాడు ఆమెకు సాహిత్యసంపాదకునిగా ఎక్కువ క్రీ శ 1020-1040 వరకు కాశ్మీరాన్ని పరిపాలించిన అవంతిసర్మ ఆస్థానకవి అయిన క్షేమేంద్రుడు బృహత్కథ ఆధారంగా వ్రాసిన బృహత్కథామంజరి సంక్షిప్తంగా ఉన్నదని, దానిని మరల వ్రాయమని సూర్యమతీదేవి సోమదేవభట్టును కోరింది. ఆమె వినోదార్థం సోమదేవుడు కథాసరిత్యాగరాన్ని రచించాడు

లంబకంలో ఉన్న కథ నారన సూరన వ్రాసిన ఉదయనోదయ ప్రబంధానికి మూలం సూరన యథాతథంగా కొంత కథ గ్రహించినప్పటికీ, కొన్ని చిన్న చిన్న మార్పులు చేర్పులు చేశాడు. కథాసరిత్యాగరంలో, ద్వితీయ లంబకంలో ఉన్న కథలోని అన్ని ఉపకథలూ గ్రహించలేదు.

శ్రీదత్తుని కథ, బాలవివస్థకుని కథ విడిచి పెట్టాడు. అప్పుడు కథంతా చిన్న చిన్న మూర్ఖులున్నప్పటికీ యథాతథంగా గ్రహించి, అందంగా పద్యాలలో మలచి చక్కగా రూపొందించాడు.

ప్రబంధ రచన, వర్ణనలు

ఉదయనోదయంలో మనుచరిత్రలో లాగ రెండు కథలు కనిపిస్తాయి. ఐదు ఆశ్వాసాలున్న ఈ ప్రబంధంలో మొదటి సగభాగం సమాప్తసానీకుని కథ తరువాతి సగం ఉదయనుడి ఉదయము, లబ్యుదయము వర్ణించిన గాథ కనుక ఈ ప్రబంధంలో ఎద్దరు నాయకులున్నారంటే అసముజనం కానేమో! ఎందుకంటే ఉదయనుని తండ్రి అయిన సమాప్తసానీకుని రాజ్యపర్జన, అతని అమరావతి దర్శనం, మృగావతికొరకు పెద్ద విరహవేదన, అమెను వివాహం చేసుకోవటం, అమెతో వియోగం, మరల సమాగమం, మొదలైన విషయాలన్నీ సవిస్తరంగా వివరించాడు సూరన. ఇతివృత్తం ఏదైనప్పటికీ, ప్రబంధాన్ని అందంగా మలచటంలో సూరన సిద్ధహస్తడే.

ఒక కథను గద్యంగాగాని పద్యంగాగాని కూర్చడం వేరు, ప్రబంధంగా మలచడం వేరు. ప్రబంధ మనగానే అష్టాదశ వర్ణనలు, శౌచిత్వము, రసము, కథాసంవిధానము, సాశ్రయిత్వము, సంభాషణ చాతురి మొదలైన సౌందర్య సాధనాలు లేకుండా శోభించదు కావ్యం అందంగా ఉండాలంటే ఈ లక్షణాలన్నీ ఉండాలి అన్నీలేకపోతే కొన్నై నా ఉండాలి. ఈ సౌందర్య సాధనలతో ప్రబంధాన్ని అందంగా తీర్చిదిద్దుకునే నేర్పు కవికి ఉండాలి.

అది ప్రబంధ సుందరి తన ఆంగాంగ సౌందర్యాన్ని క్రొత్త క్రొత్త అలంకారాలతో నవనవోన్మేషణంగా తీర్చిదిద్దుకుని, తన సౌందర్య ప్రభలను సలుదిశలా గుబాళింప చేసుకుంటున్న తరుణం ఆ తరుణంలో పుట్టిన నారన సూరన తన ప్రబంధ సుందరిని అలంకార రహితంగా వదలిపెడతాడా? అష్టాదశ వర్ణనలతోనూ, లలిత మంజుల పదాల కూర్పుతోనూ తన ప్రబంధాన్ని అలంకరించాడు. నారన సూరన వర్ణనలు చేయడంలోనూ, కథా కథనంలోనూ ప్రబంధ కవుల కేమాత్రమూ తీసిపోలేదు రూపచిత్రణలోనూ, భావచిత్రణలోనూ ఈతని దందె వేసినచేయి. అందాలను నర్మిస్తూ పాఠకుల కానందాన్ని అందించడంలో మంచి నేర్పరి.

“కబరిపైఁ జెరివిన కమ్మని చెంగల్వ

విరల తావికిఁ దేంటు వెనుకొనంగఁ

దారహారంబుతోఁ బారిజాతంపు దండ

కుదురు బాలిండ్లపై గొండ్లియాడఁ

బదవల్లనంబులపై జారగట్టిన

చీనాంబరము వింత చెలువు చూప

నిర్జరాధిపుండ్రుడొడ నెలవంక యొత్తులు

చెక్కుటద్దములకు సిరి ఘటంప

గతులు రాయంద సురినంపు, తులు దెగడి
నెదురు చనుదెంచుచున్న రాకేందునదా,
నాకపురి మెట్టు చెంబ చిన్నారి చేడె
నర్ల జానె దిలోత్తమ నవ్వరును”

(పద్య 16)

అని తిలోత్తమ నడకతోని నవకాన్య, లందఱు చందాల్ని

“నీలనీలంబులై నిలల భాగంబు నై
సేసిక కుంచల శ్రేణిలోడి
భార భారంబులై బాహుమధ్యంబు
గిరికొప్పు గురు కుడగిడులతోడ
బోణ బోణంబులై ముకుందరా ప్రాక్షిణ
చినరెడ పాణి పాడు మలలోడి
సస్యసస్యంబులై నాసికాన్లోడుంబు
బాటించు ఈ సారథి మలతోడ
నాతి యొప్పె యోను నూర్చి రోంబు
నల్లరీ రసత్రనాథ కునును
సురభిగంధంబును జావల్మచును నైభ
మున మీఱుపుష్పస్థి హోరె”

(పద్య 17)

అని మైన మృగావతి తనూసొందర్యాన్ని వర్ణించి వితరణ మొనర్చుచు
భాసింప చేసే నేర్పు మారన కున్నది

సహజంగా వర్ణించడంలోను, మనస్తత్వ చిత్రీకరణలో సిద్ధహస్తంగా ఉన్న
వనంలో పుష్పవచయానికి వెళ్లిన వారిజాక్షులు వెళ్లగానే పూలు కోసుకునివారు. తిరిగి
ఆ పూవు బావుందా, ఈ పూవు అందంగా ఉందా ? ఈ మొగ్గ వీడిందా, ఆ చెన్నుపూచిందా
అని చెట్టు చెట్టుకు తిరుగుతూ, పూవు పూవుని పరిశీలిస్తూ, కొమ్మ కొమ్మను చంచుతూ
కూనిరాగాలు తీస్తూ, సరసాలాడుకుంటూ, ఛలోక్తులు వెనురుకుంటూ, నవ్వుకుంటూ,
వరుగులు తీస్తూ ఉత్సాహంగా పూలు కోయటం సహజం.

“తిలకంబుల గుండల బాటలు గోల
 ఎంబో యెల నాని ఎంటికోసుచు
 బొటము ప్రేంకణముల సాంల బాటుచు సారె
 రుద్రపు పాపుస్తె చిరికికొనుచు
 పొగలై నుద్దంబు పుక్కిటింపుల బాద
 తలమెల్లె టంకే ది ఎవోనుచు
 శింశువంబుల చెంపుల మార్పుచు
 గొండుగుల నీల గోగిగొనుచు
 నెమ్మి గోగిల గ్రేవ పుట్టించుచు
 నేను పుష్పంబు మ్రోల మోమెల్లెనుచు
 నల్ల విహరించె విరుదాన నతి మోర్తు
 విటుల ధనమాన భ్రమించు నేయవోలె”

[ద్వితీ. ఆ. ప. 41]

అశే ఈ పుష్పంబుల ఎల్లెనదో, పూలు చోనే కన్న విహరిభ్రమాలు, ఆమె
 ముసంత్యస ఎల్లెనదో, ఎల్లెనదో అచ్చ ఆకర్షణలు. ఆత్రుతను ‘విటుల ధనమాన
 భ్రమించు వేయవోలె’ అంటూ చెబుతుంది. ఇంకా చూడండి రచనలోని చమత్కారం

మానస సౌందర్యాన్ని ప్రకృతితో ఉపసంహరించుకొని సామాన్యమైన విషయం.
 ప్రతి కళాకారుని చేసినదే అది లభిస్తుంది ప్రకృతి మానవుడి తొలిగురువు చిత్రకా
 రుడు ప్రకృతి ప్రాతిపదికగా చేసుకుని చిత్రీకరించు, కవి వర్ణిస్తాడు.

ఈయంబులతో ఈ కృతి అంద చందాలు చూడండి ప్రకృతి అందాలకి ఎంత దీటుగా
 ఉన్నాయో.

“కట్టిన పూనన్నె ఎల్లెంబుకెంజాయు
 కనునీయ సాంధ్యరాగంబు గాగ
 ముడి వీడి చీలు కొమ్ముడి సోగ వెండుకల్
 కడలొత్తు చిమ్మ చీకటులుగాగ
 నురువడి మాగుచో నువ్వరం బెగయు ను
 క్కా నోరములు తారకములుగాగ
 నిగుడు కాంతుల తోడ నెమ్మొము నెత్తమ్మి
 పరిపూర్ణ చంద్రబింబంబు గాగ

వికచలోచన రుచులు చంద్రికలు గాగ
 యామవతియను వివికిత్య నావసించు
 సతివ యొక్కర్తు ప్రింగ యుయ్యాల నూగె
 నింపు లిగు రొత్తు నొక పాదరింటి లోన ”

[ద్వితీ ఆ . 46]

కవి ఇక్కడ ప్రకృతితో పడలిని ఉపమించడానికి బదులు ఆమె కట్టిన కెంజాయలంగు వస్త్రం సౌంద్యరాగమని, శిశిగనవ్వడు చెదరిన వెండ్రుకలు చీకటని, కడలిని హారములోని ముత్యాలు తారకలని, ముఖమే చంద్రబింబమని, కంటమెరపులే చంద్రులని, స్త్రీ అందాలతో ప్రకృతిని ఉపమించి, ప్రకృతిని, స్త్రీని, మాయవేగాన్ని ఒండంగా వర్ణించాడు

స్త్రీ వర్ణనగాని, ప్రకృతి వర్ణనగాని చేయాలన్న సచ్చినవ్వడు కవులు తమను తాము సురవిపోవటం కద్దు ఇక కథానాయికకు వర్ణిస్తే 40, 50 పద్యాలకు తక్కువ కాకుండా, అదిగాంగ సౌందర్యాన్ని నఖశిశు సర్వంతం వర్ణించటం కవులకు సహజమైన అలవాటు స్త్రీ వర్ణనలో కవులు ఉపయోగించిన ఉపమానాలను కవి సమయాలంటారు? తామరపూలు, మొగ్గలు, శంఖాలు, సీసాలు, చకోరాలు, దొండపండ్లు, లరటి స్తంభాలు లేత దిగురులు, చంద్రబింబము, తారకలు, చనురీనాతాలు, మొచిరైనవి కనిపెయ్యాలి. స్త్రీ వర్ణనలో కవులు వీటిని ఉపమానాలుగా గ్రహించుతారు కవులు ఒక్కోసారి ప్రకృతిలోని ఈ వర్ణనీయ వస్తువులు స్త్రీల అందం ముందు వెల వెల పోయినట్లు వర్ణించడం కద్దు

ఈ జలక్రీడా వర్ణన చూడండి,

“పద తలంబుల కోటువడియుఁబోలె నిలోం

జలభరంబుల సరోజములు ఎడఁకఁ

గలికి కన్నుల సోయగమున కుక్కియుఁబోలె

జలచరంబులు వెఱచఱచినఱన

నొప్పుగుంతలముల కోహటించియుఁబోలె

వెల దుమ్మెదలు మీదికెగసి మ్రోయ

గతి విభ్రమములకుఁ గళవలించియుఁబోలె

బెదరి రాయంచలు ాదలు సేయ

లిగువు చన్నుల కలిమికి బెగడివోలె

దలఁకి జక్రవ లిసుక తిప్పలకు జేరఁ

గొలను గలయంతయును గలగుండువెట్టి

యెలమిఁ గ్రీడించి రవుడు రాకేందుముఖులు. ”

అంతేకాదు, వాళ్ళు

[ద్వితీ ఆ. ప. 52]

“తోరంపుదరి చనుదోయి సోయగమున
 దమ్మిమొగ్గలమీద దాడి వెట్టి
 కలికి బిత్తరి కన్నులగన విభ్రమంబుల
 నిందీనరముల పెంపెల్లఁజెటచి
 పొలుసొందు పెంపెల్లఁగంబుల చక్కదనమున
 నుజాలముల గొరవం బెడల్చి
 తేట క్రొన్నించు వాతెలల చెల్వంబున
 ఒండు జీవకముల బొరింపరి
 మొలక నప్పుల బిబ్బొకముల గరింబు
 విచ్చు కెందమ్మి నిరులసైఁ బెచ్చు లుడిపి
 లీల వర్తిండు నట్లు నాళకములు
 సంభ్రమంబున జలకేచి పలిసిరపుడు” .

; ఆ ప రె3]

ఈ పర్వనలో సూరన చక్కని రంగుల వలన చిత్రాన్ని మన కన్నుల ముందు నిలిపాడు అనిపిస్తుంది.

స్వాభావికమైన ప్రకృతి సర్వనలను, చమత్కారంగా, స్పృహయరంజకంగా చేయడం సూరనకు మంచిసిల్లి ప్రాయంగా కనిపిస్తోంది కావ్యాల్లో ప్రకృతిసర్వనలకు ప్రత్యేక స్థానం ఉంది. మార్క చంద్ర ఉదయాస్తయాలూ, రాత్రిసర్వన, బుతుసర్వన, చెయ్యకుండా ఏకని ఉండడు ఈ ప్రకృతి సర్వనలో చంద్రోదయాన్ని వర్ణించినప్పుడు చకోర సర్వన చెయ్యని కవి అనయలేడు. చకోర సర్వనలో ఒక్కొక్కపే దొక్కొక్కరు.

“జిగురు వెన్నెల గుంజుజించి చంచుల బట్టి
 ప్రీతితో బతివోర బట్టుకొనుచు
 మెనగుచో జవియ్యె మేల వెన్నెలగుంజు
 సుచ్చిక బ్రయసఖి కిచ్చుకొనుచు
 ముక్కల గండించి ముదురు వెన్నెల గుంజు
 ప్రేమ నొండొంటి కర్పించుకొనుచు
 మెత్తగా నమలిన మిసిమి వెన్నెలగుంజు
 తెలుచి పిల్లలకు వాతెలల నిడుచు

నెమ్మి నిద్దంపు ముద్ద వెన్నెలలు తోడి
 యనుగు జుట్టంబులకు బోరచి విడికొనుచు
 కొలది యిడరాని వేడ్కల గూడి మాడి
 రమణ గ్రడించె మద చకోరంపు గవలు.”

[ద్వి.ఆ. ప. 336]

అల్పక్రిడితూ

“దిక్కుల దెండగిల్గిన గిరిం దెలుసారెడు కేటవెల్లెలల్
ముక్కులు ముంచి త్రావుచును ముమ్మరమై, బదంబు పెంపునన్
మక్కువ రేచి త్రయ్యలం నూటికి గెలిచి నిల్పుసేయుచున్
కెక్కినుచేడ్కలం బొడరె నిండు మసంబులతో జకోరముల్”

(ద్వి.అ. ౩37)

అష్టదశకరమైన చంద్రకాంతిలో ఏకరదంపతుల సుద్దుచెప్పలు, లలిత అలలి
పదాలతో మనోజ్ఞంగా నర్తించి సూర్య సారకులను లలింపజేయుటం లలితయోగిత్వాదు

నారసూరినకు ప్రకృతి అంటే సుకృతసంఖ్యన ౯౯ కాన్యంలో ఇంచుమించు
నగ భావం ప్రకృతిచోటు చేసుకుంది ఈలని ప్రస్థించి నర్తకులు కలసి భావుకతను,
నిత్యమైన పరిశీలనా దృష్టిని, రసనా నైపుణ్యాన్ని స్వక్రమం చేస్తున్నాయి
ఇక విరహావర్ణనలో ఇతడందెవేసిస చేయి ప్రబంధ కవుల వ్యవహారాన్ని అంతా తీసి
పోలేదు ముస్లిమాని విరహా వర్ణన చూడండి:-

అమరపురిలో మృగావరి సౌందర్యాన్ని చూచినాటినుండి గోట పెచ్చు పుస్తానీకుడు
ఆకర్షణకు లోనై ఆలోచనలో నడ్డాడు రాజధానికి నచ్చాడు రాజకార్యాలు మానేసి
ఆమెను గూర్చి పలుకాలుగా ఆలోచిస్తూ, ఆమెను సూ సౌందర్యనూ అనుకుంటూ,
ఇంద్రుడు తన కామె నివయం ఎందుకు చెప్పారీ అని చాధనడుతూ

“కనుసూసి కల నిశి గనుగొన్నయల్లెన-

జేరి సంభాషించు బిత్తగించు

‘మేల్కొంచి ఎరి మ్రోల మెరిగినయల్లెన

కడగి సారెకు బయల్ గొంగిలించు

జెలవ విన్నక తన్ను జీరినయల్లెన

విను నప్రమత్తుడై వీనులగ్గి

కొమ్మ కోగిటు దన్ను గూర్చినయల్లెన

బరవశంబున ప్రానుపడుచునుండు

లలన దన్నుగోలి కెలయించినయల్లెన

జాల నెమ్మనమున సంతసించు

మనుజువల్లభుండు మగువపై వలవంత

నంతరంగ తావ మగ్గ లింప ”

[ప్ర.అ.వ. 179]

కోభవద్దాడు.

కన్యాయాస్తే ప్రియరాలా అతిగి వెళ్ళిపోతుందేమో, ఎట్లా? అనే భయంతో నిద్రపోక, బహుశిలలు ప్రియరాలనే ఎలుచుకుంటూ విరహంతో వేగిపోతున్న సహస్రానీకుని పరిస్థితి విరహార్తుల హృదయ హస్తకు చక్కని ప్రతిబింబం కదా!

మరియు ఆకట్టుకొని, ఏదేమదే ఉప్పేలుబూటనట్లు చేసిన ఇటుకంటే నర్థనలు ఈ ప్రబంధంలో కోక్కలుగా ఉన్నాయి

చిత్రకారుని నర్లప్రభావ విన్యాసానికి దీటువచ్చే అందిమైన నర్లనంతో, కథలన్నదైనా, చక్కని ఉపకథలతో సేంపి, హృదయహృదకరంగా ఈ ప్రబంధాన్ని రూపొందించాడు నారన సూరన కవిత్యం విబుధుడైనది మంజులమైనది హృదయరంజకమైనది

అసలు కథాకావ్యాలు దొక చమత్కారం హారానికి మణులు శోభకూర్చినట్లు వీటిలో ప్రధాన కథను ఉపకథలు హాసంబూరితంగా బాసంపించేస్తాయి ముఖ్యంగా ఈ ఉపకథలన్నీ సీతీదాయకాలై, చమత్కారపూరితంగా ఉండి, పారకుల హృదయాలను రంజింప చేస్తాయి పారకులను ఆకట్టుకునే ప్రతిక కావ్యాన్ని సుంచే కనిది ఈ విషయంలో నారన సూరన కృతకృత్యుడయ్యాడు ఈతని రచనా శిల్పమూ, కథాకథనమూ, సమయోచితమైనవర్ణనలు, పారకుల హృదయాలను ఆకట్టుకుంటాయి

సూరన తన కావాలి గురించి

“అధునికప్రబంధ సంవాసమనోహర చావరేఖి నీ
మాధుర్యం లేమి తక్కువలె మాన్యచిరంతన కావ్యబంధనో
దృష్టిక హావబావ రసపూర్తుల గుచ్చి కలంపిచూడ ను
చోదకలైన బావిభులు చొప్పుడకుండుటగాక యెయ్యెడన్”

[ప్ర ఆ. ప. 16.]

అని చెప్పకున్నాడు.

ఏది ఏమైనా కవిత్యాన్ని ఆస్వాదించడం వ్యక్తిగతమైంది. జిహ్వా కొకరుచి అన్నట్లు ఎవరికీ వారు చదివి అనందించ వలసినది కవిత్వం.

ఈ గ్రంథంలో చాలా పద్యాలు అసంపూర్ణంగా ఉండటంవల్ల కథాగమనం కుంటు పడుతోంది ఆ పద్యాలన్నీ సంపూర్ణంగా ఉండివుంటే కావ్యం ఇంకా రసవంతంగా ఉండి ఉండేది. పద్యాలలో అక్షర దోషాలను చాలావరకు సరిష్కరించినప్పటికీ, లోపించిన సమాసాలనుగాని, పంక్తులనుగాని పూరించడానికి సాహసంవలేదు. మూలాన్ని ఉన్నదున్నట్లుగా పారకులు గ్రహింపగలరు.

భారతీయ సాహిత్యంలో ఒకానొక ప్రత్యేక స్థానాన్ని ఆధిస్టించిన ఉదయనుని ఉదయాన్ని అభ్యుదయాన్ని గానం చేసిన ఈ కథాకావ్యం తెలుగు ప్రబంధ సుందరీ కంఠహారంలో మరోమణిగా భాసిస్తుందనటం నిస్సంశయం.

ఈ కావ్యాన్ని పరిష్కరించి సంపాదకీయం వ్రాయ నా కవకాశ నిచ్చిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారాధ్యక్షులు వాఙ్మయమహాధ్యక్ష, కళాసమూహ, డాక్టర్ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారికి కృతజ్ఞతాబివందనలు

బి. ఆరుణకుమారి

విశాఖ

10-10-78

పరిష్కార వేదిక

డా వివియల్ నరసింహారావు

ఉపక్రమము

తెనుగునాట చిరకాలముగా పలువురు పండితమహోదయులు పూర్వ గ్రంథములను సరిష్కరించి, పరిశ్రుతోకమునకు సరమోపకార మొనర్చిరి. సర్వశ్రీ మానవల్లి, వేదం, వేటూరి, చిలుకూరి, చోరాడ, రాళ్లపల్లి మొదలగు కీర్తికాయలు ఈ కోవకు చెందినవారే. వారు పరిష్కరించి, ప్రచురిత మొనర్చిన గ్రంథముల ననుసరించియు, అందు వా రుల్లేఖించిన ఉపక్రమవాక్యముల ననుసరించియు ఆ యా గ్రంథముల పరిష్కరణపద్ధతులు మన కవగత మగుచున్నవి. కాని ప్రత్యేకముగ పరిష్కరణపద్ధతు లిట్టి వని సూత్రీకరించిన సందర్భము లరుచు. గ్రంథ పరిష్కారమునకు శాస్త్రీయమగు నొక మార్గము రూపొందింపవలసిన అక్కర కల దని వక్కాణించు విజ్ఞులు నేడున్నారు.

నేటికాలమున అనుదిత గ్రంథములను పరిష్కరించి పిహెచ్. డి. పట్టము పొందు నవకాశముకూడ పరిశోధక విద్యార్థులకు పుష్కలముగా నున్నది. కనుక గ్రంథపరిష్కార పద్ధతులను శాస్త్రీయమగు దృష్టితో పరిశీలించి, “పరిష్కారశిల్పము” నొక పాఠ్యాంశముగా రూపొందింపవలసిన యావశ్యకముకూడ కలదు. ఈ మార్గములో పరిశోధక విద్యార్థులు యథోచితశిక్షణ మందుట గ్రంథపరిష్కారస్థాయిని పెంపొందించు ననుట నిర్వివాదము. ఇది ప్రత్యేకముగ పరిశీలింపవలసిన యంశము.

పూనా భండార్కర్ ప్రాచ్యపరిశోధన సంస్థవారు సంశోధిత సంస్కృత గ్రంథములు పెక్కింటిని ప్రచురించిరి. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము వారు ఆంధ్రమహాభారత సంశోధితప్రతిని ప్రచురించిరి. అట్లే వివిధ విషయములకు సంబంధించిన వివిధ పరిశోధన సంస్థలచే పెక్కు పరిష్కృత గ్రంథములు ప్రచురింపబడుచున్నవి.

గ్రంథ సంశోధన సందర్భమున వ్రాతప్రతులే కాక సిద్ధాంతమువలె అనేక ముద్రిత ప్రతులు కూడ లభ్యమగుచున్నచో పరిష్కరణలో కొంత

సౌకర్య మేర్పడును. అట్లుకాక అపరిష్కృతము అనుద్రుతము నైన మాతృక ఒక్కటియే లభ్యమైనప్పుడు దానిని పరిష్కరించుటచే గల యిబ్బంది ప్రాజ్ఞులెరుగనిదికాదు. ఉన్న ఒక్కమాతృకయందును లేనిదనులు 'కుప్ప తిప్ప' లైనప్పుడు పరిష్కర్త యిబ్బంది యిబ్బడి ముబ్బడి యిగుటచే నాశ్వర్య మేముండును.

నారనూరన కృతమయిన 'ఉదయనోదయము' పరిశుభముతో ఇట్టి యిబ్బంది అసీదర్యము.

ఉదయనోదయ ప్రబంధమును గూర్చి తెలుదొర్త అంధ విద్యతోక మున కెరిగించిన పుణ్యము శ్రీ మాసవల్లి రామకృష్ణకవిగారిది. అంతేకాదు, దానిని ముద్రించుటకు ప్రథమ ప్రయత్న మొనరించిన పెద్దదికముకూడ ఆయనదే. వారు విన్నపితకపుల శీర్షిక్రకిండ ప్రకటించిన పూర్వకవి కృతులలో 'ఉదయనోదయము'నుకూడ చేర్చి అది తమయొద్ద అచ్చుతో మున్నట్లు 1912 లోనే ప్రకటించిరి. నాటికి నేటికి అది యిటువడిన జాడలేదు.

కాకున్న, వనపర్తి రాజావారి యౌదార్యముతో మానవల్లివారు 1910లో ప్రచురించిన 'ప్రబంధమణి భూషణము'న 'ఉదయనోదయ'మందలి పద్యము లొక ముప్పది ముద్రితమైనవి. ఆ విధముగా చూచినను అందలి పద్యము లొక కొన్నింటినైన తెలుదొర్త ముద్రణకు తెచ్చిన గౌరవము మానవల్లివారిదే. సూరనకృతియేయైన 'వనమాలివిలాసము'నందలి పద్యములు కూడ ఒక ముప్పదియైదు ప్రబంధమణి భూషణము'న కలవు.

మొత్తముమీద 1912 నాటికే వారియొద్ద ఉదయనోదయము వ్రాతప్రతి కలదని స్పష్టము.

1925జూలై భారతిలో కవిగారు ఉదయనోదయమును గూర్చి వ్రాసిన వ్యాసాంశములు రసజ్ఞులొకమున క్రాగంధముపై మరులు పుట్టింతుట కుపక రించినవి.

1. " అంధ సహిత్య అకాడమీ వారు ప్రచురించిన 'ప్రబంధమణి భూషణము' ద్వితీయ ముద్రణకు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారి పీఠిక [పుట. 39]

ఈ పృథిరత్తుము ముద్రితమై తెల్లరకు నుల్లాసకారి యనుట నిక్క' మనియు, ఇది 'ప్రాదసారిస్యత సర్వస్వముకుచాయమాన' మనియు పరమోత్కర్షా సూచక ప్రశంసావాక్యములు సలికిరి.

ఇందుకు ప్రత్యక్షసాక్ష్యములుగా ముద్రిత 'ప్రబంధమణి భూషణము'తో హారన క్షర పద్యరత్నములు ముద్రకాశితములైనవి.

అంతేకాక అంధకపుల చరిత్రకారులైన వీరేశలింగముగారు మొదలుగా ఇట్టివి అంధసాహిత్య చరిత్రకారులవరకును నారన ప్రతిజ్ఞా పితేషములు చేర్చొనఁచుచే యున్నారు.

ఈవిధముగా 'ఉదయనోదయ వనమాలివిలాసముల' ఊసు రవ్వంత రచ్చ కెక్కినదే కాని లచ్చకెక్కిన ప్రతుల ముచ్చటమాత్రము లేదు.

అన్యంతములు లేని 'వనమాలివిలాస' ప్రతి యొకటి వీరేశలింగముగారి యొద్ద ఉండెడిదట ప్రస్తుత మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమున నున్న కాగితపు వ్రాతప్రతి (ఇదియు అద్యంత శూన్యమే) మానవల్లివారి యొద్ద ఉండెడి రాటియాకు స్రుతికి పుత్రిక ఇందుకు సాక్ష్యము—పరిషత్పండితులు పాపయ్యకాస్తీగారు పరిషత్ప్రతి తొలిపుటయందు తమ వేవ్రాలుతో తారీఖు లేకుండ వ్రాసి వాక్యము పరిషత్కార్యాలయముననున్న 'ఉదయనోదయము' కాగితపు వ్రాతప్రతికిని మానవల్లివారి యొద్ద ఉండెడి వ్రాతప్రతియే మాతృక. మానవల్లి వారి వ్రాతప్రతికి మూలము తంజావూరి తాళపత్రప్రతి ఈ అంశమును క్రొత్తవల్లి సూర్యదాసుగారు పరిషత్ప్రతి చివర పేర్కొని, 18—10—1938 తేదీతో సంతకము చేసియుండిరి.

తంజావూరి తాళపత్ర గ్రంథాలయమున 'ఉదయనోదయము' కలదుగాని 'వనమాలి విలాసము' లేదు. వీరేశలింగముగారి యొద్దను, మానవల్లివారి యొద్దను గల వనమాలివిలాసప్రతు లేమయ్యెనో!

తంజావూరి యందున్న ఉదయనోదయ తాళపత్రప్రతియందు వ్రాయనకాని పేరుగాని, వ్రాసిన కాలపు వివరముగాని లేదు. పంపిణీ అందలి వ్రాతతీ రెట్టిదో ప్రస్తుతము ముద్రితమైన ఉదయనోదయమందలి అధస్తానికలతో తా.వ్రా.ప్ర. గుర్తుగల పాఠములు తిలకించినచో తెల్లమగును.

అందాక యెందుకు? తంజావూరి 'తాళపత్ర ప్రతుల పర్ణనాటక గ్రంథ పట్టికలో 'ఉదయనోదయము'¹ గురించి వ్రాసిన వాక్యము లుటంకించిన చాలును.

“ఇది సమగ్రము కాదు. 5వ, యాశ్వాసమున గొంతైన కున్యది తప్పలు కుప్పలు. వ్రాత జిలు ము గలదు. గ్రంథపాఠముం జూపట్టు. 31వ, పత్రము సగము గలదు”

ఆ ప్రతి పరిస్థితి యిట్టిది. ఇందు మొత్తము 104 ఆకులు గలవు ఈ ప్రతికి మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయ పరిశోధనాలయములో కలదు. ఇదికాక, మరియొక కాగితపు వ్రాతప్రతియు ఇచ్చుటకలదు. ఇది నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు విక్రయించినది. ఇందలి దువ్వారి వేంకటరావుగారిది కాదు. ఎవరిదో ఈ వ్రాతప్రతియందు సేర్వోనబడలేదు. వ్రాయబడిన తేదియు లేదు. ఎడనెడ కొన్ని సవరణల ప్రయత్నము కన్నట్టినను తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతికి ఇది చాలవరకు పుత్రికయే. కాని తాళపత్ర ప్రతియందున్న ఆరున్నర పద్యములు 2-66, 5-112, 113, 114, 115, 116, 5-117 లోని తొలినాల్గు సంక్తులు) ఇందెత్తి వ్రాయబడలేదు. 5-131లోని తొలపంక్తి తరువాత పద్యగద్యములు రాళ పత్రములో లేకున్నను ఇందు వ్రాయబడి యున్నవి. వ్రాయబడిన నాటికి మాతృకయం దివి కలవేమో! ప్రధానముగా ఈ కాగితపు వ్రాతప్రతి యాధారముగా ఉదయనోదయము ముద్రించువనిని నాలుగేండ్లక్రిందట ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ పరిశోధనాలయము మొదలుపెట్టినది. అది నేటికి పూర్తియైనది. సంపాదకత్వ బాధ్యత డా. బి. అరుణకుమారిగారికి అప్పగింపబడినది. వారు తమ 'సంపాదకీయ' న్యాయములో “మూలగ్రంథ” పరిస్థితిని గూర్చియు, గ్రంథ పరిష్కారమున తా మవలంబించిన సద్దత్తిని గూర్చియు ఇట్లు వ్రాసిరి.

“ఈ గ్రంథంలో చాలా పద్యాలు అసంపూర్ణంగా ఉండటంవల్ల కథా గమనం కుంటుపడుతోంది. ఆ పద్యాలన్నీ సంపూర్ణంగా ఉండివుంటే కావ్యం ఇంకా రసవంతంగా ఉండిఉండేది. పద్యాలలో అక్షరదోషాలను చాలావరకు

1 Remarks on 'Udayanodayamu' recorded in the Descriptive Catalogue of Tanjore Mss Library edited by P. P. S. Sastry and Published by Andhra University 1933-P 29

పరిష్కరించినప్పటికీ లోకించిన ఎలా సాధనముగాని, పంక్తులను గాఢావూరించ
టానికి సాహసించలేదు. మూలాన్ని ఉన్నదన్నట్లుగా పాఠకులు గ్రహించ
గలరు.” [పుట ౫౩]

ఇందలి తుదినాత్వము గ్రంథ పరిష్కరణలో అవశ్యము అనుసరించ
బడినది మూలముందలి ప్రతిరోజు జరిగినదనుము, దుప్పలుగా నున్న చిట్టలు,
తైఢియ గ్రంథపాఠాలు, ఉన్న యున్నట్లుగా తెలిసికొనుటతోపాటు
పాఠకులు సాధనాదురూప మెట్లుండెనుగో గ్రహించుటయే అవశ్యకముకూడ
కలదు పరిష్కరణలో అయిదుపైపై సందర్భ మిదియే కద ! కనుక
సవరణలు పూర్ణములు అనినాద్యము లనెనెందనది. కత్తిమీద సామువంటి
ఈ సని సాహసపు సనియే. కాని శ్రీ మానవల్లివారి వంటి మాస్సులు
తీర్చిదిద్దిన బాటలున్నవి. నయమెందుకు? కానలసిన డెల్ల పిజాయిత్తో
గూడిన బాగరూకత లట్టి జాగరూకతతోనె సంస్థపక్షమున పరిష్కరణ
కార్య మున్నటి పరిశోధనాలయమున కొనసాగించబడినది. తత్ఫలముగనే ఈ
సంశోధితప్రతి సిద్ధమైనది కదాగనునను కుంటుందకుండ — డా. బి.
అరుణకుమారిగా రాశించినట్లు—కావ్యము రూపంతముగా నుండుటకై చేసిన
సత్ప్రయత్నమే ఈ సంశోధిత ప్రతి

సంశోధన పద్ధతి

ముందుగా మా పరిశోధనాలయమున గల తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతి
యొక్క మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతితో కాగితపు ప్రతిని సరిపోల్చి చూచుకొనుచు
మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతికంటె భిన్నములై కాగితపు ప్రతియందు కన్నట్లు పద్య
గద్యములందలి పాఠములను గుర్తించితిమి. మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియందలి పద్య
గద్యములను ప్రమాణముగా గ్రహించి, అందు కన్నట్లు నవియు కాగితపు
ప్రతియందు కన్నట్లు నవియు నగు పద్యములను స్వీకరించితిమి. కాగితపు
ప్రతియందుండి మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియందు లేని పద్య గద్యములను
స్వీకరించుటకు సందేహించితిమి. ఈ సందేహాడోల ఊపులు పంచమాశ్వాసము
తుదికి వచ్చురకి పెద్ద పెద్దమై ఉడ్డుగుడుప జొచ్చినవి. కారణము—
మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతిలోని పంచమాశ్వాస మసంపూర్ణముగా 131వ పద్య
మందలి తొలిపంక్తివరకే యుండుట. కాగితపు ప్రతియందు ఆ తరువాత
కూడ అస్తవ్యస్తముగా కొన్ని పద్యగద్యము లున్నవి. తంజావూరి తాళపత్ర

ప్రతియందలి తుదియాకులు శిథిలముగాక పూర్వ మెత్తి వ్రాసికొన్నవి కావచ్చునని యాశ్వాసము పొంది సంశోధిత ప్రతికి నిలసిన సవరణములు పూరణములు సాగించి ఒక చిత్తుప్రతి తయారుచేసికొంటిమి కాని ఈ ప్రతితో సంబంధించి చూచుకొనుటకు ఇతరప్రతు లేవేని సంపాదించిన బాగుగ నుండును. తట్టుమిన్నాడుమండ ఆంధ్ర సాహిత్య సరిష్కర్త 'ఉదయనదయ' 'వనమాలి విలాస' ముం వ్రాతప్రతులు కలవని ప్రసంగనశమున శ్రీ నిడుచివోలు శివసుందరేశ్వరరావుగారు ప్రస్తావించిరి. 23-11-1982న కాకిన చినుండి ఆ రెండుప్రతులను తెచ్చి, పరిశీలింతునుకదా, నా యానందమునకు అవధులు లేవు.

పరిష్కృతి యనగా మానవల్లివారి ప్రతికిపుత్రిక. దానిని మాయొద్దనున్న మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతితోను కాగితపు ప్రతితోను పోల్చిచూడ మానవల్లివారు తమ ప్రతియందు చేసిన సవరణలు, పూరణములు వెలుగు వెల్లువలు క్రుమ్మరించినవి. పరిష్కార శిల్పమున జీత పరిశ్రమలగు కవిగారి మార్పుచేర్పులతో నా చేసిన మార్పు చేర్పులు పోల్చిచూచుకొను సదవకాశము లభించినది. నాకెంతో గుండె ధైర్యము కలిగినది. ఒక్కర్యమేమనగా — అదృష్టవశమున కొన్నితావుల నాచేసిన మార్పుచేర్పులందును కవిగారి మార్పుచేర్పులందును అభిన్నత గోచరించుట. సిద్ధాన్నమువలెనున్న సాహిత్యపరిష్కృతి విన్నాళ్లుగా గుర్తింపనందుకు సిగ్గుపడితిని. కాని ఆ పరిష్కృతియందును కలురావుల శైధిల్యగంధపాతాదులు యదామూలముగనే యున్నవి. పంచమూన్యాసస్థితియు ఆశ్వాసము నొదవింపదయ్యెను. కవిగారుకూడ అందలి శైధిల్య గంధపాతాదులకు వేసటనొంది కాబోలు! 'కొంత వేదిపుచ్చుకొన' రామే కొన్ని పద్యగద్యములు వ్రాసి తనివినొందవలసివచ్చెను. అది సూరసపై ఆయనకు గల అభిమానమును సూచించునే కాని అహోత్కర్షను సూచింపదని నా అభిప్రాయము. కారణ మేమనగా తన పద్యగద్యములేవో రానే స్పష్టముగా పేర్కొనియుండుట. ఆ భాగము స్పష్టముగా "ఇక్కడినుండి మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి పద్యము" అని పరిష్కృతియందు పేర్కొనబడుటకు మానవల్లివారి ప్రతియే ఆధారముగదా!

మా కార్యాలయమున గల మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియం దుండి, కాగితపు వ్రాతప్రతితో తేని ఆరున్నర పద్యములు పరిష్కృతియందు పరిశుభ్రముగా

నున్నది. అంతేకాదు. మైక్రోఫిల్మ్ లో లేని, 5-131 తరువాతి గద్య పద్యములు కొన్ని మూకాయాలయపు బాగితపు వ్రాతప్రతిలో నున్నట్లే పరిష్కృతి యందును ఉండు. అయినను మాయొద్దనున్న బాగితపు వ్రాతప్రతి మానవల్లివారి ప్రతికి పుత్రికయనుటకు పీలుగా లేదు. ఈ రెంటికిని తంజావూరి తాంపర ప్రతియే మూలనునుట సూక్ష్మ పరిశీలనపై నాకు తేలిన నిశ్చితాభిప్రాయము తంజావూరి ప్రతినుండి ఈ రెండు ప్రతులు సెన్సెస్ ఎత్తివ్రాయబడినవో తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నించితిని కాని తంజావూరి గ్రంథాలయమందును ఇందుకు సంబంధించిన వివరములు లేనని తగ్గంగలదు నిర్వహణాధికారి నాకు తెలియజేసిరి.¹ ఏమైనను మానవల్లి వారు మాత్రము 1912 సం. కు ముందే తాళవ్రాతప్రతి నెత్తి వ్రాసికొని యుందురని వారు దాని నచ్చొత్తించుటకై చేసిన ప్రకటనము వలన స్పష్టము.

1910 లో మానవల్లివారు తాము ప్రచురించిన ప్రబంధమణి భూషణములోని ఉదయనోదయ పద్యములను తమయొద్ద ముద్రణకు సిద్ధముగా నున్న ఉదయనోదయము యొక్క వ్రాతప్రతియందలి పద్యములతో తప్పక పరిసోల్చి చూచుకొని యుందురు. కనుకనే ప్రబంధమణి భూషణ మందలి ప్రసక్త పద్యపాఠములను కూడ ప్రస్తుత సంశోధిత ప్రతికై సంప్రతించుట జరిగినది. సంప్రతించిన గ్రంథాదులవట్టిక అనుబంధము లలో ప్రత్యేకముగ 'ఉపయుక్త గ్రంథాదినూచిక' యను శీర్షికతో నియ్యబడినది. కొన్ని పాఠముల పరిష్కారమునకు 'సంస్కృత కథాసరిత్సాగర' మెంతగనో ఉపకరించినది.

తండ్రికొడుకుల కవిత్వము

ఉదయనోదయమందలి అవతారికా పద్యగద్యములం దధికభాగమును, ఆశ్వాసాద్యంత పద్యములును సూరన కుమారుడగు నారన రచించినవే. తండ్రి మరణించిన తరువాత తనయు డీగంధమును లోకయబాచమంత్రి కంకిత

1. 10-11-1981 తేదీ గల జాబులో తంజావూరి గ్రంథాలయ నిర్వహణాధికారి (Administrative Officer) నా కీవిషయము తెలియజేసిరి. — ప్ర.సంపా.

నిచ్చెను కనుక బాచమంత్ర నబివర్ణించు ఎద్దుగట్టము పెద్ద తనమున విచ్చెనె యె యుండనలెను తనయుని పిత్రుల కనుటకు తీవ్రపట్టక లేదు.

కృత్రిమి నానూంకితముగా ఇచ్చుదేవతా ప్రేర్థనకు సంబంధించి రెలి యెనిసిది పద్యములు తనయుడు రచించినవి కావచ్చును వ్యత్యాసమునకు 'కవిర్ద్య సుహృత్సనీధి' కై జగద్విజయైశ్చ భస్మయ్యుని పదనెల్లను ప్రార్థించిన పద్యము [1-9] అండ్రియగు సూరనదే సుహృత్తుని, మహాసేనుని, లక్ష్మ ప్రజ్ఞ, 'అచోభకతులెన భూవిజయ' లలించిన ప్రార్థనము [10-16] సూరన కవితయే 'అని యీ ప్రకారమున విద్యోలితాత్మకమైన దురంధరుండైన మాతండ్రి సూరననుంచి నిర్మించిన 'యూరయూరదళం' బను పదన [1-17] మూదిగా కృత్రిమత్వ నిర్ణయము. కృత్రిమతాత పతారసర్వములను 'పశ్యంతముల నరకుల బరమది పుట్టగల్గెను' అని మహారు డగు నారనవే. ఆశ్వాసావ్యంత్ర ఎద్దుయములకు మహారునినె లక్ష్యపాతలగట్ట పంక్తులు మూతము తండ్రిని.

మొత్తమునీది మహారుడగు నారన రచించిన పదవిగిన పద్యగట్టములు 87 పుట. వీని కైలీనివ్యాసము, భావనిర్వరలపము 'విశిలింబుచో' స్వర్గ మందు' రండ్రి తన తనయుని కవితా పాండిత్యములకు ముగ్ధు డయి యుండవలయును నందేసాములేదు.

సాధారణముగా వపులు "నాయెనర్పరబూనిన సుహృదలరంబులకుం గదా'కమంబెట్టిదనిన" అని ప్రారంభించి కావ్య కథారచన అడుముట్ట గొగిం తురు. అటునిమ్మట కృత్రిమతి లభించగనే కృత్రిమి ఎంతావారి పట్టణానికను చేయుదురు. సూరనకు కృతిసతి లభించక శాస్త్రులచే ఆ కొరల పాడుకు తీర్చవలసివచ్చెను. తండ్రి పుణ్యము పలించెను

కాని గ్రంథపరిష్కారము దగ్గరకు వచ్చుసరికి తండ్రి ఎద్ద సరిములకు వలెనే కొడుకు సద్యపారములును గొంతుదిగక, మ్రొంగుడుపడనక్క యున్నవి. ఇది యాతండ్రికొడుకుల దోషముకాదు. మనకు లభించిన గ్రంథప్రతి యొక్క దుస్థితి దోషము. మచ్చునకు కొన్నిపద్యములు పరిశీలించి, గ్రంథ పరిష్కార పద్ధతులను సూత్రీకరించుటకు ప్రయత్నింతును.

పరిష్కార సూత్రములు

ఇష్టదేవతా స్తుతికి సంబంధించిన ఈ క్రిందిపద్య మున్నది.
 పరిసటనాపది నిష్టటలభాగము చెమ్మట యొత్తి శర్వరీ
 కరు దీలకించి చారునీతకంజదళం బని మోళి గ్రమ్మఱం
 డు చిన్నము తంటని చై మరల్చున
 గీరిజ నగున్ శివుండొనఁగు గీర్తులు లోకయజ్ఞాచమంత్రికిన్. [ఉ. 1-3]

తొలి రెండుపాదములు హాయిగా వెన్నెలవెలుగులు చిమ్ముచు సాగిన పద్యభావము మూడవపాదము మొదలగుసరికి లుప్తభాగముతోను అపపారముల తోను తలదిమ్మ ముటించుచున్నది. వ్రాతప్రతిలో నిట్లే యున్నది కూడా యని పద్యమును యథా తథముగా ముద్రింపవచ్చును. కాని అది పరిష్కర్త తలదిమ్ము పరితరు సరఫరా చేసినట్లగును 'అసలు కవియొక్క పద్యమును పూరించుటకుకాని సంస్కరించుటకుకాని మనకేమి యధికారము కలదు?' అది కవి పద్యము పూర్తిగా లభించినప్పటిమాట. లభింపనప్పుడు దొరకినంతమేర వ్రాతప్రతియందలి పాఠమును పరితృ లోకమునకు స్పష్టపరచుచు, పూరణ సంస్కరణములను విధిగా సేర్వొనవలసియుండును. ఇది సామాన్య పాఠకుని బుద్ధికి చెయు చిన్ని దోహదక్రియ.

'ఉదయనోదయ' విషయముననే కాక బహుగంధముల పరిష్కరణ విషయమున ఈ నియమ మనువర్తించును. పలువురు పెద్ద లీవద్దతి నవలంబించిరి.

మానవల్లవారి యొద్దగల ప్రతి నెత్తి వ్రాయుటలో సాహిత్యపరిషత్తు వారు 'ఉదయనోదయ' పూర్తి ప్రతితోపాటు ప్రదమాశ్వాసములోని తొలి 63 పద్యగద్యములకు విడికాగితములపై మరి రెండు ప్రతులను కూడ తయారు చేసిరి. ఈ విధి ప్రతులలో పూర్తిప్రతియందులేని కొన్ని సవరణలు, పూరణములు కలవు. ఇవి మానవల్లవారు చేసినవి కాక పరిషత్తుండితులు చేసినవేమో యనిపించుచున్నవి. అర్హము లనిపించిన అట్టి పూరణములు, సవరణములు కూడ కొన్ని అధిష్టాచికలలో సేర్వొనబడినవి. వానినికూడ సా.ప. ప్రతి సవరణలు, పూరణములుగనే సేర్వొనుట జరిగినది.

పై పద్యమందలి మూడవపాదము సా. ప. ప్రతులు మూడింటిలో ఈ క్రిందివిధముగా నున్నది.

కారుడు “నః స్వాత్ తద్ధర్మ ఉతః” అన్నాడే కాని అందు “అది” అను దళము చేర్చలేదు కదా యని మొండికి దిగి నాదింపబూనినచో ప్రకరణార్థ పరిజ్ఞానము శంకాస్పద మగును ఏమైనను ఉదంతమగు తద్దర్మార్థ విశేషణమునకు హల్లు పరమైనపుడు నుగాగమప్రాప్తి లేదనకత్వపుడు. కాని గ్రంథభాగమందలి నూరస ప్రయోగము రెండురెండు హల్లు పరమైనపుడును నుగాగమప్రాప్తి కుదాహర్యములుగా కన్పట్టుచున్నవి చూడు :

1. చెంగలుప హగర్వం బనుంగొత్తిలో (ఉద. 2-334)

2. ఆత్మమనోవిఖమీద నెక్కొనున్ ద్రేమ (4-174)

ఇట్లే నగుపట్టి శివుడును పర్వమున ‘సగున్ శివుం’ యను పారము కని ప్పాదయము ననుసరించి ప్రాసరాజనదగినది కాదేమో అనిపించుచున్నది.

“అం లింతబాధ యెందులకు? ‘గిరిజనగున్, శివుం డొసంగు గీర్తులు’ అని నాకృత్యమును రెండుముక్కల వేసింప వ్రాణము తెరపిని పడునుగదా” అనవచ్చును. అనవచ్చును కాని లంపాయిమగు నాకృత్యమున కపాయము కలుగక నూనదు దీనిని విచారించుటకే సరిపట్టండితులు ‘గిరిజ నగున్ శివుం డొసంగు గీర్తులు’ అని చిన్ని సవరణ చేసియుండవచ్చును.

ఇంతకు పద్యభావ మేమి? విభ్రాంతికి లోనైన మగువను చూచి మగడు నవ్వెనా? మత్తుకపై తుమ్మెదపిండు క్రమ్మినను గుర్తించని మగని చూచి మగువ నవ్వెనా? పారబడిన మగువను చూచి మగడు పువ్వుట సరసముగనే యుండును; కాని గిరిజా శబ్దమును ద్వితీయాంతముగా భాసింప నువర్ణ లోపము నూహింపవలెను. ఇందు కొంత అన్వయక్షేమము లేకపోలేదు. ‘మరి గిరిజ విభ్రాంతికి శివుడు సవ్యకుండునా?’ యనిన అది స్థాణు లక్షణమని సమాధానము ఇట్లు సమాధానముపొంది, పర్యవసానముగా పరిషత్తు సవరణను సమాదరించి, ‘అగ్గిరిజ నగున్ శివుం డొసంగు గీర్తులు’ అను పారమును వయి కెక్కించితమి. ఉదంతమగు తద్దర్మార్థక విశేషణమునకు హల్లు పరమైనపుడును నుగాగమము సంభావించు కని కై నాటమును విశదపరు చుటకై అధస్యాచికరో ‘సగున్ శివుం’డను తాళపత్రప్రతి పారమును యథా తథముగా పొందుపరిచితిని.

అన్నిటికంటె అతిముఖ్యమైన అంశము పద్యములో కవి ప్రవంచించదలచిన భావము. అది కృతివతికి శివునిచే నిప్పింపనెంచిన కీర్తుల సితకాంతిస్వచ్ఛత.

సీతస్వచ్ఛ కీర్తుల మహాలక్ష్మిగనే సీతచంద్రిని, సీతాంజదళములు, గిరిజా సీతస్మితము ముస్సగ సరసుసితకాంతి నైభవమును దోసిల్ల లో వద్యమంతట క్రుమ్మరించెను. రోకవ్యగార్థములు గాల్చి నైగళు సెలయ పరిష్కర్త భావించినదే యసుకొప్పలో అది కనిపింప బుగ్గర్షయే కాని అనకర్ష కాదని మనవి.

ఉదయనోదయ సర్వరణలో ఇంతట ప్రసాద మున్నదని సూచించుటకే ఈ ఒక్క పద్య సరిష్కారము నెల దూరము వివరింపవలసి వచ్చెను. ఇట్టి పద్యరత్నోపలములు ఉదయనోదయ సర్వతపానులలో పుష్కలముగా మన్నవి.

పై పరిష్కరణాంశములను బట్టి భావించగిన సరిష్కార సూత్రములు నాలుగు

[1] పూరణ సంస్కరణములు అనవ్యములనిచో అవి కని పూదయ మునకును పద్యమందలి ప్రధాన భావార్థమునకును అర్థము పట్టినట్లుండవలెను.

[2] అక్కరముల మాట్ట చేర్పులు మూల సరిమిలములై మాతృ కాక్షరముల కత్యంత సన్నిహితములుగా నుండవలెను.

[3] సంస్కరణ సందర్భములలో కవి పాటించిన వ్యాకరణాద్యంశములు గ్రంథమందలి యితర సందర్భములతో సరిపోల్చి సారస్వత్యము చేయవలెను.

[4] రేఖన దోషములు చిద్దృశ్యములైన యవికాని కై నాటపు తొర పడి గుర్తించి తక్కిన రాసులందలి అక్కరములతో సంప్రతించి చూడక తప్పదు.

అక్కరముల ను పాఠ ప్రసిక్తి వచ్చెను గనుక మరియొక సందర్భము నిందు కుదాహరణముగా పేర్కొందును

ఇష్టదేవతాస్తుతియందే 'నీణాసాణియగు నాణి లోకయు బాచమంత్రిని భాగ్య సంపన్నుని జేయుగాత' అను నర్థముగల పద్యమొకటి కలదు [1-8]
 • సీనపద్య ప్రధమపాదము తాళవ్రత ప్రతియం దిట్లున్నది.

“ కిలఖిటనదత్ని కి ప్రవాళమునకు గరనఖద్యుతి కోరకముల సీన ”

సా.ప. ప్రతులు నేను చూడకముందు 'కిలఖిటనదత్తి' బావమును వసిపట్టుటకై పెక్కుదినములు తరబాయికొంటిని. నాయుకాని కైవాటమును గుర్తించుటకై ఇందలీ లక్షరసులవంటి అక్షరములను గ్రంథముందెల్ల గాలించి చూడవలసివచ్చెను. అందుకొక శుభముహూర్తమున

'కిలఖిటన దత్తికి ప్రవాళమునకు' అను సందర్భమునకు

'కేలం బచ్చిన పల్లకీప్రవాళమునకు' అను సందర్భము స్ఫురించెను ప్రవాళ మనగా 'పగడము, చచ్చు' అనగర్థములే కాక 'నీణాదండ' మను నర్థము చూడ ఉండుటే మాయా సందర్భకు హేతువు 'ప్రవాళ' శబ్దమందే 'నీణాదండ' మను నర్థము మదురుకొని యుండగ పల్లకీ శబ్దము 'నీణ' కు పునరుక్తి కాదా? అను సందేహము ఏదేని బొచ్చెను 'పల్లకీప్రవాళ' మును రూపక నమూనముగా భాసిరి. నీణ యనెడు సగంపు ఆం యసరాదా? మరి సూత్రకయందలి యక్షరసాదృశ్యము నూటయేమి? కరారమువూది ఎత్తముగుడిగా వ్రాసిన సందర్భములు గ్రంథముచో 'యలపుల' పనిపించెను. 'ఖి' ఎర్థము 'బ' ఎర్థమునకు వారి పన్నిహితముగా నుండెను. 'ట' ఎర్థమునకు టి ఎర్థము చేరువగా నుండుటే వాటి క్రింద లక్షక్షరమేదో ఖిలమైన జాడయు కన్పట్టుచున్నది. 'దత్తికి' 'పల్లకీ' మూల సునిపించెను. ఈ మధన మిట్లు సాగుచుండగా కాకినాడనుండి పరిషత్తులు తెచ్చి చూచితిని.

ఈ పాదము సా.ప. ప్రతులు మూడింటిలో నీ క్రిందిరీతిని న్రాయబడి యున్నది.

1. కిలఖిటనదత్తికి బ్రవాళమునకు గరనఖద్యుతి కోరకముల నీన (పూర్తిప్రతి)
2. కిలఖిటనదత్తికి (కిల ఘట్టత తంత్రికి) బ్రవాళమునకు గరనఖద్యుతి కోరకముల నీన (విడిప్రతి)
3. కిలఘట్టత తంత్రికి బ్రవాళమునకు గరనఖద్యుతికోరకముల నీన (వేరొక విడిప్రతి)

మేము పడిన యాతనంటిదే పరిషత్పండితులకును తప్పలేదని ఊరట నంది, ఆనందించితిమి. ఆనందమేల యనగా మన బాధలవంటి బాధలే ఇతరులు పడుచుండ సానుభూతి పృథముచే మానవ హృదయములో విచిత్ర

మైసి యొక యానందము కలుగును పరీక్ష అప్పీగ విద్యార్థులందరు నొకచోట చేరి పాఠము అభ్యాసించుచుంటే గానందముంది

దీని నట్లుండనింట! ఇంతకు సవరణలతో దేనిని స్థిరీకరింపజాలె? మా సవరణమా? సా.ప. సవరణమా? సంపూర్ణవిద్యయును సంభావించినగాని నిర్ణయము కుదురునట్లు లేదు. ఎద్య బావమేమి? వీణ వాయించు వాణి వర్ణనము మా సవరణ మంగీకరించుచో తొలినెదమందలి భావ మిది. 'చేతబట్టిన వీణ యదెడు సుగుడు తీవరు వాణిచేతి గోళ్లకాంతి మొగ్గలు తొడిగి నట్లున్నది.' లేదా 'చేతబట్టిన వీణాదండమునకు చేతి గోళ్లకాంతి మొగ్గలు తొడిగినట్లున్నది.' ఎరిషత్పండితులు 'కీలనుట్టితతంత్ర' ఏ భావించి నారు కనుక యొక్క మేకుతో బిగింపబడిన క్రికును, నీజెదందెకును చేతిగోళ్లకాంతి మొగ్గలు తొడిగినట్లున్నదని అర్థము చెప్పవచ్చును. "కీల ఘట్టితతంత్రకిం— బ్రహ్మమునకు గరనఖద్యుతికోరకముల నీన" —ప్రక్కగీత యుంచిన తావున అరసున్నకాక నెరసున్న యున్నచో భందస్సుకూడ సరి పోవును. ఈ చిన్ని సవరణ మనము చేసికొనవచ్చును. కాని పద్యపాదము యొక్క ఎత్తుగడ తక్కిన రెండు పాదముల ఎత్తుగడ కనురూపముగా లేదు.

'కరముల నంటుచో—————'

'గాత్రంబు చూపుచో—————' ఇట్లు వ్యవక్రియాపదములతో పాదముల యెత్తుగడ కానవచ్చుచున్నది. సమాస ముటనము కన్నట్టుటలేదు. కనుక తొలిపాదముకూడ అట్లే యుండుట రెండు యింప భావించితిమి. తుదకు వేదర్థకాంతనయిన 'కేల బట్టి నన్' అను సవరణమే సముచిత మనిపించెను. కాని తంత్రిని కేలబట్టుటకంటె కేల మీటుట సహజము గదా యనుశంక మొదలయ్యెను. మీటునప్పటి వేళ్లకదలికలచే గోటికాంతులు మొగ్గలు తొడుగుట మరింత సహజము కదా! పునః పరిశీలన చేయగా అక్షర సాదృశ్యము ద్విత్వ 'ట' కారము నంగీకరించుట లేదు. బిందుపూర్వక 'బ' వర్ణము 'మీ' యను వర్ణమునకు దగ్గరగా కన్నట్టు చున్నది. ఇన్ని కారణములచే 'కేలమీటినదంత్రకిం బ్రహ్మమునకు గరనఖద్యుతికోరకముల నీన' యను సవరణ పాఠము స్థిరీకరించుకొంటిని. పరిష్కర్తయొక్క ఈ అంతర్మధన ఫలము పండితామోదము నందివలెనుగదా! ఎందుకైనను మంచిదని నిక్కచ్చిగా మాతృక పాఠముతోపాటు సా.ప. సవరణను గూడ అధస్పాచికలో స్పష్టముగా నుటంకించితిని.

సర్వసానముగా పేర్కొనబడిన పరిష్కార సూత్రమేమనగా ప్రాతః
జీలుగుగానుండి, సత్రము ప్రసరించునై అన్వష్టముగానున్న అగ్నిరములను
పోల్చుకొనుటకై గ్రంథమునందు ఇతర భాగములలోని సద్భూతాక్షరములు పరిశీలించి
సవరణములు, పూరణములు చేయవలసియుండునని మాత్రమే. అన్నిటికంటె
ముఖ్యమైనది ఏ సద్భూతముల యొక్కగునో తెల్పి సదముల కూర్పు
నుద్దేశించుచున్నాడో పరిశీలించి సద్భూతముల ప్రధాన బాషమున కది యెంతవర
కునక్కరకముగ నున్నదో గుర్తించుట. ఇట్టి పరిష్కార సూత్రము ఎవరిచేత
కొంతకు కొంత తండునాయధర్మము నెరవేర్చక తప్పదు లేకున్న
సత్ప్రబంధముకూడ ఎరుగు చొంతగ కన్పట్టనచ్చును పతితకు సాయపడని
పరిష్కారమునల్ల వయోజనమేమి?

మూలగ్రంథ సంవాదము

గ్రంథ పరిష్కార సందర్భమున పారనిర్ణయమునకై పరిష్కరింపబడు
కృతినేకాక తత్ప్రతికి మూలమైన కృతినేమాద తప్పక సంప్రతీంపవలసియుండును.
సాదరణముగా మన ప్రబంధములందలి కదలిక మూలములు సంస్కృతములో
నుండియే యుండును. మనుషునిచిరాద్యనే ప్రబంధములే యుండుకు
నిదర్శనము. ఉదయనోదయ ప్రబంధమునకు మూలకథ సోమదేవుని
సంస్కృత కథాసరిత్సాగరములో నున్నది. అందలి ద్వితీయ బంధములోని
ద్వితీయ షష్ఠతరంగముందున్న శ్రీదత్త బాలవిషష్టముల కథలు అప్పు తర్కిని
కథాముఖమును నారనసూరన వర్ణనాత్మకముగ ప్రబంధీకరించెను. కనుక
పాతనిర్ణయక్షేత్ర మొదలైనపుడు సంస్కృత మూలమును సంప్రదించక తప్పదు.
ఒక్క సందర్భము నుదాహరింతును.

దంపతులు కానున్న ఉదయన వాసవదత్తులకు ఉదయనుని వెలికాడగు
వసంతకుడు చిత్రమైన కథయొకటి చెప్పెను. అది పరివ్రతాలలామయగు
దేవస్మితకథ; వివేకవతియగు వైశ్యసుందరాంగి కథ. దూరదేశగతుడగు పతి
కొరకై పరితపించు నాదేవస్మితను పరపురుషులకు తార్చుటకై యోగకరండి
యనునొక తక్కిని వృద్ధయోగిని సిద్ధికరియను పంచకురాలిని వెంటతీసికొని,
దేవస్మిత యింటికి వచ్చెను. గుమ్మమునొద్దగల కుక్కకు ఏదో వదార్థము
కలిపిన మాంసపుముక్క పెట్టెను. కుక్క కనులవెంట నీరు కారజొచ్చెను.

దాని కన్నీటిని గూర్చి ఒక కథయల్లి తక్కురి యోగిని దేవస్మితను మోసగించ నెంచెను. ఆ సందర్భముందలి పద్యమిది

సీ. మఱునాఁడు ప్రొద్దున మగువ యోగకరండి దినముభోజితవిధు బ్దిర్చి సిద్ధి
కరి తోడరా నుంచి మిశ్రిత మాంసఖండ మొక్కటి గొని కదిరి వైశ్య
వరుమందిరమునకు వచ్చి గృహగ్రహేళనకు దత్తబళంబు చూపి వైది
యభ్యంతరంబున కరిగి దేవస్మితఁగాంచి యయ్యిభరాజగమన యొసఁగు

ఆ.వె. నర్హ్యపాద్యపూజనాదికృత్యంబు స్వీకరించి తాను సిద్ధికరియు
సరసిజాషీమ్రోల సముచితాసనమున సన్నిష్ఠయగుచు నున్నతఱిని.
[ఉ. 5-41]

ఆ.వె. మలచి తాపతప్యమానమాననయ్యు కన్నుగొనల నశ్రుకణము బురుల
వచ్చి సవిభ్రమామి వర్తింపఁగా శునిఁజూచి యాత్య నడలు సోఁకునట్లు.
[ఉ. 5-42]

ఏటవాలుగా ముద్రించిన పదములు పరిష్కరింపకతప్పనివి. ద్వితీయ పాదములో కొన్ని అక్కరములు తక్కువై ఛందో భంగము జరిగినది. 'కదిరి' అనగా అనంతపుర మండలమందలి 'కదిరీపుర' యిది బ్రాంతి కలుగవచ్చును. దేవస్మిత 'తామ్రలిప్తి' వాసి. 'కదిరి' కి తామ్రలిప్తియనుపేరులేదు. జిలుగువాత యగుటచే 'కదిరి' యనునది 'కదిరిగా' కచ్చట్టుచున్నది. సా.ప. సవరణము దీనిని బంపరచుచున్నది. "గృహగ్రహేళనకు" అనునది కొరకరాని కొయ్యగా నున్నది. ఇంటిగుమ్మముకడి నున్న పక్కనుగూర్చి చెప్ప నందర్భము. 'గ్రహేళ' డనగా పక్కయను సర్థములేదు. అది ఆడుకుక్కయో, మగకుక్కయో! తరువాతి పద్యములో 'శుని' యని యున్నది కనుక ఆడుకుక్కయే కావలెను. మరి కుక్కకు కన్నీళ్లు వచ్చుటకు మాంసములో కలిపిన పదార్థ మేమే యుండును?

ఈ ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పకొన్నగాని సాధు పారనిర్ణయము సాధ్యము కాదు.

సంస్కృతమూలము చూచిన సందేహసిప్పత్తి యగునేమో యని 'కథాసరిత్సాగరము'ను పరిశీలించితిని. సందేహపు పొగమంచు ఇట్టై తొలగి పోయినది. చాల సంతోషము కలిగెను. మూలమం దిట్లున్నది

"ద్వితీయే x హి గృహిత్యావ మరివక్షోద నిర్వరమ్
మాంసఖణ్డమ్ పునః సా తద్యయో దేవస్మితాగృహమ్

చాపరకునై ధదౌ తస్యై మాంసఖడ్గాచ్చ తత్ర తమ్
సోఽపి తం ఖకయామాస సద్యః స మంచం శునీ

తతో మరిచదోషేణ తస్యై దృగ్దృష్టి మహారితమ్
అశ్రు ప్రవవృతే తస్యైః ప్రస్రాతి స్మచ నానికా ” —

[ద్వితీయఅంబకమ్ - 5 వ తరం - 124 నుండి 126 వ శ్లోకము వరకు]

‘మరిచక్ష్వీద’ మనుగా మిరియిపుసాదీ కనుక ముంసువు మిక్కిత
కలిసిన పదార్థ మదియే యని స్పష్టమైనది. తెలుగు పద్యములోని రెండవ
పాదములో ‘మంచి’ ‘మిశ్రిత’ యను పదములకు నడుసు ‘మరిచ’ యను
పదము వ్రాతలో జారిపోయి యుండవచ్చును. అంతేకాక ‘మంచి’ ‘మరిచ’
యను పదములు ‘మంచి’ యను పదముయొక్క పునరుక్తి యను భ్రాంతిచే
కూడ ‘మరిచ’ శబ్దము వ్రాతలో జారిపోయి యుండవచ్చును. కనుక
పూర్తిపాఠము “సిద్ధికరి తోడదా మంచి మరిచ మిశ్రిత ముంస నిండు” మై
యుండునని స్పష్టంపడినది.

మరి “గృహగ్రహేశుని” గతి యేమి?

సంస్కృత మూలమునందలి ‘దేవస్మితాగృహామ్’ ‘ద్వారశునైః’ అను
సందర్భమును బట్టి ‘దేవస్మిత యంటి గుహ్యమునొద్దగల ఆడుకుక్క లంగలి’
యని తెల్లమగుచున్నది. కనుక తెలుగు పద్యపాద మిట్లుండనగు నని
పించినది.

“చైత్య వరు మందరమునకు నచ్చి గృహద్వార శునికి దత్కలంబు చూపివైచి”.

కాని తాళవ్రత వ్రతయందు ‘గృహగ్రహేశునకు’ అనియే యున్నది.
సా.వ. వ్రతయందు చూడగా ‘గృహగ్రహి శునికి’ అని సవరింపబడి యున్నది.
గృహము నాశ్రయించి యున్న ఆడుకుక్కయను నర్థము పచ్చను గదా యని
తాళవ్రతవ్రతికి నన్నిహితమైన సవరణ చేయబడిన రః పాఠము పయి
కెక్కించి అధస్తాచికతో తాళవ్రత పాఠమును, సూలవిధేయనుగు నా
సవరణను పేర్కొంటిని.

సీసపద్యము నెత్తుగీతి తరువాతి ఆటవెలది మొదటిపాదము వ్రాతవ్రతిలో
‘మలిచితాప తవ్యమాన మానసయయి’ అని యున్నది. ఇందలి ‘మలిచి’
కూడ ‘మరిచ’ శబ్దముయొక్క అపపాఠమే. సవరణ మావశ్యకమే. మిరి

యిప్పుడు మంటతో ఆ కుక్కకు కన్నులు రెండును మండుచుండ, ముక్కువెంట నీరుకూడి కారినట్లు మూలము దున్నది. ఈ నాసికాజలము నారసనూరనకు కనిపించనట్లులేదు. కనిపించనట్లు నాసికాజల ప్రసక్తి మనకెందుకు? ఇట్టి సందర్భముల పౌరసిద్ధి యిత్యేత మెట్టిదో నవచూపుట కీసందర్భ ముటంకించెతిని.

ప్రసంధకథయందలి నగర నామములు, వృత్తినామములు, జంతు నామములు పూలముకంటె దీనిచ్చివ్వుములైన సందర్భములును గలవు. కవయోద్యుల మూలబేదములను “సంపాదకీయ వ్యాసు” లో డా|| అరుణ టుమారెగారు నిరంబయున్నారు. పరిష్కరణకు సంబంధించిన ఒకటి రెండుశతములు పేర్కొనవలసి యున్నది.

దేవస్మితాకద్రాసారంభ మిట్లు చేయబడినది.

సీ. భరణీశ విను సావధానుండవై తామ్రలిప్తీతి విశ్రుతా
గలఁడు వైశ్యుఁడు. [ఉ. 5 - 2]

ఇందు నగరనామము తామ్రలిప్తి. కాని ప్రాసయితి సరిపడలేదు. యితకొరకు నగరనామము మార్చి “తామ్ర లిప్త్యాఖ్యపురి ధనగుప్తుడనగ” అని సవరించుట ఎక్కువగా సహజము.

సంస్కృతములందును —

“అస్తిహా నగరీ లోకే తామ్రలిప్తీతి విశ్రుతా

తస్మాంచ భనదత్తాభ్యో పజి గాసి నృహాభనః”

[క.స.సా.ద్వి.లం. 5వ తరం — 54వ శ్లో]

అని, తామ్రలిప్తిగనే వెప్పబడియున్నది. మారనయు ఒండురెండు తావుల ‘తామ్రలిప్తి’ యనియే పేర్కొనెను. కాని కథాంతమున దేవస్మితి మగనితో గూడ సముద్రముదాటి తామ్రలిప్తికి వచ్చిన సందర్భములో—

“వేడ్కులందేలుచు విభుండు దానును సరి తృతి దాటి తామ్రలిప్తికునువచ్చి” యని యతిమైత్రి స్థానమందే తత్సౌకర్యముకొరకు ‘తామ్రలిప్తి’ ని ‘తామ్రలిప్తి’గా పేర్కొనినాడు. అట్టి యతిమైత్రి కొరకే కథా ప్రారంభము నందును “తామ్ర లిప్త్యాఖ్యపురి ధనగుప్తుడనగ” అను తావున

“తామ్ర లిప్త్యాఖ్యపురి ధనగుప్తుడనగ” అని సవరించుట దోషము కాదనిపించినది. అధస్యూచికలో మాత్రము మాతృకాపారమును యథా తథముగా పేర్కొనుట జరిగినది.

సంస్కృతమూలములో నణిగ్వరుని పేరు దనచిత్తుడని కలదు మారన
'ధనగుప్తు'నిగా పేర్కొనెను వైశ్యనామములు యిట్లు
అర్పించినకాలమున 'గుప్తు' శబ్దముచేర్చు సంప్రదాయమును బట్టి యీమార్పు
చేసెనేమో! ప్రాచీన కాలమున 'దత్తు' శబ్దము నణిజాల పేళ్లు పురి
చేర్చుట కలదు. 'చారుదత్తు' నామము అట్టిదేకదా! వానదత్తు నామము
అట్టిదికాదు.

ధనగుప్తుని కుమారుని (దేవస్మిత మగడు) పేరు సంస్కృతమున
'గుహసేను' డని దెప్పబడినది.

"గుహసేనాభిదానశ్చ స జాతో వవృధే క్రశూత్" [క.స.సా-ద్వి. లం]
ఉదయనోదయములో 'గుహసేన' నామము 'గుహసేను' డని యొకచోట
'గుహసేను' డని పెక్కుతావుల వ్రాయబడియుండెను 'గుహసేను' డని
పేరే మారన నిశ్చయించెనని ఛందోబద్ధ సందర్భమునుబట్టి స్పష్టమగుచున్నది.

"వాని తనూజదన్వి రతివల్లభమోహనమూర్తికిన్ గుహ
సేనున కాత్మగూర్చుటయు" [ఉ. 5-6]

కనుక గుహసేనుడను పారమే నిర్ధరించుకొనినది వచ్చెను.

ఇట్లే వేరొక సందర్భములో 'నడాగిరి' యను పేరుగల నిమిష
ప్రసక్తి కలదు. నడగొండ వలె నుండడు సడండమున పేరు సార్థక
మనిపించును. అగుచో 'నడాగిరి' యనవచ్చును గదా! 'నడాగిరి' అనవలెనా?
"నడాగిరి వేతండమునెక్కి" (4-164) అని 'నడాగిరి' వే అని స్మరించెను.
మూలమందును 'అధిరుహ్య నడాగిరివే' [క.స.సా-ద్వి. లం 4వ, అం 28వ శ్లో]
అని 'నడాగిరి' యను పేరే యున్నది.

సంస్కృతములో 'నడాగిరి' యను సమాసము సాధుమగునా యనుశంక రుప
చ్చును. ఇచ్చట నొక్క విషయము చెప్పవలెను. సరిత్యాగర కథలు గుణా
డ్యుని బృహత్కథ యందలి కథలని మరవరాదు. కనుక ప్రాక్యం భాషా
స్వరూపము దృష్టి యందుంచుకొని ఇబ్బిసాధుత్వము పరిశీలించవలెను గాని,
కేవల కావ్యభాషయగు సంస్కృతమును బట్టి సాధుత్వ నిర్ణయము చేయరాదు.
ఈ యంశము దృష్టియందుంచుకొనియే మారన 'నడాగిరి' ని 'నడాగిరి' గా
గ్రహించెనే కాని 'నడాగిరి' గా మార్చలేదు. ఇట్టి రూపములను సమరింప
కుండుటే ప్రాచీన భాషాస్వరూపములను సమ్మానించుట.

వారసమూరన సవరించిన సంస్కృత నామములలో మూలమందలి 'రూపిణిక' గుర్తుంచుకొనదగినది. వాసరదత్తకు నసంతకుడు వెన్నెన చిర్రకదంబో 'రూపిణిక' కథ వాస్తవవర్తకులు పూయించు రసోదంబితకథ. కృష్ణకృష్ణకృష్ణమి యగు మధురనగరములో నిఖ్యాతిగాంచిన వారసలసిని రూపిణిక చర్చమూల పెంచెనిబెట్టి, వెలయాలటతు కొల్లక, దశికేశ్వరుని రోహిణియును మనసిచ్చిన నూనవతి. రూపిణిక యను నామ నామ గేయమును వారస మూరన "రూపిణి" గా మార్చెను.

“అస్తీ ౫ హ మధురనామపురీ కంసారి జన్మభూః

తస్మాం రూపణి కేద్యాసిత్ భాగరా వారవిలాసిని” [4వ తరం-78వ శ్లో]

“అపురంబున నోర్తు హావభావవిలాసవతి రూపిణియనంగ వారవనిత

కలదు.” - (ఉ. 4-101)

రూపిణిక రూపిణి యేల వాడనివచ్చెను ?

చిర్రకదంబు మనుకొనిన వార్దములో ప్రద బక్తము. 'అనుకంశితః పుటః పుటః [సి కాముడు 2031, 5-3-76] అట్లే రూపిణి రూపిణిక' యగును కృష్ణకృష్ణమి యగు రూపవతి తేతనయసులో నున్నదను సర్పము పుచ్చును. 'కన్య' కును 'కన్యక' కును నున్న అర్థభేదమువంటిది. హావభావవిలాసవతి సుంత ప్రాథమ్యము మేలని సూరన మార్పుచేసి యుండవచ్చును దుడగ తుడగు లోహజంఘుని సరిచిన అబల తేతనయసులో నున్న సుగృహకాక ప్రాదయ్యె యుందుట క్షేమమని భావించెనేమో! సూరన చేసిన పేరుమార్పిడి సముచితముగనే యున్నది. ఇట్లుదేవతా స్తుతిలో ముందు మంత్రధానకు మ్రొక్కిన సూరన శృంగార సంభావన కిదియొక చిన్ని చిన్నె.

వనమూలి విలాసము : ఉదయనోదయము—భావసారూప్యము

ఉదయనోదయము నూటికి నూరుపాళ్లు శృంగార ప్రబంధము. సరిత్యాగర కథాభాగము నిందు కనుకూలముగనే సూరన స్వీకరించెను.

* వేదము వేంకటాయశాస్త్రిగారు తాము తెనిగించిన కథాసరిత్యాగములో 'రూపిణిక' యనియే ప్రయోగించిరి, శబ్దరూపసిద్ధిని దృష్టియందుంచు కొని కాబోలు! గుహాసేనుని గుహాసేనునిగనే యుంచి 'నడగిరి'ని మాత్రము 'నడగిరి'గా మార్చిరి. మృగావతి మృగావతిగనే యున్నది.

మృగావతీ సహస్రాసీకుల వృత్తాంతమునకు, ఉదయన వాసవదత్తల పుత్తాంతమునకు ఏకసూత్రత భావించి ‘ఉదయనోదయ’ కదను తీర్చి దిద్దె, ఉదయన జన్మపర్యంతమైన కదనే కాక ఉద్ధయసాసవదత్తా శృంగారకూడ సంభావించెను.

సూరన తనకృతిని సమకాలీన కృతులలో ఆధునిక మనిపించునట్లు రచింపవలెనని తలంచెను.

“ ఆధునిక ప్రబంధరసహావమనోహరభావరేఖ నీ
మాధుర్య శేమి తక్కువరె ? ” [ఉ. 1-16]

అను ఆత్మసంప్రశ్నము ఈ తలంపునే సూచించుచున్నది ఇందు కనుగుణముగా శృంగార సంబంధమైన మనోహర భావరేఖలను విన్యసింపడెనెను. ఉదాహరణకు “సంకల్పసురతము”ను పేర్కొనవచ్చును. ప్రబంధకవులలో పలువురు సురతవర్ణన మొనర్చినవారే కాని ప్రత్యేకముగ ‘సంకల్ప సురతము’ను వర్ణించినవారుగారు. సంకల్పసురతమునే సూరన ‘మానససురత’ మనియు ‘మానసరతి’ యనియు (వ.వి.) ‘భావరతి’ యనియు ఎవిధ పద్యములతో పేర్కొనెను.

మృగావతీపై మరులుగొన్న సహస్రాసీకుని మనోవీధిలో అబాలారత్నము ప్రత్యక్షమై భావరత్నముమతిని పై పై చెరింగించె నట

“ బాలారత్నము భావరత్నసుమతిం బైఁబై నెరింగింపఁగా
నాలీలావతిఁగొఁగిటన్ మెలపుమై హుత్తించు టింకెన్నఁడో ” (ఉ. 1-173)

యని వలవంత వేగినాడు.

ఉదయనోదయ మందలి పరిణత బావములకు ప్రారంభాభ్యాసములను ప్రోదించిన ‘పనమాలి విలాస’ రచనలో ఈ సంకల్పసురతవిజృంభణము సురింత స్పష్టమగును.

వీరేశలింగం పంతులుగారి దృష్టి కీ కవి ఆధునికుడుగా కన్పట్టుటకు ఈతని భావనాపద్ధతిలో గోచరించు నవ్యతయే కారణము గావచ్చును. పయిగా కవియే స్వయముగా తనది “ఆధునిక ప్రబంధరసహావమనోహర భావరేఖ” యని ముక కంఠముతో పలికెను.

కృష్ణుడు రుక్మిణిని వలచి విరహవేదనపొందు ఎందరినీము వెట్లుత్తేక్షించినో చూడుడు.

“ పరువుపై ఖోరగిల రేలు పవ్వలించి
కరసరోజంబు బల్లాభులైటభారి
వెల్లిగొనిపచ్చు విరహాద్ధి వెడల సీద
నొయ్యి నభ్యాస మొనరింపు మన్నయట్లు

(ప.వి-1-11)

ఇట్లే సంకల్పమరల సంభాసన చేసినతీరు తిలకింపుడు

“ ఆకులాలక, మూకంపితాభరంబు,
నిస్సరదాపపు (నిష్పంద) నేత్రపద్మ
మగుచు సంకల్పసురత కృత్యములు జరిగె
యదున్మహాలస కంబుందు వదనతోడ ”

(ప.వి-1-24)

ఇట్టి సూనసరతి కృష్ణునిపై సురలుగొన్న మిత్రవిందకును తప్పలేదు [ప.వి 2-ఆ]. మిత్రునిచే చూసససురతమును మహానుభావుడగు నారదుని నోట కవి కృష్ణునకు చెప్పించెను.

‘వనమాలినిచూచునూలో కృష్ణునకు మిత్రవిందపై మరులు రేపుటకు నారదు డెట్లు ప్రయత్నించెనో ఉదయనోదయమునందును నారదుడు సహస్రానీకునకు మృగావతి వృత్తాంతము వివరించి మరులురేపెను. మృగావతి సహస్రానీకుల పూర్వజన్మ వృత్తాంతము సహస్రానీకున కంతకుముందె సహస్రాక్షుడు చెప్పగా ఇప్పుడు నారదుడు మృగావతి ప్రస్తుత విశేషము తెలిగించి ఆతనిని మరింత విరహోర్తనొనరించెను.

ఈ నారదాగమనము కథాసరిత్యాగరమున లేదు. సూరస తన ‘వనమాలి విలాసపు’ టొరవడిని విడనాడలేక ఉదయనోదయముందును దానిని చాప్పించెను.

హరివంశగతమైన పారిజాతాసహరణాది కథలు తెనుగున ప్రబంధీ కరింపబడుటలో పరిణతినందిన నారదాది పాత్రల ప్రభావముకూడ సూరసపై పడియుండవచ్చును.

కలలో చిత్రపటము కనిపించుట, ఆ చిత్రపటమందలి పురుషవరేణ్యుని గుర్తించుటకై వివిధపురుషవరేణ్యుల చిత్రపటములు వ్రాయించి చెలికత్తె ఆ పురుషులను పేరుపేర వర్ణించి చెప్పట మొదలగునవి అమూలక కథాంశములు.

పనమాలివిలాసము నందలి మిత్రవిందా స్వయంవర సందర్భములలో పాతరాజులను మిత్రులను దాదికూరలు రెరిగించినట్లే, ఉదయనోదయమునందును చిత్రపటములందలి వివిధరాజులను స్వగౌరవతీతి ప్రయోగమునకు యోగించిన వివిధరాజుల నెరిగించు సందర్భమున పనమాలివిలాసములో నెరిగి పద్యము లుండగా (ప్ర.ప బూ. లోని న నితోగూడ) ఉదయనోదయమునందు 62 గద్యసద్యములు గలవు. ఈ యంశ మింత విశదముగ చెప్పెడిది ప్రాచీన పనమాలి విలాస రచనలో పూరన బుద్ధి యుండుననింకిన అందె పరచుచున్నది, రచనా విశేషములు ఉదయనోదయ రచనలో ఎన్నోసార్లు పేర్కొనబడినవి. రూపుదిద్దుకొనెనని స్పష్టముచెయుటలంపె.

ఉదయనోదయములో సహస్రానీకుడు ఇంద్రుని హస్తమునకు పూరితి సారధీకమైన రథమెక్కి స్వర్గముపోవుచు దివిజగంగను దర్శించును. అచ్చు కవి గంగానదిని వర్ణించిన తీరు భావమోహమును చాచుచున్నాడని అతి ఉనస్కాపముగ చనమాలివిలాసమందును దేవనదీ పద్యము కలదు. సుందరి విందతో ఎలపు రాయబారము నెరసి, మంచరసూరికయను చూచి పుష్ప నాదకు తిరిగివచ్చి చెప్పిన విశేషములలో పూర్వ సుధ్యమును అను దర్శించునని దేవనదీ విశేషములును గలవు.

- ఉ. నీలగళాక్షహాసమహనీయ మహాలహరీ పరంపరల్
గ్రాల నభోవిలాసపతి గట్టెడు క్రోధ్వేలిపట్టు పుట్టముం
బోత వెలుంగు దివ్యనది పుల్ల సరోరుహపత్రనేత్ర యు
ద్యేల కుతూహలాంబునిధి వీచిదొలించె మదంతరంగమున్ (చ.వి 2-72)
- సీ. శ్రీదాగళన్నిర్జరరీమాల్యముల సహస్త్రిక తామ్రపర్ణిహారిక వహించు
భవమౌళివాసనం బ్రాహ్మోరగములన గగనలంబి మృణాళికల భరించు
దరగచేతుల నాకతరుణుల చనుగవల్ తడిగి కాంచన పద్మగంభములను
మజ్జ ద్ధిశాదంతి మదచంద్రకసూర్తి వేయుఁ గన్నుల వేల్పువిభము దాల్చు
- అ.వె. పేనహస్త్రికములు పృథులవీచినూత్రికలను గ్రుచ్చి నలువ గగన నీల
పటముమీద నిక్ష పముహారవల్లరి మాడ్కినొప్పె నయ్యమర్త్యతపిని.
(చ.వి-2 73)

ఈ అమర్త్యతపినివర్ణనమును 'ఉదయనోదయముందలి' అంటిని వర్ణనములో పోల్చిచూచినచో రెండవ రచననాటికి నారననూరన భావనా ప్రాధియెట్టి పరిణతి చెందెనో స్పష్టమగును

సీ. వెన్నెల పూదాల్చు వేలుపు నొందల మల్లెపూదండ యే మంజులాంగి
దొడ్డున ముదివేల్పు బుట్టించు హరిపాద కమలంబుపట్టి యే కలువకంఠి
మహిమఘామణిక ధీమణిసూత్రమగు వార్ధి పట్టంపురాణి యే పద్మగంధి
కపిలచేఁ గ్రాగిన నృపకోటి మీదికిఁబోవు నిశ్రేణి యే పూవుఁ బోణి

తే.గీ ఋజుగంబులు పావనంబులగుఁ జేయు దేహమై త్రినతల్లి యే దివ్యమూర్తి
యట్టి గంగకు సాష్టాంగదూచరించెఁ గేలు పాలంబు జేర్చి భూపాలవరుఁడు.
[ఉ. (1-125)]

ప కడలికి రాణివాసమనఁగైటభవైరికి గూర్చిపట్టి నా
మృదునసుఁ బూవుదండయన మేటినుతుల్ గని ముజ్జగంబు లి
ట్లెడపక శుద్ధిసేయఁ దనువెత్తిన తల్లివి నిస్తరింతు రే
ర్చద భవవార్ధి నాప్యులు సభప్రసవ దాపగ నీవు దేవగన్.
[ఉ. (1-126)]

ఇవి భక్తిభావవిహితమైన సహస్రానీకప్రభుని పలుకులుకాగా వనమాలివిలాసము
లోనిది శృంగారవాసనా వాసితముచైన ప్రణయదూతి పలుకులు. వక్త
సంస్కార వైవిధ్యము వక్తవ్యాంశమునందు గోచరింపకమానదు.

నిమై నను స్థూలదృష్టికి సూరస కృతమైన రెండు ప్రబంధములందును
భావ సారూప్యము సలుతావుల కన్పట్టును.

లభించిన 'వనమాలివిలాస' ప్రతి మొదలు తుదిలేని దగుటచే నిందలి
సంపూర్ణభావపరిణతి కాని, కథాకథనచాతుర్యముగాని యిదమిత్థమని చెప్పట
కష్టము. ఉదయనోదయ ప్రతి యంతకంటె ఎన్నో మడుగులు సమగ్రము.
కాని అదియు సమగ్రము కాదనుటకు కొంత అవకాశము కలదు.

“ఉదయనోదయము” అసమగ్రమా ?

గ్రంథశీర్షికను బట్టిచూడ సమగ్రమనియే అనిపించును. మృగావతీ సహ
స్రసానీకుల కుదయనుడు జన్మించుటవరకుగల కథదెప్పి గ్రంథము ముగించినను
దీనిని 'ఉదయనోదయ' మని నిరాక్షేపణీయముగ ననవచ్చును. ఉదయనుని
యుదయమే కాక రాజ్యపాలనాదక్షత, యుద్ధకళా సంగీతకళాది వైదుష్యము
వాసవదత్తతోడి వివాహము మొదలగు సంశయములు కూడ చేర్చబడుటచే ప్రబంధ
నాయక లక్షణము లతనియందు పరిపూర్తి వహించుచున్నవి.

గ్రంథమునందలి పలుపద్యములు అసంఖ్యములుగా వుండినవి కాక అయిదవ అశ్వాసములో 119, 123, 129 పద్యముల పుట్టుకలు 136, 141 పద్యముల పుట్టుకలు చాల గ్రంథభాగము లుచేపైసెట్లు సృష్టియై 143వ, పద్యము తరువాతి పద్యము “కొండొకకాలంబు గడవు చుండు” అని తాళపత్ర ప్రతిలో అసమాసక క్రియగనే వ్రాయబడియున్నది ఉన్నంతలో గ్రంథమునకు ఎరిసమాప్తి కలిగించుటకై “ఇట్లు కొండొక కాలంబు గడచుచుండె” నని పరిష్కరింపబడినది కాని యింకను కొంత గ్రంథభాగముండియుండు ననియే అసమాసకక్రియా వ్రాయాగమును బట్టి భావించి వలసియున్నది. ఎంతభాగము రోపించినదో నిశ్చయముగా చెప్పవలసి అనంత కాలములో ‘ఉదయనోదయ’ పూర్తిప్రతి జరుగు చున్నంతలో నేటి యుండవలసినదే.

కేవలము గ్రంథశీర్షికనుబట్టి చూచినచో ‘ఉదయనోదయము’ అంశ నూశ్వాసపరిమితమై, సమగ్రకథా సమన్వితమై యే చెప్పవలెను. శ్రీ మానసల్లి వారి యభిప్రాయముకూడ ఇందు కనుగుణముగనే యున్నది. పాఠములకు ప్రాధీయం దాయనకుగల గౌరవాభిమానములచే ఉదయన నుండినట్లా క్రిడ విశేషములను గూర్చి కొన్ని పద్యగద్యములు స్వయముగా రచించి అని సూరనని కావనియు తనవే యనియు స్పష్టపరిచిరి. కాని మానసంధము - 1 లో పరిశీలించవచ్చును.

‘మరి 131 వ, పద్యమందలి ‘రీలం దొడ్కొని నచ్చి నెచ్చెలులు కేళిసాధనీధిన్ మహీపాల’ అను భాగము పరికే తంజావూరు తాళపత్ర ప్రతియొక్క పైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియం దున్నదంటిరికదా, తక్కిన పద్యగద్యములు సూరనవే యను సమ్మతమేమి?” అను ప్రశ్న పుట్టవచ్చును. మానసల్లి వారు 1910 కంటే ముందు తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతి సెల్ల వ్రాసినను నాటికి తాళపత్ర ప్రతియం దా గద్యపద్యములు కలనని భావించుట సమంజసము. మానవల్లవారు తాముగా రచించినట్లు పేర్కొనిన పద్యగద్య ముల శైలిభావముల కంటే గ్రంథమందలి సూరన శైలిభావములు విశిష్టములై కన్పించుచున్నవి.

ఇన్ని మాటలెందుకు? మానవల్లవారు రచించిన ‘మృగావతి’ యను ప్రత్యేక పద్యకావ్య మొకటి కలదు గదా! ఉదయన జనన పర్యంత

మైనకథ గల యాకావ్యములో 731 పద్యపద్యము లున్నవి. వారు దానిని 1890 నాటికే రచించి, వైఖయంతి ప్రతీక యందును ప్రచురించిరి. అప్పటికి హాసనల్లిచారు సాతికేండ్ల నిండిని పడుచు ప్రాయములో నున్నారు. ఆ సమయ కౌన్సిల్లకు నారస సూరిని 'ఉదయనోదయము' తమకంటబడగా విప్రతమగు నానంద విచారములను ప్రకటించిరి. (భారతి 1925 జూలై)

“ఈ పుస్తకము ముద్రితమైనచో నిర్లభము నుల్లాసకారియగుట నిక్కమయ్యు నాకు సూత్రము ప్రధాన దుర్బల మనంత సంతోషమును క్షణకాల నశ్చిత్తాసంబును జనయింపజేసె బాల్య దాపర్యంబునను యతిగణ ప్రాస సంవేశన దుర్బలమునను మృగాపతి యను కావ్యంబు బాల్యంబున రచియించి ముద్రించెయింటి, సిస్మోకావ్య పరసంబున మత్కావ్యంబు ముద్రితంబయ్యు పుతనస్వర్ణంబు బయ్యును దానికి పునర్ముద్రణంబు కలిగె ననియు నట్లంగుకొన్నను ఎమోసన్న మరణధీతుండైన సూరన యర్పించు ప్రాథ సార్వర సర్వమును నామహాసంబు సుదయనోదయముతో బాల జల్పిత కలంకితంబును మహావోషదూషిత గహనకంబులరా కల్పంబును నగు మత్కావ్యంబును బోర్పజాలు ఎదుర్కొనుట సిస్మయింప సంతాపాపాధీరణ బీభత్సాది చిక్చితి సంస్కరణమునకుఁ గరణంబయ్యెననియుఁ బలుమఱు సంతాపించియుఁ గావ్యరచనాదాపంబు క్షణభంగురంబగు కీర్తి కాసించినను నిరవధిక మగు చుష్కీర్తి నాపాదినజాలెననియు బహుభంగులు నాకు శోకింపవలసె. ఏలయన నృగావతి కథయు, సుదయనోదయ కథయు నొక్కటియే. పూర్వ కృతి నానందత్వా నినాహపర్యంతము కలదు. మత్కృతి యుదయన జనన ముతో నిలుచుచున్నది. కాని విద్యా సంస్కారమునను, రచనాభ్యాస పాట వమునను, భావనాచమత్కృతియందును, బహురసాస్వాద సందేహిత హృదయ వాసనా పరిపాకముద్రిత భావనా సప్తంచ సహస్రరేఖా విజృంభణమునను మిన్నయగు తత్కృతియు మృగావతియు నేక తులారోపణంబు సేయుటయే విమర్శకులకు గల ప్రతిభంగ కారణంబని యూహింపవలయు.”

ఉదయనోదయ మహోత్కర్షానూచకమగు ఈ వాక్యములు వ్రాయు నాటికి (1925) మానవల్లివారు షష్ఠిపూర్తికి సన్నిహితులై యున్నారు. తమకును సూరనకును గల అంతరము వినయ మధుర గంభీర వాక్కులతో వివరించిరి.

కనుక 'రీలం దోడ్కొని వచ్చి చెప్పేటలు [ఉ 131] అను పద్యము యొక్క మొదటిపాదము అరుచాతి గ్రంథభాగమునందు సూరనదే యనియు, మాననల్ల వా రెతి చాసికొన్న పమ్మట అంటావార స్రుతియం దా భాగ ముత్పన్నమైనదని భావించుచు భావ్యమనిపించుచున్నది.

గ్రంథము సంపూర్ణమగునా కాదా యందు నిశ్చయము ప్రస్తావించుచు 1925 జూలై భారతలో సాసనల్లివారు "ఉపయనోదయం మైదా శ్వాసముల భాగమే నానపదితా నినానావర్ణలలము లభించుచున్నది కను యందు నెంత భాగము రచించెనో యెఱుగరాదు" అని పలికిరి. "ఉపయనోదయమును నానము ననుసరించి మృగావళి కదయే కాక యుదయమున కెవరముకూడ వర్ణించబడి యుండుట సలస హుంసనుంఁగి యుండయే లభించి యుండునని తలంపచున్నాను" అని అను నిర్భ్రాంతి ప్రకటించుచు చెప్పిరి. ఈ అభి ప్రాయము సమంజసముగనే యున్నది.

పదనెడ లాస్త శిథిల భాగము లున్నను 'ఉపయనోదయము' పంచమా శ్వాస సరిమితమై సమగ్ర కథాభాగము కలదని భావించుచు సముచితము.

సూరన విద్యా సంస్కారము

మొక్కాసుప్రసక్తముగ మాననల్లివారు సూరన విద్యాసంస్కారమును గూర్చియు, రచనాభ్యాస సోపానమును గూర్చియు, భావనాదమత్కృతిని గూర్చియు కొండాడి, ఆతడు బహురసాస్వాద సంపాదిత స్వామియ వాసనా పరిపాకము గలవాడనియు, ఏదత్పరిపాకముద్రిత భాసనా ప్రపంచ సహస్ర రేఖావిజృంభణ గా యుదయనోదయమున కంగసియు, తత్కారణముగనే యీకృతి ప్రాథసారస్వత సర్వస్వ మకుటాయమాన మనియు బహుధా ప్రస్తుతించిరి. కవిగారి ప్రస్తుతి కింతగా పాత్రమైన సత్యకృతిని రచించిన సూరన ప్రతిభా పాండిత్యము లసాధారణమని భావించకతప్పదు.

ఈ మాట చెప్పినంతనే యువ్వెత్తుగా కొన్ని ప్రశ్నలు పుట్టును. ఏమయ్యా, సారనసూరన పెద్దనకంటె పెద్దయ్యా? కవి సార్వభౌముని కంటె గొప్పయ్యా? నాచనసోమనకంటె నవీనగుణ సనాథుడా? తిక్కన కంటె దిట్టయ్యా? ఇట్టి ప్రశ్నల కంతుండదు. మాననల్లివారి పక్షము నహించి యీ ప్రశ్నల కన్నిటికి జవాబు చెప్పబూనుటకంటె సూరన ప్రాథకవి

၂၀၁၆ ခုနှစ် နိုဝင်ဘာလ ၁၀ ရက်နေ့

১৯৩৩ সালের ১২ মার্চ তারিখে
 ১৯৩৩ সালের ১২ মার্চ তারিখে

• അനുഭവിക്കുന്ന രാഷ്ട്രം കൃഷി

2.2

ప్రబంధకవుల వర్ణనల కింత ప్రాధాన్యమేల యిచ్చి రను ప్రశ్న సంప్రశ్నమే. అమాటకు వచ్చిన వర్ణన లేనిదే కనివ్వమే లేదు కనిశబ్దము పుట్టినదే వర్ణనకొరకు. 'సర్వం సర్గయతే' అను హేమచంద్ర పుష్పత్తి మరవరానిది. కాకున్న వర్ణనతోని జౌచిత్యము అంబకంబు మరవరానిదైనది కనుక జౌచిరీ పాలనముతో చేసిన అతే ఆదురణముయలె నని.

ఆంధ్రకారికలలో ముమ్మిటుడు, శబ్దార్థగుణ సంభాసనచేసి, రసాంగభూత వ్యాపారప్రసంగానైన విలక్షణకావ్యుదాగత్తుతో వర్ణన ప్రసాదాన్వితము వివేచించినాడు. వర్ణనలు చమత్కార వోధజనకములై, కథనాని నైపుణ్యముతో అసాధారణ ములుగా నుండవలెనని చాత్పర్యము

అతడు కావ్యలక్షణ నిర్దేశము చేయుచు 'రోకోత్తర సర్గనా సిఫుణుడైన కవి కర్మయే కావ్య' మని స్పష్టికరించుటచేసి వానమిదియే.

[కావ్యప్రకాశము (1--3)]

కావ్యమందలి వర్ణనానైపుణ్య మెట్లుండవలె నన్నచో అది 'రోకోత్తరము'గా నుండవలెనని ముమ్మిటుని సమాధానము. 'రోకోత్తర' మనగా 'లోకమునందదియే శ్రేష్ఠమనిపించుట' అట్టి వర్ణనకు అసాధారణమైన చమత్కార నైపుణ్యము కావలెను. ప్రతిభా పుష్పత్తులు సమానస్థాయిలో సంగమించిన కవియందే అట్టి వర్ణనా నైపుణ్యము సాధ్యము. ఇందుకు సంస్కార శోభిత మైన సద్విద్య అవశ్యకము. నిద్యలన్నింటికీని అర్థ పరిశీలనవలననే సంస్కారము సిద్ధించును ఈ చూపు సూరనకు సిద్ధించియే యున్నది.

లోకమును కాచినడపోసి, 'సుంకుజరభి' యైన వేశ్యసూతచే సూరన మణిపూసపంటి యొకమాట చెప్పించెను ఆమె నడవడి యెట్టిదైననేమి? చెప్పిన మాట నత్యసంశోభితముగా నున్నది

"పరిశీలంపని విద్యయు,

నరయంగ నుద్యోగహినుండగు నృపునీరియున్ "

[ఉ. (4-112)]

'నిష్ఫలము' అని చెప్పెను.

అపరిశీలితమైన విద్యయు, పురుషకారము (ప్రయత్నశీలము) లేని ప్రభువునంపదయు వృధ యగునని భావము. పరిశీలనతో గూడిన విద్యయే సంస్కార ప్రచురమగును.

సూరస 'విద్యాసంస్కారము' ఈ కోపకు చెందినదే యని మానవల్లివారి మాన్యోక్తి.

కవితా సామగ్రి

సంస్కృతసుకవిస్తుతిత్ కలిసి సూరస ప్రస్తుతించిన యాలంకారికు డొక్కడే ఒక్కడు అల దానిందవర్జన లభినవగుప్త మన్ముటా ద్యాలంకారికు లకును మానసియైదైన భామహుః. "భామహుః సర్వస చేసేదగ గవ్య సిద్ధిక్తి" అని సూరస భామహప్రస్తుతియందును 'వర్ణన' శబ్దమునే ప్రయోగించెను. సర్వించుట కపి లక్షణమని సూరసుకు తెలియును. ఎర్థిం చుటకు వాగ్దేవదగ్ధ్యము కావలెను. అట్టి విదగ్ధులకు శబ్దార్థజ్ఞానపంతులగు కావ్యసప్తల నుపాసించు, బహుకావ్య పరిశీలనము చేయవలెను. భామహు డామూలయే చెప్పెను.

“శబ్దాభిధేయే విజ్ఞాయ కృత్యా తద్విదుపాసనామ్

వితో క్యాస్యనిబంధాంశ్చ కావ్యక్రియాదరః” [భా. కా. (1-10)]

కావ్యరచనకు పూనుకొనున ఆత్మవి శబ్దశాస్త్రము, ఛందశ్శాస్త్రము, ఆభిధా వ్యాపారాది లక్షణము, ఇతిహాస్యాయములైన పదల, లోకము, యుక్తి, కళలు— తెలిసికొని యుండవలెను. కవివాక్కున కప్పడే విదగ్ధత సమకూరును

“శబ్ద శబ్దంధో విధానార్థా ఇతిహాస్యశయా : కథా :

లోకోయుక్తి : కలా శ్చేతి మస్తవ్యా : కావ్యగైర్లక్షమీ” [భా.కా.(1-9)]

ఈ ఇన్నింటివలన విదగ్ధత సమకూడియు సత్కవిత్వము సిద్ధింపని ప్రమాదము లేకపోలేదు. సత్కవిత్వములేని వాగ్విదగ్ధత కొరమాలినదని భామహు నభిప్రాయము.

“వినయము లేని సంపదవలె, చంద్రుడు లేని రాత్రి వలె, సత్కవిత్వము లేని వాగ్విదగ్ధత వుధ” యనినాడు. [భా.కా. (1-4)]

ఇచ్చట చెప్పబడిన 'సత్కవిత్వము' కవి ఆత్మసంస్కారమునకును ప్రతిభకును సంబంధించిన దనుట నిర్వివాదము.

కునక విద్యాసంస్కారము, ఆత్మసంస్కారము — రెండును మేళవించిన ప్రతిభ సత్కవిత్వమునకు హేతువని పర్యవసానము.

సూరసకు ఎలుపురు సత్కపురకువలెచే బహుచాస్త్రముల యందు పాండిత్యము కలదు. శాస్త్రపాండిత్యము ఎచ్చునశేనమే. 'పరిశీలించునట్టి' ఫలమునకు రాదని నమ్మినచోటనే మారన రానినేర్చిన నీర్వము చింతితము పరిశీలించుకొనే ఫలమునకు తెచ్చుకొనెను. ఏమి కావ్యములకు భానుమందు పేర్కొన్న శబ్దము, వందలన్ని, అదిదానము, అర్చము, పర, రోకము, యుక్త, కళ— పీస నన్నింటిని సమాహారద్వయ్యిలో సరిలేలందు, మారన కాన్యసిబద్ధ మొనర్చెను.

హైకరకాంశములు

శబ్దము శబ్దశాస్త్రమునకు సంబంధించినది. శబ్దశాస్త్ర మునగా వ్యాకరణము. వ్యాకరణవిషయమున సూరసకు నిర్దిష్టము చైన కొన్ని అభిప్రాయము లున్నట్లు, తోచును ఎరంపరాగములను రక్ష్యలక్షణముల పరిధిని కొంత విశాల మొనర్చుటచేను తలంపు గలవాడగుట గన్పట్టును.

తేలిక ప్రమాదములుగా భ్రమించుట కవకాశములేని ఈ క్రింది ప్రయోగ ములు పరిశీలనార్హములు.

1. సద్మవ్రతాయతనేత్రి [ఉ. (4-21)] ఎనరూ నేత్రి [ఉ. (4-35)] అష్టదశ నేత్రి [ఉ. (4-103)] ముచ్చుచకోచగ్రత [ఉ. (4-122)] మదలోనేత్రి [న.వి. (3-56)] అంగములకు అప్ప నెయ్యోగో పథములకు జీప్సిత్యయము రేకపోయెను ను సగ్రత పద్మనేత్రి ఇల్వాదు అసాధువుల వ్యాకర్తయిరిము. అలాగే మొదలగు వాటివలెనే పద్మనేత్రి మొదలగు ప్రయోగము లంగీకార్యములను దృష్టి సూరసకు గలదనిపించును.
2. అపనినాథ రాయబారామాత్య [ఉ. (1-22)] ఇది సూరస కుమారు డగు నారనచే గ్రంథావతారికయందు ప్రయోగింపబడినది.

కేవల సంస్కృతశబ్దము వికృతిశబ్దము తోడ సమసింపదని వ్యాకర్త మతము. 'అపనినాథ' 'అమాత్య' శబ్దములు కేవల సంస్కృతి శబ్దములు. 'రాయబార' శబ్దము వికృతి శబ్దము. అనేకమాటలు, అల్పదండి మున్నగువానికి వలెనే 'అపనినాథ రాయబార' సమాసము దుష్టము కావలెను. నారనదృష్టికిది దుష్టమనిపింపలేదు. 'రట్టడి

వై రిసోత్రు' డను నొక బహుప్రసా సమాసముకూడ (ఉ. 1-7)
పరిసంహర్షవే.

3. రలిణోడి (ఉ. 2-176, 4-102, 5-39) (వ.వి. 3-78)

బహుప్రసాద స్త్రీ వాచ్యమగుచో అవమానమునందు మేనునకు 'పోడి' యగు ననుటకు బాలవ్యాకరణ మిచ్చిన ఉదాహరణ లన్నిటియందును ఉపమానములైన 'అలరు, సర, పూ, పు' మొదలగునవి అచ్చిక్కబ్బములై కాని తత్సమశబ్ద మొక్కటియు లేదు. కాని 'రలిణోడి' యందులి ఉపమాన వాచకమగు 'రలి' శబ్దము తత్సమము. సూంస ఈ 'రలిణోడి'ని విచ్చల విడిగా వాడెను.

4. సమాస సమర్థము సచ్చినది యొక ఇచ్చట ఒక ప్రయోగమును గూర్చి ప్రస్తావించక తప్పదు. మూరని 'అబ్జాస్య'మనునొక ప్రయోగము చేసెను.

'జననాథోత్తను చేరె యక్షియిదె ధాన్యతైవలబ్జాస్యమున్' [ఉ. 5-94]
'అబ్జాస్యము' 'పట్టుముఖము' వంటి సమాసము. 'ముఖపద్మము, ఆస్మాబ్జము' అను సమాసము లున్నవి కాని తద్వివరీతములయిన 'పద్మముఖము, అబ్జాస్యము' వంటివి కలవా?

తెనుగున 'చిగురుగోలు' వంటి ఉపమానపూర్వపద కర్మధారయములు కలవు. కాని యీ లక్షణము సిద్ధసమాసములైన 'సన్నిముఖ—అబ్జాస్యము' లకు వట్టదు. కనుక 'ముఖపద్మము, ఆస్మాబ్జము' అని యుండుటే లెస్స. ఛంద స్పందరభము కూడ సర్వస్వత్రి సహజ్యస్థగ నున్నది కనుక 'ఆస్మాబ్జ' మని సవరింపవలెనది. పృష్ఠతై అధస్సాచికయందు 'అబ్జాస్య' మను తా.వా.ప్ర. యందలి పాఠ మిబడినది.

5. దైలునాటు:- కడఁకలు దైలునాటు (ఉ. 2-235) 'అతిశయించు, పారలిపాటు అనునర్థమున ప్రయుక్తము. దయనాటు, దైవాటు అనుప్రయోగములు ప్రహతములు. దయ, దై వర్ణములకు బహు వచనార్ధక'లు వర్ణము చేర్చిప్రయోగించుట విలక్షణము. బహు వచన ప్రయోగముచే మిక్కిలి అతిశయించు, మిక్కిలి పారలిపాటు అను నతిశయార్థ' ముద్దిష్టము.

6. పూగర్భం బనుంగొల్మితో (ఉ. 2-334)

ఇందు ఉదంతముగు చద్దర్మార్థ పితేషణమునకు హల్లు పరిమయి నవ్వడును సుగామయి స్రాప్తించుట పిలక్షణము.

7 నిందింపుచు (ఉ. 1-199) సంద్రమింపుచున్న (ఉ. 2-198)

పాలింపుచుండ (ఉ. 3-30) పరింపుచుండిరి (ఉ. 4-19)

చిత్తగింపుట (ప. వి. 1-3) ఒనరింపుచున్న (ప.వి. 1-7)

పీని యందలి సత్వాదేశము సరిగిరాచార్లుము.

నేఱునున్న మీది దగు ఆగమచకారమునకు దుక్కు పరమైనపుడు పకారము విభాషగా వచ్చుట కలదు. అనగా ప్రథమ పురుష బహువచనమున తద్దర్మాదు లందు పకారము రాగా 'నిందింపుడు' రనియు, పకారము రానిచో 'నిందించుడు' రనియు రూపము లేర్పడును. దుగాగమము లాట్టురూఱ్ఱ పరమగునపుడే కలుగును. దుగాగము కలుగని సందర్భములలో - ముత్తు పరమగునపుడు ద్విరుక్తముకాని చకారమునకు 'ప' కారాదేశము గలదు. అనగా నిందింపుము. నిందింపడు మొదలగు రూపములు వచ్చును. కాని 'కాంతాజనంబు కుము దాపు నిందింపుచు' [ఉ. (198, 199)], అను సందర్భములో పకారా దేశవిరహితముగ 'నిందించుచు' అని ప్రయోగించుటయే తెప్ప. సూరన 'కళవళించుచు' (ప.వి. 1-43) 'నిలోకించుచు' (ప.వి. 2-2) మున్నగు కొన్ని తావుల 'పత్వ' విరహితముగనే ప్రయోగించియు పలుతావుల సత్వాదేశ మునే పాటించెను. ఇవి కవి బుద్ధిపూర్వకముగ చేసిన ప్రయోగములే అని పించును.

8. కూఱురిని (ఉ. 5-5) ఈ యొక్కచోటనే సూరన యిట్లు ప్రయోగించెను. తక్కినచోట్ల కూఱుంబలికెన్ (ఉ. 4-109) కూఱున కొండనలేక (ఉ. 4-125) అను రూపములనే ప్రయోగించెను. సూరన 'కూఱురిని' అను రూపమును అగ్రామ్యముగనే భావించి యుండవచ్చును.

9. చెవులు-చెవులు (ప.వి. 1-4)

"కుండిన పట్టణంబునను ఘో యనగా నొకవార్త చెవులకుం(?) బండువు సేయగా"

‘చెవులకున్’ అను ఆచ్చికపదమునడుమనున్న ‘వు’ వర్ణమునందలి ఉత్పము నకు లోపముచేసి ‘చెవ్లకున్’ అని పలికినగాని ఛందోగతి కావశ్యకమగు గణములు సిద్ధింపవు.

ఆచ్చికపదములలో ఇట్టి ఉత్పలోపము ‘నలడర’ లతో గూడిన వానికే బాహుళికముగ కలుగుచున్నది. తత్సమములలో తిక్కనగారి ‘దృష్ట్వ’ ఉన్నను ఆచ్చికపదములలో ఏ కారముతోడి ఉత్పమునకు లోపము విశేషమే. నిజము నకు ‘చెవ్లకున్’ పండువు అనునప్పుడు చెవులకు పండువుగనే యున్నది కాని కఠోరముగాలేదు. ప్రతికి హితవుగనే యున్నదికనుక సూరన దీని నాదరించెనేమో !

10 చెయమరల్పు — చై మరల్పు (ఉ. 1—3) ‘చెయ్మరల్పు’ అని ప్రచారణ. ఇది సూరన కొడుకు నారన చేసిన ప్రయోగము. పండ్రి చేసిన పై ప్రయోగము (చెవ్లకున్) ఎంటదే.

ఆచ్చికశబ్దములలో ‘అయి’ ‘అచ్చ’ లకు ఐ ఔ లు వచ్చుట కలదు.

ఉదా.—అయిదు — ఐదు, సచ్చినవాడయి — వచ్చినవాడై, నాకయి—నాకై, పయి—పై మొదలగునవి. కాని ‘అయి, కయి, పయి’ మున్నగునవి సిద్ధ రూపములు. ‘చెయి’ సాధ్యరూపము. దీనికి సిద్ధరూపము చెయ్యి అక్కటాదులలోవలె జడ్డికు లోపము రాగా చెయి అను రూపము ఏర్పడినది. ఇట్టి సాధ్యరూపములందు సయితము ‘అయి’ కి మారుగా ‘ఐ’ వచ్చునా యనునది పరిశీలనార్హము. ఇంతకంటె ‘చే సఱచు’ మొదలగు ప్రయోగము లందువలె ‘చే’ శబ్దము గ్రహించి ‘చే మరల్పు’ అని సవరించుట లెస్స. కనుక మాయొద్ద నున్న కాగితపు వ్రాతప్రతి యందలి యీసవరణమే స్వీకరింపఁబడింది.

మొత్తముమీద పై ప్రయోగములను పరిశీలింపగా సూరనసూరన ప్రయోగములలో శబ్దలక్షణపు పోకముడి నించుకంటె సడలించు పాఠస్యము కనిపింపకపోదు. వ్యావహారికపు పలుకుబడిని సుంతవలచిన వాడుగను కన్పట్టును.

‘వీలానిల సంవాసిత

వేలాతటములను నీకు వివరింపంగా

జాలా వేడుక గల్గిన

నీ లాలిత మూర్తిదక్కనేలుముతస్వీ !’

[ప.వి (4-100)]

వ్యావహారికపు పలుకుబడియందు 'చ రావే...' లేనివాడు 'చాలన్ వేడుక' యనియో 'చాలగవేడుక' యనియో మడికోకముడిని మరింత బిగించుకొనును. ముడిబిగింపని సంస్కారము సూరనది.

తెలుగు పలుకుబడులు, లోకోక్తులు

లోక వ్యవహారమండలి పలుకుబడి ప్రసక్తి వచ్చెను గనుక సూరన ప్రయోగించిన తెలుగు జాతీయములను, లోకోక్తులను ప్రస్తావించుట సముచితము. భామహుడు పేర్కొన్న కవితాసామగ్రిలో 'రోకః' 'యుక్తిః' అనునవి లోక సంయోజన దృష్టిని సూచించునవే. దేశీయములైన పలుకుబడులను కావ్యములో సందర్భానుసారముగా పొదుపుకొన్నప్పడే కావ్యోక్తులు ప్రాణకళతో రాణించును. తిక్కనాదులు చూపిన త్రోవలు, పరచిన బాటలు లట్టివే.

సూరన సంస్కృతపదములు ప్రయోగించుటలో నెంతటి దిట్టయో తెలుగు పలుకుబడులు పొదుపుటయందును అంతటి దిట్టయే.

ప్రాణము లెత్తుకొల్పు (ఉ. 2-67) మంటవారి (ఉ. 2-125)
 ప్రాణంబనై యుంటి ,, పలుగాకి ర్లు ,,
 అక్కట పాలపావపు గదమ్మ (ఉ. 2-86) కనుగల్గి యుండు ,,
 తలమీఁదు వచ్చు (ఉ. 2-124) చెవిబట్టి యీడ్చు కొనిచను (ఉ. 3-96)
 మెడగట్టిరే ,, ఈతలు మోతలై తిరుగు (ఉ. 4-110)
 మెడమీఁదఁ గత్తి వచ్చె ,, కదల కింటిలోన (ఉ. 4-108)
 గుడ్లకొలదియయ్యె ,, కాలిపై కాలిడి ,,
 కాచి తిరుగుండు (ఉ. 2-125) తందనాలఁ బాడు ,,
 కాసు వీసమిచ్చు (ఉ. 4-108)
 గతిలేని నిర్వాకి ,,
 గణనంగొను నింటివాసముల్ (ఉ. 4-119)
 కానకకన్న యక్కన్న (ఉ. 5-5)

విలులయొద్ద డబ్బుగుంజుకొను వెరవును వెలయాలితల్లి కూతున కున దేరించు తిరుమంత్రపు తీరుగా సూరన సంతరించెను. పలుకుబడి తిక్కనను తలపించును.

‘ ఎడరువచ్చినప్పు డేగి కొంచెంబుగా
నిచ్చి ననుపు విటుని యిల్లు సొంపుఁ
జేడి కొండు రబల చెపిలోని నీరు పై
నించు నీటఁ గ్రమ్మరించినట్లు ’ [ఉ (1-117)]

శృంగారసంభాషన

వేటకాటా మృగములను వేటాడు విధము లనెకములు అందు ‘గంట
వేట’ యొకటి, ఇది లేళ్లను వేటాడునద్దతి గోతములో నింపిన చిగుళ్లు
వెడజల్లుచు లేళ్ల నాట్నించి, దివ్వెలవెలుగు చూసి కార్చిచ్చు కవిసెనను వెరపు
పుట్టించి, పిఱుగంటలు మోగించి సంభ్రమము గొలిపి, అవిసదుపులై చెదరి పారు
నప్పుడు వేటాడునద్దతి. ‘ Hunting in which lights and low bells are used’
అని ఈ వేటకు బ్రేను నిఘంటు వినరణము.

గంటవేటను రూపకాలంకార నిబద్ధము చేసి సూరన మరునిచే కామి
మృగముల వేటాడించిన తీరు తిలకింపుడు

‘ స్త్రీల సోయగంబ విగురుగోతము, గన్ను
గవయ దివియపిండు, గళరపంబ
ఘంటికారవంబుగాఁ గామి మృగముల
వెదకి మరుఁడు గంటవేట లాడె ’ [ఉ. (5-87)]

సూరన శిక్షణలో రాటుదేలి గడుసరియైన కంఠుడు ‘వనజభవు సంత
వానిని నోరెత్తనీక వెఱపించినాడు [ఉ. (2-60)]. నోరెత్తలేకపోవుటకు
కారణ మా వనజభవుని నోట నెలకొనియున్న జాణ వాణియే. తెలుగు
జాతీయములలో ఇట్టి శ్లిష్టార్థసూర్తి చేమకూరవంటివారికి చక్కగా అను
సరణియమయ్యెను.

ఉత్త్రేక్షాద్యలంకారములలో స్త్రీని ప్రౌఢముగ వర్ణించిన సందర్భము
లటుంచి, అలతి అలతి తెలుగుపలుకులలో అందముగా బొమ్మకట్టించు
సూరన తీరు మెచ్చుగొల్పకమానదు ఉదయనునకు పాతాళలోకమున లలిత
యను కన్య ప్రత్యక్షమయ్యెను.

అమె “ మొగమున కెగసెడు బిగిచన్నుగవ ప్రేక
వడవడ వడకెడు నడుము” బెడగు వదర్శించినది, (2-280)

సుందరీమణుల పిరుదులమీది గుంటలు [కూపకములు] సైతము సూరన చూపు తప్పించుకొనలేకపోయెను

వాసవదత్త నభివర్ణించి, యౌగందరాయణు డుదయనున కామెసై మోహము పుట్టించిన తీరు భావమోహనము. లందు 'కూపక' వర్ణనము కూడ గలదు.

“ మనసిజఁ డవ్విటాసిని నమగ్రతనూవిభవంబు వేడ్కఁ జూ
చిన నృపతోటి నేయుతఱిఁ జేతివిరుల్ సరిపోయెనేని పీఠ
కునఁ బిఱుఁదెక్కి పుచ్చుకొను క్రొమ్ముడిపూ, లపు డంగుటంబు లూఁ
దిన యెడలున్న విప్పుడు సుధీవర! కూపక తైతవంబునన్.” [ఉ. (4-12)]

వాసవదత్తపై మరులుగొన్న మహిషతులపై దాడిచేయు మరుడు అనచేతిలోని అలరమ్ములు చాలకపోవుటచే ఆమె కొప్పులోని పూ లందుకొనుటకై సిరుదులపై కాలిబొటనవ్రేళ్లు మోసినతావుల గుంట లేర్పడెనట ఆ గుంటలే కూపకములని కవి సంభావన చిత్ర శిల్పవలె భావుకనేత్రములకు బొమ్మకట్టించు నేర్పు సూరనది. వడ్డాది పాపయ్యగారి వర్ణచిత్రములకు వలసినంతవిషయ మీ గంధమున నున్నది.

ఉదయనునకు ధర్మపత్ని కానున్న వాసవదత్త పిరిదివొది పల్లపు తావులు యౌగంధరాయణునినంటి మహామంత్రి వర్ణించి చెప్పటలోని యౌచిత్యముమాట యటుంచి సూరన 'శృంగార' భావనా ప్రపంచ సహస్ర రేఖావిజృంభణము'ను మాత్రము మెచ్చుకొనక తీరదు.

'నిధువనవిహారము యౌవనానోకహఫల' మనియు, 'సంసార సుఖైక సార' మనియు సిద్ధాంతీకరించి 'మదనాహవ పారదృశ్య'లను సమ్మానించిన సరసుడు సూరన.

దేవస్మిత కోడెవయసులోనున్న తనమగనిని 'రాగమంజరు'లైన పెరివడు చులు తమ 'వయః పాదముతో' నెచ్చట బిగియ బట్టుదురో యని తల్లడ మందెను (5-13). వివేక శాలినియైన అట్టి పత్రివ్రతను ప్రశంసా ప్రాత్ర

ముగి చిత్రించిన సూరన ఎల్లవరా ధర్మమును పట్టముగట్టినా డనిపించును. సత్త్రివలయనగా మగనినెరములను ఓర్పులో భరించు సిబ్బితకత్తెయనికాక నేర్పుతో నానిసి ఎరిగిడ్డు జాణయిని చూపుటకే దేవస్మిత పాత్రను సూరన దిద్ది తీర్చెను సర్వసచివుడు వాసవదత్తకు చెప్పిన దేవస్మితా రూపిణుల కథలు రెండింటిను ఏక పురుషనిష్ఠుడుగు స్త్రీ యిసుకాగమునచే ధర్మ పట్వాభి షేకము జరిగెను దేవస్మితులె రూపిణి బులసతి కాటన్నను బులసతి కంటె మిన్నగా అమె లోహజంఘుడను పేదపాటున కొక్కునికే మనసిచ్చి, వెలయారికి సహజమైన కాసుమీది అఁ దిగదానిని స్వచ్ఛప్రేమైకజీవిని. ఇట్టి భావ సంస్కారమును ప్రచులమొనర్చుటచో సూరన గుణాథ్య సోమదేవులకు క్రొత్త మెరుగులు దిద్దిన డయ్యెను.

గానకళాభినివేశము

సూరన జీవించియున్న కాలము రాయల స్వర్ణ యుగము నంటియున్నది. నాటి కావ్యవళానైభవము, గానకళాది వైభవము అతని నెంతగనో ఆకర్షించి యుండును. రాయలు దివంగతుడైన పిదస నాతని అల్లుడగు రామదేవ రాయలకాలములో రామయామాత్యుడు స్వరమేళకళానిధి యను సంగీతశాస్త్ర గ్రంథమును రచించెను. సూరననాటికి సంగీత గ్రంథ ప్రసూతికై ఆ కాలపు శాస్త్రకారులు పురుటినొప్పులు పడుచుండిరి. కవులు కేవలకావ్యకళ యందే కాక సంగీతాది కళలయందును అతిమాత్రమగు కృషి సల్పుచుండిరి. కృష్ణరాయడు స్వయముగా వీణావాదన కుశలుడు గదా ! రామయామాత్యుడు 'ఐయకార రామయ్య' యను ప్రసిద్ధి నామముతో గౌరవింపబడెను గదా ! ఈ నడిమి కాలములోనున్న సూరన కావ్యకళతోపాటు సంగీత కళనుకూడ ఉపాసించియుండుట అబ్బురముకాదు. సంగీతశాస్త్ర రహస్యములు నాట్య శాస్త్రము, సంగీత రత్నాకరము, సంగీత పారిజాతము మున్నగు గ్రంథముల నుండి గ్రహించి కవులు సందర్భోచితముగ వానిని కావ్యకథయందు నిక్షేపించు టయు గలదు. సూరనసంఘత మీయలవాటున కవవాదము కాజాలడు. ఉదయనుడు 'గేయసత్కళల'యందు ప్రసిద్ధుడట. 'విపంచీగాన ప్రపంచ పాండిత్య'నుపాతు డట (4-54, 55). ధాతుమాతువులలో ధాతువును గేయమనియు నందురు. "గేయం ధాతు రత్యభిధీయతే" స్వరరూపమైన 'వర్ణమెట్లు' ధాతువు ఉదయను డిట్టి గేయధాతునిష్ఠాతుడు.

వాసనదత్తయుదయను నొద్ద గాత్రపాటన మభ్యసించిన సందర్భము సూరనార్యుని గాన కళాభిరతిని బయల్పరుచుచున్నది

శ్రుతి, దానికి కలుగు ఉత్కర్షణకర్షలు, ఎన్నెన్నఁదములు, చర్యోహాన రోహణములు, మూర్ఖనాన్యంజనములు, త్రవిధిస్తాఁయుధేదములు, మూర్ఖదో రాగములు, గనుకములు మొదలుగాగల ఎవ్వగాన కళాప్రపంచములు ఒక్క సీసముతో నొదిగించి, నూరు సంవత్సరములు ప్రస్తావించెను

“సీ. శ్రుతికి సుత్కర్షణంబు చూపుసారస్వంబు, అవకర్ష మొనరించు నందములును, స్వరములేదులు యథాస్థలముల నవరించి, మోహనారోహణరోహ సరణి ముక్తైశు నేర్పులు, మూర్ఖనాన్యంజనోదారతట, విధిన్నతారమత్య మంద నమానముల్, మూర్ఖముల్ మొదలిరాగములు ముప్పదిరంటి కదలికలును, వాని మిత్రములును దేశవైఖరులును నిర్దిశేషంబుగా నేర్చు స్వర అనూజ పార్థివాగ్రణిచే గాత్రపాటపంబు సిద్ధవిద్యాభరామరశ్రేణి దొగడ ”

[ఉ. (4-65)]

వాసనదత్త ఉదయనునొద నేర్పుకొనదుచినది భావదీపము. చాద్య వాదన కౌశలమునకు గాత్రపాటసముతోడైన బంగారమునకు తాని అచ్చినట్లే. గానములో గాత్ర విద్యకు నలసిన శాస్త్రసామగ్రి ఏద్యములో ననరింపబడెను గాత్రమునకు వాదము ప్రాణము నాదమునలన శ్రుతి, శ్రుతిసలన స్వరము, స్వరమునలన రాగము. జనులచిత్తమును రంజింపజేయునది రాగము. “రంజకో జన చిత్తావాంస రాగః కథితో బుధైః” (సంగీతసారజాతము)

అతిమందమైన దశ మొదలుగా అత్యుచ్చమైన దశవరకుగల నాదము అరువదియారు విధములు. ఇందు మొదటి ఇరువదిరెండు మంద్రములు, తరువాతి ఇరువదిరెండు మధ్యములు, తక్కినవి తారనాదములు ఒక్కొక్క భాగమందలి ఇరువదిరెండు నాదములును శ్రుతులనియే వ్యవహరింపబడును. శ్రుతికి ఉత్కర్షణ తారస్థాయి. అవకర్ష మంద్రస్థాయి ఉత్కర్షణకర్షలకు మధ్యదశ మధ్యస్థాయి. మంద్రశ్రుతులు హృదయమునుండి బయలు వెడలి కంఠమున మధ్య శ్రుతులై శిరః స్థానమున తారశ్రుతు లగుచున్నవి.

“మంద్రోహృ నృధ్యమఃకంఠః శిరస్తారక సంజ్ఞికమ్” అని లక్షణము. శ్రుతి కేవల నాదమయ మగుటచే దానికి రంజకమైన వ్యంజనాక్షరమును చేర్చి నలుకుటయల స్వర మేర్పడుచున్నది. యిందుచేత ఆరు స్వరములకు షడ్జము ముందు నిలిచి ‘స రి గ స ప ద ని’ స్వరము లే డగుచున్నవి.

“ ఏతే షడ్జాదము సప్తస్వరాః శుద్ధాః ప్రతీర్తితాః ”

—స్వరమేళ కళానిధి

అద్దములైన ఈ స్వరము లేటికి యిధాస్థలములలో సరించుట యనగా వానివాని శ్రుతి సంఖ్యాస్థానములలో నిలుపుట. పట్టము నాలుగవ శ్రుతి యందును, ఋషభము ఏడవ శ్రుతియందును, గాంధారము తొమ్మిదవ శ్రుతియందును, మధ్యమము పదియవ శ్రుతియందును, పంచమము పదు నేడవ శ్రుతియందును, దైవరము ఇరుదియవ శ్రుతియందును, నిషాదము ఇరు నదిరెండవ శ్రుతియందును కలుగును. కనుక శ్రుతులను నియత సంఖ్యాస్థాన మున నిలుపుటచే స్వరము లేడును యిధాస్థం నిర్దిష్టము లగుచున్నవి. ఈ యంశము స్వరమేళకళానిధింకలె ప్రాచీనమగు సంగీతరత్నాకరాదులయందును జెప్పబడినది. కానిక్రమమున విషయస్వరములను నిజమెట్లలోని ద్వాదశ స్థాన ములం దెన్నేర్చుట లేర్పడునో వివరించు‘బ్రతిపీణాంధకము’కూడ నేర్పడినది.

సప్తస్వరముల యొక్క ఆరోహణావరోహములే మూర్చన. సరిగమ పదని— యని స్వరములను క్రమముగా సధిరోహించుటయు, నిడునమగరిన— యని క్రమముగా సవరోహించుటయు, సమాహారరూపమున జరుపుచు శ్రోతృ సమ్మోహనస్థితిని కలిగించుటకే మూర్చన మనిపేరు.

“ క్రమాత్ స్వరాజాం సప్తానా మారోహణావరోహణమ్

మూర్చ నేత్యుచ్యతే తాస్తు ప్రతిమేళంచ సప్తథా ”

—చతుర్థండి ప్రకాశిక

మూర్చనలు వ్యంజించు సుదారత మూర్చనావ్యంజనోదారతయని చెప్పవచ్చును. ఇప్పుట వ్యంజన శబ్దమునకు ‘ధ్వనింపజేయుట’యని అలంకారికమైన యర్థము. అట్లుగాక ‘మూర్చనావ్యంజనోదారత’లను సమానమునకు ‘మూర్చనయొక్క ఉదారతయును, వ్యంజనము యొక్క ఉదారతయు నని విగ్రహము చెప్పవచ్చును. అప్పుడు ‘వ్యంజన’ మనగా నేమై యుండును ? వ్యంజన మనునది తంత్రీవాద్య సంబంధమగు పరిభాషా పదముగా కన

బడుచున్నది నాట్యశాస్త్రములో వాద్యకరణశ్రయములగు ధారుపులు నాలుగింటిలో వ్యంజనముకూడ నొకటిగా చెప్పబడినది *

వాద్యకరణశ్రయములగు ధారుపు లివి—1 విస్తారము 2. వ్యంజనము 3. కరణము 4 అవిద్యము. వీనిలో 'వ్యంజనధారుపు' వీణా 'ద్యమున నుపయోగింపబడును సదివిధములుగా వింగిడింపబడినది అని యివి. 1 కలము 2. తలము 3 సిమ్మెటిరము 4. ఉమ్మిష్టము 5 రేఫము 6. అవకృష్టము 7. పుష్పము 8. అనురితము 9. బిందువు 10 అనుబంధము ఏయే వ్రేళ్లలో పీకెట్టింప నచ్చెట్లు మీటవలెనో వివరించు పద్ధతులే యీ దశవిధవ్యంజన ధారుపులుగా వివరింప బడినవి.

ఉదయనోదయమందలి పై పద్యములో మూర్ఖనతోపాటు చెప్పబడిన 'వ్యంజనము' వీణావాద్య సంబంధమగు 'వ్యంజనధారు' నని చెప్పినట్లే ననుచితము. వానపదత్త ఉదయననొద్ద నేర్పవలసినది వీణగాన విశేషమే కదా! మీదు మిక్కిలి ఉదయననుడు 'వివంచీ గానప్రసవంచ పండితు' డనియు చెప్పబడెను (ఉ. 4-55).

కనుక 'వ్యంజన' శబ్దము శాస్త్ర పరిబాషనుండి సూరన గ్రహించె ననునది సృష్టము.

'మూర్ఖముల్ మొదలి రాగములు' అనగా ప్రాచీనములైన మూర్ఖరాగము లనియు, దేశనైఖరు లనగా దేశిరాగములనియు భావము

మూర్ఖముల్ మొదలిరాగములు ముప్పది రెండని సూరన ప్రాచీనరాగ సంఖ్యానిర్దేశము చేసెను. శార్ఙ్గదేవుడు 264 రాగములను పేర్కొనెను గని వాని ప్రయోగ ప్రచారములు వెంకటసుఖ శంకించెను మతంగమున్యాయులు ఇరువదిరాగములను పేర్కొనిరి మరి సూరన పేర్కొనిన ముప్పదిరెండు మొదటి రాగము లేవై యుండును? శార్ఙ్గదేవుడు పేర్కొనిన రాగరాగిణు లగునా? కావచ్చును.

* నాట్యశాస్త్రము — 29వ, అధ్యాయము, డా పి.యస్. ఆర్. అప్పారావుగారి 'గుప్తభాషప్రకాశికా సహితము' P 784

రాగాభినయ నిశ్చయమును పవరించుచు ఉండు నినిమిది రాగములను, ఇరువదినాలుగు రాగిణులను పేర్కొనెను రాగము లెనిమిది పురుషరాగము లనియు, రాగిణు లిరువదినాలుగు స్త్రీరాగములనియు, రాగములందు స్త్రీ పుం నిభాగ మేర్పరినెను ఒక్కొక్క పురుషరాగమునకు మూడేసి స్త్రీ రాగములుగా కన్పట్టుచున్న కేందిరి పురుషరాగములు

‘భూషోతో భైరవ శైవవ శ్రీరాగో రాగపంజరః’

శ్లో 103*

పనంతో మాలవశైవవ బంగారో నాటక స్తథా
అష్టా రాగా ఇమే ధీరైః పురుషా ఇతి నమ్మతా

శ్లో 404*

పురుష — స్త్రీరాగ సంబంధ మూక్తికేందిరిన మూచింపబడినది.

పురుషరాగములు	స్త్రీ రాగములు	పురుషరాగములు	స్త్రీ రాగములు
1 భూపాల	1 రెణాహరి	5 పంప	13 రామక్రియ
	2 మలహరి		14 వరాధి
	3 శౌభ		15 కౌశిక
2 భైరవ	4 దేవక్రియ	6 మాలవ—	16 గుండక్రియ
	5 మేఘరంజి		17 గూర్జరి
	6 కురంచి		18 గౌళ
3 శ్రీరాగ	7 హిందోళి	7. బంగళ	19 ధన్యాసి
	8 మాహరి		20 కాంభోజి
	9 బల్లా		21 కన్నడ గౌళ
4 రాగపంజర	10 చంకరాభరణ	8 నాట	22 నారాయణ గౌళ
	11 దేశి		23 దేశాక్షి
	12 లలిత		24 ఆహరి

ఇట్లు పురుష స్త్రీ రాగములు మొత్తము 32 [8+24]

మారన ‘మార్గముల్ మొదలి రాగములు ముప్పదిరెండు’ అనునప్పుడు వీనినే దృష్టియందుంచుకొనె ననిపించును.

ఇవికాక ఉపరాగములు పదుదెనిమిది కలనని రాగాభినయ సంచర్యమునందే పై గ్రంథమునందు పేర్కొనబడినవి అవి ఉపరాగములు కనుక సుధావసుగారు 'గదాగణి సంఖ్య' వానిని సూరన చేర్చలేదేమో !

సూరన దేశిరాగముల సంఖ్య సేర్కొనలేదు గనుక నివాదములేదు. దేశిరాగ భేదమైన రాగాంగరాగాదులు శుద్ధస్వర స్వర స్రస్థైరముచే డెబ్బది రెండు విధములుగా రెండుటలున నాటికి రూపు సంతరింపకున్నవి ఇందు వెంకటాచల ధ్యాని చూర్యము వెంకటాచల కలపై రాసాచూత్యుడు పూర్వము రాసాచూత్యుని నాటికి ప్రచురమైన యిన్ని రాగస్వరూపము సూరన ధృష్టియందుండును

రాగముల కదలికలను వారి మిత్రములను కూడ సూరన స్రస్థైరింపెను.

శ్రోతృచిత్తమునకు సుఖావహముగ స్వరమును కంపింపజేయుటయే కదలిక. ఇట్టి కదలికకే శాస్త్ర సామాన్యమందు 'గమక' మనిపేరు.

‘స్వరస్య కంపా గమకః శ్రోతృచిత్తసుఖావహః’

—సంగీత రత్నాకరము

‘స్వీయస్థానశ్రుతిగతమైన నాదచ్ఛాయ ఆస్యస్థానశ్రుతిగతమైన నాదచ్ఛాయను సాందజ్యముటయే గమక’ మని చతుర్థాంధీకతాశిర.

తిరునామ, స్ఫురితము మొదలుగా మిత్రములను ఎరకుగల గమకముల సంఖ్య పదునై చనియు సేర్కొనబడియున్నది.

‘వాని మిత్రము’ లనగా గమక మిత్రములనియే భావింపవలెను. పదునైదు విధములగు గమకములలో అనంతరభేదముచే రస, ఖండింపు, ఎక్కుజారు, దిగుజారు, ఒదిగింపు, ఒరయిక మొదలగునవియు గలవు. మిత్ర గమకము రెండునూ డితరగమకములు కలిసి యేర్పడుచున్నది. ఈ విధముగ గమకములకు మిత్రగమకము లేర్పడుటయు గలదు. వీణావాదనమందు కాలక్రమమున గమక సంజ్ఞానియమ విధానముకూడ సలక్షణముగా విస్తరించినది.

మొత్తముమీద సంగీతలక్షణమునకు సంబంధించిన యీ పద్యము సూరనకు గల శాస్త్రాభినివేశము చెప్పక చెప్పుచున్నది.

ఈ పద్యవిషయములను వ్రాస్తే ఎదురుగా, తాళపత్ర ప్రతిలోను వ్రాతప్రతుల లోను దుర్బోధముగ నున్నవి 'వ్యంజనోదరతలు' మొదలగు దళములు ఇంకను చిట్కరణ పదములగుచే కన్పట్టుచున్నవి

సూరస నామితి 'స్వరమే' అనెను 'చర్మర్మ' అనెను 'క' కుంగు అర్పించిన లక్షణ గ్రంథములు నిర్దుష్టముగా లేనందున లక్షణమునునది లక్ష్యము వ్రాశయింపదు. అందుచే సూరస 'అవ' అనెను లక్ష్యముల సుపరిక్షించి పరిగీత లక్ష్యంక కలసి విశేషించెను. క్రింద యుండు. ప్రాచీనములగు చాట్యశాస్త్ర సంగీతరత్నావళి లక్ష్యములకు సుప్రసిద్ధ

జ్యోతిశ్శాస్త్ర విచారము

ఆధానంబట్టి సుపరిచిది చలనవాక్యములో ఉపసూహ పరికరములను గ్రహగమన విశేషములందు గ్రహించుట సూరస పరిచయించు గలదు. నాంబు యొక్క కుచద్యయ సుద్యయ క్రమము సూరస కుంభరాశిసంధుమ నిర్భయముగానున్న రాహుగ్రహమును పరిచయించెను. పెట్టె రాహువనగా సింహరాశినుండి మిసరాశికి వచ్చు చంద్రుని పరిచయించుట సుపరిచిట్టి రాహువు రాహువు చంద్రునిపాణము చంద్రుడు సింహరాశినుండి మిసరాశికి వచ్చినప్పుడు జటాగునా పరిచయపర్చును. జ్యోతిశ్శాస్త్ర గ్రహగమన విశేషము లపసూహ పరికరముగా స్వీకరింపబడినది.

“ ఒదవిన కింక సింహముననుండి రయంబున మీసరాశితోఁ
గదిసినయట్టి యుత్రిముని గాదిలిపట్టిపమున్ గమించు న
మృదమునఁ గుంభరాశినుడుమున్ నక్షత్రాత్మిని రాహుదో యనన్
మదవతి కాకుచద్విత్తయ మథ్యమ మారు దసర్వైజూడఁగన్ ”

(ఉ. 4-17)

శాస్త్రవిచారమున కాలంకారికసూర్యదత్తోదైన సందర్భ మిది.

చందో ౭ విమానము

సూరస సామాన్యచందములపై మక్కువ కలవాడే కాని విశేషచందములపై మక్కువకలవాడు కాడు. గ్రంథకథాభాగముం దంతటిలోను అతడు ప్రయోగించిన విశేషచందము మానిని యొక్కటియే (ఉ. 3-11)

అదియును జనుదగ్వాశ్రమ వర్ణన సందర్భమునందు మాత్రమే సన్న్య
పార్యుడు కణ్వాశ్రమ వర్ణన మొనర్చిన సందర్భము సూరనను ముగ్ధునొనర్చి
యుండును. కణ్వాశ్రమమును దుష్కంతుడు దర్శించినట్లే జనుదగ్వా
శ్రమమును సహస్రానీకుడును దర్శించెను దుష్కంతు డచ్చట శకుంతలను
చూడగలిగినట్లే సహస్రానీకు డిచ్చట మృగావతిని చూడగలిగెను. ఉభయత్ర
కలిగిన లాభము మానినీ సందర్భమే కనుక మానినీ పుత్రము సమాదర
ణీయుడయ్యెను ఇచ్చి పుత్రైచ్ఛము

మానినీ. వీచి తనర్చి తలిర్చిన క్రోవుల నిమ్మగు రావుల జొంపములం
బూచిన మంచి యశోకములన్ సురపొన్నల వొన్నల గేడంగులం
గాచి బెడంగుగఁబండిన యానహకారములం గదళితములం
జూచుచు వీనుల కింపెనెగన్ వినుచున్ శుకకోకిలసుస్వరముల్
(భా. ఆ. 4-20)

మానినీ. వేడుకఁజూచె నృపాలుఁడు నాలుగు వేదములం బరిపాటిమెయిం
బాడి పదక్రమరీతుల సుస్వర పారముతో మునిసందనలం
గూడి గుణించుచుఁబండి బెడంగు కోవుల మోవుల మావులపై
నీడల నాడెడు కిరవనప్రియ నీలగళంబుల శారికలన్
(ఉ. 3-10)

ఈ యొక్క సందర్భము తప్ప సూరన విశేషచ్ఛందము నాడిన సందర్భమే
లేదు. యతిమైత్రి 13వ అక్షరమునందు మాత్రమే పాటించి, నన్నయనే
యనుసరించెను.

సూరనకుమారుడగు నారన కృతిపతివంశావతారవర్ణనములో కోననూంబను
గూర్చి 'సుగంధి' పుత్రము నొకరావునను (1-64) ఆశ్వాసాంత పద్యము
లలో 'సగ్యణి'ని రెండుతావులను (1-203) (2-354) మిగిలిన
యాశ్వాసాంత పద్యములలో 'పంచచామరము'ను రెండుతావులను (3-124)
(4-189) 'మాలిని' నొక్కతావునను (5-147) ప్రయోగించెను.

సూరన ధందోభిసూనము మాత్రము సాధారణచ్ఛందములందే ప్రస
రించెనని నిస్సందేహముగ చెప్పవచ్చును.

సామాన్య చ్ఛందములందును ఉత్పలచంపకమాలా మత్తేభశార్దూల
విక్రీడిత పుత్రములను 411 ప్రయోగింపగా దేశిచ్ఛందములైన కందము,

సీసము, తేటగీతి, ఆటవెలదులను 453 వరికు ప్రయోగించెను. వృత్తములలో మత్తేభ శార్దూలములకుంటే ఉత్పలచంపకములకే అధికప్రాధాన్య మిచ్చెను. మత్తేభశార్దూలముల కున్నంత సంస్కృతమున ఉత్పలచంపకముల కుండదు. ఈ రహస్యము పంప నన్నయలే తెలుదొల్ల గుర్తించి తమ భారతరచనలో ఛందోమార్గములను సిర్పించిరి. సూరన వానిని గుర్తించినట్లు తోచును. దేశిచ్ఛందములతో మారిన కందమును మిక్కిలియు నిభవమాపించెను. గ్రంద మందలె ఇతర పద్యసంఖ్యకుంటే పంచపద్యసంఖ్యయే (206) అధికము. దీనితరువాత ప్రాధాన్యము వహించినది ఉత్పలమాలా సద్యసంఖ్య (185). ఛందఃప్రవాహమును తెలుగుసాలమునకు మళ్లించు తీరు సూరన గుర్తించె ననుట కిది యొక నిదర్శనము.

ఛందో వ్యాయామపాఠకు సంబంధించిన ఒండ గిర్భ చిత్ర పవితల సూరనకు సుంతయిన రుచింపవనుటకు గ్రంథమే ప్రత్యక్షసాక్ష్యము. ముద్దు పలుకులు వలచిన ముక్కుతిమ్మనకూడ బంధగిర్భ కవితా వ్యామోహమును చంపు కొనలేక పోయెను. సూరన భాషనాప్రాధీ కిచ్చిన ప్రాధాన్యము ఛందశ్చ మత్స్యతుల కియ్యలేదు ఛందశ్శిల్పతత్వ మాయనకు తెలియనిది కాదు.

ఈ గ్రంథమున ఒండురెండుతావుల అరసున్నలేని పదములతో అరసున్న గల పదములకు ప్రాసస్థానమున మైత్రికలదు. సాధురేఫ శకటరేఫములకును ప్రాసమైత్రి పాటించుట కలదు. యతి భంగములు వాటిల్లిన తావులును గలవు. కుప్పతిప్పలుగానున్న వ్రాత తప్పులలో కవి మిద్దిపూర్వకముగ వేసిని ప్రయోగించెనో వేరెత్తి చూపుట కష్టము. రవిదోష మైయుండ దనిపించిన తావుల నట్టివి ముదితప్రతియందు పరిష్కరింపబడినవి. మాతృకా స్వరూప మధస్సూచికలలో చూపబడినది.

ఒక్కమాటలో చెప్పవలెనన్న సూరన ఛందస్సును భావవాహికగా నుపయోగించెనే కాని, భావమును ఛందోవాహికగా నుపయోగింపలేదు. ఛందస్తత్వమెరిగిన సత్కవిలక్షణ మిదియేకదా !

రచనా ప్రాగల్భ్యము

రచనా ప్రగల్భత యనునది కేవల పద్యశిల్పమునుబట్టి కాని, శయ్యా సౌభాగ్యమును బట్టి కాని నిర్ణయింపవలెనుగానిది. కావ్య మార్దవ్యత మే రసమును

పర్యవసంపజ్ఞేయునో దానికి పోషకములుగచే పర్యవశ్యములు సాంధ్యపదమలెను శృంగారప్రధాన మయిన ఉపయోగము స్రవందము తద్రుదినోషక రచనా రీతిని సాధింపఁబ్రోవనే సార్వకమగును సూరస పర్యవశ్యములు సాధారణముగా నున్నచో, పద్యముల పేర్లుగదలే నుండఁజూచు స్రావీని పుష్కలమును.

1. శుభి గాంధములుగా వినంబడియె [ఉ. 3-67]
2. హేలాభంగి వినంగవచ్చె [ఉ. 3-68]
3. నయిదోడులో శితికంఠకంఠముషహ [ఉ. 2-317]
4. ఘనమూలపుణిసార్వభౌము [ఉ. 2-170]
5. సవిత్ప్రప్రాజ్యకరావశిషితవేశంతంబు [ఉ. 3-39]
6. చదిధాత్వధము నీకుసార్థమగుటన్ [ఉ. 2-72]
7. అతఁడేకాగ్రమనస్కుడై కనియె [ఉ. 4-70]

ఏకాగ్రమనస్కుతతో కాంచిన ఇట్టి పద్య సందర్భము లెన్నేని కానబడును.

కథాకథన నుందును తనకు చాతుర్యము గలదను నాత్మ విశ్వాసము సూరసకు కలదు. పసంతకుడు వెస్సిన రూపిణికథచే వాసవదత్త యొక్క 'అనన విధు బింబము సవనరాసుధారసధారలో' తోగనట. (4-158) శ్రోతలను "పరిహాస కథా కథన రంకితాత్మ"ల గవించు శక్తి లనకు కలదని సూరసకు దృఢప్రత్యయము. దేవస్మితాకాంతమున లట్లు "కథ మధుర పచోగుంభనముగఁ జెప్పెలుయును" నని ఉదయన వాసవదత్తలు ఆత్మం ననురాగ రసాబ్ధి నోలలాడిరలు (5-64) అంగరసమగు శృంగార మున కింగములుగా నడచిన కదల పరమార్థము నాయుకానాయకుల ననురాగరసాబ్ధి నోలలాడించుటేకదా !

కథాకథన చతురత కిది తార్కాణ.

ఉదయనునకు వైతాళికులు పాడిన మేలుకొలుపులు "ప్రగల్భ చాటుతర వాక్యారంభ గంభీరగుంభనము" (5-100) తో నొప్పారె నని సూరస తనకు దానే యోగ్యతావ్రత మిచ్చుకొనెను. కొంతవర కిది ఆత్మజ్ఞాని లక్షణము. స్త్రోత పాఠకులు పాడిన పద్యములు (5 ఆ 91 నుండి 99 వరకు) వాక్యారంభగాంభీర్య గుంభితములై రచనాభావనా ప్రాగల్భ్యమునకు నిదర్శనములుగనె యున్నవి.

“జన నాథోత్తమ నిద్రమేల్కొనుము ! దోస్త్రంభంబు విశ్వుంభరా
వనజాతాక్షికిగేళి సౌభముగ నిర్వర్తింపు ! శేషానితా
శన దిగ్వాకరణగోత్రశైలములకున్ సందింపు మానందమున్ :
దిననాథారుణ దీప్తిపుంజ మిదిగో దీపించెఁ బూర్వాద్రిప్తై. [ఉ. ౩-౧౩]

ప్రౌఢభావనాపరిపుష్కములైన ఇచ్చ పగ్గములలో అటునటు నాక్యాస్వయము
కొంత స్త్రీశ్చన్తై భాసస్త్రికి బాధకముగ నున్నవారైనను రాసము
కొండొకయొది జాచితీశంకయు కలుగకపోదు.

కాలి! శంకాసంగమలు

జను నిద్రాసుఖఫలనాపరవశుం దీపించె రే ఖండితాం
గనయుం బోలె రమావధూటి కడువేడ్కం గూడివర్తించె నె
వ్వనితో నా హిమరోచి పశ్చిమదిశావ్యాలంబియై పోవగా
జననాథోత్తమ చేరె లక్ష్మి యిదె భాస్వత్తాపరాజ్ఞాన్యమున్. [ఉ. ౩-౧౪]

‘నిద్రాసుఖక్రీడయందు పారవశ్య మనుభవించు లౌకికజీవ కనులు విచ్చి కమలా
పుని చూచినాడు. రాత్రివేళ బంధితనాయికవలె లక్ష్మిదేవి పరమాసక్తితో
చంద్రునిగూడి వర్తించినది. ఆ చంద్రుడు చడమటి దిక్కునకు వాలిపోగా
లక్ష్మి — ఓ రాజా! — నీ ముఖ పద్మమును చేరినది’. రాజా మొగము పద్మము
వలె నున్నదనియు, లక్ష్మి సదృశులగు చుక రాజయొక్క ముఖమనెడు
పద్మమును చేరినదనియు, రాజా ముఖము తత్కరణముగా లక్ష్మికి తో
శోభిల్లుచున్న దనియు భావమోహనమైన అర్థము సిద్ధించుచున్నది. బాగుగనే
యున్నది కాని లక్ష్మిదేవి తన సోదరుడగు చంద్రునితో లోకవిరుద్ధమగు
వేడుకతో వర్తించె నను నపార్థ హాసము కలుగుచున్నది గదా! ‘వేడ్క యనగా
సోదరీసోదరులకు సహజమైన సౌభ్రాతృపు వేడ్కయని యేల భావింపరాదు?’
అను సంప్రశ్నము లేకపోలేదు కాని లక్ష్మిదేవికి ఉపమానముగా నున్న
ఖండితాంగన మాటయేమి? ఖండితాంగన శృంగారనాయికలలో ప్రసిద్దురాలు
గదా! పోనీ ‘ఖండితాంగన’ను రమావధూటి కుపమానముగా గ్రహింపక,
‘రే ఖండితాంగనయుం బోలె’ అనుభాగమును ప్రత్యేక వాక్యముగా గ్రహింప
రాదా? అప్పుడు “రాత్రి యను స్త్రీ ఖండితాంగనను పోలియున్నదని
చెప్పవచ్చునుగదా!” అనవచ్చును. ‘రే ఖండితాంగననుం బోలె’ నని
యున్నచో పోలు ధాతువును భూతకాలిక సమాపక క్రియగా గ్రహించి

వాక్యసమాప్తి బావింపవచ్చును కాని 'అంగినయుంబోలే' నని యున్నది కనుక అసంపూర్ణవాక్యార్థమే ద్యోతకమగును 'రహావధూటి నిశాకాంతుడగు చంద్రుని గూడి వేడుకతో సర్పించుచున్నది కనుక నిశాకాంత (రే) ఖండితాంగనయైనది' అని చెప్పచో కారణము కంటే కార్యమే ముందు జరిగెనను పుష్కలమే మేర్పడును అట్లుకాక 'రేయి ఖండితాంగన యగుటకు హేతువు - నిద్రాసుఖభేలనా పరవశుడగు బిల్లుడు సూర్యుని దర్శించుటకై నిశాసుఖ ముజ్జగించుటయే' యని సమాదానింతమా? నిశాసతికి అన్యకాంతానందముగల చంద్రునితోడి నియోగము ఖండితాంగనాపక్షణ మాపాదించును గాని పరలతోడి నియోగ మాపక్షణము నెట్లుపాదించును? ఇట్టి ప్రశ్న పరంసర కనిసమయోచిత్య దృష్టిపలన కలుగును వైతాళికులు రాజు నుద్దేశించి "నిను నిద్రాసుఖభేలనా పరవశుడన్ వీక్షించె రే ఖండితాంగన యుంబోలే" అని యున్నచో అ రాజచంద్రుడు నిద్రాదేవితో ముఖించు చున్నాడు కనుక నిశాకాంత (రే) ఖండితాంగనను పోలియున్నదని చెప్పకొన వచ్చును. మూలపత్రియం చట్లు లేదే! కనుక జాచిలీశంక కవకాళ మేర్పడినది.

మరి 'అబ్జాస్య' మనవలెనా? 'అస్యాబ్జ' మనవలెనా? " యను సంశయ వ్యాకరణాంశములందు చర్చింపబడినది (పుట ౮౭)

సూరన కథా కథనమునందును నొక యుంబుని కావబడుచున్నది.

సహస్రసానీకునకు మృగావతి స్వర్ణాంతము తొలుదొల్త లెరిపిన పున్నెము పురందరునిది (1-153) సుధర్మసభయం దాపత్నాంతము వీనులార వినివచ్చి మృగావతిపై మరులుగొని, విరహవేదన ననుభవించు సహస్రసానీకు నొద్దకు నారదుడు విచ్చేసెను. మృగావతి కద దాదాపు 186 పద్యగద్యములతో గుక్కుతిప్పకొనకుండ నారదు డుపన్యసించెను. సూరన నారదు నిందుకే సృష్టించి, రప్పించెను. వచ్చిన నారదు డుపన్యాసాంతమున అనన్వితమగు వాక్య మొకటి పలికెను.

"ప్రభుంబున నీకు నమ్మైగావతికి నేన యనురాగంబు దలిర్ప నిబిత్తం బమ్మత్త కాళినియం దత్తు కొల్పిన పురందరుండు భవచ్చితరూపంబు నిజదూతచేతం గలతోన నాకలకంఠికిం గానుపించి యయ్యిందుముఖి డెందంబు నీయందుం దగులు కొలిపితి ననియుం జెప్పి నారదుం డతనిచే నిమంత్రితుండై గగన మార్గంబునకుం బనియె

సప్తాసాసీకుని విత్తము మృగాసతీయందు ప్రసంగమున నత్తు
కొల్పినవాడు పురందరుడే కాని నారదుడు కాదు. సప్తాసాసీకుని మనసులో
అప్పటికే రగుల్కొని యున్న బియ్యగొన్నిపై అజ్ఞము పోసినవాడు మాత్రమే
నారదుడు. 'పురందరుడు' అర్థాంతరమునడెంటింబు నీయందుంటగులు
కొలిపె' నని నారదుడు 'మృగాసతీయందు' 'గులు' 'లిపితి' ననుట
పూర్వాసరకథ విరుద్ధమగుచున్నది. 'మృగాసతీ' వాక్యాన్వయ విరుద్ధము.
ప్రథమైత నవసంభవము. 'మృగాసతీ' అనునది సమస్యకీయ (ఏట
నాలుగో ముద్రెంటిగు తొలిమిలి వాపుం) 'సే' - 'మృగాసతీ' 'తాన' అనియు
'కొలిపితి' ననుటకు 'కొలిపె' అనియు నాంధ్రము యుచితము. కనుక
నీరీతిగానే ముద్రితప్రతియందట సరియైన 'మృగాసతీ' సారమును అధస్తావికతో
నిచ్చుట జరిగినది.

పై సందర్భాలు సంబంధించి కాక అలాగని ఉంటుంది వాక్యములును అటువంటి కొన్ని కలుపు (ఉదా:- 4 40 ఎవరును) నా క్యాన్సరుని ద్వారా కొంత రాక్షసభాగము చేర్చబడినట్లు. 'చేర్చు' చేర్చుగా కూడా లీకరించి చూపుట సరిగ్గా.

అస్తవ్యస్తములైన వ్రాతప్రతుల విషయముతో పరిష్కర్త తొనర్చునిట్టి
యూపచారములు -- అపచారములు కానంతవరకు -- ఆపశ్యకములే యను
కొందును

సూరసి భానువోలంకారము నభిమానించిన కవి. ఉపమా రూపకోత్రే
క్ష్మదులగు నర్థాలంకారములను అనుప్రసాది శబ్దాలంకారములను యథేష్ఠ్యముగా
వాడిన ప్రబంధకవి. నానిని లక్షణముతో సమన్వయించి చూడవలసినదే కాని
ఈ పరిష్కారవేదిక అందు కుద్దేశింపబడినది కాదు. కావ్యాలోకన తాత్పర్యముతో
స్ఫుటితే పరిష్కారేతర విషయము కొంత చెప్పక తప్పినది కాదు.

తొలుదొల్ల ముద్రితమై నెలుగుచూచు గ్రంథముల విషయమున ఈ మాత్రపు వివరణ మావశ్యకముని చొరపచేసికొంటిని. 'డా.' అరుణకుమారిగారి సంపాదకీయ' వ్యాసమున కీవివరణముకూడ తోడుపడగలదు.

ఉదయగోదయ రచనకు ప్రేరకములైన యంశము లొకటిరెండు ప్రస్తావించి పరిష్కార వాక్యములకు ఫల శ్రుతి కావించును.

సూరనపై సంస్కృతాంధ్రకవుల ప్రభావము

సూరనకు సంస్కృతకవులలో వ్యాస వాల్మీకి బాణ కాళిదాస భారపుల యందును, తెలుగు కవులలో కవిత్వయమందే కాక బీమకవియందును భక్తి తాత్పర్యములు గలవు [ఉ. (1-11,12)]. ఇందుకు తార్కాణగా పలుపద్యము లుదాహరింపవచ్చును. సూరన చెప్పకున్నను ఇలరకవుల ప్రభావము కూడ నాతనిపై లేకపోలేదు. బృహత్కథయందలి ఉదయన కథ భాను నా కర్షించినట్లే సూరనను కూడ ఆకర్షించెను 'ప్రతిజ్ఞా యోగంధరాయణము'నో 'స్వప్నవాసవదత్త' నో ప్రబంధీకరింపవచ్చునుగదా ! కథాసరిత్సాగరమందలి సహస్రానీక — ఉదయనుల కథయే గ్రహింపదేల? పెద్దనగారి 'స్వరోచిషమునసంభవకథ' ప్రవరస్వరోచుల కథతో ఆ నాడు జేజే లందుకొనుచున్నది. ఆ మార్గమున ఉదయనోదయ కథను ప్రపంచంప వలెనను వేడుక సూరనకు కలుగుట సహజము. మీదు మిక్కిలి ఉదయన కథా ప్రసిద్ధి యెట్టిదో కాళిదాసు కంఠోక్తిగా మేఘసందేశమున గానము చేసియున్నాడు.

“ప్రాప్యావస్థి నుదయనకథాకోవిదగ్రామవృద్ధాన్

పురోద్దిష్టా మనునక పురిం శ్రీవిశాలం విశాలమ్” [మే.సం. (1-31)]

దీనికితోడు సోమదేవుని 'కథాసరిత్సాగరము' ఉదయన కథకు మరింత రుచులు పెంచినది. ఇన్నింటి ప్రభావముచే సూరన ఉదయనోదయ ప్రబంధరచనకు పూనుకొనెను. ఉదయన కథను తొలుదొల్త ప్రబంధీకరించిన గౌరవము సూరనదే.

'ఉదయన' కథతో నారదప్రవేశమునకు, తిమ్మన 'పారిజాత' కథయందలి నారద ప్రవేశము ప్రేరకము కావచ్చును. 'పారిజాతము'లో నారదుడు కథానూత్ర మాద్యంతము తనముక్కునకే తగిలించు కొనగా 'ఉదయనోదయము'లో నారదుడు పరిమిత ప్రయోజనమునే సాధించును.

కాళిదాసు నభిజ్ఞానశాకుంతల కథతో మృగావలీ సహస్రానీకుల కథకు కొంతకొంత సారూప్యము గలదు. సూరన కీకథపై మనసుపుట్టుటకు పేతు విదియును కావచ్చును.

శకుంతలకు దుర్యోధనశ్వాసమువలె సహస్రానీకునకు తిలోత్తమ శాపము. శకుంతలా దుర్యోధనులకు వలెనే మృగాపతి సహస్రానీకులకు వియోగసమాగమములు. శకుంతలకువలె మృగావతికిని మున్యాశ్రమమందే పుల్లదయము. భరతునకు వలెనే ఉదయనునకును రాజ్యాభ్యుదయము. ఈ విధమైన ఉభయ కథాంశముల సాదృశ్యము సూరనదృష్టియందున్నది సూరన కవితలో 'రచనాభ్యాస పాటవము' గోచరించినంతగా కథారచనాపాటవము గోచరింపదు. పర్జనలకున్వంత ప్రాధాన్యము కథాకథనమునకు లేదు. ఇది తత్కాలపు ప్రబంధ సాధారణ లక్షణమన్నను తప్పలేదు.

సూరన శబ్దప్రయోగరహస్య మెరిగిన ప్రోడ. ప్రణపుటపేయి మగు 'ఉదయనోదయ' మను పేరే అందుకు నిదర్శనము. 'వనమాలి విలాసము' నందును అట్టి ప్రోడతనము కనిపింపకపోదు.

శ్రీనాథుని శృంగార నైషధములో — దమయంతీ స్వయంపర సందర్శనములో — అనేక రాజులను వర్ణించు పద్యముల నీడలు సూరన వనమాలివిలాస— ఉదయనోదయములు రెంటును కన్పట్టును. ప్రాచీనుల ప్రభావములేని ప్రబంధము తెచ్చట నుండి యూడిపడును? కనుక నిదిగుణమే.

పరిష్కార ఫలశ్రుతి

శబ్దార్థ సంయోజనా ఛమత్కృతితో అందని యెత్తులకు అవలీలగా నెగురగల కవితాగరుచ్చాలనకుశలుడు సూరన. కాని 'ఉచ్చోధకులైన భూనిభుల' అభిమానము చూరగొనలేకపోవుటచే తనజీవిత కాలములో కొంత ఆశోపహతుడు గాక తప్పలేదు. కన్నకొడుకు నారన పితృభక్తితో గ్రంథమును లోకమంత్రి కంకితమిచ్చి పితృణము తీర్చికొన్నను ఉదయనోదయము మను చరిత్రాదులకు వలె బహుళ ప్రచారమందలేదు. అట్టి ప్రచారమే యున్నచో మరికొన్ని తాళపత్రప్రతులు లభ్యమయ్యేడివి. కుప్పతిప్పలైన తప్పలతో నున్న ఒక్క తంజావూరిప్రతియే శరణ్యమగు ఇబ్బంది తొలగిడిది. ఆ ఒక్కటి యైనను భద్రపరిచిన తంజావూరి తాళపత్రగంధాలయ సేవాదక్షతలు కొనియాడక తప్పదు. మానవల్లివారి పుణ్యమా యని సూరన పునరుజ్జీవితమయ్యెను.

మాటిమాటికి 'వ్రాత తప్పలు వ్రాత తప్ప' లని వ్రాయసకానిని వ్రేలేత్తి చూపుట పాపకార్య మనిపించుచున్నది. అతడే లేకున్న అనేకప్రాచీన

నుహాగ్రంథములకు మన్నిక లేదు. తప్పలన్నియు తనవేయని లోకాలు ఆడిపోసికొందురేమో యను భయ ములనికి కలదు. అందువల్లనే కాబోలు, వ్రాయువాడు సునయావేశముతో సతిత్వలోకము నెచ్చరించుచున్నాడు.

“ఓదురుగ వ్రాసునేర, ననుకూలబదార్థ విభేదనోక్తి సం
విదితుడఁగాను, లక్షణ వివేక మెఱుంగను, మాతృకాకృతిం
జెడరక వ్రాసినాడ, నగుసేయక యక్కర అప్పులున్న నిం
పొడన గ- గూర్చి దిద్దుడు బుధోత్తములార కృపాసమగతన్ : ”

(డి.సం 1596 జి.బి.ఎస్.ఎల్.)

ఓదయనోదయ గ్రంథములవంటి గ్రంథముల వ్రాసెనుటలు పృష్టి యందుండు కొనియే ఈ పాచ్చరిక చేసెనెమో! లేఖకశిల్పబందరి ఏక్షిమాన బుధోత్తముల నిట్లభ్యర్థించిన ఆలేఖకశిల్పి అత్యుపసార్థక సునయాదర్శనముల మెచ్చుగొల్పుచున్నది. తమొనరైన నవ్వినోయి, పవ్వినోదురుగాక! వారి సండ్ల జయటండును. తమకు గలుగు చిన్నతనమేనియు రేపటి గడుసురు, గుర్రో లేఖకు దెచ్చరించినాడు. అతడు తమొజ్జ కావచ్చును, తండ్రోజు కావచ్చును, తిమ్మోజు కావచ్చును ఏరేమైన నేమి? ఓజుస్సుగల ఒజ్జ ‘ఒజ్జ’ శబ్దమునకును ‘ఓజు’ శబ్దమునకును గల సంబంధము కాదనలేము గదా!

వెనుకటి కాలములో కవికి కపిత్యమును చెప్పటేకాని వ్రాయునలవాటు లేదు. వ్యాసునకు గణపతియో, తిక్కనకు గురునాథుడో వ్రాయునకాండుగా తోడ్పడిన వారే. గంటముచేత పుచ్చుకొని కవులే తాళసత్తములపై గుప్పిలితో పాటు బొమముడికూడ బిగించి వ్రాయుట చిత్రకళ కెక్కిన చిద్విలాసము. ఇదే సర్వసాధారణ మైనచో ‘ఏమిచెప్పెదం గురునాథా’ యనునది వట్టి కట్టుకథ కానలసి వచ్చును అది కట్టు కథకాదు. అక్షరసత్వము

శిలలపై శాసములు చెక్కు తక్షణ శిల్పమువంటిదే తాళసత్తములపై గంటముతో తొలిచివ్రాయు లేఖనశిల్పము కని చెప్పచుండగా వ్రాయున మాతృక. మాతృకకు ఎన్నెన్నో పుత్రికలు. పుత్రికలే అరిగి మాతృకత్వ మును సంతానము గాంచును. ‘ఓదయనోదయము’న కాభాగ్యము లేదు.

ఉన్న ఒక్క ప్రతి ఏకైకపుత్రికగా నవతరించి మనదే నేడు మాతృపూజ లందుకొనుచున్నది. లేఖకుడు మాతృకాకృతిని వ్రాసియున్నను కుదురుగ వ్రాయునలవాటున్నవాడు కాదు. ‘అనుకూల పదార్థ విభేదనోక్తి సంవిది

తుడును' కాకపోవచ్చును కనుక అక్కరములతప్పలేకాక తక్కినవియు తలచూపెను. పులిమీద పుట యన్నట్లు వ్రాత్రవతులకు కేటకముల యాతిబాధ. దానికి తోడు జాగరూకత చాలని చదువరుల అసడ్డ కొంత. ఫలితముగా పత్రములు తరిగి విరిగి ఒడలు చెడిన గ్రంథము మిగులును. ఇట్టి స్థితియందున్న 'ఉదయనోదయము' ను యధావకాశ మానాడు మానవల్లవారు కొంత, ఈనాడు మేము మరికొంత పరిష్కరించుట జరిగినది.

అపసారములు మొదలగువాని పట్టికలు సమకూర్చుచో నదే యొక పెద్దగ్రంథమగును. పూర్ణబిందువు మీది హల్లునకు ద్విత్వము (కేరజెంబు 3-64, పొలంపుకారు, కుండ్ల 2-329, చంట్టికినై, కుంట్టు పడంగ 3-83) అస్థాన పూర్ణబిందువు (దీనాళిం సకలార్థ 1-31, కయిందు 3-64) ఖండబిందువునకు పూర్ణబిందువు (వేంటకారు 3-65) ఇట్టివి వ్రాత్రవతులతో సర్వసాధారణమైన లేఖన పద్ధతులు. వీని నప్పుడు చెవి కెట్లు తట్టునో దానికి దగ్గర రూపములు వ్రాత్రలోని కెక్కును. నేడు నూతన పరిష్కారముల కలవాటు పడియున్నాము కనుక వ్రాత్రపద్ధతులు వింతగానుండు వచ్చును. ఇటీవలి ముద్రణ యంత్ర సౌలభ్యముకూడ అక్షరలేఖన పద్ధతులను మార్చినది కనుక వెనుకటి వ్రాత్రపద్ధతులను గూర్చి పెద్దప్రొద్దు చింతింప నక్కరలేదు.

ఉన్నప్రొద్దు చాల తక్కువ. ప్రొద్దుండగనే పలువురి కుపయోగించు పనిచేయవలెను. బుద్ధిశక్తి చాలినంతమేర గ్రంథ పరిష్కారము సాగినది 'ప్రౌఢ సారస్వత సర్వస్వ మకుటాయమాన' మని మానవల్లవారు మన్వించిన 'ఉదయనోదయము' ఉదయరాగరంజితమైనది.

చిరకాలముగా చీకటి మరుగుననున్న సూరన సత్సృతికి ఇట్లు ఉదయ రాగశోభ సంతరించిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము అభినందనార్హము.

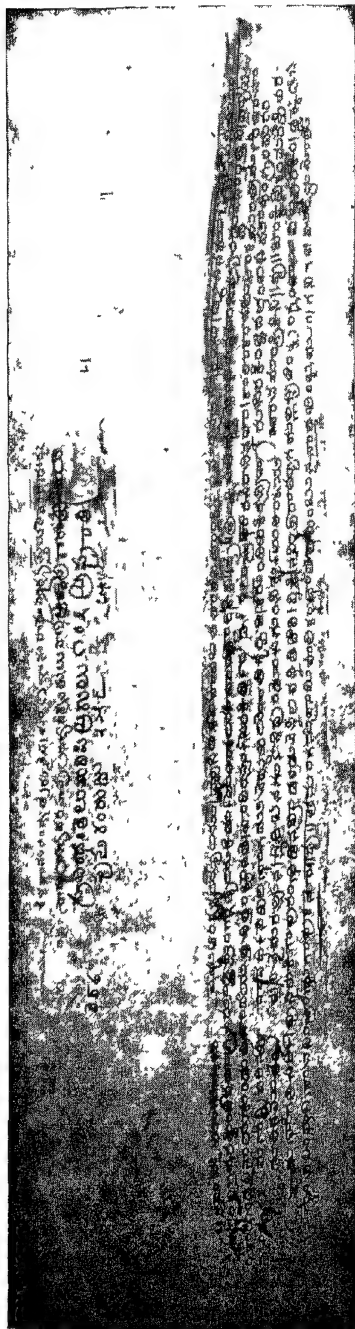
మార్చి, 1983
హైదరాబాద్-7

ఇట్లు
వాసిలి వేంకట లక్ష్మీనరసింహారావు
జై రైల్వే
ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత
గ్రంథాలయం—పరిశోధనాలయం

**‘ఉదయనోదయ’ ‘వనమాలి విలాస’ ముద్రితప్రతులందలి
అధస్సూచికలతోని సంకేతముల వివరణము**

- తా.ప్ర. తంజావూరి తాళపత్ర గ్రంథాలయముందలి ‘ఉదయనోదయ’ తాళపత్ర ప్రతికి మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ—పరిశోధనాలయమున గలదు.
- వా.ప్ర. కళాప్రపూర్ణ డాక్టర్ నిడుదవోలు వేంకటరావు గారిచే ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ—పరిశోధనాలయమునకు విక్రయింపబడిన ‘ఉదయనోదయము’ కాగితపు వ్రాతప్రతి
- తా.వా.ప్ర. పైరెండు ప్రతులందును సమానపాఠమున్న సందర్భము.
- సా.ప. కాకినాడ—ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు. ఇది మానవల్లివారు సంపాదించిన తంజావూరు ప్రతినుండి, పరిషదుపయోగమునకై వ్రాయించిన ‘ఉదయనోదయము’ కాగితపు వ్రాతప్రతి. (తొలి 63 పద్యగద్యములకు వ్రాయబడిన విడికాగితపు ప్రతులు రెంటితో కలిసి)
- ప్ర.మ.భూ మానవల్లివారు ‘పూర్వకవిసంచితము’ గా ముద్రించిన ‘ప్రబంధ మణిభూషణ’ మను సంకలన గ్రంథము.
- సం.క.న సా సోమదేవ విరచిత సంస్కృత కథాసరిత్యాగము.
- ప్రా.సవ. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ—పరిశోధనాలయమున సంచాలకునిచే చేయబడిన సవరణము.
- ప్రా.పూర. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ—పరిశోధనాలయమున సంచాలకునిచే చేయబడిన పూరణము.
- ప్ర.సంపా. ప్రధాన సంపాదకుండు [సంశోధన పరిష్కార కర్త]
- సవ. సవరణము.
- పూర. పూరణము.

తంజావూరు మహారాజా కెరోజీ సదస్యతీ మహర్ గ్రంథాలయములోని 356 సంఖ్యగల ఉదయనోదయ తాళపత్ర గ్రంథముపై సున్న తొలి యాక గంధము ఎత్తి వ్రాసిన దినము సలహాను సంవత్సర చైత్ర శుద్ధ 2 న రముగా ఇందు లిఖింపబడినది ఇది కీ శ 6-4-1856 కాదగియున్నది

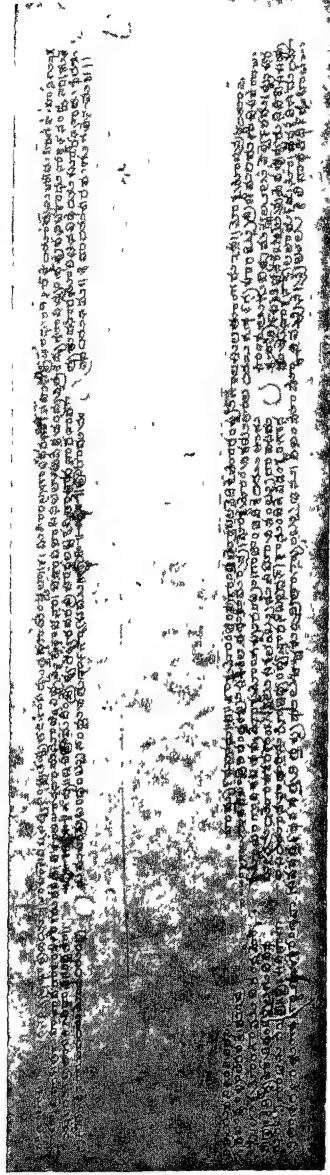
[2]

2 ఉదయనోదయ తాళపత్ర గ్రంథమందలి మొదటి యాకు

గమనిక : రెండేసి అకులు ఒక్కొక్క భాగముగా ముద్రింపబడినవి

3 పై తాళ్ళపత్ర గ్రంథమందలి చతుర్థాశ్వాసము చివరి గద్యలో కూడిన పుట

[3]

[4]

4 పై తాళ్ళపత్ర గ్రంథమందలి చివరి పుట

By courtesy of the Tanjore Maharaja Serfoj
Saraswathi Mahal Library, Tanjavur

శ్రీరస్తు ఉదయనోదయము

అథమా సము.

- ఉ. శ్రీసత్విత్రామ్యముంగుమణిచిత్రితనవభుజంగనయ్యయు
భాసితనత్రచాపలతతాసితాంబుదమంచునంకఃబ
జ్జననముభ్యువెప్పనిసూర్యభదలంపురురట్టేదీవతౌ
యేనరుఁడిచ్చుఁగాతజయకీర్తులులీకయబాచునెరికిన్. ౧
- కా. శ్రీలక్ష్మీపతిభక్తమాణనసేనవృండువేదాంతవి
ద్యులంకారుఁడుపంకజాక్షుఁడుప్రగాదాయత్తచిత్రంబుతా
బావింతుర్మొరకీర్తిచంద్రికెరణప్రాగ్భారసంసన్నలో
కాళికాచలులీకమంత్రమణిబాచుమాత్రమాదామణిన్. ౨
- చ. పరిసమగాపభిన్నిపలభాగముచెమ్ముటయొత్తినభరి
కరుఁదిలకెంచిచారుసితకంజదళంబునమాళిఁగ్రమ్ములుం
దెరివి
డుచిన్నముతీఁబరెవైమరల్పున
గ్గిరిజనగునినవుండాసఁగుఁగీర్తులులీకయబాచుమఱిగిన్. ౩
- ఉ. పాత్రిచిత్రమృతఁజెబులెఁబాందినచిద్దఁడుభారతీసతిం
బుత్రిమఁగాపురంబిడినప్రోడఁడువన్నెలవెన్నతజివఁ
పెత్తినమేటిరాతుజగమెల్లస్పృశింపఁగఁజాలువేలువరా
జేక్షుఁడు(లేగ్గ) లీకసచివెంతునిబాచునిఁజ్రోచుఁగాపుతన్. ౪
- చ. తనుఁగనుఁజ్రామిపావికలరెదౌతతమంబుననాత్మచింబముం
గనిగజమంచుమాదనరేగన్గరిగాదుకుమారసేదగరా
యనుచుభవానిగోచికానయానిపెతందికెఁదివ్విఁగ్రమ్ములుం
బెనఁగుగజాస్పదీవుతమభేష్టములీకయబాచుమఱిగిన్. ౫
- ఉ. చేయెగఁజానిపూజసేవిడన్గ్గనఁబయ్యెదబాచుమాళిముం
బాయకకప్పుమాచిమఱుపడ్డయుఁగాజముత్రవయొత్తుగాని
రాయెడఁజూచియుల్లనగునాత్మవేళుంగడకంబుజంకనన్
సయభవానిలీకబుధనేగరుబాచునిభస్మచేయతన్. ౬
- ఉ. పుట్టినకూర్కిమచ్చయనుపాచ్చెమునంకాయఁబట్టుముం
గట్టినవాఁడుగాకురముగట్టునకుంగతమేమయంచులీ
నిట్టులెత్తినకేసఁబతెనెగ్గులువెల్లెడులక్ష్మీప్రాచునా
రట్టుజ(వో)రిపత్తుబుధరంజనులీకయబాచుచంద్రునిన్. ౭
- కీ. కిలభిషగదత్తకేత్రవాళమునకుఁగరసగద్భక్తికారకములభిగఁ
గరములసంబుచాఁగంకరాక్షణసంబుచక్రార్ధపునాభనమసేయ

(౧)దవి నాయునుండు (౨) లగల (౩) పాత్రి (౪) మోదకగాఁ (౫) వెద (౬)

ఉదయగోదయమ-పరవమార్గము.

విజయనగరపురాట్రహణార్థము.

అత్యంత ముఖ్యమైనదిగా మిగిలిపోయినది.

೨೩ ಸುರೇಶ್ವರ ಸಾ ಮಧ್ಯ ಪ್ರಾಣಿತಂ ಪ್ರಸ

యే రయ నా దయం బున సర్వము

శుభం చక్షు ము

ಇದ

అక్షరములు రాబట్టినవి న. స. నామ సంవత్సరము మార్చి ౧౫-౨

செய்துள்ளதில் 'உயிர்' உண்மை

18-10-38

కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయ మండలి 22/20 సంఖ్య గల

‘ఉదయనోదయము’ కాగితపు ప్రతిభాని చివరి పుట

— వన మా అవిలాసము —

కందయ సూరయ

6) మానవిల్ల రామ కృష్ణకవిగారి జాతి యోమ ప్రాచీనము

మొదటి పట్టాంధా గార ము సోత్రే ప్రాయశః కనతి.

శ్రీమతి పాప ద్వికాంతి.

కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయ మందలి 158/20 సంఖ్య గల

‘వనమాలి విలాసము’ కాగితపు ప్రతితోని గ్రంథారంభమునకు ముందరి పుట

ఉదయనోదయము

ప్రథమాశ్వాసము

ఇష్టదేవతా ప్రార్థనము

- ఉ. శ్రీనతి క్రొమ్మెలుంగు మణిచిత్రిత శేషభుజంగశయ్య యు
ద్వాసితశక్రచాపలత తాన సితాంబుద మంచు శంకర బ
ద్మాసనముఖ్యు లెవ్వని సుధాబ్ధి దలంపుదు రట్టి దేవతా
గ్రేసరుం డిచ్చుగౌత జయకీర్తులు లోకయబాచ శౌరికిన్ ॥ 1
- శా. శ్రీలక్ష్మీవతి భక్తమౌనిజనసంసేవ్యుండు వేదాంత వి
ద్యాలంకారుండు పంకజాక్షుండు¹ ప్రసాదాయత్తచిత్తంబుతో
బాలించున్ స్థిరకీర్తిచంద్రకిరణప్రాగ్భారసంఘన్న లో
కాలోకాచలు లోకమంత్రమిణి బాచామాత్యచూడామణిన్ ॥ 2
- చ. పరిసటనావధిన్ నిటలభాగము చెమ్మట యొత్తి శర్వరీ
కరుం దిలకించి చారుసితకంజదళం బని మౌళి గ్రమ్మఱం
జెరివి (గళస్థలి నైగ)³డు చిహ్నము తేంట్లని⁴ చేమరల్పు⁵ న
గ్గిరిజ నగన్ శివుం డొనగూ గీర్తులు లోకయబాచమంత్రకిన్ ॥ 3
- ఉ. పొక్కిటి కమ్మతేటి బలె బొందిన బిడ్డెండు భారతీసతిం
బుక్కిటఁ గాపురంబిడిన ప్రోడెండు వెన్నెల వన్నెతేజి పీ
పెక్కిన మేటిరౌతు జగమెల్ల సృజింపగఁ జాలు వేల్పురా
జెక్కుడు లగ్న లోకసచివేంద్రుని బాచని బ్రోచుగావుతన్ ॥ 4

1. చిత్రితశే—తా.ప్ర. లో లేదు. వ్రా.ప్ర. లోని పాఠము.
2. వినాయకుండు—తా.ప్ర.ప్ర.
3. ప్రా. పూర. —జెరివి వివీలకాంతు లి — సా.ప. పూర
4. ప్రా. సవ. చిహ్నము తంటని—తా.ప్ర.ప్ర. చిహ్నముతేటని—సా.ప.
5. వ్రా.ప్ర.— చేమరల్పు— తా.ప్ర: సా.ప.— నగున్— తా. ప్ర.

- చ. తనుఁ గనుబ్రాహ్మి పాణి¹ కుఁధౌత తటంబున నాత్మబింబమాం
గని గజమాంచు మోడ నరుగం² గరిగాదు కుమార సిదరా
యనుచు భవాని గోవిందానయాని పితంబెక్కి దివ్య గ్రమ్మలం
దెనఁగు గజాస్యూ డీవుత మభిష్క్తు³ లోకయజ్ఞాచమంత్రికి⁴ ॥ 5
- ఉ. చే యెగఁజూచి పూజలిడి⁵ సిగ్గునఁ బయ్యెద బాహుమూలముం
బాయక కప్ప మోచి మలుపుడ్డయురోజము క్రేపి నొత్తుగో⁶
రాయెడఁ జూచి యల్లనగు నాత్మవిబిం గడకంట జంకెనల్
సేయు భవాని లోకబుధశేఖరు బాచని యస్య జేయుతన్ ॥ 6
- ఉ. పుట్టిన కూర్మిమచ్చయను సాచ్చెమునం దనదాయన్ బట్టుముం
గట్టినవాడుగ కురము కప్పనకుం గత మేమి యంచు లో
నిట్టలిమైన కింకర బతి నెగ్గులు వల్కెడు లక్ష్మి ప్రాచు నా
రట్టడి (వై) రిపోత్రు⁷ బుదరంజను లోకయజ్ఞాచమంద్రునిన్ ॥ 7
- సీ. కేల మీటినఁ దంత్రికి⁸ బ్రవాళమునకుఁ
గరనఖద్యుతి కోరకముల నీనఁ
గరముల నంటుచో గంకణక్షణనంబు
చక్రనిర్యత్ననిష్ఠనము సేయ
గాత్రంబు చూపుచో గంఠంబు తంత్రికా
పంచపంబునకుఁ దోడ్పాటు నెఱుఁ
జెవిగట్టియల వెంత⁹ జెలఁగు లేదేలుల
మొరవం¹⁰ బుపాంగంబు మురువు చూప

1. సా.ప-పాణి-తా.వ్రా.ప్ర
2. ,, -మోదునరగా-తా.వ్రా.ప్ర.
3. ,, పూజలెద-తా.వ్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సప -క్రేపయిత్తుగో-తా.వ్రా.ప్ర.
5. సా.ప- (దల)కాయ-తా.వ్రా.ప్ర.
6. ప్రా.సపవూర -నా రట్టజ(హ)రివత్తు-సా.ప -నారట్టడి ()రిపోత్రు-తా.వ్రా.ప్ర.
7. ప్రా.సప-కిలబిటినదర్శికి- తా.వ్రా.ప్ర-కిలఘట్టితతంత్రికి బ్రవాళమునకు-సా.ప.
8. ప్రా.సప జీవగళయచంత్ర వ్రా.ప్ర-జెవికర్ణికుఁ జెంత-సా.ప.
9. వ్రా.ప్ర-మాణవం-తా.ప్ర
10. U 1x

- తే. సారే వీణావినోదంబు సలుపువాణి
సైకతిశ్రోణి జలరుహిణునిరాణి
మహిమ ముడియము లోకయామాత్యవంద్రు
భాస్కరుని జేయు బాగ్య సంసర్జు గాంగ¹ ॥ 8
- ఉ. ఎప్పనియాళ్లు మౌళి బ్రయ నెప్పడు దాల్చు వాడు శంకరుం
డెప్పని మాయ జిక్కువడ కెక్కుటి నింద్రునకైన దోషరా
దెప్పని పేర్ని వర్ణనల కెక్కు జగత్త్రితయై కథన్వి నా
నవ్వెడపిల్తు గొల్తు గృతి యాదీ గవితృమహాత్వ సిద్ధికిన్ ॥ 9
- వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనం బొనరించి. 10

సుకవి స్తుతి

- ఉ. వ్యాసమునింద్రు భారతకథాంబుధిచంద్రు భజించి ధీరమౌ
పాసకు నాకుజం బొగడి బాణుని కౌదల పంచి కాళికా
దాసు నుతించి భారప ముదంచెనంగం గొనియాడి మూఘునిన్
నాసిగఁ జూచి భామమాని వర్ణన చేసెదఁ గావ్యసిద్ధికిన్ ॥ 11
- ఉ. చేతులమోడ్పు నెన్నొనలఁ జేర్చి తలంచెద నన్నపార్థు న
త్యాతత భక్తియుక్తి గొనియాడెదఁ దిక్కున సోమయాజి సు
ద్గీత సచోనిరరాధి వినుతించెద నెఱ్ఱనమంత్రశేఖరుం
బ్రీతి పహించెదన్² హృదయపీరిక వేములవాడ భీమునిన్ ॥ 12

కుకవి నింద

- చ. కుఱకుఱ సోకలం బొదలి కోపము గర్వము మున్ను గాంగఁ దా
నెఱుంగనిచోటు తప్పనుటయే కడునెమ్మిగఁ జూచు దుర్జనుం
డఱచిన సత్కవీశ్వరున కౌనె కొఱుంతుయు హాని³ యీసునన్
మొఱుగద కుక్కు గంధగజముం గని కర్ణకరోర భాంకృతిన్ ॥ 13
- వ. అని సుకవి నవస్మరణంబును గుకవి తిరస్కరణంబునుం గావించి— 14

1. ప్రాసవ — భాస్కరుని బాగ్యసంపన్నజేయుగాత — తా. ప్రాప్ర
2. పచించెదన్ — తా. ప్రాప్ర. — ఖచించెదన్ — సా. ప.
3. ప్రా.సవ. — వలని — తా. ప్రాప్ర.

కృతికర్తృ సాత్త్వి ప్రజ్ఞ

- సీ. కౌండిన్యగోత్రవిఖ్యాతుండు సత్కువి
మాన్యుండు నారసమంత్రముణికి
వనిత యక్కాంబకు వరతనూజాండఁ గిసా
నాఖ్యునకును గూననాహ్వయునకు
గారాపు సంబుదోడ నారాయణ పదార
వింద సంసేవనా విమల మతిని
గావ్యనిష్ఠాత్ముడ గజరావు బిరుదాంకు
లగు¹ రాచవారికిఁ దగు హితుండ
- తే. సృష్టి (వాచామగోచర సిగ్ధ)² వర్త
నాభిరమ్యుండ³ బంధులోకానుభావ్య
మానవిభవుండ నయకళామందిరుండ
సూరనాఖ్యుండ సత్త్వసంశోభితుండ॥ 15
- ఉ. ఆధునికప్రబంధరసహావమనోహరభావరేఖ సీ
మాధురు లేమి తక్కువలె మాన్యచిరంతన కావ్యబంధనో
ద్బోధక హావభావరసపూర్తుల గ్రుచ్చి కలంచిచూడను
చ్ఛోధకు⁴లైన భూవిభులు చొప్పడకుండుటగాక యెయ్యెడన్ ॥ 16
- వ. అని యీ ప్రకారంబున విద్యోతితాత్మ ప్రజ్ఞాధురంధరుండైన మాతండ్రి
సూరస మంత్ర నిర్మించిన యుదయనోదయంబను మహాప్రబంధంబు
తత్సానుండగు నారనామాత్యవరం డుపలక్షించి యే తత్సావ్య
కన్యకుం దగువరుం డెవ్వండు గలఁ డొకోయని తలంచు సమ
యంబున. 17

1. సా.సవ — బిరుదాంకుండగు— తా.వా.ప్ర

2. సా.పూర

3. సా.సవ — వక్రనాభిరమ్యుండ— తా.వా.ప్ర.

4. సా.సవ.— కచోధికు—తా.వా.ప్ర. ; కుచ్ఛోధకు— సా.స. లోని సవ.

కృతిపతిత్వ నిర్ణయము

- సీ. తన కీర్తిలతకు నున్నత్త దిగ్విదండ
గండమండలి కుడుంగంబు గాంగె
దన కర మక్షుద్రతర రాజ్యలక్ష్మికి
విహరణప్రాసాదవేది గాంగె
దన కటాక్షము దీనదారిద్యముద్రాంధ
కారభాస్కరకరోత్కరముగాంగె
దనహేతి రిపురాజవనజాననా నేత¹
సవబాష్పసలిలప్రణాళి గాంగె
- తే. దనరు మహనీయదానవిద్యావినోద
వంది² (వారి)³ద మందారవనధిధనద
సోమజీమూతవాహనకామదేను
భానుసూనుండు ముడియము భాస్కరుండు || 18
- మ. హరిణాంకోపల జాలకీలితవిశాలాస్థాన భద్రదాసనో
పరిభాగంబున రాయబారులు సుధీపిరాణికుల్ మేదిసి
శ్వరులున్ సత్కపులుం బ్రధానులు నటుల్ వారాంగనల్ గొల్వంగ
హరిశోర్యుండగు లోకయప్రభుని బాచామాత్యుడ డత్తున్నతిన్ || 19
- వ. పేరోలగంబుండి నన్న నారనామాత్యుం బిలిపించి బహుమాన పురస్క
రంబుగా నర్థాసనంబున గూర్చుండ నిడుకొని యిట్లనియె || 20
- క. నీజనకుఁ దుదయనోదయ
మోజం గావించె సురుచిరోక్తుల నది సం
యోజింపుము నా పేరట
భూజననుత నారధీర పుణ్యవిచారా || 21
- వ. అని సబహుమానంబుగా సారఘనసారామోదమేదురంబగు గంధసారం
బును చిసిడికోరె గర్వాగ్ర తాంబూలంబును దివ్యాంబరాభరణంబులు

1. ప్రాసవ. - తావ్రాప్ర
2. ప్రా.సవ- వంద- తావ్రాప్ర
3. ప్రా.పూర,

మొదలుగఁగల ఎద్దార్దులు లోనని యనెను నేను గట్ల చేసెదనని
 సక దోచి మజ్జను రచితంబగు నె చుహాప్రబంధంబునకు
 క్షమాభింఘనమున నగణ్యపుణ్యప్రాప్తిబుండును సంతతో
 దానిస్వగగుణవిర్భుల తారాధీశ్వరాంబునిధినిరదుండును గడ్డాటక
 సింహాసన సామ్రాజ్య రక్షి సార్వభౌమ కారుణ్య లబ్ధి కౌంఠిపీఠ ప్రముఖ
 నీతిని దుర్గ దివ్యత్వలాను బంధుకాదాని ప్రధానముతాను సర్వసర్వం
 సహాధరభరణ సందుర్గణదక్షిణ దక్షిణభుజాస్తంభుండును మహిత
 ముక్తబాహురస్ఫుట దక్షిణకాంగుళియక కంకణ కంఠమాలికాధరణ
 భూసి రుండును ననన్యసామన్యతావణ్యత్పటిక్పట పంచబాణుండును
 దౌవారికామూలుమానావనినాథ రాయబారానూత్యద్గ్ర పరస్పరవ్యాసోర
 నంకుర భవనబహిర్ద్వారండును మదాంధ సింధుర గండ మండల
 స్పృత హాసధారాగంధాఘ్రాణానంసృతాలూస¹ ఖలిమ కంఠాణుర
 ిషణ మెంపబీషణ సుందురోపకంఠండును రాకామూర్తిచంద్రదాననా
 కంకణాంకర లలితకరతాలప్పంలొద్దాట సూరురచరిర హరినీల
 నీలరంతలుండును సస్యసంతానాధీశ్వరుండును విందురగర బల్ద్ర
 రకుండును రాయప్రధానాగ్రేసరుండును కనుసంబంధాగ్రక్తిరాట్టి
 సుసోదధి కారణ సంపూర్ణాచంద్రుండును శ్రీపత్యగ్రేత వర్చితుండును
 సామ్రాజ్యననూత్రుండునుసగు ముడియియు భాస్కరా మాత్యశేఖరుం
 బుగ నొసర్చి కావ్యాది మంగళాచారంబుగాఁ బద్మంశావతారం
 గునర్జించెద.

22

కృతిపతి వంశావతార వరనము

శా. శ్రీవత్సాఖ్య మహామూనింఘ్రుని గృహిశిష్టాంతరంగుం దవః
 ప్రాసీన్యాదికు నిర్భలానుం³ మనోరాజివ నిభాజిత
 శ్రీహామూధిపు బుణ్య కీర్తనుఁ బ్రశంసించం దగున్ ధన్యునో
 దేవేంద్రాదినుతప్రభావమహిమాధిష్ఠానచారితునిన్ ||

23

- 1 ప్రాసవ సంస్కృతచంటాన-తా.వ్రాప్ర
2. ప్రాసవ. సంస్కృతకావటీ-తా.వ్రాప్ర
- 3 ప్రాసవ నిశలామనా-తా.వ్రాప్ర

క. ఆ మునితిలకునీ కులమున
భూమిశ్వర¹ దండనాధపురుషాతుండు సం
గ్రామార్జునుండు
హేమధరాదురుండు² నరకుండు పుట్టెన్³ ॥ 24

క. ఆ మునిశేఖరునకును
శ్రీమంతుండు పుట్టెన్ నాదనిశాత్య
గ్రామిణి సతరణగుణ చిం
తావృణి గంధీలతాసుధాంబునిధియై ॥ 25

వ. ఆ ప్రధానదేవేంద్రున కావనంబు— 26

సీ. రచితాగ్రసంచంద్రు డాననాన్నేహ
సక్తిసిద్ధాంగనా సముదయంబు
గోపురప్రాకారకుడ్యకీర్తి రత్న
కిరణారుణీకృతాంబరతలంబు
సందీపనప్రణాళిగళద్వారి
సంపర్దమాన సస్యవజంబు
చమండేశ్వరీశిరశ్చంద్రుడు కందళి
చంద్రికాంబుధౌతసౌధవీధి

తే. లకునపిచునుందమాకంద సకులకుంద
చందనాశోక శమ్యాక సరళతిలక
నీపఖర్జూరికారాను నిందనీయ
నందనోద్భావపాటంబు సందనరము ॥ 27

క. ఆ సందనరపురంబున
నానందిత బంధుమిత్రులై గుణధనులై
యేనూతిండ్ల గృహస్థులు
శిశువులు ముగ్ధులు శాంతియును ॥ 28

1 సా.వ సవ.— భూమాశర— తా.వా.ప్ర.

2 సా.స. సవ.— హిమధరధరుండు— తా.వా.ప్ర.

3 రజతాద్రి—వా.ప్ర. పారాంతరము.

- క. వీరు త్రయోదశగోత్రో
ద్ధారకు లన్యోన్య బంధుతా విప్రసంభో
దారులు పారావార గ
భీరులు వెలయుదురు పాపభీరులు ఘనులై ॥ 29
- క. వారలతో వసుధాస్థలి¹
జేరుం బెంపును వహించి పృథుసంబందో
దారులు శ్రీవత్సనుని
స్ఫూరాన్వయజాతనదనశతకం బమరున్ ॥ 30
- శా. ఆనూటిండ్ల సగోత్రజాల్ బుధులు నిత్యంబుం దనుం బ్రేమ స
న్మానింపంగను నారసింహమహిభృన్నంత్రీశుఁ డత్యంతముం |
దీనాళిన్² సకలార్థసంపదలలోఁ దేలింపుచున్³ దాన కా
నీనుండై కడు మంతుకెక్కి ధర నిర్మిదోరునత్కిరియై ॥ 31
- క. ' ఆ నారసింహనకు ల
క్షీనాధస్మృతి సనాధ చిత్తాబ్జనకున్
భూనాధమాన్యుఁ డురు స
న్మానాధికుఁ డగుచు లక్ష్మమంత్రి జనించెన్ ॥ 32
- క. పొందుగ లక్ష్మనకును బెం
పొందిన సతి బేదమాంబ కుదయించిరి సం
క్రందననిభ విభవులు గో
విందుఁడు నన్నప్ప బాచవిభుఁడును నెలమిన్ ॥ 33
- సీ. శేషాహిమూర్తాభిషిక్తాంగనిర్మోక
కలిత ఖండముల కంచులిక దొడివి
దిక్కుంభికుంభ నందీప్త⁴ దేశంబుల
మహితతాండవ విభ్రమంబు చూపి

1. ప్రాసవ- వసుధాసరి- తా ప్రా.ప్ర

2. ప్రాసవ - దీనాళిం- తా ప్రా.ప్ర

3. ప్రా.సవ.- నానందింపుచున్- తా ప్రా.ప్ర

4. ప్రా.సవ- చిటార్తు- తా ప్రా.ప్ర, దిక్కుంభినికుంభదీప్త- సా.ప.

భూతేశ్వరోదగ్రభూమిధరోత్తుంగ
శృంగగముల జిల్లజీర్క్కు లాడి¹
శుభశోభాద్రభ సురవాహినీ లురో²
ర్మికల మీదట జలక్రీడ సలిపి

తే. మెఱసి యేమంత్రితీర్తిభామిని చెలంగు
నట్టి మహనీయరూపమోహనవిలాస
భాసురశ్రీ పరాభూతపంచరుణు
విభవవిజిత బలారి గోవిందుశౌరి ॥ 34

క. కులిశాయుధగజ శంకర
కలశపయోనిధి సమాన ఘనకీర్తులచే³
విలసిల్లె నఖిల జగమున
సలలిత బలశాలి యన్నసచిపుణు మహిమన్ ॥ 35

క. శేచర తుహినమరీచి ద
ధీచిప్రతిమానదానధిక్కురుణై రా
కాచంద్రముఖి సుమనా
రాచుణు బాచ సదానరత్నము వెలసెన్ ॥ 36

క. అం దగ్రసంభవుణు గో
విందుణు బృందారకేంద్ర విభవాఢ్యుణు గో
విందుణు రమ నరియించిన³
యందుమున వరించె గంగమాంబను వేడ్కన్ ॥ 37

గీ. ఆట్టి గంగాంబ నిత్యశీలావలంబ
లోకలోచననిభుణ్డైన లోకవిభుని
నారదండాధినాథుని నాగవిభుని
ముగురుగొడుకుల గనియె సమ్మోదమునను ॥ 38

1 ప్రాసవ.— చిల్లజీర్క్కులాడి— తా.ప్రా.ప్ర.
2 ప్రాసవ.— కీర్తులచేతన్— తా.ప్రా.ప్ర.
3 సా.ప్ర.—విందుణు డురరమ రచియించిన— తా.ప్రా.ప్ర.

సీ. అలమె దిక్కుకవాళాచలపాదీన
మతులితగుణశాలితాస్తిచేత
విరియించె శత్రువోర్వినాథసీహార
ముగ్ధాసీ నవవసంతోదయమున
వాసిం చె బ్రహ్మాండభవనపేటికలను
సత్కీర్తికర్పారనాంనుహిమ
నలరించె నాప్తమిత్రాననాంభోజములే
ప్రచలతైశ్వర్యప్రభాతములను

తే. నతని వర్ణింపదగు మహోదాత్మ³పటహ
భేరిభాంకారరసధాపి తాచిన్నవతి⁴
కామినీవేష్టితాహార్య గహ్వరుండు
ఘనుండు గోవిందమంత్రీ నాగప్రభుండు ||

39

సీ. ఆరసాతలగభిరాంబుపూరములుగా⁴
గట్టించె జెఱుపు లుత్కంఠతోడ
నందనోద్యానకాననమున కెవగంగ
నొప్పుగా నిర్మించె నుపవనములు
గగనకూలంకషాకారశృంగములుగా
నిలిపించె దేవతానీలయననితీ
పక్వశాకాపూసపాయసాన్నంబుల
దనిపె ధాత్రీసురోత్తముల భక్తి

తే. సనగగ గొనియాడదగు సమస్తానసీశ
సభల సత్కీర్తి లక్ష్మీవిశాలుర డగుట
మహిమ గోవిందమంత్రీ కుమారవరుండు
మారగుణహరి నారనామాత్యశౌరి ||

40

- 1 ప్రా.నవ — ప్రచాతతైశ్వర్య— తా వ్రా.ప్ర
- 2 ప్రా.నవ — మహోదారు— తా వ్రా.ప్ర.
- 3 సా.స ప్రా.నవ — ధవదరి పుసాల— తా వ్రా.ప్ర.
- 4 సా.స ప్రా.నవ — పూరములుగా— తా వ్రా.ప్ర

స. ఆం దగ్రజుండు

41

సీ తూలించె యొచకస్తోమదోర్నత్యాంఘ
కారంబు దానభాంగుర గభస్తిర
దేలించె మడవటిక్పక్షకోరంబుల
సౌందర్యచంద్రకానేరసంబుల
బాలించె నాచక్రచ సుర్యంసహ
ఘటణంబునకు నిజబాహుల
నూలించె దశదిశ సనజావరంబుల
నిజకీర్తిహంసికాసంపాముల

తే వేడ్క నిరియించె శాస్త్రవోర్వీకక్ష
సట్టణంబుల బటహోగభాంకరణము
లనగఁ నెలుగొందు దండనాథాత్మజుండు
లోకనుతదానజితసౌరి లోకశౌరి ||

42

క. ఆ లోకటండనాధుండు
బాలేందుకళాధరుండు పార్వతి బ్ లెన్
లీలం బరిణయమయ్యెను
బాలామణి కనువహించు బద్మిదళాక్షిన్ ||

43

సీ. ఆత్మేశు డొక్కచో నాగ్రహించినచోట
గూర్చి యంతంత కెక్కు గుగ నడచు
బని చెప్పనప్పగు సతిమాట కడ్డంబు
కలలోన నైనను బలుక చెంత
యలవోకకైనను నాడ దెన్న డసత్య
భాషణంబుల నెంత పనికి నైన
నెమ్మితో భర్త మన్నించిన మదిలోన
గర్వింప నేరదు కడక మీటి

తే. ఉభయవంశపవిత్ర శ్రీయుతచరిత్ర
 ధరణి ముడియములోక్తప్రధానవరున
 కభిమత్రప్రీతి జేయు నర్ధాంగలక్ష్మి
 కలితనద్గుణనికురుంబ కసువహంబ ॥ 44

క. ల కాంతామణియందును
 లోకేశ్వరమంత్రి కీర్తిలోలుండు గవియెన్
 లోకోత్తరచరితుల ను
 శ్లోకుల నెనమండ్రునుతుల సురుచిరుమతులన్ ॥ 45

సీ. మదవతీమదనుండు పెదతిమ్మనార్యుండు
 భైరవశౌర్యుండు భైరవుండు
 శ్రీకరాకారుండు చినతిమ్మధీరుండు
 నాగేంద్రనిభకీర్తి నాగవిభుండు
 భాస్కరతేజోవిభాసి భాస్కరమంత్రి
 వినయధన్యుండు గోవిందశౌరి
 హిమభూమిధరధైర్యు డెల్లప్రధానుండు
 ధీవిశాలుండు పాపదీయఘనుండు

తే. వీర లెనమండ్రు దిగ్గజాకారులగుచు
 వైభవంబున వెలసిరి వసుధలోన
 లోకనుతమూర్తి ముడియములోకదండ
 నాథగర్భసుధాబ్ధిమందారతరులు ॥ 46

క. ఈదండనాథమణుల స
 హోదరులై పుణ్యలక్షణోజ్జ్వలమూర్తుల్
 మాదాంబయు గంగాంబయు
 భూదుగ్ధవయోధినుతలఁ బోలిరి జగతిన్ ॥ 47

మ. తనసత్కిర్తిలతామతల్లికలు దిగ్దంతావశోద్రగ కుం
 భ నికుంజంబులు తాఁక శౌర్యము రిపుప్రాణప్రయాణార్థిగా
 ఘన దోఃస్తంభము కూర్మశేషమహిభృత్కైతూహలాపాదిగాఁ
 దనరెన్ లోకయపాపదీయన సురేంద్రప్రాభవప్రక్రియన్ ॥ 48

సీ వెలుచు నెవ్వని కీర్తి
 గళమిళద్గ రళో గకల్మషంబు
 దొలచు నెవ్వనికీర్తి తుహినాంశునుండలి
 లగ్నీభవద్గ ధలాంఘనంబు
 దుడుచు నెవ్వనికీర్తి దుగ్ధాబ్ధిమధ్యస్థ
 కైటభాంతకు¹ దేహకాళిమంబు
 గలచు నెవ్వనికీర్తి కకుబంతవేదండ
 గండనరద్దానకర్దమంబు

తే. వాడు నుతిసేయఁగాఁడగు వైరివీర
 నృపకులాధీశసీమంతినిరామ
 హరిసీమంతసిందూరహరి శౌర్య
 ధనుఁడు లోకయయెల్ల ప్రధానఘనుఁడు ॥

49

మ. వితతప్రక్రియ లోకమల్పతిమణి గోవిందప్రధానోత్తమో
 ద్వితథాటినమయోగ్రఘ్నూటకఘరోద్యద్దారుణిరేణు శో
 పితపాథోధికి సంతరింపు మజనజీమంబు గంధేభనం
 తతిభూత్కారవినిర్గతాంబువిలసత్సల్లోలినివాతముల్ ॥

50

ఉ. అన్నలు దమ్ములుం దను మహానిధిగా గణుతింప నిత్యసం
 పన్నత భోగభాగ్యముల భాస్కరమంత్ర ప్రసిద్ధి కెక్కె న
 త్యున్నతకీర్తి వల్లికో సముత్సుకతం దశదిక్తటంబులన్
 సన్నుతిఁ బ్రాచు వేకుపఁ దుషారమరీచి మహాఫలంబుగన్

51

సీ. ఏమంత్ర కిలువేల్పు సోమశేఖరుపత్ని
 చముడేశ్వరీ పూర్ణచంద్రదవదన
 ఏమంత్ర హృద్విప్య² హేమపీఠంబున
 భాసిల్లు క్షీరామ భద్రదమూర్తి

1. ప్రా.సవ — దుగ్ధాబ్ధి మధ్య సత్కైటభాంతకు — తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా.సవ — భారణికలాధిశ — తా.ప్రా.ప్ర
3. సా.స. — పవిత — తా.ప్రా.ప్ర
4. ప్రా.సవ. — చాటదివ్య — తా.ప్రా.ప్ర

ఏమంత్రీ హస్తంబు హితపురోహితమిత్ర
కచిరాజకోటికి గల్వశాళి
యేమంత్రీ కైశ్వర్యహేతువుల్ ముడివేము
రాగనారశత్రురాస్త్వపాస్తు¹

తే. లతని గొనియాడఁ దగు సనారతనితీర్థ
మతివిశేషవ్రతావసాహ్రాజ్యభోగి
విజితరాధేయ జీవారపిందబ్బుండు
బాంధవేంద్రుండు లోకయభాస్కరుండు ॥ 52

మ. మహితత్యాగధూరిణతాపహసితామర్త్యాగ రత్నాకర
గ్రహరాజాత్మజ రాజరాజశిఖరాకాచంద్రజీవూతుండై
వహితో లోకయానాగఁ డిచ్చును మనోవాంఛానుకూలార్థముల్
బహుమానంగాగ సత్కవీశ్వరులకుం బ్రఖ్యాతచారితుండై ॥ 53

మ. స్మరసంకాశుండు లోకమంత్రీ చినతిమ్మయ్యప్రధానేంద్రు స
త్వర ధాటీపటహారనశ్చందాపద్వైరికాంతాళి కా
భరణాంగ ప్రకటప్రభాకర రజోభాతిం¹ బ్రతీప్తించు బం
ధురత్న్ ఘోటక ఘోటికాఖురపుటోద్ధూతోర్వరారేణువుల్ ॥ 54

మ. బహుధారీతులఁ బ్రస్తులింతురు బుధుల్ భాషావిశేషహివున్
మహిళామన్మధు భైరవేశ్వరు మహామంత్రీశు సంధ్యామహు
ర్ముహురానర్తితశర్వరీశ్వరకదామూర్తానతంసాపగా
లహరీ(జా)³త ఘుమంఘుమారవవిశాలప్రౌఢహగైవ్యఖరిన్ ॥ 55

సీ. కావించె నెవ్వండు కట్టుమెట్టుగ హస్త
తలము సంతతదాతృతాసురభికి
బాటించె నెవ్వండు ఎల్వలంబుగ మాన
సంబు గోవిందాంఘ్రిజలజమునకుఁ

1. ప్రాసవ — శత్రుత్వర పెద్దలత్తు — తా. వ్రా. ప్ర.
2. ప్రా.సవ. — గవిర వ్రక్వత కరజోభాతిన్ — తా. వ్రా. ప్ర.
3. సా.వ

జేయు నెవ్వఁడు రంగసీమఁబుగా జిహ్వా
కొంచలం బఱచనిద్యానఁటికిని
బ్రకటించు నెవ్వఁడు పాదుగాఁ గడకంటి
ఎలఁతిచూపులు కృపావల్లి కలకు

తే. వాఁడు నుతిసేయఁగాఁదగు నైరివీర
మానవాధీశమేఘరుంఝానిలుండు
మహిమ ముడియములోకయామాత్యసూతుఁడు
మానధన్యుండు పెదతిమ్మమంత్రి ఘనఁడు ॥

56

క. వీరలలోఁ గృతినాడుఁడు
ధారాధరవాహ (నేందు)¹ ధారాధర మం
దారసమదానశూరుండు
ధీరాగ్రేసరుండు బాచధీమణి వెలసెన్ ॥

57

సీ. పాలించె బ్రజలెల్లఁ బ్రస్తుతింపఁగ నబ్ధి
వేష్టితాశేషవృధ్వితలంబు,
విలిపె నిశ్చలమనోనీరజాననమున
పద్మలోచన పాదపద్మయుగళి
సదనముల్ గావించె శక్తి ధాతీపాలి
కహిసింహశార్దూలనహితగుహలు
విడియించె నత్కిర్తి విమలేందుముఖి నవ్వు
జలధిమధ్యక్షితి² వలయసీమ

తే. నతఁడు బయకారరామదండాధినాథ
రాజ్యలక్ష్మీకుకీ పద్మరాగరత్న
పంజరాయిత ఫణిసార్పభౌమదీర్ఘ
బాహుపీరుండు లోకేంద్ర భాస్కరుండు ॥

58

1. ప్రా.నవ. — పూర ధారాధర రాజ () — తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా.నవ. నవ్వుజలధి మధ్యేష్టిత—తా ప్రా ప్ర

క. ఆ భాస్కరార్యవర్యుడు
ప్రాభవమున గోనమాంబు బరిణయమయ్యెన్
శ్రీభామామణి నంబుజ
నాభుడు శంకరుడు శైలనందన బోలెన్ ॥ 61

క. కరుణామణి కోనాంబయు
హరిశ్చోర్యుడు భాస్కరుండు న్నదికుమారీ
హరిణాంకధరుల విధమున
సురుచిరదాంపత్యమహిమ శోభిల్లి రిలన్¹ ॥ 62

సీ. గుగుతరమె నటి పరమపాత్రివత్య
గరిమచే బార్వతీకాంతఃబోలి
పాలితానూన సంపద్భాగ్యమహిమచే
గమలావధూటితో గలసిమెలసి
విపులమాధుర్యోక్తివిభ్రమంబులఁ బల్కు
జవరాలితోడ బాంధవ మొనర్చి
లావణ్యరూపరేఖావిలాసప్రాణి
రతిదేవితోడఁ బోరామిసేసి

తే. వెలసె నేరీతి ధాత్రి సాధ్వీలలామ
బంధుసురశాఖి లోకయబాచమంత్ర
నూళి యర్ధాంగలక్ష్మి నమస్త్రలోక
మానితోరుగుణాలంబ కోనమాంబ ॥ 63

మగంధి². కోనమాంబ కీర్తి గాంచె గోవిదార్ధి కామధు
గ్దేనువై ముఖప్రభావధీరీతేందురేఖయై³
శ్రీనగేంద్రకన్యకాశచీనమాన మాన శి
లానుకూల భాగ్యవై భవాభిరామమూర్తియై ॥ 64

1. సా.స — శోభిదిలను—తా ప్ర 2 ప్రా.సవ—మత్తకోకిల—తా ప్రా.ప్ర

3. ప్రా.సవ గ్దేను పముఖ ప్రభావ నింశ రేఖాను—తా ప్రా.ప్ర.

- క. ఏవంవిధకోనాంబా
సేవాపరితుష్ట శుద్ధ చిత్తాంబుజాండై
కోవిదవినుతోభయకుల
పావనుండై లోకమంత్రభాస్కరుఁ డలరెన్ ॥ 65
- క. ఏవంవిధగుణసుభగం
భావునకును నిత్యకలితభావునకుం జే
తోవనరుహలక్ష్మీ సం
భావితరామునకు బాహుబలభీమునకున్ ॥ 66
- క. కనువాంబావరపుత్రున
కసిధారాదళితమదవదరిగోత్రునకున్
బినరుహదళనేత్రునకును
రసికకవిస్తుతవికస్వర చరిత్రునకున్ ॥ 67
- క. నాకాధిపగజరాజని
శాకరకోటిరనిభ యశస్సాంధ్రునకున్
లోకామాత్యాన్వయ ర
త్నాకరచంద్రునకు మతిజితాహీంద్రునకున్ ॥ 68
- క. కుటిలాలకాభినూత్న .
స్ఫుటకటకర్కుణన్నినాదశోభితకరసం
పుట తాళవృంతజ¹ మరు
న్నటదురుకుంతలున కధికనయవంతునకున్ ॥ 69
- క. భీమభుజాసారునకున్
హేమాచలధీరునకును హృదయోద్దామ
ప్రేమవసంతోల్లాసిత
రామారామునకు శౌర్యరఘురామునకున్ ॥ 70

1. సా.ప.-ళ మృదంగ-తా.ప్రా.ప్ర.

క. శరణాగతజనరక్తా
కరణవిధా¹ జాగరూక కారుణ్యగుణా
భరణునకు నిత్యసత్యా
చరణునకును విమలకమలసమచరణునకున్ || 71

క. అక్షయభాషాశిక్షిత
చక్షుఃకర్మనకు భాగ్యసముదీర్ఘన కా
ర్యజ్ఞేమంకరవితరణ
సాతాత్కర్మనకు వినయసంపూర్ణునకున్ || 72

క. కోనాంబావల్లభునకు
నానమితమదారిస్తవమహత్తర కృతికిన్²
భూనాథమంత్రిమౌళికి
శ్రీనాథధ్యానచతుర చిత్తాబ్జునకున్ || 73

క. అతులిత మధ్వాచార్యో
దిత మత సిద్ధాంతపటుమతి వ్యాసమహా
యతిరాయ గురుకృపా సం
తత వర్ధిత విష్ణుభక్తితాత్పర్యునకున్ || 74

క. సారతర కొండవీటి మ
హారాజ్యప్రాజ్యవైభవైశ్వర్యకరా
ధౌరంధర్యనిరూధ
శ్రీరామప్రభుకృపావిశేషోన్నతికిన్ || 75

క. ధీచతురవచోవర్తికి
నాచంద్రార్కస్థకీర్తి³ కభినవసుమనా
రాచమనోహరమూర్తికి
బాహుమాత్యునకు సరసపాండిత్యునకున్ || 76

1. సా.స. పదా—తా.ప్రవాప్త.

2. ప్రా.సవ. నానమితదురారి స్తవమనోహరకృతికిన్—తా.ప్రవా.ప్ర.

3. ప్రా.సవ. నాచంద్రార్కస్థాయికీర్తి—నాచంద్రస్థాయికీర్తి—సా.స.

- వ. అభ్యుదయవరంపరాభివృద్ధి యు నభిమతార్థ సిద్ధి యుంగా నాయెనర్పం
బూనిన యుదయనోదయంబను మహావ్రబంధంబునకుం గథాప్రారంభం
బెట్టి దనిన- 77

క థా ప్రా రం భ ము

- సీ. కమలాస్తరధరధ్యగమనశేద విదారి
గోపానసీ అనద్గోపురంబు
ఘనసౌధశిఖరాగగత పతాకాశాటి
కాచపేటోద్మాత కంధరంబు
గంధవారణఘటాకటగళన్మదవారి
కర్దమీభూత శృంగాటకంబు
సవిధోపవనవికస్వరపుష్ప సౌరభా
వర్జితామరపురీవనమదాళి

- తే. యగుచు రాజిల్లు గ్రీడాచలాగ్రఖచిత
మరకతాంభోజరాగోరుమణి శశాంక¹
కాంతకాంతిచ్చటా(నేక)² కల్పితేంద్ర³
చాపవిభవంబు కౌశాంబికాపురంబు ॥

78

పురవర్ణనము

- ఉ. అన్నగరంబుమేడల రతాంతపరిశ్రమశేదఖన్నలై
యున్న సమున్నతస్తనల కొయ్యన⁴ జెమ్మట లారవీచు నా
సన్న వియన్నదీజనితసారసరోరుహభూరిసౌరభ
చ్చన్నమరందబిందువరిషత్సముపేత⁵ సమీరపోతముల్ ॥

79

- 1 ప్రాసవ నితాంత విటంక—తావ్రాప్ర
- 2 సాపశూర
- 3 ప్రాసవ—కార్మికింద, కారితేంద్ర—తావ్రాప్ర
- 4 ,, స్తనల (కొల్పన)—వ్రాప్ర
- 5 ,, పవిషత్సముపేత—వ్రాప్ర.

ఉ. వీనులనించి వాద మొదలెందురు భేదము¹ సేయలేమినో
యానగరంబులోని మణిహర్మ్యతలంబున నాడుచేడియల్
మానితనందనోపవనమద్యచరన్మరుదంబుజాననా
గానవిశేషఘోషకలకంఠవధూకులకంఠనాదముల్ ॥ 80

ఉ. ఉన్నతసౌధశృంగములనుండి చెరంగులు మెట్టి వంగి యా
సన్నవియన్నదీనలీలసంహతి నీడలు చూచి చేడియల్
చన్నులు జక్కవల్ కురులు షట్పదముల్ వదనంబు లబ్జముల్
కన్నులు గండుమీ లని తలంతురు మాటికి మానసంబులన్ ॥ 81

ఉ. వంచన మస్తరించుఁ బ్రతివారము బాహ్యవిహార కేళి కుం
కించిన వేళ నాకపతి గేరుకొనంగఁ² బురంబుమేడలం
దంచుల గండరించినయుదగ్రకరిద్విషదానసంబులం³
గాంచి భయంబునం బరచు గంధకరిన్ శిర మప్పలించుచున్ ॥ 82

ఉ. అన్నగరోపకంఠముల నారంగఁ బండిన రాజనంబు కా
పున్న జఫన్యరాజముఖు లుబ్బున చన్నులయున్నతిం గరం
బన్నవకౌనుఁ దీగె లసియాడ శుకంబులఁ దోలు లీల లా
సన్నమహీచరత్పథీకసంతతి కాత్మల నింపు నింపులన్⁴ ॥ 83

చ. పఱవఁగరాదు చప్పలులు చన్నుల యున్నతి నూని వేగమై⁵
పఱవఁగరాదు వింతకటిభారముపెంపున మోవి విచ్చి తాఁ
జఱవఁగరాదు కీరముల సంతతి నిచ్చట నేల యంచుఁ గ్ర
మ్మటదురు చేలకావలులు మాని జఘన్యజభామ లిండ్లకున్ ॥ 84

చ. వెడలురసంబుతోఁ దొడిమ⁶ వీడి రసాలఫలోత్కరంబుపైఁ
బడినఁ దునుంగునిక్షువులఁ బాయక క్రమ్మురసంబు వాగులై
బడి బడి⁷ బాఱఁగాఁ బెరుంగు ప్రాసగు⁸చేలకు సారెసారె గ
ప్పిరుదురు పారపామరవృక్షేణ లంబురుహోత్పలంబులన్ ॥ 85

1. సా.ప. మోదమొదలెందురుభేదము-తా.ప్రా.ప్ర 2. మొట్టసతి శేరిగొనంగ-తా.ప్రా.ప్ర

3. ,, కరిఁటిషదానసంబులన్-తా.ప్రా.ప్ర 4. సా.ప. బెంపునింపులన్-తా.ప్రా.ప్ర

5. ప్రా.సవ-(సానిరేగమై)-తా.ప్రా.ప్ర. 6. సా.ప. మోడమవీడి-తా.ప్రా.ప్ర

7. ప్రా.సవ. బడి(పరి) పారఁగా-తా.ప్రా.ప్ర 8. ప్రా.సవ ప్రాసుగు-తా.ప్రా.ప్ర.

- గీ. కలమసస్యవనంబులు గాచు దంట
వెలదుకల¹ సోయగంబులే ములుకులుగను
గూర్చి తరుణాధ్వనీనుల² గుండెలవియ
ప్రేయు మరుండను తక్కురివింటికోడు³ ॥ 86
- సీ. పండ్లప్రేగున వీగబడు మాదిఫలముల
కలిమి కప్రంబుల చెలిమి దడవ
నిండంగ బండిన నిమ్మల సామగ్రి
శృంగబేరమ్మల చెలువు మోటయ
ముదిరినయనటుల బోదలు⁴ సారస్యంబు
ఖండశర్కరల చక్కటులు వెదుక
గావు తట్టినను నీడుముల విభవంబు
భోజనోత్సవముల పొందు లరయ
- తే. దింప బరుదై న పోకబోదియల పెంపు
వెల్ల⁵నాకుల సేమంబు విరికొనంగ
వఱుల దద్దయు నప్పురవరము చుట్టు
కొని తనర్చేడు నందనవనచయంబు ॥ 87
- చ. రవి యుదయించి యెత్తి పయిరాకకు బెగ్గిలి యిర్లు మన్నికై⁷
యవనిజముల్⁸ శరణ్యమని యాడిన లో నెడ మిచ్చి⁹ నిల్పె నా
(రవి)¹⁰కిరణాళికిం దఱిసిరా నవకాశము నీక చీకటుల్
గవియెగ నుండు నెంతయు బగళ్లును¹¹ నప్పరి నందనావళుల్ ॥ 88
- చ. పలుకుల నేర్పు చిల్కలకు బాటల తిన్నదనంబు గండుగో
యిలలకు మందయానముల యెత్తు నెమిళ్లకు వేణియొప్పిదం
బలులకు బంచి వెట్టదగు నొ బురిలేములు కానినాటికిం
గలుగవె యన్యమైన విహగంబులయందుల నివ్వినానముల్ ॥ 89
1. సా.ప-పంట వేమెతల. 2. ప్రా.సప-కరుణి ధనిమల-తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సప శక్కుని విటివేది. 4. ప్రా.సప.బోదెల- తా.ప్రా.ప్ర
5. సా.ప-వెల తా.ప్రా.ప్ర 6. ప్రా.సప-వినికొనంగ- తా.ప్రా.ప్ర.
7. ప్రా.సప-మన్నియుం-తా.ప్రా.ప్ర 8. ప్రా.సప బవిసితముల్-తా.ప్రా.ప్ర.
9. ప్రా.సప-మిచ్చ " 10. సా.ప-పూర.
11. ప్రా.సప- బగళ్లున(గ)- తా.ప్రా.ప్ర.

చ. తిరిపెవుఁ గాని పొందొకటి¹ దేహమునం గొద యొక్కటయ్యు ద
గ్గఱు నను నంచుఁ దా ను²కరకచ్చపపద్మవరాంగలక్ష్మి ని
ర్భరతరరాగమొప్పుఁ బురి బాహ్యవనంబుల నిల్చె నట్లయౌ
సరసులఁజేరు కమ్మవిరి చాలదో³ యొక్కదినంబు లెక్కుకున్ || 90

శా. మాకందీసుమనోమరందముల తేమల్ సోకుచుం బుష్పితా
శోకానోకహవాటముల్ దఱియుచున్ శుంభత్తమాలాటపీ
ప్రాకామ్యంబులు సూచుచుం బొలయు నొప్పన్ వీటిపై నందనా
నీకాంతర్వసుధానిరంతర చరన్నిస్తండ్ర⁴ వాతూలముల్ || 91

సీ. వేదవేదాంతాది విద్యావిశేషత
వనజాతసంభవు వినిమయములౌ
భాసురభోగసౌభాగ్య భాగ్యోన్నతి⁵
వృత్తారి మాటలు విగ్రహములౌ
బహుధనరత్నసంపాదనాసంపత్తి
యక్షనాయకుని ప్రత్యక్షతనులౌ
ప్రకటబాహోబలప్రాభవప్రాధిమ
బలభద్రు సంబంధ బాంధవములౌ

ఆ.వె. యనంగఁ దత్పురంబునను ధరామరులును
క్షత్రవరులు నూరుసంభవులును
సరవి నవరవర్ణజనులు మహోన్నతిఁ
బొలుతు రనుసమానభూతిఁ దనర || 92

చ. క్రతుశతకంబు శాస్త్రవిధి గైకొని సేయని బ్రాహ్మణుండు సం
తతమును శస్త్ర వైపుణి నుదారతనొందని పార్థివుండు నీ
హితమతిఁ గోటికిం బడగయెత్తని వైశ్యుండు బాహువిక్రమ
ప్రతిభి దొఱంగు శూద్రుండును బన్నిదమాడిన తేడు వీటిలోన్ || 93

1. ప్రా.నవ- జొనిహదూకలు- తా.ప్రా.ప్ర. } - "తిరిపెవు షోగిహామికల
2. సా.న.-ద గరునకునంచు దా(వా)మ-తా.ప్రా.ప్ర. } దేహమునం గొద యొక్క
3. ప్రా.నవ- చాపదె- తా.ప్రా.ప్ర.సా.వ } టయ్యె సాగరునకునంచు
4. ప్రా.నవ- స్మీరంద్ర-నిర్దంద్ర- తా.ప్రా.ప్ర. } దామ"-ప్రా.నవ.
5. ,, భోగోన్నతి- తా.ప్రా.ప్ర.

- చ. మగఁటిమి నింద్రనందనుని మాఱటరూపులు నిక్కువంపు సో
యగమునఁ బుష్పసాయకునియన్నలఁ దమ్ముల ధైర్యసంపదన్
నగవతి జోడుకోడెలు ఘనంబగు నీవులఁ జందమామ లై
తెగువ లనం బురంబు నరదేవకుమారులు వొల్తు రున్నతిన్ ॥ 94
- చ. చిలుకలయొప్పు క్రొమ్మెఱుఁగు చెన్ను పిక్కపకరంబు చెల్వ మం
చల గరువంబు తుమ్మెదల చక్కదనంబును గూర్చి తెచ్చి యి
ప్పులుకులా మేనుదీఁగెలును బాటలు నాటలు గుంతలంబులున్
నలువ నృజించెనాఁ బురమునం గనుపట్టుదు రబ్బ లోచనల్ ॥ 95
- ఉ. కన్నులు గండుమీలకును గౌనులు సింహకిశోరరాజికిం
జన్నులు చక్రవాకఖగసంతతికిన్ నడయాడు టంచకుం¹
జెన్నులు చిత్రరూపులకుఁ జేర్తురుపో యల సంయమంబుతో²
నన్నగరీవిలాసినులు హరి³మనోహరరూప వైఖరిన్ ॥ 96
- ఉ. పెట్టనిసొమ్ము మోములకుఁ బిన్నట నవ్వులు మాటనేరుపుల్
పుట్టిన యిండ్లు తీపులకుఁ బుష్పశరాసను నూతపట్టు లే
పట్టునఁ గల్గి⁴ కన్ననలు బావమునం బరికించి చూడ న
పుట్టణభూమి రోచెలుల వాటిక్⁵ లేజిగురాకుఁబోండ్లకున్ ॥ 97
- సీ. మవ్వంపుఁ గ్రొవ్విరి మల్లెల కాంతికిఁ
గలికిలేనవ్వులు గలు పమరిచి⁶
విచ్చిన చెంగల్వ విరుల నెత్తావికి
నిట్టూర్పు పలపులు నెలపుకొలిపి
మిగులంగఁ జవియై నపాగడపూ⁷ దేనియ
కచ్చంపుఁ పలుకుతీ పచ్చలించి
పురణించు⁸ మించు లేబొఱల రాగమునకుఁ
కీతులకెంజాయఁ కీరద్రో⁹

1. పా నవ నంచకున్—తా వ్రా వ్ర.

2. పా.నవ సయరీంబుతో—తా.వ్రా.వ్ర.

3. పా నవ హరి—తా వ్రా వ్ర

4. పా.నవ పట్టునంగరి—తా.వ్రా.వ్ర.

5. పా.నవ. పట్టునళులు రోచెలుల పట్టిమచూ—తా.వ్రా.వ్ర

6. పా.నవ—పరిరీచి—తా వ్రా వ్ర

7. పా నవ—యైనబొగడపూ—తా.వ్రా.వ్ర.

8. పా.నవ—పురదించు—తా.వ్రా వ్ర

9. పా నవ—జరద్రోసి—తా వ్రా.వ్ర.

తే. కొసరుటెలుగులుగా¹ నిత్తు రెసక మెసగ²
విలుచుచోబూల³ దనియాడు విటజనాళి
కింపు సేతల దనివి రెట్కింపు జేయ⁴
విరులయంగళ్ళ పుష్ప⁵లోవిజనములు || 98

మ. నుదధారల్ జలధారలట్లు దొరుగన్ మత్తిల్లి లోహార్గళా
స్పదపాదంబులతో బురోపననికాభాగంబులం బొల్పు ను
నృదనాగంబులు నందనోపననికామధ్యంబులన్ శృంఖలా
స్పద బంధంబులతోడ నొప్పు విలయాభ్రశ్రేణిచందంబునన్ || 99

ఉ. గండగళనృదాంబులు గ్రమ్మెడునేలులు కుంభపీఠికల్
గండశిలల్ రజించిన మొగంబుల జేగులు జేగులున్ నా⁶
ఖండలుచేత జెట్టువలు గ్రాగక తప్పిననాటి నీలపుం
గొండలొకో యనంగ బురి గ్రుమ్మరు నెల్లెడ భద్రనాగముల్ || 100

గీ. శాలిహోత్రునిశక్తి బక్షములు దునిసి
పోక మృషయని చూపలు మోగడుచుండ
బక్కెరలతోడ వాహ్యళి బయలుపడు (చు)⁷
గవి దగం బాటు నగరి పాగాచయములు || 101

మ. నరణాభోగవిహారవాటములపై వర్తించు దేవాంగనల్
పరిఖానీరములోన గానబడు వప్రస్తాపితప్రస్ఫుర
ద్వర⁸ రత్నంబులనీడ లోలి గని తద్భావంబులన్⁹ సంఘటిం
తురు దర్శికరరాజమస్తకమణిస్తోమానురూపంబులన్ || 102

- 1 ప్రాసవ - టలుగులు - తావ్రాప్ర
- 2 ప్రాసవ - రెసగరాసగ - తావ్రాప్ర
- 3 ప్రాసవ - విలుచుచోబూల - తావ్రాప్ర
- 4 ప్రాసవ - శాంకలందని విరాట్కింపుంజయ - తావ్రాప్ర
- 5 ప్రాసవ - పుష్ప - తావ్రాప్ర
- 6 ప్రాసవ - జెగురులనా - తావ్రాప్ర
- 7 ప్రాసవ - నవ - బయటపడు - తావ్రాప్ర
- 8 ప్రాసవ - ద్వర - తావ్రాప్ర
- 9 ప్రాసవ - విగనిల్పుద్భావంబులన్ - తావ్రాప్ర.

- క. పరిబింబిత వప్రోపరి
పరికిలిత వివిధ రత్న పంక్తులు వెలయం
బరిఖకు సాక్షాద్రత్నా
కర మను నుత్పేక్ష నిజముగా నొనరించున్ ॥ 103

సహస్రానీక వర్ణనము

- క. ఈ కరణి నసమవిభవ
శ్రీకరమై యొప్పనప్పరీతిలకంబున్
లోకోత్తరుండు సహస్రా
నీకుం డనెడుపతి యేలు నిత్యవిభూతిన్ ॥ 104

- సీ. ఎవ్వని పటుహేతి కెదిరి పాటక
పోరురాజన్యలు బారిగొటీరు
లెవ్వని భుజశక్తి కిభ కిరి ఫణిపతుల్¹
ప్రా పానపడియున్న బంధువర్గ
మెవ్వని దాతృతాహేవాకమున కింద్రు
పట్టణద్రుమములు బడిసివాటు²
లెవ్వని సత్కీర్తి కీరేడుజగములు
కేళినివాసనికేతనములు

- తే. వాడు నుతిసేయదగు నిత్యవైభవుండు
చంద్రవంశాబ్ధిచంద్రుండు సవ్యసాచి
మనుమనంతాన మంగనాజనమనోహ
రాతిశయరూపవిభూతనమూర్తి ॥ 105

- శా. నానానేకపగండమండలవితానస్యంది దానోదక
స్నానక్లిష్ట సభాంగణస్థలుండు విశ్వకోటిదోర్విక్రమ
శ్రీనిష్కాత నిరూఢిగైకొని మహోత్సేకప్రపూర్తిన్ సహ
స్రానీకక్షీతిపాలు డేత ననివార్యాఖర్వగర్వోన్నతిన్ ॥ 106

1 ప్రా.సవ — కిభకరి నిదిదతుల్ — తా.ప్రా.ప్ర. కినకరనివహముల్ — సా.ప.

2 ప్రా.సవ. — బడిసిరాటు — తా.ప్రా.ప్ర

శా. ఏలెన్ సజ్జన సాధురక్షణ కళాహేలన్¹ యహీమండలిం
బోలెం బూర్వస్వపాలరన్ స్వగు దిలిపున్² రాము నానాగనిం
దోలెన్ వైరుల దిగ్విటంకములకున్³ దోర్బక్రనుప్రాధిచీ
నా లీలావిభవాతిలోకుండు సహస్రానీకుం దత్యున్నతిన్ ॥

107

సీ. వలెనన్న యప్పుడ వర్షంబు హర్షంబు
గొనసాగి మేఘంబు గురియించుండ
గాఢపుపాలిటి కామగవియై వసుంధర
దండిమై ముక్కూరుం బండుచుండ
బాలువెన్నలకు ప్రేవల్ల⁴వాడలబోలె
నవటుగాఁ బనులు చన్నదీసి సిదుక
జనములు తనపేరు వినినయంతనె మోడ్పు
జేతు లొడలలకుం జేరఁదిగువ

తే. గాలగతు లనుమాట లోకంబువారు
వినియు నెఱుంగకయుండ నజ్జనవిభుండు
మెఱసి భుజశక్తి వారిధుల్ మేరగాఁగ
ధాత్రి బాలించె నేకాతప్తముగను ॥

108

సీ. వెండియుఁ బైడియు వీడ్వడ⁵ నిండ్లలో
నెమ్మది⁶ నుండిరి నిఖిలజనులు
పుడమిమో పెడలించి భుజగాధినాథుండు
వేడ్కతో హాయిని విశ్రమించె

1. ప్రా.సవ—సాధుక్షణకలిన్ చెలన్—తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ—పాలరన్ నుగుటి విభున్—తా.ప్రా.ప్ర
3. పా.వ—తోలెన్ ప్రేటురులటిన్ని టంకములకున్—తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సవ—పాండియత్తుడల రెవల్ల—తా.ప్రా.ప్ర , బాడియల్లెడల రేవల్లె—పా.వ.
5. పా.వ.—విడడ— తా.ప్రా.ప్ర
6. ప్రా.సవ— నెయిది—తా.ప్రా.ప్ర. నెమ్మిమై— పా.వ.

బాదముల్ నాలుగు పదిలంబుగా మోపి
 విహరించె ధర్మంబు వెఱపు దొఱగి
 కలికాలకృత్యముల్ కడలకు విచ్చేసె
 సుర్విలో నెచటఁ గా లూఁద రాక

తే. సేతువుననుండి మేరువు సీమగాఁగఁ
 గలుగుదేశాధిపతు లరిగాఁపులైరి
 యతఁడు సింహాసనం బెక్కి యతులభూతి
 నవనిభారంబు భరియించు టాదిగాఁ గ ॥ 109

ప. మఱియును. 110

గీ. కలితవరసీతిశాలి యుగంధరుండు
 మంత్రి రిపువాహినీవార్ధి మంధశిఖరి
 సుప్రతికుండు సేనాని సుభగహాస్య
 హరి శాస్త్రార్థకుండుఁ దోడ్డ¹ చరింప ॥ 111

సీ. కన్నూరిరేఖలకైవడి మీసముల్
 వదనేందునకు నంగపదవిఁ జేయు
 వెలిదామరలవోరె² వెడఁడకన్నులు కృపా
 లక్ష్మి కావాసస్థలములు గాఁగ
 మేరువుచెలిమాడ్కిపేరురంబు వయో ని
 ధానంబునకు గుప్తీతలము గాఁగఁ
 గులమహీధరశృంగముల భాతి భుజములు
 ధరణికి విహరణస్థానములుగ

తే. మిమ్మిటంబగు³ కండగర్వముతోడ
 నతఁడు దక్కిన వ్యసనంబులందు జిత్త
 మిడక భూపాలనము నందె యిడి కడంక
 సుర్వి బాలింపుచుండంగ నొక్క నాఁడు ॥ 112

1. ప్రాసము — శాస్త్రార్థకుండుం చోటియ్యె — తా. ప్రాప్ర.

2. ప్రాసము — వెలిదామరల విశిద — తా. ప్రాప్ర వెలిదామరలగిరిసిన — సా. ప.

3. ప్రాసము — మిమ్మిటంబగు — తా. ప్రాప్ర.

మాతలి యాగమనము

ఉ. 'దివ్యవిమానదీప్తి నలుదిక్కుల దీటుకొనంగ గింకిణుల్
శ్రావ్యములై చెలంగ బృధులధ్వజలాంఘనమొప్ప శక్ర సం
భావ్యగుణుండు మాతలి నభింబున వెల్వడి సాద్భుతేక్షణా
భివ్యసనంబునం దవిలి పెల్లుగ¹ బౌరులు దన్ను జూడగన్ ॥ 113

వ. ఎచ్చి మొగిసాల ముందటిచాయ చినునీధి ఎమానంబు నిలిపి యవనీ
తలంబున కవతరించి. 114

సీ అమితప్రవాహంబులై యామ² వేదండ
దానధారాంబువుల్ తళ్ళు³ (తొలయె)⁴
దఱచైన పల్లకి దండెల యెడ మాటు
మాసికంటులు⁵ కారు తీసుకొనగ
గడచూరు ముత్యాల గొలుగులపై బైడి
కుండల దీప్తులు గొండ్లియాడ
మరువైన తేజీల ముఖపేనఖండముల్
క్రొత్త ముత్తైపు ముగ్గు కొమరు నీన

తే. మూపుమూపున రాయంగ మూగి నిలిచి
యవనరము గోరు నివిధ దేశావనీశ
సంఘముల సందడులతోడ జానుమిగులు
సనుగుమొగిసాలకడ డాసియుండ గడచి॥ 115

వ ప్రతీహారోపదిష్ట మార్గంబున నడచి కక్ష్యాంతరంబులు గడచి
ముందట. 116

1. ప్రాసవ — భావ్యనినంబునం దనిరి పెల్లుగ — తావ్రాప్ర

2. ప్రా. సవ.—అయిత ప్రవాహంబు ధ్వయావ— తావ్రా. ప్ర., అసిత ప్రవా
హంబుతో—సావ

3,4 ప్రాసవ —తళ్ళు తూళ్ళట్టు—తావ్రాప్ర, తళ్ళులోత్త—సావ

5 ప్రాసవ —మాసికంటుల—తావ్రాప్ర

- సీ. సింహాసనమునకుఁజెంతల నిరుగడ
 బిసలతాకరలు సీవిరులు పివ¹
 గొలువనేతెంచురాజులఁ బేరుపేరున²
 వేత్రహస్తులు విన్నవించి వలుక³
 దనుమీద నలవోక అలకొను³ చూడ్కికి
 జనపతుల్ మౌళి సంజలులుసేర్ప
 దిగ్దేశపతులు పుత్తెంచిన కానుక
 లానతిఁ బనివార లందుకొనఁగ
- తే. జేరి సేవించు మూర్ధాభిషిక్తవితతి
 నడుమఁ గులవర్షతంబుల నడుమఁ దనరు
 మేరుగిరివోలెఁ గొలువిచ్చి మెఱసియున్న
 ధారుణీవల్లభునిఁ గాంచి చేరఁబోయి॥ 117
- వ. వినయోత్థానపూర్వకంబుగా విభుం డాచరించునాతిభేయసపథ్యల నాద
 రించి యుండునంత నమ్మహీకాంతుండు మాతలి నవతోకించి. 118
- క. అనఘాత్మ సింపు వచ్చిన
 పనిఁ దెలియఁగఁ బలుకు దేవపతికిన్ సుఖమే
 దనుజావళి క్రొంగోల్తల⁴
 పని గలిగెనొ మమ్ము బంచి పనిగొనుటలకున్ ॥ 119
- క. అనవుడు మాతలి వినయం
 బున జననాథా సుఖంబ పురుహూతునకుం
 బని యొండు లేదు నందన
 వనలీలాసక్తుఁడగుచు వాసపుఁ డొప్పెన్⁵ ॥ 120

1. సా.వ.- కిసలయాధరలు సీవిరులు పివ- తా.వ్రా.ప్ర.

2. ,, కొలువనే తెంచురాజులు వేరవేరన- తా.ప్ర.

3. ప్రా.సవ - కలకూస- తా.వ్రా.ప్ర.

4. ప్రా.సవ - కొంగోలల- తా.ప్ర

5. ప్రా.సవ.-డల్ఫెన్, డంప్పెన్- తా.వ్రా.ప్ర.

గీ. నిన్ను దోడ్కొని రమ్మన¹ నెమ్మి నాడు
రాక విచ్చేయు మనవుడు రాజు నొప్పి²
చనగ సమకట్టి మంత్రుల సమ్మతమున³
మాతల్లియుఁ దాను దివ్యవిమాన మెక్కి ॥ 121

వ. ఉత్తరాభిముఖుండై వియత్తలంబునం బోవుచు నెడనెడం గడచు
నదీనదంబులు జనపదంబులు గిరికొననంబులు నవలోకించి తత్ సృష్టి
విశేషంబులు మాతలి నడుగుచు వచ్చివచ్చి యమరావతీపురంబు చేరం
జనుదెంచి తదుపకంఠంబున— 122

శా. అంగంబుల్ పులకింపఁ గన్గొనియె వత్సాధీశుఁ డంత న్నభో⁴
గంగన్ మంగళనాదమేదురతరంగం గేళిలోల్లాభమా
తంగన్ మంధరగంధవాహవిచలత్వద్మౌల్లసచ్చారుసా
రంగన్ మంజుల భూరివంజుల⁵ వనీరమ్యాంతరంగం దగన్ ॥ 123

ఉ. బంధురలీలఁ గర్ణపుటపర్వముగాఁగ మదాంధభూరి పు
ష్పంధయగానముల్ వినుచు సమ్మతితోఁ జనుదెంచి భూమిభృ
త్సింధురు సేద దేర్చె⁶ నెడసేయక నిర్వ్వరసింధుజాత సౌ
గంధిక కంజపుంజవనగంధలసత్తనుగంధ వాహముల్⁷ ॥ 124

సీ. వెన్నెల పూదాల్చు వేలుపునొందల
మల్లెపూదండ యే మంజులాంగి⁷
బొడ్డున ముదివేల్పు బుట్టించుహరిపాద
కమలంబుపట్టి యే కలువకంటి
మహివధూమణికటీమణిసూత్రమగు వార్తి
పట్టంపురాణి యే పద్మగంధి
కపిలుచేఁ గ్రాగిన నృపకోటి మీదికిఁ
బోవునిశ్చేటి యే పూవుబోణి

1. ప్రా.సవ. రయన—తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ. నొప్పి—తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ. సయతమున—తా.ప్రా.ప్ర.
4. ,, భూవిదరన్జాల—తా.ప్రా.ప్ర.
5. ప్రా.సవ. స్పింధురసిందేర్చు—తా.ప్రా.ప్ర
6. ప్రా.సవ. గంధణతుముల్ ”
7. ప్రా.సవ. మాటినంగ—తా.ప్రా.ప్ర. మానితాంగి—సా.వ.

- లే. ముజ్జగంబులు పాపసంబులుగఁ జేయు
దేహ మెత్తిన తల్లి యే దివ్యమూర్తి
యట్టి గంగకు సాష్టాంగి మాచరించె
గేలు ఫాలంబుఁ జేర్చి భూపాలవరుఁడు || 125
- చ. కడలికి రాణివాస మనఁ గైటభవైరికిఁ గూర్చి పట్టినా
మృడునకుఁ బూవుదండయన మేటి నుతుల్ గని ముజ్జగంబు లి
తైలదపక శుద్ధిసేయఁ దనువెత్తిన తల్లివి నిస్తరింతు రే
ర్పడ¹ బవవార్ది నార్యులు నభిప్రసదాపగ నీవు దేవగన్² || 126
- వ. అని కొనియాడుచు. 127
- సీ. ఎసకంపుఁ బసిడి చిట్టిసుకతిప్పలమీఁదఁ
గవగూడియాడు జక్కువపలును
గమ్మని పైఁడికెందమ్మిమాడుపుటిండ్లఁ
గ్రీడించు నెలదోటి చేడియలును
దఱచైన నిద్దంపుఁ దరగయూయెలలను
దూఁగు జెగ్గురురాచతొయ్యలును
బంగారుటెలదూండ్లఁ బట్టి చంచులఁ ద్రుంచి
మెనఁగు చక్కని హంసమిధునములును
- తే. దరుల సురపాదపముల చెంతల నెమిళ్లు
పెట్టు కొకరిక గుట్టుల³ తట్టియలును
గాంచి సంతోష రసవార్ది గడలుకొనఁగ
నుత్తరాపగ దాఁటి నృపోత్తముండు || 128
- సీ. తలపురామానికంబులఁ గట్టు సోరణ
గండ్లఁ జెన్నగు మాడుటిండ్లతోడఁ
బండి నేలకు వ్రేల⁴ బడువేల్పు వ్రూకులఁ
దనరు పెందోటల తఱచుతోడ

1. సా.ప. నీతశృంకతేర్పడ—తా.వ్రా.ప్ర

2. సా.ప. న భస్రతదాపగ నీవు దంపగన్—తా.వ్రా.ప్ర.

3. ప్రా.సవ. కుట్టుల—తా.వ్రా.ప్ర

4. సా.ప. కల్పుతూకుల—వ్రా.ప్ర

నెదురుగాఁ బిరికొని¹ పొదుగులు వ్రేల నొ
 ప్పెసంగ నిల్చిన పొడివనులతోడ
 రసరసాయన సిద్ధ రససుధారనముల
 లలినొప్పు తమ్మికొలఁకులతోడ

తే. పయసువేలుపుంగొమ్మలపైఁ దలంపు
 మరలిరామిని నిండ్ల² గాఁపురములకును
 జాతీ పర్తించు నప్పరః స్త్రీలతోడ
 వలులు సమరావతీపురవరము డాసి ||

129

సీ. ప్రోలెల్ల³ మందార భూరుహంబులయన్పు
 నెలదోటల విశేష మెన్న నేల
 ఓల్ప⁴ కృత్యములెల్ల చింతామణులెయన్పు
 సుచ్చుటిండుల యొప్పు⁵ మెచ్చ నేల
 పీడెల్ల నచ్చరవెలచేడియలె యన్పు
 నలరూఁ బోండులచెల్వ మడుగ నేల
 ధేనులెల్లను గాఁపేనుపులే యన్పు
 పాడి సౌభాగ్యంబు వేడవేల

తే. రాజు దేవేంద్రుఁ డన నేల తేజ మదుగఁ
 జెంతఁ బ్రవహించునది సిద్ధసింధు పనినఁ
 బాననతి వేఱ కొనియాడఁబోవ నేల
 సురపురికి సిడె తక్కిన పురవరములు ||

130

సీ. ఈపురిచేడెల యిటుగొంగిళులు గోరి
 కాదె పోరుల నిల్పు ఘనులపూన్కి
 యూపురికాపురం బెద నానవడి కాదె
 పాయక జన్మముల్ సేయుపనులు

- 1 పాప. నెదురుగాంచిరికొని-తా వ్రాస.
- 2 సావ. మగుడిరామి నిండ్లలో-తా వ్రాస.
- 3 సావ. పోయెల్ల, పొలయెల్ల-తా వ్రాస.
- 4 ప్రాసవ. శిథిలకృత్యము-తా వ్రాస.
- 5 ప్రాసవ. మచ్చుటిండ్ల యొప్పు-తా వ్రాస.

నీపురివసతి¹ యూహించికాదె సమస్త
 ధర్మశాస్త్రములకుఁ దనరె శంక⁽¹⁾ ⁽²⁾
 యీపురి కేపురు లీడురామినిఁ గాదె
 యిది పూర్వదిశ యంచు నెన్నఁ బడుటః

తే. యితరపురముల వర్ణించునెడలఁ గవుల
 కిష్టరమకాదె యుపమయ్యె యొప్పుచూపు
 సకల ధర్మార్థ కామమోక్షముల కెల్ల
 పుట్టినిల్ల తలంప నీపురమకాదె॥ 131

మ. అని డెందంబున కద్భుతంబును బ్రమోదావేశముం జేయ నూ
 తనవస్త్ర ప్రకరంబు గాంచుచును నుద్యచ్ఛాటువాక్యంబులన్
 వినుతుల్ సేయుచు వచ్చి భాసురసురోర్వీజాతజాతప్రసూ
 న వనీనాయతో వాసనాయుత్సాహం దన్నందనాగారమున్॥ 132

వ. చేరి తద్ద్వారప్రదేశంబున విమానావతరణంబు గావించి మాతలియుం
 దాను నభ్యంతరంబు ప్రవేశించి నడచునప్పుడు— 133

సీ. తలిరులోత్తిన కల్పతరువుల పొరువులఁ
 గొసరి కూయిడు మత్తకోకిలములు
 ననిచిన హరిచందనంబుల చేరువఁ
 గెరలి పల్కెడు రాజకీరములును
 బూచిన మందార భూరుహంబుల పొంత
 దొమ్ములాడెడు గండుతుమ్మెదలును
 జూడుకో విరిసిన సంతానముల చెంత
 దుమ్ము రేపెడి నాలితెమ్మెరలును

1. ప్రాసవ—ఈవు పరసతి—తా వ్రాస
 (1) ధర్మశాస్త్రములుద్భవము నొందె—సా.వ.
 (2) ధర్మశాస్త్రములు దడవికొంటు— సా వ
2. ప్రాసవ, యాడు యున్నబడుట—తా వ్రా.ప్ర యాడుయని యొన్నబడుట.
3. ప్రాసవ, ననలినాయత—తా వ్రా.ప్ర
4. యుతమగుందన్నంద నాగారమున్—తా. వ్రా.ప్ర.

తే. దనియ బరువైన పారిజాతముల నీడఁ
బొదలియాడెడు నెడ కేకిపోతకంబు¹
నంతకంతకు నగ్గలం బగుచు వచ్చు
వేడ్కె దేలించె నమ్మహీవిభు మనంబు॥ 134

చ. అలితతి నీలముల్ ముదురుటాకులు పచ్చలు లేఁజిగుళ్లు కెం
పులు దళరాజి న్నజచయముల్ కలికావళు లాణిముత్తియం
బులుగఁ బొసంగు చంగజాని బొక్కసమో యన² నాత్మతోన నిం
పులు పొదలించె రాజానకుఁ బూచి బెడంగగు పొన్న లున్నతిన్ ॥ 135

చ. ఇలధులనీరు ద్రాపునెడ సారెకు నీరునఁగూడి వచ్చు కెం
పులు నునుగెంపు బిందెయలఁబోసి దృఢంబుగఁ బక్వదాడిమీ
ఫలముల పేర నిల్చి బహుభంగులఁ గావలులున్న వారిదం⁴
బులో యనఁ జూడ్కి కింపొసఁగఁ బొల్పుగు దోహదధూపధూపముల్ ॥ 136

ఉ. గుత్తపుఁ జన్నదోయి పుపుగుత్తులు చేతులు పల్లవంబు లు
ద్యత్తర వాసనల్⁵ విరులతాపులు మోపులు తేనియల్ కురుల్
మత్తమధువ్రతంబులయి మానుగ రాజిలు తీవ లోలి భూ⁶
పోత్తమునాత్మ కింపొసఁగె నొక్కట నవ్వనలక్ష్యుల⁷యనన్ ॥ 137

ఉ. పూవులతేనియన్ మధుపపోతములన్ జిగురాకుమేతలం
గోప పికప్రజంబులను గ్రొత్తఫలంబులఁ గల్గిచిల్కలం
జేవదలర్ప మన్నుచును జేరికలం దని గాలి నిల్పుచున్
భావజుసిడలై పొదలు ప్రాయపుమాపు లొనర్చె వింపులన్ ॥⁷ 138

- 1 ప్రా సవ యడకెక్కి పొదకంబు—తా వ్రా ప్ర
- 2 సా.వ. లాడిముత్తియంబులుగ హసంగు చంగజాని బొక్కస మెల్లన—తా వ్రా ప్ర.
3. ప్రా సవ వచకిం పులుకున కెంపు బింటియల— తా.వ్రా.ప్ర
4. ప్రా సవ గావళులన్న వాలిదం—తా వ్రా.ప్ర
5. ప్రా.సవ. ద్యత్తరు వాసకముల్—తా వ్రా.ప్ర.
6. ప్రా సవ. లోలి భూ—తా వ్రా.ప్ర.
7. ప్రా సవ—పూవుల తేనియల్ మధుప పోతములన్ పికురాకు మేతలన్ గోపపిక ప్రజంబులును గ్రొత్త ఫలంబులు గల్గి నిల్కలన్ జేవదలేక మన్నుచును చేవి కలన్ దనుగాని నిల్పుచున్ భావజుని డండైం పొదలు ప్రాయపు మాపులొనర్చె వింపులన్— తా వ్రా.ప్ర.

- ఉ. సారెకుసారె కామ్ర తరుశాఖలఁ బ్రాకి తనర్పు మాధవీ
వీరుధు లర్థిఁ జేరువుల వెల్వడు భూవరు మీదఁ గ్రొవ్విరుల్
బోరన రాల్పు టొప్పె నళిపోత గరుత్మనిచాలనంబులం
గోరి వనాంతలక్ష్మి యొసగుం గునుమాంజలి చంద మండమై ॥ 139
- గీ. ఈడ పండుల¹ సామగ్రి యీడఁదక్కు
నొండు వనముల లేవు సుండో యటన్న
యట్లు పికరాజి పెంగూఁక తాడుచుండఁ
బొల్చునీడలఁ జూచు నాభూవిబుండు ॥ 140
- గీ. అక్కఱకుఁ బూవు లొదవని యపుడు చెలూల
చేతఁ దన్నింప మరుని దాసియును బోలె²
గరము రాజిల్లుచుండు నీతరు వటంచు
నగుచుఁ గంకేలిఁ జూచె భూనాయకుండు ॥ 141
- సీ. ఆరణ్యంఁడిన క్రొత్తయల్లనారెడు పండ్లు
కుంతలంబుల యొప్పు సంతరింపఁ
గమియణంఁడిన పెద్ద గజనిమ్మపండులు
పాలిండ్ల చెలువంబు వ్రన్తిరింప
ముదురఁ బండిన మంచిమాతలుంగప్పుఁ బండు
లంగంబు కాంతి చె న్నవధరింపఁ
దనియణంఁడిన తీయద్రాక్షా ఫలంబులు
కలికివాతెఱ సోయగంబునాంగఁ
తే. బలుచఁ బాఱిన లతవికా పల్లవములు
గండపాళుల విభవంబు గమ్మిరింప³
బొలుచు వనలక్ష్మి యవయవంబులునుబోవి
వనవిశేషంబు వీక్షించె మనుజువిభుఁడు ॥ 142

1. సా.ప.—ఈడపండ్లు—తా.వ్రా.ప్ర.

2. ప్రా.సవ.—పురుడుని దానియునుబోలె— తా.వ్రా.ప్ర

3. ప్రా.సవ—గమ్మిరింప— తా.వ్రా.ప్ర.

ప. ఇ ట్లసస్యపననిర్విశేషంబులగు సవ్యనవిశేషంబు లన్నియు విలోకించుచు
వచ్చి వచ్చి ముందట— 143

సహస్రానీకుఁడు సుధర్మసభయందుఁ బ్రవేశించుట

చ. హరిమణిసాలభంజికల హరి నిధూసల కుట్టెనుంబులన్
మరకతభిత్తిభాగముల మాసిత వజ్రమయ్యై కవేదులన్
సరసిజరాగజాలములఁ జారుతరంబయి యంబరంబుతో
వొరసి సుధర్మయన్సభ సమున్నత సన్నతశృంగభాతిగన్॥ 144

ప. కనుంగొని— 145

క. చేరఁజని తత్సమీప
ద్వారంబున నిల్చి యింద్రువచనమునఁ బ్రతీ
హారుఁడు దను దోడ్కొని పో
నారాజురుండు తత్సభాంతరభూమిన్॥ 146

సీ. నాభాగమాంధాత్మసలదుంధుమారాది
- | సృవకోటి యొక్కచో నిలిచికొలువ
నతిరాత్రివాజుపేయాది మహాకృతు
పారగు లొక్కచో బలసికొలువఁ
నారద కౌండిన్యనాగదంతశుకాది
మునిముఖ్యు లొక్కచో మొనసికొలువఁ
జి తలేఖాఘటాచీమేనకాద్యుష్య
రోంగన లొక్కచో హత్తి కొలువ

ఆ.వె. సప్తమాతృకలును సప్తదిక్పాలురు
సప్తమునిగణంబు సాధ్యసిద్ధ
యత్కరాక్షసోరగామరప్రవరులు¹
నలిరి రంత నింద్రు² నలమికొలువ॥ 147

ప. మఱియును— 148

1. ప్రా.సవ— సోరగాదురద్రవరులు— తా.ప్రా.ప్ర.

2. ప్రా.సవ— నలుసొత— సంక్ర— ”

సీ. సుంద్రమధ్యమతారసూస సంద్రశుకుల గం
 ధర్వకామియలు గీరములు వాడ
 రత్నకంకణరూణారావంబు లులియుంగ
 సురవిలాసినులు వీచోపు లిడంగ
 మేనకాద్యప్పరోప్పగనేత్ర లాయాయి
 యుడిగంపుర బనురగు నోలి నడువ
 నఖిలపురాణేతిహాస గోష్ఠీవిన్
 డంబుల సునిజసుర్ దనరియుండ

ఆ. వె. నున్నతాననమున నున్న వాపి సురేంద్రుఁ
 గాంచి యాత్మ వేడ్క గడలుకొనంగ
 యవనిజాని మ్రొక్కి యన్నరందరు నాజ్ఞ
 నచిత వీత మెక్కియుండు నంత || 149

వ శతపథుండును నతని కభిముఖుండై కుశలం బడిగి కాలోచితంబులగు
 కథాకలాపంబులు నటపుచుండునంత మధ్యాహ్నంబగుటయు నమ్మహి
 కాంతున కవ్వనాంతరంబున నొక్క మణి సౌధంబు విడిదల యుడి
 మజ్జన భోజనంబు (లు)¹ నడపునట్లుగా మాతలిని నియోగించి
 తానును గొలుపు విడిసియభ్యంతరంబునకుం జని నముచిత వర్తనం
 బుల నద్వివనంబు గడపి నుఱునాండు మొదలుకొని— 150

క. ప్రీతాంతరంగుడై పురు
 హూతుం డచ్చరులుఁ దాసు నుద్యా
 జాత సురపాదపములకు
 జాతర గావించికేళిసలుపుచు² నుండన్ || 151

వ. వత్సాధీశ్వరండును నమ్మహోత్సవంబు గనుంగొనుచు డెందరిబునఁ బర
 మానందంబు గందళింప నుండునంత నొక్కనాఁ డన్నరందరుం డొక్క
 యెడ మఖాసీనుండై నముచిత నల్లాపంబులు జరుపుచు నంత³ నమ్మహి
 విభునకు భావిశుభం బెఱింగించువాడై వ్రనంగవశంబున నతనితో
 నిట్లనియె || 152

1 ప్రా పుర 2 సా వ - గావించె గేళిసలుపుచు— తా. వ్రా. వ్ర.

3 ప్రా. నవ— జరుపుచుండి రంత— తా. వ్రా. వ్ర.

పురందరుండు వత్సాధీశునకు భావికుభం తెఱింగించుట

మ. షీతినాథోత్తమ చెప్పెదన్ వినము సాకేతప్రభుండైన యా
కృతవర్ముం డను రాజపుత్రి నిలసద్రేభాకలాపన్ మృగా
వతియన్ కన్యక జెప్పనొప్పు దరుణీవర్వాలలామంబుతో¹
బ్రతిసేయన్ మఱిలేరు ముజ్జగములన్ రాజీవప్రత్యక్షణల్ || 153

ఉ. మోహరసాబ్దికిం దరంగ మోహన బాణుని యాబికేలి స
న్నాహము యౌవనోద్గమ ధనంబునకున్ నిధి లోకతోచనో
త్సాహ నవాంకురంబునకు శంబర పూరము బంధురాగ నం
దోహ మహానుహంబునకు దోహల మయ్యెలనాగ చూడంగన్. 154

క. భూమి నలంబున యను సుర
భామిని యుదయించి మనుజ భామినియగుచున్
భూమీశతీలక నీకా
కామిని యిటు మీద భార్య గాంగలదు సుమీ || 155

వ. ఆవృత్తాంతం బాకర్ణింపుము. 156

సీ. ఒక్కనాఁ డక్కరభోరువు పరమేష్ఠి
యోలగంబున కేగియున్న తఱిని
వాయువశంబున వనితాలలాపకు
నూరుమూలము దాక చీర తొలగ
నచ్చట నున్నవా రండులు వదనముల్
వాంచి నిల్చిరి ప్రత్యవాయభీతి
వారిలో నొక్కఁడు వసువు విధూముఁ డన్
వాఁ డింతిఁ జెఱవెట్టు వాంఛఁ జూచె

1. ప్రా.నవ— దరుణీ వర్వాలలామంబుతో— తా. వ్రాస్ర
— దరుణిన్ వామాలలామంబుతో— సా.వ.

తే.గీ. జేర దోలఁగుట యెఱుంగమిఁ జేసి యుత్తివ¹
 వాంఛఁ జూచుటఁ జేసి యువ్వసుని పుర్త్య
 యోనె జనియింపుఁ డనుచుఁ బయోజగిర్పఁ
 డెరుపురకుఁ గోపమున శాప మిచ్చుటయును । 157

క. బిసరుసాభవువాఙ్మ నలం
 బుస యిట్లు దయించె నసుపు భూపర నీవై
 సుధ జనియించి తనవుడు
 సుధేశుఁడు కౌతుకార్ల నము నడ రెంగున్ ॥ 158

ఉ. అ లలితాంగిఁ జూచుటకునై యురి యాడెడునెన్నునంబుతో
 వాలుమగండు కంఠుఁ డనివారణ సిల్గులఁ బెట్టి యుచ్చటం
 గాలుకొనంగ నీమికి ఎగం దురపిల్లఁడు నింగ్రుఁ డంప భూ
 పాలుఁడు ధృతికిన్ విరహభారమునం జనుచుండ ముందఱన్ ॥ 159

తిలోత్తమ సహస్రానీకుని శపించుట

నీ. కబరిపైఁ జెరివిస కమ్మని చెంగల్వ
 విరులతావికిఁ దేంట్లు వెనుకొనంగఁ
 దారహారంబుతోఁ జారిజాతపుడండఁ
 కుదురుఁబాలిండ్లపై గొండ్లియాడఁ
 బదపల్లవంబులపై జాఱగట్టిన
 చీనాంబరము వింట చెలుపు చూప
 నిర్జరాధిపుఁ డిడ్డ నెలవంక యొత్తులు
 చెక్కుటద్దములకు సిరిఘటెంప

తే.గీ. గతులు రాయంచమురిపంపు గతులఁ దెగడ
 నెదురు చనుదెంచుచున్న రాకేందువదన
 నాకపురిమెట్టు చెంతఁ జిన్నారిచేడె
 నల్లఁ జూచె దిలోత్తమ నప్పరసను¹ ॥ 160

1. ప్రా.సవ— తిమ— తా.వ్రా.ప్ర— యీమె— సా.వ.

2. సా.వ.— దిలోత్తమా ప్పరసను.— తా.వ్రా.ప్ర.

క. చూచియుం జూడని¹ విధమున
సాచిగురుంబోడి మాటలాడింపక హృ
దోచరమై తరి వీక్షిల్పెడు
రావకుమారిటఁ గనం బరాకుండ² జనమున్ 161

చ. దవిన కోపమున్ నిలుప గోచ శాసము నెచ్చె నొరి ని
హృదయములోన నుద్బయిది యెవ్వరా యుచ్చరింపకుంబోడిలో
బదియును నాల్గేండ్లు జెంబాయునుగ కని యాపుగాఁచి హా
మది నభిరామరాసుల కమోహ్యత కోపము నేయకుందునే ॥ 162

క. కోపంబున నిట్లానతి
శాసం బిచ్చుటయు నాల్మ పరకుగొనక పం
దీసిత చింతాపశుండై
భూసాలకనుతుండ నేగె బురవరముగనున్ ॥ 163

వ. నచ్చి తిన్ననువచ్చిన మాతలి సుచిత్రవారంబున వీడ్కోలిసి యనంత
రంబ యుభయంతరంబునకుం జని యేకాంత బిందుమణిసౌధం కెక్కి
చింతాభరంబున— 164

కోలుకొనంగలేసి భృతిగూరినయుల్లము దల్లదీంప నే
నేల విరాళిగొంటి నిబుధేవురుసూటలు నుల్మ యున్నుహీ
పాలతనూజ చేరునుపాయము నాకిది యెచ్చి యొక్కొ యా
జాలి యదంచె పుణ్యముం జూడఁ జనంగ దయాకుండెప్పడో ॥ 165

మ. అని చిత్తంబున సంతకంతకుం గడున్ హత్తింపు చింతాభరం
బున మేనన్ విరహజ్వరానలిఖిల్ పుంఖించె బూవింటిజో
దనుకుంపాగుణ శూన్యండై తొడరి చేయం జాలకృత్యంబులన్
జననాథుం డడుగూది యొక్కెడ³ సజ్జేచ్చన్ నిర్వరా కెంతయున్ ॥ 166

1. ప్రా.నవ— చూచింజూడని— తా.ప్ర సా.వ
2. ప్రా.నవ— కుమారితగనూ పరాకున— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ— జననాథుండు గూటి యొక్కడ— తా.ప్రా.ప్ర.
జననాథుండు కంఠి యొక్కడ— ప్ర.మ. భూ, 462

క. వెనుక 'బడియున్న' పరిచర
జనవర్గము కన్నమొఱుగి నదనారామం¹
బునఁ కేగి యచట పొక్కఁడు
నునసిజదోదూయమన మానసుఁ డగుచున్ || 167

సీ. కోయిల తెలుఁగిచ్చు ప్రాయంపులెలనూవి
మోఁకలచ్చను మోము ముడిచికునుచుఁ
గోడమతేఱుల గముల్ గూడి వినోదించు
పసిండి బొన్నన్నచు² గురికొనుచుఁ
దెంకిపట్లవకయ³ తెమ్మెరల్ నిహరించు
తీవెయిం డ్లనినను దిట్టుకొనుచు
లేచి కీరసమితి లీలఁ బ్రవర్తించు
ననలు లన్నచు జాలఁ గినిసికొనుచు⁴

అ.వె. జాలిబొంది మిగుల దోలాయమానుఁడై
క్రమ్ముకొన్న విరహ ముమ్మలించి⁵
నున్నచోట నుండ నుల్లంబు గొలుపక
వచ్చి వచ్చి రాజవల్లభుఁడు || 168

మ. కలయం బూచిన మాధవీనవలతాగారంబులో నైందవో
నల లీలామణి వేదికాంతరమునన్ భ్రామ్యన్మిళిందాంగనా
వలిగానంబున కోడుచుం బయి వయిన్⁶ వర్తించు పూఁదేనె సో
నలకున్ లోఁగుచుఁ బవ్వడించె మదనోన్మాదంబు రెట్టింపఁగన్ || 169

1. సా.ప — వెనున్ బడియుచున్ నుంచు — తా.వా.ప్ర

2. ప్రా.సప — సరి నారామం — తా.వా.ప్ర

3. ప్రా.సప — పసిడిపొన్నన్నను — తా.వా.ప్ర.

4. సా.ప — తెంకి పట్లవకయ — తా.వా.ప్ర

5. సా.ప — నిలిన్ని కొనుచు — తా.వా.ప్ర.

6. ప్రా.సప — ముమ్మరించె — తా.వా.ప్ర.

7. ప్రా.సప — మనితులు లీననోడుచు పైపైయిన్ — తా.వా.ప్ర.

వ. తలసోఁతలకుం జొప్పి అనమింబును---

170

సీ. నెమ్మది నుండంగ నిర్జరాధిపుండు సూ
తలచేత న న్నేల పిలువఁ బంపె
బంపి యేటికిఁ జెప్పె బలభేది నాత్డ
సాకేతపతిపుత్రి జననన్పత్తిఁ
జెప్పిన నే నేల చెసయిగ్గినింటి
అరణ్యుద్ధి¹ నాకరాంస్వపరిత²
విన్న నేమిటి కుండె విద్రుమాధరరూపు
యల నాయూత్మ నిర్మించెన్లు³

ఆ.వె. యదియ⁴ సొందుగాఁగ నససూక్ష్మం డెత్తున్
సాయకములపాలు సేయందొడంగె
నేమిసేయువాడ నీ తనూరాంబు
మెట్లు మాన్పువాడ నొక్కొ ॥

171

సీ. ఆరాజముఖముఖాంభోరుహం బెన్నండు
కనుబండుపుగఁ జూడఁ గలుగునొక్కొ
యాయంతి బిగిచన్నదోయి కౌగిటికిని
గూర్చ నా కెన్నండు గూడునొక్కొ
యాశేను నునుమోవి యప్పయంబు తనివారఁ
గ్రోం నెన్నండు చేకూరునొక్కొ
యాకొమ్మ నుధురోక్తు లాలించి యెన్నండు
వీనుల నిన సంభవించునొక్కొ

1. సా.వ- తత్సరణుట్టు- తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.నవ- జరియ- తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ- విరించినట్లు- తా.వ్రా.ప్ర
4. ప్రా.నవ- అవియ- తా.వ్రా.ప్ర

ఆ.వె. యాలతాంగితోడ నమవాసరంబును
 గూడిచూడి వేడ్క¹ గొనలు సాగె
 గడవ నెఱుంగ² రాని కడ లోత్తు రతివార్ది
 నెలమి నోలలాడు పెన్ను డొక్కొ ॥ 172

శా. ప్రాచింబంబుల చెక్కెడల్పు³ కుటోపాయంబునం జొక్కపుం
 బాలిం చ్చెల్లన గేల నంటునెడలం బ్రాపించురోమాంచముల్
 బాలారట్టుము భావరత్నసుమితం బై పై నెఱింగింపంగో⁴
 నాలీలాపతి గోగిటన్ మెలపుమై హత్తించు టిం కెన్నడో ॥ 173

ఉ. ఆద్దమురోన మాటిసి నిజాధరపాళిక మీటి నెయ్యపుం
 దిద్దులు చూచుచున్న తఱి నే జిటునవ్వున జేరవచ్చినన్
 ముద్దియ సిగ్గునం జిగురుమోపికే గే రెడ నూటుసేయుచుం
 దద్దయుం గన్ను గోసల నదల్పంగ పెన్నడు చూడగల్గనో ॥ 174

ఉ. చేతి విలాసవద్దమున జేడియ వ్రేసిన గంటిలోన గం
 జాతపాగ మొల్కె నని సారెకు మాయలుసేసి చేరి య
 వ్వాతి నిజాననానింమునన్ నయనాంబుజ మూడ నవ్వుచున్
 వాతెఱ ముద్దు వెల్టుకొను వైభవ మెన్నడు నాకుం గల్గనో ॥ 175

ఉ. హారము లెవ్వరైన వెలయాడగ బిల్చిరో నిన్ను నీదు వా
 లారునఖంబు చూచి వెఱ వయ్యెడు నిప్పటినుండి చాలు నీ⁵
 బేరము లట్లయ్యుండు మని బింకపు జన్ను లలంతి నవ్వుతో
 జీరచెఱంగునం బొదుపు చేడియ నెన్నడు చూచువాడనో ॥ 176

1 ప్రా.నవ- గూడిచూడిరెడ్డ- తా.వ్రా.ప్ర
 గూడి కూర్మియెడ్డ- ప్ర.మ.భూ-463

2 ప్రా.నవ- కడవఱంగ- తా.వ్రా.ప్ర ,,

3 ప్రా.నవ- చెక్కెడల్పు- తా.వ్రా.ప్ర ప్ర.మ.భూ 464

4 "బై పై నిరూపింపంగ- ప్ర.మ.భూ. ,,

5 ప్రా.నవ- లెవ్వరైన వెలయాడగబిల్చిరె- తా.వ్రా.ప్ర.

6 ప్రా.నవ- నవ్వుడు నుండిచాలు- తా.వ్రా.ప్ర.

ఉ. నిక్కము నిద్రవోయె నని వేఁ గనుమోడ్చినఁ జేరి మక్కువం
జెక్కిలి ముద్దువెట్టికొని చేడియ నాపులకించు చందముం
గ్రక్కనఁ జూచి సిగ్గునడి కప్పుల టెప్పల వ్రేలవైవ వే
సక్కులినప్పుతా¹ సరసిజాననఁ గౌఁగిటఁ జేర్చుటెన్నఁదో ॥ 177

మ. అని కోర్కుల్ బహురీతులన్ మనములో కంతంత కెక్కించుచున్
వనితారత్నము మ్రోల లీల మెఱయన్ పర్చించుచున్నైనఁ బై
కొని పట్టుంజని మిథ్యయైన వగలం గుందున్ భయంబందు న
జ్జననాథుం డురియూడు² డెందమున వృజ్జాతోదితోన్మాదుండై ॥ 178

సీ. కనుమూసి కల నిజిఁ గనుగొన్నయ్యున్నైన
జేరి సంబాషింపఁ జిత్తగించు
మేల్కొంచి సత్మ్రోల మెలగినయ్యున్నైన
గడగి సారెకు బయల్ గొగిలించు
జెలువ మిన్నక దన్ను జీరినయ్యున్నైన
విను నప్రమత్తుండై వీను లొగ్గి
కొమ్మ కౌఁగిట దన్ను గూర్చినయ్యున్నైన
బరవశంబున మానుపడుచు నుండు

ఆ.వె. లలన దన్ను గేలి కెలించినయ్యున్నైన
జాల నెమ్మనమున సంతసించు
మనుజువల్లభుండు మగువపై పలవంత
నంతరంగతాప మగ లింప ॥ 179

సీ. నెలఁత చిత్తంబులోనికే జేరఁదిగువఁ జే³
తులు సాచిసట్లు చింతలు విగుడ్చు
వెడ నిందుముఖి టెప్పవిధము (మెచ్చుట)⁴ బోలె
బ్రదుదబాష్పములు నేతముల నించు

1. ప్రా.సవ- సక్కుడి నప్పుతో- తా.ప్రా.ప్ర
2. సా.వ - సీజననాథుం- తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ.- చెరఁ విగుర- తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా. పూర.

వెక్కునంబగు వెచ్చవేచుబాకం (బుర) 1

బూనగ నోపమి బోలె సూర్యు

మదినిండి తొలకు కోమలిమీది ప్రేమ న

య్యల కొర్తుగతి జారుకొన జెమర్పు

తే.గీ. మనసు గుటిసేసి మరుల డేయు మార్గంబు
లచట వర్తించు సతి దాకు ననెడు భీతి
మాటిమాటికి మాచిదునూడ్కి గెలు
డెంచుమున జేర్పు నారాచుంచునుండు ||

180

మ. తను నిద్రాఘనక్తుగా వెటిగినం దన్వంగి భూపాలనం
దన కోసాతియమున న్నిజమనోధామంబులో నిల్వ కే
గునో యెందేసయు నవ్వబీతిబలె గూర్కుం గంటకిం జేరసి
క నృపాలుండు చలించు నాత్మ సుమన కాండప్రకాండాహతిన్ || 181

వ. ఇష్టిధంబున మల్లంబున నతిశయిల్లు నాయల్ల కొంబుధిం బడి తల్లడిల్లుచు
భూవల్లరుం దుండె నంత నంత. పుర పరిచారికాజనంబు భూకాంతుం
గేళి సౌధంబులోనం గానక యచ్చెరువడి యచ్చెరువ విలాసవనంబులోనికి
నొకరుండు చనిన హలకలశకులిశాంకితంబులగు వదంబుల చొప్పుం
దప్పక వనంబుం గయవెదకుచు వచ్చి మాకందతరుమధ్యంబునం
బ్రకాశించు మాధవీరతా చుండవనున—

182

సీ. సంకల్పభవభాతశరపాతపాతి బోలె

దటతట నదరూఢ డెందమువని

శిత మారమార్గణోద్యుత మకరందంబు

గతి గ్రమ్ము సుర్యోదకంబువాని

1. పా.న- నవ, పూర, వెక్కునంబగు లెమచ్చకందన బాకం- తా.ప్రా.ప్ర.
2. పా.న. మేల్కని పొరుండు- తా.ప్రా.ప్ర, ప్ర.మ.భూ. 472
3. ప్రా.నవ- మాకెదుండు- తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ- సంకల్పభవపాత- తా.ప్రా.ప్ర
5. ప్రా.నవ- దటతట సలరు- తా.ప్రా.ప్ర
6. ప్రా.నవ. సితమార మార్గణ- తా.ప్రా.ప్ర.

బుష్పసాయక రజఃపుంజంబుక్రియ మోముఁ
దమ్మిన్మోప్పెడు పెల్లదనమువానిఁ
బూబోడి నేకాగ్ర బుద్ధి లో నీక్షించు
నోజ కన్నులు మూసియున్నవానిఁ

తే.గీ దొడరి గుటీసేసి మరూ డేయుతూపులకును
దప్పుఁ గ్రుంకెడి విధమునఁ దావవశతఁ
బూపుఁ బాన్పున నిట్టట్టుఁ బొరలువాని
జనవరాగ్రణి గాంచి ననంభమముగ ॥

183

వ. చేర నేతెంచి శుభలక్షణలక్షితుండగు విశ్వక్షమాధ్యక్ష తనుతావ
లక్షణం బుపలక్షించి పక్ష్యలాక్షు లాక్షణంబ యక్కుమారోత్తము
చిత్తిము చిత్తజాపగాయత్రం బగుట చిత్తంబుల నెఱింగి తత్తరంబునం
దత్తనుతాపంబు మరలింతుకునై శిశిరోపచారంబులు సేయం
దలంచి—

184

శిశిరోపచారములు

మ. కచభారంబులఁ గ్రొత్తచెంగలువలం గైసేసి పూబయ్యెదల్
కుచకుంభంబులపై మృణాలతలం గూడం బ్రతిష్ఠించి లే¹
త చిగు శ్లంఠటఁ గావిపుట్టముల మీదం జేర్చి లీలావతీ
ప్రచయం బల్లన వచ్చి రాజసుమనోబాణానలం బార్పగన్ ॥

185

వ. సమకట్టి-

186

సీ. మానితాకృతియని మామహిషాలుపైఁ
గుచ్చితంబులు మాను కునుమబాణ
భాషావిశేషాహివతియని నవమాన
మాను మారాజుపై మత్సరంబు

రామనిస్సేదించెను రాయుల్లం బెట్టుకుం
 గింక నూనియని గోకిలములార
 భూవి వినిర్మలకీర్తి¹ హోలు నిన్నని చంద్ర
 పడువు మూరాజుపై విరసబుడ్డి

అ.వె. భయ్యలార మీకుం డప్పేమిసేసె మా
 దరిణివిరుసి సుంఠ చపలినాంవ²
 ననుచు చయముప్రియము ననలార గ్రంబావు³
 తెత్తు రోలి⁴ సీయింపెత్తి మ్రొక్కి ॥

187

సీ. మొగమోడి నిలువుణ్ణి మొగనెత్తుం జేయక
 కీరంబులార మ్రొక్కిదము మీకు
 దయలాత్తుం దెనువున్ దాంట్లు వేయక యెల
 చేటులాలా మీ కిదే జోహారు
 వల్లదెల్లనక మన్నన సేయుండి⁵ మీకు
 నంబలు లివె కలహంసలారి
 పక్షీకరింపున్ వలువూలు గూయక
 ప్రియభాష లివె మీకుం బికములారి

అ.వె. అయ్యలార మీర లతునురాజ్యముచకు
 నేడుగడయు లోక మెల్ల నెఱుంగ
 మీరు కలిమి గాదె మేనితోబాసియు
 శంబరాంధకుండు సబలుం డగుట ॥

188

వ. అని యనేకవకారంబులం బ్రియములు పలికి యనంతరంబ—
 189

1. ప్రాసవ— భూవినిర్మలకీర్తి— తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రాసవ— దరిణిదాంప— తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రాసవ— ననలారగ్రంభా— తా.వ్రా.ప్ర.
4. ప్రాస— రోలి— తా.వ్రా.ప్ర
5. ప్రాసవ— వల్లదెల్ల తమనన్నసేయుండి— తా.వ్రా.ప్ర

సీ. మంచున జేరిచి¹ మలయజ్జదవ మొక్క
తరళాక్షి మేన నంతట నలందె
దోడ్తొన బూదేనె దోచి² యల్లన ద్రిప్పె³
వెలది యొక్కతె వట్టివేళ్లసురటి
పడిగొన్న పన్నీట దడిపి పుప్పొడి మెత్తె
నడుగుదమ్ముల నొక్కయలరుబోడి
కరపుటంబుల బచ్చకర్పూరము నలంచి
కాంత యొక్క మన కమున నించె

తే.గీ. బేరురంబున నొక చంద్రబింబవదన
కమలినీబినకాండహారములు చేర్చె
గలువక్రొవ్విరి⁴ మొగ్గల కంకణంబు
బాలయొక్కతె దోడిగె భూపాలుకేల ||

190

భారపుణయ్యెదం జిగురుబయ్యెద మాటి మృణాలవల్లరీ
హారములం ఘటించి ధవళాయతలోచన యొర్తు రాజ బృం
దారకభర్త పాదనలినంబున మెల్లనె యొత్తిపట్టె వి
స్ఫారనప్రవాళముల బాణిపుటంబుల కెత్తు సేయుచున్ ||

191

చ. కువలయనేత్ర యొర్తు నృపకుంజరుముందట నిల్చి భస్మికా
వివరముఖంబునం దనదువేలు గదల్చుచు బట్టె⁵ మోముపై
నవిహతలీల మంచు గురియం బృథులస్తని యొర్తు నూత్న ప
ల్లవముల వీజనంబు పటలంబుగ గేల దెమల్చి త్రిప్పగన్ ||

192

ప. మణియును-

193

1. సా.ప- జేరినిడి- తా.వా.ప్ర
2. ప్రా.పవ- తోరోతనంబూదెనందించి- తా.వా.ప్ర.
3. ప్రా.పవ- త్రిప్పి- తా.వా.ప్ర.
4. సా.ప.- కమల గ్రొల్లిరి- తా.వా.ప్ర.
5. సా.ప.- బట్టి- తా.వా.ప్ర.

సీ. మెత్తంగఁ దోడ్తొన మృగమదాకృతి నొందఁ
 జందనం బెలదూండ్ల జార్చికొనుచుఁ
 జిలుక గొజ్జగనీరు చివ్వునఁ బొగలెత్తు¹
 సెగలకు మొగ మొరసేసికొనుచుఁ
 బూదేనెఁ దోచి లేఁబొట చుంబుచుయ్యన
 సారెసారెకు మేనఁ జమరికొనుచుఁ
 జిటపాట నుడుకుచోఁ జెదరిపైఁ బడు ఘర్మ
 బిందుసంహతికిఁ దప్పించుకొనుచు

తే.గీ. సోకుచో వేడివికి వ్రేళ్లు చులుకులీన
 వ్రదిచికొని² భీతి నాకులు వెదకికొనుచు
 వేనటలువాసి మఱపును వెఱపులేక
 చెలులు శిశిరోపవిధులట్లు³ సేయునపుడు ॥

194

స. చిగురున మొగమింత సేసియు లోదాల్చు
 వనిత హస్తతలంబుపంటి దనుచుఁ
 బుష్పమంజరు లన బొమ్ ముడించియు మానుఁ
 బూబోడి పాలిండ్లఁ బోలు ననుచు
 నలరు లన్నను జివ్వుమని యంత నేతేఱు
 నువిద మై మెలుపున కుపమయనుచుఁ
 గెందమ్ము లనఁ గంటగించియు సైరించుఁ
 దరుణిమోమున కన్నదమ్ములనుచుఁ

ఆ.వె. దీవ లన్నఁ గ్రోధదృష్టిఁ జూచియుఁ దోన
 మనసు తిరుగఁబట్టు మదమరాళ
 యాన మెఱుంగుమేని కనుఁగుఁజాట్టము లన
 విభునకేల యందు ద్వేషనుగును⁴ ॥

195

1. ప్రావచ— జిలుకగొజ్జగనీరు చివ్వునఁ బొగలెత్తు— తా.ప్రా.ప్ర.

2. సా.ప.— విట్టిచికొని

3. ,, శిశిరోప చారముల్

4. ,, విభున కుళయేలయందు ద్వేషియగును— తా.ప్రా.ప్ర.

వ. అంతం గాంతాజనంబు భూకాంతుమేని కావంతయుం దెలివిగాన కంత
రంగంబుల నెంతయు సంతాపం బగ్గలింపం దమసేయు శైత్యకృత్యంబు
భిషితంబునం బ్రహితంబగు పుత్రంబునం బోలె నిరర్థకంబై చనుటకుం
గటకటపడి— 196

సీ. పరికింప నెల లాఱు బాయని పలుగాకి¹
క్రించుగోయిల కేల ప్రియముఁ జెప్ప
మంచినాటలె కాని మరగ దెన్నటికైనఁ
గీరంబునకు నేల క్రిందువడఁగ
గతి దీలువడి యల్లంగడలఁ బ్రవర్తించు²
నీ మరాళంబున కేల వెఱవ
మధుపాయి మెయి మలీమన మళిపోతంబు³
మేటిగ దీని⁴ నేమిటికిఁ జూడఁ

ఆ.వె. బోడి మెడలఁగాను బూతమై తిరుగు నీ
విషమశరని నేల వేడికొనఁగఁ
బాదములను బడుట మీదు మిక్కిలి గాక
యీవిహీనమతుల కేడ కరుణ ॥ 197

చ. తను ననయంబు రా జనుచు దత్తరతం గొని యుంట⁵ మౌళి మం
డనముగ నాచరించు హరు నాఁ డసమాయుధుతోడఁ గూడి నొం
చిన బలితంపు⁶దోసమునఁ జేసియు గాసిలు⁷చున్నవాడు నేఁ
డును గుముదాపు⁸ డేటికిఁ గడుంగడు వేడఁగ నిద్దురాత్మునిన్ ॥ 198

1. ప్రా.నవ— బయిని పలుగాకి— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.నవ— యల్లఁ గడల ప్రివర్తించు— తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ— మళిమళి మనమరిపోతంబు— తా.ప్రా.ప్ర.
4. సా.వ.— మోటిగటివి— తా.ప్రా.ప్ర.
5. ప్రా.నవ— గొనితంట— తా.ప్రా.ప్ర.
గొనికంట— సా.వ. యందలి సవరణము.
6. సా.వ.— పలితంపు— తా.ప్రా.ప్ర.
7. సా.వ.— వాసిలు— తా.ప్రా.ప్ర.

- వ. అని నిందించుచు నిందీవరాక్షు లందఱుం జేయునదిలేక డెందంబులం
గొందలించి బలు సందేహించుచున్న నమయంబున— 199

సహస్రాసికుని కడకు నారదుఁ డేతెంచుట

- సీ. తెరువిచ్చి యంతంత దివి దేవసంఘంబు
మోడ్పుణ్ణేతులు ఫలముల ఘటించఁ
దనుపాండరప్రభాధాశధశ్యంబులు
పరిపూర్ణచంద్రమః ప్రభలఁ జెనక
వీడి నల్గడఁ దూలియాడు¹ పాటలజటా
సటలు, సూతనవికాసంబు చేయ
వేల నంటకమున్న కేలఁ బట్టిన వీణె
హరినామకీర్తనం బాచరింప

- తే.గీ. నటుతఁ బునుకపేరులు³ భుజంగాధిరాజ
హారములు దాల్చు శివునిపెం పలవరింప
వేడ్క నేతెంచె నాకాశవీధి డస్సి
నారదుఁడు తత్త్వవిద్యావిశారదుండు ॥ 200

- శా. గోకర్ణాంక దయాపయోనిధి⁴ మరుద్గోకర్ణధారపురీ
గోకర్ణాభరణాస్త వారరథికా⁵ (?) గోభూజ విశ్రాణనా
లోకామాత్యకుమారశేఖర కృపాలోకావలోకాంచలా
లోకాలోకపరీత విశ్వసదుధాలోకావలోకావనా⁶ ॥ 201

- క. భాసుర కీర్తినటీ హ
ల్లిసక భవనాయమాన లేఖాహి నరా
వాస విలాసమనోభవ
వాసవసమభోగ భోగివచనాభోగా ॥ 202

1. ప్రా.సవ— వీణనలడఁ దూలియాడు— తా.ప్రా.ప్ర.
2. సా.వ.— తటలు : తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.సవ— యంతియు పడిశములు— తా.ప్రా.ప్ర.
4. సా.వ— రియః పయోనిధి— తా.ప్రా.ప్ర.
5. సా.వ— నారరథికా— తా.ప్రా.ప్ర.
6. ప్రా.వవ— లోకాగ లోకావనా— తా.ప్రా.ప్ర.
7. ప్రా.సవ— భోగితనుభోగ— తా.ప్రా.ప్ర. భోగివచనమభోగా— సా.వ.

ప్రస్వీణి. దీనరక్తావరాధీనహృత్పంకజా
 దాన పాండిత్య బృందారకానోకహా
 మానముద్రా కురుక్షాత్రలాధీశ్వరా
 గానవిద్యాకళా గంధవాహత్యజా ॥

203

గద్యము

ఇది శ్రీమద్విద్యదేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార నారనామాత్యపుత్ర
 మూరిజన విధేయ సూరన నామధేయ ప్రణీతంబైన
 యుదయనోదయం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ
 ప్రథమాశ్వాసము.

ఉ ద య నో ద య ము

ద్వితీయాశ్వాసము

- క. శ్రీమహిమాస్పద తిమ్మయ
రామామాత్య ప్రకృష్ట¹రాజ్యాంగభరా
క్రామితనిజభుజవిభవో
ద్దామ శ్రీకేశో బాచదండాధీశా ॥ 1
- చ. అవధరింపుము— 2
- ఉ. అప్పుడు తద్వధూజనము లందఱు నద్భుతముల్ మనంబులం
జిప్పిల నొండొరుం గడవఁ జేరి రణన్మణి³కంకణారవం
బొప్పగ మౌళి నంజలులు యోజనసేయుచుఁ జేసి రర్చనల్
ముప్పరిగొన్న భక్తి మదలోలవిలోచనపంకజంబులన్ ॥ 3
- మ. మునినాథుం డరుదెంచెనన్న వచనంబుల్ తేనెలై వీనులం
జినుకన్ సంభ్రమ మొప్ప లేచి మహిభృత్సంహండు లీలాగతిం
జని తల్పాదనరోజముల్ ప్రమదబాష్పక్షీరస్థారంబుచే
నొనరం డాచుచుఁ జొగిఁ మొక్కె నిటలం బుర్విస్తలిన్ మోవగన్ ॥ 4
- ఉ. అమ్మనివల్ల భుండు కరుణామృతవాఃవరి⁴షేచనంబుచే
నమ్మనుజేంద్రు మేని మదనానలతాపము నుజ్జగింపుచుం
బమ్మివ భక్తి హేమమయ సాత్రికచే నతఁ డిచ్చ నర్హుపా
ద్యముల్ నెమ్మిఁ గైకొని ముదమ్ముగఁ దత్కరదండమూఠగన్ ॥ 5
- చ. నారదుండు¹ వీణో² నిజకరారవిందంబున నవలంబించి యల్ల నల్లనఁ బాదపల్ల
వంబుల సోకున వసుంధరావధూటి కానందం బొనర్చుచు నేతెంచి యన్నర

1. ప్రా.సవ— ప్రతిష్ఠ— తా.ప్రా.ప్ర; ప్రతిష్ఠ—సా.వ
2. ద్దామలోకేశ—సా.వ.సవ. 3. సా.వ. సవ— రవన్మణి— తా.ప్రా.ప్ర.
4. సా.వ. పూర. 5. సా.వ.సవ— వణే— తా.ప్రా.ప్ర.

నామం డుండు నున్నతమణినుయాసనంబునం గూర్చుండె దదనుమతి
నారాజకంఠిరవుండు మహకంఠంబున వాసీనుండయ్యె నప్పడు— 6

మ. గుభూషావళి మ్రోయకుండ నలఱుల్గా జామర తీవచు చొం
డారులిన్ సన్నల శైత్యకృత్యములకున్ యోజింపుచున్ లోచనాం
బురుహంబుల్ సదరస్మితంబులాగ సమ్మోహబ్దు లుప్పొంగి చో
గరుసుల్ మీఱగ నుండి రూరక కడంకల్ దక్కి లీలావతుల్ || 7

క. స్మేరము లగు నిజనేత్ర చ
కోరములు మునీంద్రుడన కుసుదాప్తరూచిం
బారణలుసేయగఁ బృథి
వీ రమణుం డుండె వినయవినతాననుడై || 8

ఉ. ఆ సమయమ్మున న్మునిజనాగ్రణి కోమలదంతకాంతిరే
ఖా సుకుమారకేసరముఖస్ఫురదంబురుహంబు చూడ్కి చు
ల్లాసము చేయ నన్న కుశలంబె కుమారకయస్నగ గౌతుక
శ్రీసముపేతుడై నృపతి సింహుండు చేతులుమోడ్చి యిట్లనున్ || 9

చ. త్రిభువనవంద్య మదృవనదేహళి నీపదపంకజద్వయం
బభిమతలీలఁ దోకొనిన యిప్పుడ ధన్యుడనైతి సర్వమున్
శుభములెగాక యన్యములు చొప్పుడుచే భవదీయ సత్కృపా
విభవవిశేషలబ్ధి పదివేల కనం¹ గుశలంబె నా కింకన్ || 10

క. మునినాథ మీపదాబ్జముఁ
గనుగొనుట న్నన్న ధన్యుఁగఁ జేయుట ద
క్క ననఘ మఱి మీవచ్చిన
పని యన్యం బెద్ది పంచి పనిగొనవలయున్ || 11

చ. అనపుడు లేతనవ్వు వదనాబ్జమున న్మౌలతేర నాతఁ డి
ట్లును జననాథ లేవు మఱి యన్యము లెవ్వయు నాదురాకకుం
బనులు యధేచ్ఛమై భవన పంక్తులలో విహరించు నే నిలన్
విననవిశేష విప్రు డవనిధవ నీ కెఱిగింప వచ్చితిన్ || 12

మ. ధరణీనాథ ప్రసీద్ధ మిమ్మహి నయోద్భాసన్ముఖం బప్పురిం
బరిపాలించుచు నున్ననాఁ డిప్పుడు శుంభత్ప్రోథ బాహుబల
పురణం దాఁ గృతపర్మనా నృపతి యటూపాలు గరాపులు
ట్టి రమానందను రాజ్యలక్ష్మీయను బాటిల్లున్ మనోజ్ఞాకృతిన్ ॥ 13

గీ. దానిపేరు చ్చుగపతి మాననేంద్రు
లాలితాసస్యరేఖావిలాసబద్ధి
నది మనోజాతు నామనయమ్ము వోరెఁ
జాఁకులకు వేక్కి నొదవించుఁ జాఁకుకును ॥ 14

ఉ. ఆయెలదేగఁ బోడి వినయంబుఁ బ్రయంబు నిజాప్తకోటికిం
జేయుచుఁ దల్లిదండ్రుల కశేషసనోభిమతై కసిద్దినా
నాయతనంబులోనఁ దసరాదు శైశవావలన్బింతిం
ద్రోయఁగ నాడునాఁటికిని దూఁకొనె జవ్వన మంగవల్లకన్ ॥ 15

ఇ. భోగనివారనాచి పరిపూర్ణ కళాచుణిసేటి గర్వరే
ఖాగుణజన్మభూమి మదగౌరవసుల్లఖఘారి బంధువృ
ద్రాగరసాద్భివేల రతిరాజమనోహరసిద్ధి యౌవన
శ్రీ గనువల్పై మానిసి కశేషవిలాసవిశేషలద్ది తోన్ ॥ 16

సీ. నీలనీలంబులై నిటలభాగంబు కై
సేసిన కుంతల శ్రేణితోడ
భారభారంబులై బాహుమధ్యంబున
గిరిగొన్న గురుకుచగిరులతోడ
శోణశోణంబులై నుకుమారతాపౌఢిఁ
దనరెడు పాణిపాదములతోడ
నవ్యనవ్యంబులై నాసికాహ్లాదంబుఁ
బాటించు తను సౌరభములతోడ

ఆ.వె. నాతి యొప్పె యౌవనస్ఫూర్తిరోలంబు
వల్లరీలనప్రవాళకునును
సురభిగంధములను జూపట్టుచును¹ వైభ
వమున మీఱు పుష్పవల్లివోరె ॥ 17

సా.వ.నవ— జూపట్టిచును— తా.వ్రా.ప్ర.

ఉ. ఆయలినీలవేణికి మదాలసగామిని కివ్వభంబునం
 బ్రాయము వృద్ధిగైకొనంగ బల్మరుం గన్నొని దండ్రీయాత్మలోఁ
 జేయు విచార మీసమదసిందురయానకు నెవ్వఁడొక్క భూ
 నాయకకోటియం దనుగుణంబగు వల్లభుఁ డంచు వెంతయున్ || 18

అంతట నొకనాఁ డా సీ
 మంతవతీమణి విసోరమణినుయసౌధా
 భ్యంతరమున మృదుశయ్య ని
 రంతరసుఖలీల నిద్ర నందుచు నుండన్ || 19

మ. కలలో నాకలకంఠి నంబుజముఖం గన్యాలలామం బ్రయం
 బలరం డగ్గరి యొక్కదివ్యపురుషుం డావేళ చేనున్న యు
 జ్వలపుంజిత్రపటంబుఁ జూసి నతి యీక్ష్మాపాలు వీక్షింపు మో
 పాలాతీ యీతఁడు నీకు భర్త యనుచుం బోయెం దిరోధానమై || 20

పోవుడు సంతలోపలనె భూవరచందన మేలుకాంచి యు
 బ్ధావభవోపమానుఁడగు పార్థివనందను చిత్రరూపమున్
 భావములోన దార్కొలువ భావభవుం డది సందుగాఁ దనుం
 గేవలనిర్దయుం డగుచుఁ గెందలిరమ్ముల పాలుసేయగన్ || 21

క. కలవలపడుచు మృగావతి
 కల మును గనుంగొన్న రాజకందర్పుని యు
 జ్వలమూర్తి నెమ్మనంబునఁ
 బలుమఱుఁ గనుంగొనుచు రాగపరవశయగుచున్ || 22

ఉ. ఏక్కడి వేధ వచ్చెఁ బరమేశ్వరుం డేమి ఘటించె మాయనే
 నెక్కడ యక్కుమారవరుం డెక్కడ లే దిదియన్న నిక్కువం
 బిక్కుల మర్లుగొల్పి విధి యీక్రియ వాఱడి వంతలం దనుం
 జిక్కులఁ బెట్టి పూవిలుతు చేత¹ నలంప దలంపుసేసెనో || 23

మ. అని బిట్టార్పుచుఁ జోటికత్తియలతో నామాట జెప్పంగ సి
గ్గున వంచించుచు నన్వహంబు మదిఁ గొర్కు ల్పూరిఁబోవంగ వి
ల్పినచో నిల్వఁగరాని వేదనలచేఁ జీకాకునంబొందుచున్
ననజాతాయతనేత్ర యుండె పుదవోన్మాదంబు చెట్టంపఁగన్ ॥ 24

వ. ఆ సమయంబున— 25

పసంతర్దువర్ణనము

మ. విరహిగ్ధానికరంబు భూజన సుఖావేశంబు నానావని
తరువల్లితనునిద్ది షట్పదసముత్సాహంబు నిర్ద్దివిత
స్మరసంజీవనసిద్ధివిద్య పికవాఙ్మానప్రతోద్యావనం
బరుదెంచెన్ మధుమాస మంచితలతాంతామోదితాశాంతమై ॥ 26

సీ. కోకిలకాకలీకోలాహలంబుతోఁ
బొలుపొందె మాకందభూరుహములు
మధుమత్తరోలంబమధురస్వనంబుతో
భాసిల్లె పున్నాగపాదసములు
కుసుమసౌరభభరాలస సమీరములతోఁ
గనువట్టె వాసంతికాగృహములు
వాచాలమదకీరవావారవంబుతో
దీపించె బరువులై తియ్యమాపు

తే.గీ. లలరుఁదేనియజ లేర్లులై గమించె
రాలి పుష్పాడి సైకతరాసు లయ్యె
నిఖిలవనికాభివరామణీయ మగుచు
వసుధఁ జెన్నొందు మధుమాసవైభవమ్ము ॥ 27

మ. పునరుజ్జీవనమంత్రముల్ మృతమనోభూ భూమిభున్మాళికిన్
ప్రనితంబుల్ మధుదుర్దినంబులకు భాస్వత్సామిధేనుల్ వియో
గినికాయస్మరవహ్నికిన్ మధుమహీక్షితేనకుం గాహళుల్
వివచ్చెం గలకంఠకూజితము లుద్వేలంబులై తోఁటలన్ ॥ 28

1. ప్రా.సవ— బిట్టార్పుచు—తా.ప్రా.ప్ర
2. సా.స.సవ— వైభవముల—తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.సవ— భుజ్జేళికల్— తా.ప్రా.ప్ర.

- స. జౌంపరబులై కెంపుసొంపు పంపాదించు
చిగురాకు లెఱనింగిసిరి ఘటింప
శ్రేణులై యుద్యానసీమల కేగు కీ
రము లైంద్రచాపవిభ్రమ మొనర్చు
మూఱులై యెలసూవిమోఁకలపై వచ్చు
కొదమతేఱులు¹ మొగు ల్గుములఁ జేయ
సొనలై నెలవక జోరునఁ గురియు క్కొ
ఁరులతేనియ సృష్టిగాఁగఁ
- ఆ.వె. గొనలు మీఱి మీదికిని బ్రాకునవలతా
ఎలుయ వానకాలవైభవంబు²
సంతరింప నవ్వసంతాగమం బంబు
దాగమం బనంగ నతిశయిల్లె ॥ 29
- మ. అలిర్కుంకారరవం బుపొంగవినదందై యింపుఁ బాటింపఁ గో
కిలబాలాకమనీయకోమలకుహూగేయంబులం గూడ మం
జాలమందానిలనర్తుకుండు మదనక్ట్టిణిళు మ్రోలం గళల్
విలసిల్లన్ మధువేళఁ జూపె వనవల్లిలాసికాన్యామల్ ॥ 30
- కా. ధమ్మిల్లంబుల బొండుమల్లియ విరుల్ దైవాఱఁ బాలిండ్లపైఁ
గమ్మందాపుల పొన్నమొగ్గల సరుల్ గంపింప లీలారసం
బిమ్మై మీఱఁగఁ గర్ణవర్షములుగా హిందోళరాగంబులన్
సమ్మోదంబునఁ బాడి రిందువదనల్ చంచల్లతాడోలన్ ॥ 31
- ఆ.వె విరియు బొండుమల్లెవిరులలో నెలదేంట్లు
వ్రాలి చూడ్కి కుత్సవం బొనర్చె
విషమశరునిరాజ్యవిభవంబు వనలక్ష్మి
కన్న విచ్చి చూచుచున్నమాడ్కి ॥ 32

1 సొన సు— తేఱుల— తా.వ్రా.ప్ర

2 వాకకాళ్ళ వైభవంబు— సా.వ.

మ. కలకంఠస్ఫుటకంఠకాహళులతో గర్వించు రాచిల్కతే
జాలతో గేకిమదేబబృందములతో శుంభద్విరేసావళి
బలసంఘములతోడ వచ్చి విడిసెం బర్యంతకాంతార పి
థులఁ జైత్రాగమయామ్యదిక్పవనముల్ తోరొ మరుం డుడ్డతిన్ ॥ 33

క. ఈగతి మధువిభవైక స
మాగమ మొప్పగుచు నుండ నత్యంతమనో
వైగుణ్యంబున నయ్యెల
నాగదశల్ మేన నాడునాఁటికిఁ బొడలన్ ॥ 34

చ. చెవి కవతంస నల్లనవిశేషము చేయఁగ గండపాళికం
జివురును బోని మించుటఱచేయి ఘటించి మొగంబు వంచి గా
రవమున దాది పిల్చినఁ బరాకునఁ బల్కనెఱుంగ కన్ముహీ
ధవసుతో యుండుఁ గొంతవడి ధాత్రి బదాంగులి నల్ల
వ్రాయుచున్ ॥ 35

నెలవులఁ బాటు లేనగవు చెక్కులపైఁ దళుకొత్తఁ గుండలా
మలమణిదీప్తులం బెనఁగి మాటికి జిత్రితగంధసారకో
మలనవప్రవర్ణకల మానితవిభ్రమ మావహింప నౌ
దలఁ గడలించుచున్ వికచతామరసేక్షణ యూర్చు నెవ్వడిన్ ॥ 36

ఉ. బాలిక ప్రాద్దుపోకకయి పాటకుఁ జొచ్చి పసిండివీణీయం
గేలఁ దెబల్చి తంత్రులు బిగించి నఖంబుల మీటి యింపుమై
నాలితి సేసి పాడుఁ బ్రమదాశ్రుకణంబు లురోజపాళిపై
రాలఁగఁ జాలఁ గోకిలవిరావవిరోధితకాకర్మిశుతిన్ ॥ 37

1. ప్రా. సవ-నయ్యల- తావ్రావ్ర
2. సా.ప. సవ- దాడి విల్చిన- తావ్రావ్ర.
3. ప్రా. సవ- మహిధమినుత- తావ్రావ్ర.
4. ,, ఆవగింప- తావ్రావ్ర.
5. ,, పాటగు జొచ్చి- సా.ప.

ఉ. ఏనుని చెప్పవచ్చు ధరణీశ్వర తత్తనుతాపగౌరవం
బామదిరాక్షి మేన నిగురారెడు¹ తాసభరంబునన్ గృహ²
రామ (సమీరముల్ పెగలుగక్కు పసిష్టలి కేగె నెచ్చెలుల్³
వేమఱు బోకు పోకు మని)⁴ పెక్కుతెజంగుల బుద్ధిచెప్పి (వన్)* 38

జీవము వచ్చి చైత్రసనీద్దెందగ వ్షడయాడు కమ్మ బూ
దీవలప్రోవులో యన రతిప్రియమూర్తినుదస్త్రవిద్యతో
నానని కాదిదేవతలో నా దను గూడి విలాసవిభ్రమ
శ్రీ వెలయుంచి రింపెనంగె జేడియ అవ్వవమెల్ల దారయై ॥ 39

షీ. మొకరితుమ్మెద మూతి ముట్టుని నవకంపుం
గొవ్విరుల్ మేలేర్చి కోసికొనుచు
గండుగోయిల నోరె గమించి త్రుంపని మంచి
చెలువంపులేబొరల్⁴ చిదిమికొనుచు
బికకీరములు నాలిం బెనగి మూచూడని⁵
తనిగమ్మపండులు దరిగికొనుచు
నొలసి తెమ్మెరలు తావులు గమ్మరింపని
నఱలు పూదేనియల్ వడిచికొనుచు

తే.గీ. భానుకిరణంబుచే నంటుపడని పుష్ప
కేసరంబుల బుప్పొడికిసలయంపుం
బుట్టికలం బెట్టికొనుచు నింపులు దలిర్ప
సనుదగజగామినులు కేలి సలిపి రపుడు ॥ 40

1. సా.ప నిగురారెడు— తా.ప్రా.ప్ర

2,3. 31వ, ఆకు నిలువులో సగం చిరిగింది. అముక్కు కానబడదు. 1921వ, నంవత్సరంలో లైబ్రరీలో వ్రాయించిన ప్రతిలో ఆ భాగములు లుప్తములే. అంతకుముందే కవిగారు కానీ వ్రాయించారో తెలియదు— ప్రా.ప్రా.ప్ర. యందలి అధస్తావిక కుండలీకరణములు ప్రా. పూరణములు.

4. చెలువంబు లేబొరల్— సా.ప.

5 ప్రా.పప— బిక కీరములు గాటువెట్టి మూచూడని— సా.ప.

పీ. తిలకంబుఁ గడగంటఁ దేరిఁజూచుచుఁ గేల
 నలవోక యెలమాని నంటికొనుచుఁ
 బొలుచుఁ ప్రేంకిణముల పొంతఁ బాడుచు సారె
 చిఱునప్పు పొన్నపైఁ జిలికికొనుచుఁ
 బొగడపై మద్యంబు పుక్కిలింపుచుఁ బాద
 తలమెత్తి కంకేళి దాచికొనుచు
 సిందువారమ్ముల చెంతల నూర్చుచుఁ
 గొండగోగులనీడ గొణగికొనుచు

తే.గీ. వెమ్మిఁ గోగిటఁ గ్రోవి మన్నించికొనుచు
 హేనుపుష్పంబుఁ మ్రోల మో మెత్తికొనుచు
 నల్ల విహరించె విరులాస నతివయోర్తు
 విటుల ధనమాస భ్రమియించు వేశ్యవోలె ॥

41

చ. తనియంగఁ బూచె నొక్క సతీ దన్న నశోకము నవ్వఁ బొన్నయుం
 గనఁ దిలకంబు ముట్టు నహాకారము వల్కుల గోగు పాటఁ బ్రేం
 కణ మదలింపఁ జంపకము కల్లుమియ న్వకుళంబు కౌగిటం
 బెనువఁ గురంటకం బలత పెంపున¹ నూర్చగ సిందువారమున్ ॥

42

మ. మెడహారమ్ములు దూలఁ గుండలరుచుల్ మీటింపఁ జెక్కిళ్ల పై
 బడుగున్నొను వడంక నొండొకటితోఁ బాలిండ్లు రాపాడఁ గ్ర
 మ్ముడి వీడంగఁ బదాంగదంబు లులియ న్మున్నాడి పూఁబోడులం
 గడవంబాటి యొకర్తుగోసె మదివేడ్కల్ మూరిఁబోగొప్పిరుల్ ॥

43

చ. కురు లలిపంక్తి చేతులు చిగుళ్లు దరస్మితముల్ ప్రసూనముల్
 గురుకుచకుంభము ల్గునుమగుచ్చుము లంగము పూవుఁదీగె మైఁ
 దొరఁగు శ్రమాంబుపూరము మధూలిక యన్ విచికిత్సఁ జేయఁ జా
 పర కొకలేమ గోసె గనుపట్టు వనాంతలతాలతాంతముల్² ॥

44

మఱియును—

45

1. సా.వ. — పాశము. బనువగురంటకంబు లత పెంపున— తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ— గనుపట్టున తాంతలతాలతాంతముల్— తా.వ్రా.ప్ర; సా.వ.

సీ. కట్టిన పూవన్నెపుట్టుంబు కెంజాయు
 కమనీయ సాంధ్యరాగంబు గాగ
 ముడివీడి వ్రేలుకొమ్ముడి సోగవెండుకల్
 కడలోత్తు చిమ్మజీచటులు గాగ
 సురవడి నూగుచో నుప్పరం బెగయు ము
 క్తాహారములు తారకములు గాగ
 నిగుడుకాంతులతోడ నెమ్మొము నెత్తమ్మి
 ంబు గాగ

తే.గీ. వికచలోచనరుచులు చంద్రికలు గాగ
 యామవతి యను విచికిత్స నావహింప
 సతివ యొక్కర్తు తీగయుయ్యాల నూగే¹
 వింపు లిగురోత్త నొకసాదరింటిలోన ॥

46

ఉ. ఆందపుజెప్పలం జెమట నంటిన పుష్పాడియున్ మొగంబునం
 జిందిన పూవుదేనియల చిత్తడియున్ వెడజాటు వేనలిం
 జెందిన పుష్పకేసరవిశేషములున్ సిరి జేయ గోసె రా
 కేందునిభాన్య యొర్తు పాదరిండులు సొచ్చి పసూనగుచ్చముల్ ॥ 47

చ. బలువీడి వయ్యెదం దొడిసివట్టుచు నేర్పున బాయద్రోయ వే
 నలిగ గబళించుచున్ మెలపునం గడకొత్తిన గొంగువట్టుచుం
 జలమున గంటకంబు దిగుచందమునం దను నాగగలా లతా
 నిలయము సొచ్చి కోసె నొకనీరజలోచన కమ్మకొవ్విరుల్ ॥ 48

సీ. పదపాణితలముల పగదలంచియు బోలె
 దలిరుటాకుల బాదు దలలువట్టి²
 మేనివార్దవముల మెలపు తప్పను బోలె
 విరు లూచముట్టుగా వెదకి త్రుంచి

(ప్రాసవ- తీగయుయ్యల నూగే- తా.ప్రా.ప్ర.
 తీగె యుయ్యలల నూగే- ప.వ.

(ప్రా.సవ- పదపాణి తలములు పగ దలంచియు బోలె తలిరుటాకుల బాదు
 దలలువట్టి- తా.ప్రా.ప్ర. సా.వ

కెమ్మొవి కెన యను కినుకజేసియు బోలె
దనిగమ్మబండులు దరిచివైచి
పలుకుసారస్యంబు పచరించు నని పోలె
బూవుదేనియ మూరింబోవ విడిచి

ఆ.వె యొప్పు మేనుదీగె కువమాన మని పోలె¹
పలులు లతతి యార్జవంబు జెఱచి
వనముగలయ నన్నివంకల దానయై
కేళి సలిపె నొక్క కిసలయోష్కి ॥

49

సీ. చెలుల గేలికి జేర జీరుచో బలుకాంతి
భ్రమరసంచారవిభ్రమము జేయ
నలంతమై యూర్చుచో నడరునిట్టార్పుల
తావి తావికి వింతతనము జేయ

ఆ.వె. కోయబూని నట్టి కుసుమంబు గోయక
మగుడ దిగుచు నెగుచూ మాటిమాటి
కించుకైన నాత్మ నిదియను నిశ్చయం
బూననేర కొక్కయుత్పలాక్షి ॥

50

వ. మఱియుం బెక్కువిధంబుల నవ్వెలాసిను లివ్వెధంబున విలాసంబులు
నెఱపుచు గుసుమంబులు గోసి యంతర గేళి చాలించి వచ్చి కమల కల్హార
కుముదకువలయామోదమేదుర దశదిశాభాగంబును, నివ్యందమరంద
ధారాబిందుతుందిలమదవదిందిదిర సందోహర్యుక్తియాసంకులంబును
దనువాతూలచాలనాచరిత వీచిడోలాకేళివినోద (పి) హా(రా) లోల⁴ మరాళ

1. సా.ప. పారము కవమాన మనివోలె— తా.వ్రా.ప్ర.
2. తక్కిన రెండు చరణములు మూలమునందే వ్రాయబడలేదు
3. ప్రా.సవ— మగుడ డిగుచు నెగులు— తా.వ్రా.ప్ర
మగుడి డిగుచు నెలుగు— సా.ప.
ప్రా.పూర. సవ— వినోద హా—లోల — తా.వ్రా.ప్ర; సా.ప.

మిగుసంబును గోకతోయిష్టిక్రకౌంచకారండవప్రముఖనిఖిలజలసక్షిపత్త
 వృక్షేపదాక్షిణవిదాగవిదాజిరట్టై కుంభులందును సింహతరసంమానమీస వాల
 మూలాత్మే (ప)¹ ఇ షిస్తవారిశీకదాగెర సంపర్దరప్రభిరతరులదావితా
 నంబును నగు నొక్కసరోజులకు సమీపస్థులందును గునుమహగక్షిసలయా
 క్షేరములందుకుంబులకు చమకని పున అశీద్రవ్యంబులు మారు
 గట్టు సుఖంబులుసాం బెట్టి స్వేదననోచనార్థంబు ఇలావగాహంబులకుం
 బులగి పదార్థకంగా ప్రవేశించి—

51

జలతేజవర్ణనము

సీ. పగతలంబుల కోటపడియుంబోలె విలాల
 ఇలచిరంబుల సరోజములు ఎడోక
 గతికికన్నుల నోయగమున కుమ్మియుం బోలె
 ఒంచుంబులు జెఱచఱచి సజ్జన
 నొప్పుగూచుంబుల కోహిటిచియుం బోలె
 నెలయమొలలు మీద కెగసి మ్రోయ
 గతిబ్రహ్మమంకు గళననిచిగుం బోలె
 బెడలి రాయింబుల నొకల నేయ

శీ.గీ. బిగువున జున్నుల కలిమికి దెగడినోలె
 దంకి జక్కవ రింకుతిప్పలకుం జేరనే
 గొలను గెయలంబులును గెలగుండు వెట్ట
 యెంమిది గ్రడించి రపుడు రాకేదడుముఖులు ||

52

ప. తోరంపు వలిచన్నుడోయి సోయగమున
 దమ్మిమొగ్గలమీద దాడివెట్టి
 కలికిబిత్తరికన్పుగవ నిభ్రమంబుల
 నిండివరముల పెంపెల్ల జెఱచి

1 ప్రా సవ— మూలక్ష () రోక్షప్త— తా.ప్రా.ప్ర, సా.ప.

2 సా.ప.నవ— లకు జార— తా.ప్రా.ప్ర

53

54

[illegible]

အထက် အောက် နှစ် ခေါက်မှ အစွဲမရှိ

၁၇၉၉ ခုနှစ် နိုဝင်ဘာလ ၁၀ ရက်နေ့တွင်

၁၇၇၄ ခုနှစ် ဇူလိုင်လ ၁၅ ရက်နေ့တွင်

၁၉၂၆ ခုနှစ် ဇူလိုင်လ ၁၀ ရက်နေ့

55

99

အ) သတ္တဝါ၏ အစွမ်းကို ဖြည့်ဆည်းပေးရန်

၆- မိမိ ပါးသန့်၍ နေထိုင်စေရန် ခြံရံ အသုံးပြု ဝင်ရောက်

[illegible]

57

మదనారాధనము

సీ. ఎండ క న్నెఱుంగని యెలమావిమోఁ కల
 నడుమఁ జెన్నొంటు పున్నాఁగిపిటపి
 క్రిందఁ జల్లనినీడఁ గెందలిరాకులఁ
 జేసిన చారుసింహాసనమున
 రతిదేవితో వలరాజు నామంతించి
 యొప్పు నంభోజకుంభోదకముల
 నభిషేక మొనరించి యుండంద కడివోని
 పూవుపైత్తులఁ జాలఁ బూజసేసి

తే.గీ. మొకరితుమ్మెదదే మూఁతి ముట్టుటడని
 విరులఁ గమ్మనితేనె నైవేద్య మిచ్చి
 ముదిత తెల్లరు సాగిలిఁ మ్రొక్కి లేచి
 మోడ్చుజేతులు ఫాలముల్ మోపి నిలిచి ||

58

చ. మనసిజ వంచబాణ యనమాన పరాక్రమ నీదు స్క్రికవం
 బనువను మంతకాంతకుని యంతటి వాడును బారుపంతమ్మై
 నిను ననిఁ దెంపువైఁ గదియనేరక నేడును నీట్లుమోవఁగా
 జను లొక లక్ష్యమా కునుమసా యక నీపటుబాణశక్తికిన్ ||

59

సి. వనజాతభవు నంతవాడును నీయాజ్ఞ
 కేమని చెప్ప నోరెత్తవెఱచుఁ
 గనువిచ్చి నిను నాజిఁ గనుగొను నంతనే
 మృత్యుంజయుని తలమీద వచ్చె
 మదికి వ్రేఁగై యుండు మధుకైటభారికి
 వర్ణింప భవదీయవర్తనంబు
 వేయేల పాగడ నీవిభవ మింద్రునియంత
 వానిఁ జేసితి డాగువానిఁ గాఁగ

తే.గీ. మఱియుఁ బెక్కులు గలవు నీమహిమ తెన్న
 నిట్టి నీపెంపుఁ గొనియాడ నెవ్వఁ డోపు
 నాత్మ మాచేయు నర్చన నాదరించి
 వఱలుకృపఁ జూడుమా చంద్రవదన మదన ||

60

సీ. మదన మా రాకేందువదన కుంతలములు
 భ్రమరంబులకుఁ బ్రోచు¹ బలగ మౌటఁ
 గునుమాస్త్ర మా నీలకుంతల కంఠంబు
 కలకంఠముల కేడుగడయు నగుటఁ
 గందర్ప మా గంధగజయాన పలుకులు
 శుకరాజికిని గూర్చిచుట్టు లగుట
 వలరాజ మా మానవతి మంచగతు లంచ
 బోదల నెత్తురుఁబొత్తు లగుటఁ

తే.గీ. బుష్పకోదండ మా పూవుఁబోడి బొమ్మ
 లయ్య నీతిఁచూసింగిణి కనుగొ లగుటఁ
 దలచి దలఁపఁతోడఁ జూడు మా తలిరుఁబోడి
 నింతి నీమృత్యునకుఁబ్రాత మెన్నియెడల ||

61

సీ. బలభేది గౌతముభార్యకై నడురేయిఁ
 గోడిఁ గావించిన ప్రోడతనము
 కునుదబొంధపునకు గురుకళత్రంబుపైఁ
 గనుమరుల్ గొలిపిన కలికితనము
 మధువైరి సాభీరమానినీమణులకై
 జారుఁ జేసిన యట్టి జాణతనము
 కమలగర్భనకును గారావుఁగూతుపై
 వలపునించిన ప్రోడవర్తనంబు

తే.గీ. శక్తి నెయ్యంపుసుతుఁ బరాశరుని దాశ
 నందనకు జూలిగొలిపిన నైపుణియును
 నీక కా కెవ్వరికిఁ గల్గు లోకములను
 వినుత గంధర్వ గీర్వాణ విషమబాణ ||

62

ధారుణి తేరు మేరుగిరి ధర్మ మహింధ్రుఁడు నారి బాణ మం
 భీరుహనాభుఁ డయ్యుఁ బురముల్ గుఱి మూఁడంట రాజమౌళికిం
 దేరు శుకంబు వి ల్చెఱకు తేటి గుణం బల రంపకోల నీ
 కారయ ముజ్జగంబు గుఱి హా హరుఁ డె ట్లైన నీకు మన్నధా ||

63

మృగాపత చరిత్రజైలు వైత్రాడుల ప్రార్థించును

ప. మృగోపస్థం గోవిందూడి మృగతలం—

64

సీ. మృగాపైకొక న పాదముల రాదిల్క
 పోల రేలం కేపు పూవుకొండ
 మృగాకు ముల్లంబు¹ గోవిందం
 కౌముద్యుల శీతలదేసి
 మృగాకర్షణ భానానలచే
 రాకుల పర్వ రామచంద్రుడే
 గురులయేయంచే గోవిందేంద్రుడు వేస
 నేయ కిలం నమప్పట్టి నెఱసె

అ. కంఠసంకల కేలుగడయును నీయె
 యునిచేసి రాదే నా సిజంబు
 నబలం నగుచు భూరిబంధమాసిద్ధుల
 గాంచి యిట్లు మునికేగనుట వైత్రం ||

65

సీ. మదురీదురసమాల నుడుగయెగానినులకు
 బుద్ధి గాదెంచు ప్రణయము కు
 శీరద్విజ్రణేణికిం దియ్యనా పగడ్డన²
 ర్భుష్టి నొందెంచు సర్వకృత్యము
 మాకలంబరు(గ్రా)త్ మాధనీలతికల
 నొసహార్ప వేర్చెన య ప్రతికిసె
 బరభృతంబులకు రాగ్బందసంబులు మాప్ప⁴
 గలుకవేర్చెను సుహృద్భానమునకు

- 1 పాప పాదము— మొత్తలచే— రావ్రాప్ర
- 2 ప్రాసవ— శీరద్విజ్రణేణికిం దియ్యంబు— పాప
- 3 ప్రాసవ
- 4 మాపి— పాప.

తే.గీ. నిన్నిటికిని (గడతరము)¹మా యందును
ప్రాణములు గాచి రక్షింపు బానిసవని
రెఱుంగ నే మెలవడ బాగు చువిందు
సాచడిని బేరుగింపార బాదైత్ర ॥

66

అ. ప్రాణము యంతరింగి యెల్ల బానిసై నిలండుటన్ దగ
ప్రాణము సేతు ము బేసి నిలండుట గద వలంబునాది గీ
రెఱుంగును నేమి బాదై గుణంబున నా దగులబ్బు నా తెలు
ప్రాణము రెత్తికొలుపును పాటనునో నుదె బుట్టికొల్పగన్² ॥ 67

క. బసవంబు గుండలము బు నీ బలం
నకట వేదనిరూప పద్మమునె
ప్రాణంబునై ముగిసి ప్రాణికోటికి బాల
ప్రాణంబునై యల్కి³ సాడియనె
సంకట శరణులోన నిహితమై యుండుదు⁴
పరిపణియెడ గ్రోగ వగుట నగునె
యూరక యొకమూల నొదిగియుండెడి నీకు
నానిది నొరడి బెట్టు టుచి నగునె

తే.గీ. యెన్ని నిధముల నీ నిధం బెన్నిచూడ
లోకహితముయ్య నూ రొలంపనకు న
హితము సేయుట పతిభాగ్య సేను నెవ్వ
జనహితాదర దక్షిణాశాసనీర ॥

68

మ. కలశాంబోనిధి కూర్మిఁబట్టిని పమానతాలలామము గా
దిలి సోదయ్యెడు నగ్రిజాపతి శిరోదీన్యకృతప్రత్యకం
దతి వీ పంగము లేవనాపుతరసోదారంబు నీ కర్ణమే
దళదిండివరనేత్ర ని ట్లలంపం జంద్రా యామినిపల్లభా ॥

69

1. ప్రా.సం— నిన్నిటికిని (గడతరము) సా.ప
2. ప్రా.సం— రెత్తికొ కొనుసాతకమున్నదీ బట్టుకొల్పగన్ — సా.ప.
— రెత్తికొ కొనుసాతకమున్ మదిబట్టి కొల్పగన్—తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రాణంబునై ల్కి— సా.ప
4. ప్రా.సం— నియత శాంతులలోన్ ని(లి)తమై యుండుదు—తా.ప్రా.ప్ర సా.ప

మ. జగదానందసకారణంబు వగు నీ చంద్రాఖ్యం బాటింతు నీ
కగునా మా యబలన్ శశాంకముఖి నాయాసంబు నొందింపఁగఱ
దగునా యోషధిభర్తవయ్యును లతాతన్వంగి నిశ్లేష లో
క గరిష్ఠుండవు¹ చందమామవలె² నా కౌర్యంబు మా బాలపైన్ || 70

గీ. కువలయానందకరుండవు భువనవంద
నీయుండవు నీవు నేరము నిన్ను బొగడ
నబలలను, మేము మమ్ముల నాదరించి
చెలువ జలిగాలందన్ని³ రక్షింపు చంద్ర || 71

మ. చది ధాత్యర్థము నీకు సార్థమగుటం జంద్రాఖ్యం బాటింతు నీ
యుదయం బఖ్యదయైక హేతు పయి సేయున్ వార్ధికానంద సం
పద నీ కాయము కేవలామృతరసప్రాయంబు నీ రాకలం
బొడలన్ లోకము చంద్రనిన్బొగడ మాబోం ప్లేంతవారల్ మహిన్ || 72

సి. కలహంసలార మా కలహంస గమనకు
గళిమీర యీబారి గడవరయ్య
కీరంబులార మా కీరసంభాషణ
పలుకులు ముద్దుగా బట్టరయ్య
మధుపంబులార మా మధుపనీలాలక
కొప్పు దప్పిడక నేలొందుడయ్య
కలకంఠులార మా కలకంఠి గన్నెఱ్ఱ³
వారిచూడక యూచి పలుకరయ్య

ఆ.వె. ధన్యులార శుష్పధన్వ సావడి బేరు
పడిన యట్టి వీరభటపరేణ్య
లార మా యొనర్చు భూరిసంప్రార్థన
లాదరించి కావరయ్య చెలిని || 73

వ. అని మఱియును— 74

1. ప్రానవ— లోక గరిష్ఠుండగు— తా.వ్రా.ప్ర;
2. సా.వ. పారము— చెలువ చలి గాలిదన్ని— తా.వ్రా.ప్ర
3. సా.వ. సవ— కల కంఠికన్నీట— తా.వ్రా.ప్ర.

శిశిరోపచారములు

సీ. కోకిలంబుల కేటికోల్లెత్తు మిభరాజ
 • గామిని కీబారి గడచెనేని
 యెలమాపులకుఁ జేతు నెలమి జాతర లిందు
 ఎఱుఁగి నేలఁ బాదంబు మోపెనేని
 బొండుమల్లెల బోనములు వోతు మఱులకు
 బడలె యీసారెకు బ్రతికెనేని
 కీరసంతతికిఁ జక్కెరకాన్క తొనగుదు
 నులివేణి ప్రజలలోఁ గలిసె నేని

తే.గీ. యనుచు గొకిలచూతపోతాళికీర
 విసరమాన కిట్లు వేవేలు విధుల మ్రొక్కి
 సంప్రభవంబున నా సరోజాతములు
 వెలువశిశిరోపవిధు లిట్లు సేయగడగి ||

75

సీ. తనుగాడ్చు దూరని దట్టంపు లేనూవి
 స్రూకుల నడిమి యీరమునఁ జంద్ర
 కాంతంపు మణులచేఁ గట్టిన కుట్టిమ
 స్థలి బాలకర్పూరతరులు దెచ్చి
 కంబముల్ పరువులు గావించి పై నంద
 ముగ లేఁగి మరువంపు మొలక దిప్పి¹
 తిరిగిరా నెలదమ్మి విరుల రేకులతోడ
 దవనంపుబొరకల దళ్లు గట్టి

తే.గీ. తమ్మిపూదేనఁ దడిపి చందనము మెత్తి
 కలయ సంతట సిరిపచ్చకప్పురంబు
 నెఱిపి వివిధాంతరములుగా నేర్పు లలర
 సఖులు గల్పించి రపుడు పూజప్పరంబు ||

76

1. ప్రాస— మొలకటిప్పి— తావ్రావ్ర; సా.స.

సీ. మేలి గొజ్జంగి పూ మేలుకట్టున గూడ
 సతయోర్తు ముత్యాలవవితె గట్టె
 ఎన్ని సుస్థము సేసె నతి యోర్తు చందన
 కర్దమందున గరకావితర్పి
 కాచి యొక్కరి గజకంబాన ఘటించె
 నొకప్పుడ మర నొకప్పుడ గు
 లింగమొక్కతే చేర్చె నదిరాకు సానుపై
 విరికొత్తవెంగల్య నిలితాడ

తే.గీ. కడకాగర్భవిభస్తికాహినూంబు
 ని రిముఖుని నాడిందు వ్రేలఁ ద్రుంచి
 పట్టునట్లుగ నొకలెను ఎట్టెనెఱుట
 జారుశకాంతమణిశిలాపాలభంజి ||

7

ఉ. కొంతయొక్కర్తు నన్నె¹ బిసకాండములం గునుమాంబుదీర్చికా
 ప్రాంతమునందుఁ బ్రాచీనకలహంసలఁ బూనెడి వారియంత్రముల్
 సెలఁగి గాఁగఁ జమున నెల్లడి చందనశోధనీధిక
 భ్యంతరిచంద్రపుష్కరిణియందుఁ బడన్ పడి వారిపూరముల్ || 78

స. ఉండనగంధియోర్తు ముసారమునఁ గలు దీర్చి లోనలం
 జెందొగఠేపిలన్ సులు చేర్చి బిసప్రసవంబు మొగ్గలం
 బొందుగఁ బూములిడ్డ హిమపూరరతాకము క్రింద లీల నా
 టెం దగి దమ్ముసేసిన పటీరముతో మరుపంపుమొగ్గలన్ || 79

చ. ఎకపితమాధవిభవననీధిని నిర్మలచంద్రకాంత నే
 దికవయః గొత్త(లే)² బొరలఁ దీర్చిన పానుపుమీద పుల్లహ
 ల్లకదళరాజి విచ్చి మదలాలనగామిని యోర్తు చల్లెఁ గొం
 పక హిమనాలుకామిలిత చందనతీతలవారిపూరముల్ || 80

1 చన్నె— వ్రా.ప్ర, పా ప పారాంతరము

2 ప్రా పూరణము

చ. పలుపలు సన్నగాని ఎలినలులు
 ర్మలహిమపూరముం తిరికి మర్తనలగునె మత్తెరియి
 ప్పుల నీటి పచ్చకప్పులపై ఎల్లచోట గూర్చు పెట్టెరి
 జలుపకుం బెట్టె నొక్కలంతవలె గంధసామున్ || 81

సీ. తేమయొక్కతె చెసె లేకుకంటిగుల
 నొక్కలంతవలె నీలమలయెరు
 నీలమలయెరు నీలమలయెరు
 గలిగించె నీలానె నీలానె
 మరసి పుగెల్గున సుదలయెల్గున
 గల గీ ముదలయెల్గున
 వెలగులెరు పుజించె పెట్టె రేగు
 దీక్షించు సుదలయెల్గున

తే.గీ. చామయొక్కతె జగలయెల్గున
 సన్న ఎలినలు దుప్పయి పందిరగు
 బొంబయొక్కరు ప్రాజ్ఞరములల
 సవరగా జేసె సవరము సవరీతి || 82

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వరూఢులు సేరి
 సమీచీనంబు గావించి వెచ్చెనెట్టి
 సమృద్ధి కంటియున్న వాడరి
 సమృద్ధి కంటియున్న వాడరి || 83

ఉ. వాడినమోముతో బిప్పురుకలతో
 వీడినకొప్పుతో వెడలు వెచ్చనియు
 గూడినమేనితో నయనకోణ
 వేడుకలేది పూవిలుతువేదనలం బొలకొనెడింబన్ || 84

వ. కనుంగొని చేరంజని- || 85

- ఉ. అక్కట పాలపాపపు గదమ్మ మొదల్ తుది¹ లేని చింత నీ
కెక్కడ గల్గెనమ్మ మరల డెంతయు ద్రోహి గదమ్మ వేదనం
బొక్కుట కోర్వనమ్మ² మును పోకలబోయి యెఱుంగవమ్మ మే
మెక్కడ జొత్తుమమ్మ యిక నే క్రియ బారము చేరెదే చెలీ॥ 86
- ఉ. ఇచ్చట నిన్ను నొంటి నిడి యేగిన బాపము మాకు దద్దయున్
వచ్చుట నిక్క మమ్మ రతివల్లభుఁ డీశ్వరులోచనాగ్నిచే
నెచ్చి యశంగభూతమయి వేమఱు నీయెలదోటలో గరం
బిచ్చరి జరించునన్న తలఁ పెవ్వరి కప్పడు దోసుదే చెలీ॥ 87
- వ. అని పలుకుచు-- 88
- ఉ. అల్లన లేనగ బట్టి మెయి నంటిన పుష్పాడి బాయదట్టి ధ
మ్మిల్లను చక్క దోపి పలిమించు చనుంగవ దారహారముల్
మెల్లన జిక్కు లోలి నెడలించి నితంబమునందు నేర్పు సం
ధిల్లగ జీరగట్టి నుదతిజను లెంతయు సంభ్రమంబుతోన్॥ 89
- క. చిగురుంబోడికి రక్షగఁ
జిగురు సురాళించి వైచి శితాంశుకళం
దెగడు చెలిసొలఁ దిలకం
బుగ వడి బుష్పాడి ఘటించి ముదము దలిర్పన్ ॥ 90
- వ. పల్లవకోమల నల్లనల్లన నిజ పాణి పల్లవంబులు కైదండ లిడుచు
నడిపించు కొని వచ్చి మును చెప్పినచోప్పున బూజువ్వరంబులో నప్ప
టప్పటికీ గప్పుర గంధులు పవ్విరు గువ్వళించి కిసలయతాళవృంతంబుల
విసర నంత కంతకుం జలువయెక్కి చల్లనై వడగల్గువలె నివతాళించు
చంద్రకాంతశిలా పదిపైఁ బఱచిన చిగురాకుం బఱపుమీదఁ బువ్వు
బోడిం బవ్వళింపఁ జేసి శిశిరోపదకంబులు సేయందొడంగి— 91

1. వ్రాస- మదాతుది- తా.వ

2. వ్రాస- కోర్వనమ్మ- తా.వ్రా.స: సా.వ.

సీ. తలిరుంగైదువుజోడుఁ దలంచి పుప్పొడి పూవుఁ
బోడినెన్నుదుటిపై బొట్టునెట్టి
కొదనుతుమ్మెదఁ జేరు గుచ్చి క్రొవ్విరి బాఁ
కబరికాభరముపైఁ గదియఁజేర్చి
ప్రొడకోయిలలఁ దూపాడిచి తేజగురాకు
లీలాపతికి సురాలించి వైచి
యుదుటి కీరములపే రుగ్గఱించి యనఁట్లు
మేలి తీయనిపండ్లు మీఁదులెత్తి

తే.గీ. యించునెలదమ్మితూండ్లు రాయంచలకును
బక్షులాక్షికి జుట్టిరా బడిసి వైచి
యామినీభర్తకును జూపి హల్లకంపు
ఁటలతి పూదండ పూబోడి యఱుతఁగల్గె ॥

92

సీ. మేన నంతట నొక్క మృగలోచన యలందె
కమనీయచందనకర్తవంబు
పడఁతియొక్కతె సారె పన్నీరు చిలుకుచు
విసరె బల్లవతాళవృంతములను
వేనలిజడయంటు విచ్చి పాపటమీదఁ
బూబోడి యొర్తు కప్పురముఁ జల్లె
విరితేనెఁ దడిపి క్రొవ్విరుల వరాగంబు
సకియొర్తు హతిచెఁ జరణములను

తే.గీ. జెలువయొక్కర్తు తడిపె ముంజేతఁ గ్రొత్త
కమ్మనెత్తావి గొజ్జంగి కంకణంబు
తమ్మిలేదూండ్ల పుంజాలదండ యఱుతఁ
బెట్టె నొక లేమి యా చంద్రబింబముఖికి ॥

93

సీ. చేరుచోఁ దనువల్లి సెగలకు భయపడి
చిగురాకు లెడమాటు చేసికొనుచు
మేనంటుచో వేడిమిఁ గాఢ సారెకు
మునివ్రేళ్లు పన్నీట మోపికొనుచు

దెలలానెప్పట నోచి నయి ముట్టనిచో¹
 నోచునొక్క స్త్రీ ప్రేమకొంచు
 బుద్ధిచేత నెట్లు తొలసి పోయెను
 నానా దేవతల మదొడుచు

అ.వె. ప్రాణకల్ప నిలు నానా ముద్రలు
 హరించును ముట్టనిచో
 నానా దేవతల మదొడుచు
 నెట్లు నానా దేవతల మదొడుచు ॥

94

అ.వె. ప్రాణసముద్ర నిరే వన్నె మైదుల్లు
 నపుడు బాట నొప్పె నారతంగి
 కాచి పేట నొప్పె నారతంగి
 బొలుచు నొప్పె నారతంగి ॥

95

ఉ. పీనులు మేనుగా గడల వెల్పుచు బాన్పవయస్సుమృద్ధిలో
 గానగలరయ నుధిగిగామినికిం గనుదోయి కల్గ సా
 తోనిధులందనుండి లగిబోదుల వెల్పుచి బాన్పనిమ్మగా
 పీనులుగా గాన గాన గాన గాన గాన గాన ॥

96

క. పానువుల బొరలను
 మేనన్ నిగుంటి చున్న గోనీటిం
 గానబడె గట్ట నేనె
 మానసభవు ప్రసవభగవాదము వోతెన్ ॥

97

అ.వె. పద్మవదన మేన బన్నిరుక్కొను
 ననుసంబాధించు నున్న
 హవ్యవమాని మీద నానాదాన పల్లవం
 జల్లనగునె పోయెను ॥

98

1. ప్రాణన- కవులు చుట్టనిచో- తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. పూసిర పుష్పసాంసు సుసభూతి విలెసముతో సుంశస్థరో
ద్భాసి బిసోరగౌరవం పలకుటలో జడగొన్న వేణి
నావరసేరునోక్షి సుధాదిన యెంతయు నొప్పె బుష్పబా
ణాపయ్యింద్రి పున పుష్పసత్యమూర్తి కసించెన్ దువన్ ॥ 99

ఉ. ఇంతెడి పంకనుద్వయన నెండగ చలంతెడు మీరువోల నే
జాలచనిచాట్య యుండెద పటరాచుర జేసి సెప్పెన్ సమన్
శంకిల కప్పటప్పటి చుండెర చంపనకర్దమంబులొ
గ్రుంకి పునోజతాపమున గుండూచు నల్లమ పల్లడిల్లంగన్ ॥ 100

వ. అప్పుడు సఖిజనంబులు చదు నేయు హిమోపచారంబు లనలంబునం
బోసిస యాభ్యాభధారలుంబోలె నై యగ్గజగామిని నేని యగ్గియగ్గలం
బగుటకు బెగ్గిల కళవళించు సమయంబున నొక బోటిపత్నియ
యర్చింపయ్యాచు మేని యగస్తాంతరం బురలక్షించి వారితో
నిట్లనియె. 101

ఉ. చలదన గంధసార సుససారములన్న బయంబు నొందెడిం
గుండెడు సువృలన్న పుది గొంతెడి బుస్పాదియన్న లోకెడిం
గెంటలరాకుండ్లు సరసేరునొచ్చు నేటి పండముల్
కుండసుగంధులార! కనుగొంటెర యేటికి శైల్యకృత్యముల్ ॥ 102

ఉ. కంజదలాక్షి నిన్వ గరకంజమునం బిగురూది వేడ్క జా
క్కిం జనందోయిసేదల చులకించిన భావము నిట్లకాదె యీ
కుంజరరాజయ్యా! కుచకుంధములం బిగురాకు చూలికన్
మంజువీలాస విభ్రమ సమంచతునిన్ మరు వ్రాసె జాడరే ॥ 103

పోయెద నంచు లేచి తలపోసి పుదిం దుదిలేని నెవ్వగం
దోయల గప్పె గన్నగప తొలగలికెచ్చల వేడియూర్పుతో
నీయలివేణి రూపయుతు నెవ్వనిన్ కలగొంచి వానికై
కాయజవేదనం బడెడు గవలయుం బరికించి చూడంగన్ ॥ 104

వ. ఇట్టోటి భావంబు నీటిలో ముల్లె యున్నయది¹ చుదిరాక్షిలోని తలం
పెప్పిదంబుననైన నెప్పుచ్చుబొడిసె యడిగి తెలియక యిట్లు మిన్న
మన యులంబులం దల్లడిల్లనేల యని యెల్లనైన నప్పుల్లవాధర
పల్లవశయ్యం జేరంజని నిజపాణిపల్లపంబునం దనా ఎంటి యిమ్మచ్చె
కంటి నువలాటించుచు— 105

ఉ. తల్లి భవన్మనోరథము ధర్మమె దాచుట మాకు పెట్టు నీ
యుల్లము చందముం దెలియనోపమి కై దురపిల్లుచున్న నా
రెల్ల సఖిజనంబులు మృగేక్షణ నీమదికోర్కి జెప్పి మా
తల్లడ మెల్ల మాన్చి విదితంబుగఁ బుణ్యముత్రోవఁ బోవవే. 106

ఉ. కన్నులు విచ్చి మమ్ముఁ జెలికత్తెలఁ జూడఁగదమ్మ యమ్మ నీ
యున్నవిధంబుఁ గన్నోనిన నుల్లము పొక్కెడినమ్మ యిందులోఁ
గిన్నెరకంటి నీకుఁ బరికింప నమిత్రల మెవ్వరమ్మ నే
మొన్నటికమ్మ⁴ మాయొడ మృగేక్షణ సిగ్గువడంగ నేటికే. 107

ఉ. మచ్చికచేసి యేసనికి మాటిడకుండుటసూరె నెచ్చెలుల్
వచ్చి బహుప్రకారముల వద్దఁ జరించుచు నున్నవారు నీ
రొచ్చుల⁵ నీవు వీరి నొకయోపని వారలజేసి యీక్రియం
బొచ్చెపు వర నన్ మరలుబుద్దులఁ బోయినఁ జేరవతు రే. 108

ఆ.వె. నీ మనోరథంబు నెలఁత నా కెఱిగింపు
మెంత కార్య మైన నే ఘటించు
నీకు నే ననుంగు నెచ్చెలి నుండ నీ
ప్రసవశరని బారిఁ బడంగఁ దగునె. 109

చ. అని బహురీతులం బ్రియవయస్య తనుం బలకంగ తోలల్
చన కనుదోయి విచ్చి యలసంబుగ నెచ్చెలి యానవాబ్జముం
గనుఁగొని కంఠకాకలిక గడ్గదికం దగులంగ నొయ్య వి
ట్లను నయనాంబుపూరము లపొంగములన్ నిగుడంగ నూర్చుచున్. 110

1. ఇట్టోటి భావంబు నీటిలోని ముల్లెయున్నయది— సా.ప.

2. ప్రా.సన— నేమెప్పటి కమ్మ— తా.ప్రా.ప్ర.

3. సా.న— నున్నవార లిషోచ్చల—

మృగావతి తాను కలగిన్నచిథలము వెలుల తెలింగించుట

ఉ. పైకల నీవు చెప్పి మన పల్కలకు బల్కలకు జెప్పకుండుట
క దన చెప్పి బునులుగానె లతంగి వదలు వాండకున్
లేచిది యిప్పుడెది నది తునుముం దుండుమాలి దైవ మీ
మొనరెట్టి ప్రాణముం దెప్పుడ జేయు దలంపులే చెలి || 111

ఉ. ముద్దియి యొక్కడోయెటుగి మొన్ను బగిల్చుట సాధవటి నే
నట్లుకొనె నట్లు ను పిల్లకుం దొక్కడు చిత్రకాటి నా
యొద్దకు నట్టి రూపమును నొక్కసం జాపి యుతుండు నీకు నో
ముద్దియి పల్లెటం దని సముద్ధతి నేగె నియ్యదంబునన్ || 112

చ. ను సలకూబర త్రిదశనాథులనూజ మనోజు లాదిగా
గా మహానీయరూపముగాత్రుల బెప్పగి పిన్నదాన దో
మాలి నుటి నాది బల్లముల నుటల ప్రాయుగ జూరగాని నా
ను గుంజున్న మూర్తిపర గుంజుల కం పొదపంపరే చెలి || 113

క. కలరూ పడిగిని నీకుం
గల రూ పెరిగింప కును గి దన మదలీ
గల రూ పరియుం జెప్పితి
గలరూ పెరిగితిని ప్రాణగతి నొప్పు చెలి || 114

చ. తుది యిదియున్న నిశ్చయములో జని మాయపు జిత్రరూపుడై
మది దగులంగ జేసె వెదమూలం దైవము నన్ను నీక్రియన్
మదనునిజారి ద్రవ ముటి మామముం బ్రాణముం బొప్పుచొప్పుగా
కిది ఫలసిద్ధి గంచువలపే తలంపంగ జకోరలోచనా || 115

క. కలగించిన చిత్రములకు
పలపంపల జింతనొందువా రెందైన
గలరమ్మ తల్లి ధాతీ
స్థలిలో నే నొక్క పాపజాతిం దక్కన్ || 116

- చ. కలఁ గనుగొన్న చిత్రములగన్నిడి యిట్లు సమాన్త్రు చెయ్యలన్
నిలువఱి తూలిస న్నుగరే నీరజతోచు యెల్లవెలు నా
త్యలఁ గడుఁ గుందరే సఖులఁ దల్లియుఁ టండ్రయుఁ బండుకోటియుం
గులమున కివ్విధంబు సమకూర్చుదో యెన్నడు రేపి పండలన్ ॥ 117
- ఉ. నిందకుఁ బాత్రమై బ్రదుకు నీచపు టీపస మిచ్చగించ నొ
ల్లం దను పుజ్యగించెద విలాసిని లే దనుమాన మిందు కే
నిందుకరాంకురంబు లుదయించు లఱిం దరియంగఱొచ్చి యీ
కందున మావిమోఁకలకుఁగాఁ జని నీడల నిల్చి యోచెలి ॥ 118
- చ. చిలుకకుఁ జెప్పఁడమ్మ కొదసేయక* మాటలు రాజహంసికిం
బలుమఱు నేర్పుఁడమ్మ మురిపంపుగతుల్ నవచూతశాఖికిం
జలములు పోయుఁడమ్మ పనిసందడి దీఱ మఱొక* నన్నె కా
దలపుచు నుండుఁడమ్మ సతతంబును సన్మణిసాలభంజికన్ ॥ 119
- క. అని పలికి వెచ్చనూర్చుచు
వనరుహముఖి యూరకుండె వ్రాల్గన్నలఁ జ
ల్లన జాఱునీరు చెక్కులఁ
జినుకఁగ జోటియును కరుణ చిప్పిలు మదితోన్. 120
- ఉ. బాలిక యేటిమాటలుగఁ బల్కెద వేఁ గలుగంగనీకు సిం
తేల విచార మెట్లయిన నెల్లట నేఱునొ రాజహంసి దా
బాలును నీరు నేర్పఱుచుభాతిఁ జతుర్జ్వలరాశిమధ్య భూ
పాలకకోటిలో మధురభాషిణి నీవతి నేర్పరించెదన్ ॥ 121
- ఆ.వె. అనుచు నూరడించి యల్లనఁ గెంగేలఁ
గన్ననీరు దుడిచి కొఁగిలించి
నెలఁత యోర్చియుండు నీమనోరథసిద్ధి
నే ఘటించు నెల్లనేటిలోన ॥ 122

1. ప్రా.సవ- సమకూర్చెదె- తా.ప్రా.ప్ర.

2. సా.వ. పారము - రొదసేయక- తా.ప్రా.ప్ర.

3. సా.వ. పారము- దొక - తా.ప్రా.ప్ర

వ. అని యనుంబరంబు సబీజసంబు సుఖమౌపించి నిరహింసనవారణకాళణులైన
కంఠ ద్వాపరంబు సుంపించు ముంపున --- 123

మదన చూషణాదికము

సి మరల నలుగఁ జేసి మగుడు జేయమి నాగుడు
మృదువని కెక్కుడు తలమీదను మచ్చె
గోయల గడముట్టు గూయుట మాన్పుగొ
మొ గట్టిరే రామమేదినిశు
విధు ప్రాంగి ప్రహ్లాద నెడలింపకున్న నె
క్కుడు రామామెడమిగుడు గత్తిపచ్చె
జలిగాల యెదతేరఁ జవిగొన్న¹దిలువర
కోపం కెక్కుడు గ్రుడ్డికోలంబు మాయ్యె

తే.గీ. భారసముగఁగి పథి పుష్కలంబు మెల్ల
సంసఁగులుసేయ చలికేల జముమొనర్యె
నాడె నె రెల్ల కొడమాన² నడచిరెసి
వీసచే నుట్లు పడునెంబు పరహింసము ॥

124

సి. తుహినాచారం జెప్పుడు దోషకరుండొట
తెలుయరే సతి గాచి తిరుగుడుమ్మ
మదనం జెంతయు మంటయారియౌ తెలుగుడు
రమిడుపై గనుగిల్గి ముండరమ్మ
కీరసోలమ్మ పిక్కిలి నాపటూరసి
మదినూడి బాల నేమిటకుండమ్మ
పిక్కు దా బలుగాకిపిల్లలు విన్నారె
యప్రమత్తతఁ బ్రోవుండమ్మ స

1. జలిగాలి గొడతేరఁ జవిగొన్న— సా.ప
2. ప్రానవ— కొడమాన— తా.ప్రా ప్ర. — సా.ప.
3. సా.ప. పాశము— తెలుతురే— తా.ప్రా.ప్ర.

తే.గీ. బుట్టుబడి పెట్టు లేమావిపాలంతలకును
జెట్లుబడి పోకుమని బుద్ధిసెస్సగదా
తేటి వధుపాని యోటెల్ల దేట మనసా
దరుణి గాపాడి నడువుడి తల్లలార ॥ 125

సీ. కాపుండు నెలనూవి గండుకోయింసిండు
పోనీకుం డచటి కంభోజమును
గురివెందాసాదరింట గొదమతుమ్మెద యుండు¹
వందాన జననీకుం డందు సఖిసీ
బసుబొన్న రతిమనోభవుండు గాపురమున్న
నెల వేగనీకుండి నెలత నచటి
కంచ లుండెడికందు వంబుజాకర మందు
విహరింప బాల బోవిడును కుండు

ఆ.వె. డిందువదన మీకు నిల్లడ సుండమ్మ
యనుచు నవ్వగించి యవ్వయస్య
గొంద టిందుముఖుల గొరలి చేదోచుగా
గొని రహస్యసాదమునకు నరిగి ॥ 126

ఉ. ఆ దళదబ్బతోచన వ్రయత్నమునం గమనీయ నీల పీ
తాదిగుణంబులం గడు సమగ్రముగా సమకూర్చి కౌశల
శ్రీ దిలకింప జారుతరచిత్రవటంబున వ్రాసె దేవధా
త్రీదయతాహివర్ణుల నుదీర్ణవయోగుణరూపధుర్వలన్ ॥ 127

మృగావతికిఁ బ్రియనఖి వివిధ పురుషవదేణ్యుల చిత్రపటంబులు చూపుట

ఆ.వె. వ్రాసి యాక్షణంబ వనజాక్షి కుతుకాబ్ధి
పూర మంతరంగమున దొలంక
నెమ్మి నృపతనూజ నిల్చిన పూ జవ్వు
రంబుకడకు సత్వరముగ వచ్చి ॥ 128

1. ప్రా.నవ— పెట్టులే— తా.ప్రా.ప్ర.
2. సా.ప. పారము— గురువింద— తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ— యుండు— తా.ప్రా.ప్ర.

వ. నిఖిలభుసనైకగణ్యులగు పురుషవరేణ్యుల నెల్లఁ జిత్రలేఖనాపాటవం బేర్పడ
లిఖయించిన చిత్రపటంబు చెలికత్తియలచేత నమ్మత్తకాశిని మ్రోల
నిలుసం బట్టించి మందస్మిత విరాజమానంబగు ముఖారవిందబుతో
స్యవనందసమొగంబున నిజావరోకనంబు నిగుడ్చి వారిం బేరుపేరున
కుల నామధేయి గుణసర్తనంబుల నేర్పరించి చెప్పం దొడంగి
యిట్లనియె — 129

మ నొక రేకంబగుమూర్తియందుఁ దలపుల్ మూఁడై విరాజిల్లు నొ
ప్పొకప్పుడ మూర్తుల సత్వమంతయును గల్పింపఁగఁ బ్రక్షింపఁ¹గా
నుడయందైన మహాత్ములం గలగంధర్వపేంద్రబ్రాహ్మణులన్
నుడనటకుంజరయాన సిరిఁ గనుఁగొన్నూ నీ కటాక్షంబులన్ || 130

స పాక్కిట నెత్తమ్మివూపు పేరురమునఁ
గొన్న భాబరణంబు గలుగువాఁడు
శ్రీవల్లభుఁడు నొకఁ డిద్విక్రస్థులతోక
మణిఁ దధమున భోగి మందనంబు
గలవాఁడు గిరిరాజునామనోవిభుఁ
దాననందులు నాల్గు సత్తుల విమల
చరణార్థయజ్ఞసూత్రంబులు గలవాఁడు
నాగ్వధూనాథుండు ననజభవుఁడు

తే.క. పీఠ లేటస్మహాపీఠారభరణ
హరణ నిర్మాణచాతురీహరిమతులు
సీరి ముప్పుర వీక్షింపు విభునిభాస్య
యొప్పదము లై న తొంగలిరెప్ప తెత్తి || 131

మ. కలశాంభోనిధిలోనఁ బుట్టుక వియత్కల్లోలిసీతీర క
ల్పలలామంజునికుంజపుంజములు లీలావాటముల్ కాంచనా
చలకూటంబులు కాపురంబు నెలపుల్ చర్చింప నీవిర్జరా
నభి కెల్లన్వడు వీరి దేరకొన నోవాచూషి వీక్షింపుమా || 132

సీ తనివోన నినుం జూచుటటి నాన కేభయోన
 యసి మున్నెను పైత ముదకున్నె
 జలజాక్షి నీమోనిచును నానుచో నాని
 కరుణ జేయకయియై యున్నట్లగునను
 నిదురజాయుట వేర్కొనినదే కానితి
 తేనె నీన్ గేలి దెలియదుపును
 రతుల విస్తృతమున్ రుచి నీ నొనరుచో
 గండ్డించునె నాడు కల్పించు

తే.గీ యిందుబింబాస్య నీరిలో నెవ్వరై నెన
 నీదు కలగన్నపన్యం మండిన గదాగి
 వీరి వీక్షింపు ముఖ్యబృందకంఠను
 లలితలాఽభ్యరేఖానిరసయము ||

133

నామకానన నీడు దెలియిరినో నామక వేళ్ళక్రిచ్చే
 బాలించుగ ద్రిదిసంబుం బోర గెలవెం బాద నిట్టెల్లా
 క్షాంతిశ్రేణికి ముఖ్యం దిండుగ నుం బాదించుం గెగేన నె
 వాలించున్నగు గండ్డిదీర సతనన్ కా బాక్షి పిచ్చిం నె ||

134

స. మేనక నెన్నెనునుండు చేర్చిసముద్ర
 ముదిల నీచసిగల్గె నుం బాద
 హరిణి సందిటనిట్ల హరిణాంబులం
 బాల నీకొనగొరం బాదించు
 నిండుగగోగిట రంభ నెలకొల్పు నుం బాద
 లలిస నీచసిదోయి నెదిసెల్లు
 రతులం గైకొల్పు నూర్వణిమేని నెన్నెనా
 తరుణి నీచెనుటపిల్లడి దొంగి

గీ.గీ కేలి నోలొప్పును యింద్రుం గీరవాణి
 వీడె నీకలలో చాచు బ్రహ్మా
 రామ రమణీయరేఖానిరాజున
 హావభావాతిశయమూరి యయ్యెనెని ||

135

సీ తెఱఁబులకు గని దివిజావళి మొగంబు
వై శ్వాసరుం డబ్బవదన వీడు
తరణికిరనిమివట్టి ధర్మైకనిరతుండు
పనజాక్షి వీడు వై నస్వతుండు
రాత్రుంబరుంకెల్ల రా జేలుఁ గోణంబు
వీడు నైర్వృతి పూర్ణనిధునిభాస్య
పరి పయోసిధులకుఁ బాలించుఁ బడమరఁ
బల్లనాధర వీడు పాశధరుండు¹

తే. గండఁబయ్యాన యీతండు గంధవాహుఁ
నీతఁ డలిసేలవేణి యత్నేశ్వరుండు
చెలుస యీతండు సభుకళాశేఖరుండు
బాల వీక్షింపు వీరె దిక్పాలనరులు ||

136

తే.గీ. నీలకుంతల కంఠం నీవు గన్న
యెఱుఁగు దిక్పాలకుం దొక్కఁ డయ్యెనేని
సబుధకుక్కులనాస్త్రస్యనిలతిలోన
రసింఁగి సాసంక సుగు నాని రాజ్యలక్ష్మి ||

137

శా నిలన్న్యోనిధిరోసంకలంబు లున్నద్రుప్రతాపాధ్య లా
భిలోద్రగద్రసాణపాణులు సమిద్భితామరశ్రేణు లా
శారాణ్యసశాలకీర్తులు తపస్సంప్రసాదైశ్వర్య లో
బాలా చూడుము వీరె దైత్యులు భవద్భాస్వత్కటాక్షంబులన్ ||

138

నికరం గాంచినపురుషుం
డో కోమలి దైత్యులందు నొక్కఁడ యేనిం
గైకొనఁడు వాడు మనమున
నాకపురస్త్రీల మోహనశ్రీమహిమన్ ||

139

గీ. వీరు సిద్ధులు సాధులు వీర లతివ
వీరు యక్షులు రాక్షసుల్ వీర లబల
వీరు గరుడులు గుహ్యకుల్ వీరు వీరు
రమణి గంధర్వవిద్యాధరప్రవరులు ||

140

1. పాశపాణి— వ్రా.ప్ర.; సా ప.— పారాంతరము

చ. న దగజయోః చూడన్ మరుమానోః సేదాన్ తస్మైచ్చైవైవై
న దునిపేద్యై స్తీతివిశయో దుం న దుని సేదాన్ న
సుది ఎనురూపమైన గుణసహజము నుండునోయో చ సే
బుద్ధుడయ్యను గొండునిట్టను ననుగట్టన్ న సృష్టదాన్యమనన్ ॥ 41

న. ఎవనిం బుద్ధుడోయో గొండునిట్టను ననుగట్టన్ న సృష్టదాన్యమనన్
భువనం బ్రాశ్రియభూమి యందుల మోక్షుల దాన్యమనన్
1. దుం చుట్టుకొనినోయో నుండునోయో నుండునోయో చ సే
స్వమింపున్ దుండునోయో నుండునోయో చ సే ॥ 42

క. నీ కన్నానిన పురియం
దోకమలదళాయతాక్షి నుండునోయో
క్షీర్మదంబు నుండునోయో చ సే
గైకొనునోయో దుండునోయో ॥ 43

మ. పథనాస్తాచలనేతునింబునె ఘోర్ న్యుండునోయో
బ్రథనత్మాజయనీయన్ దుండునోయో
బృథనేతునింబునె ఘోర్ న్యుండునోయో
న్యథుంబు నుండునోయో చ సే ॥ 44

ఉ. నేదెదనీయేల నుండునోయో
భోరునానేత యానుగుణభాషణుండు గొండునోయో
వీరి నిరాసనందలు వీరి భుజాదండమునీయో
పారము ముట్టగా బొగడ భారతైవను నుండునోయో ॥ 45

మ. వారిలోచన చూడు నీరి భువనీయోయో
చురణాగ్రంబుం నుట్టరాజులందేజుండునోయో
వరనుభ్యంబున జంచరీకముల చేపంబున గొండునోయో
బురుహతోసంహారవర్షుల చొప్పుల్ చెప్ప నెయ్యంబునన్ ॥ 46

1. ప్రాసన- యోదంబెయోయో- తావ్రాసన ప్రాస

2. ప్రాసన- సుభృతాంజలు- తావ్రాసన ప్రాస

3. చొప్పుల్ చెప్ప నెయ్యంబునన్- తావ్రాసన

ప. రమణీ హైన యసంశంభవుః కుదారక్రౌఢః కాష్ఠబలా
క్రమితారాతిథరాధినాథః కలస్మైవందరుః ద్విష్కృడః
ర్యమతేజస్కుః కార్తవీర్యుః స నారా శ్రోత్కనః దాగే దు
ర్బలదోర్బర్హస్పతిః ఓటూర్మిసటరోద్యస్తబ్రదానూరమున్ || 147

జ. సాసము శ్వాన్య మాధిరణిసాలకుః సాలసమందుః నంచు నే
దా సలుకం నేల మరలాదిగమిసి యాలం దేలు వే
లా ఎరివేట్టలంబునవెంకట జీ మానవుః కాల్యైవైవ దా
జాసము హూదెనో సలకూ బాయిం దుదంగు మక్షిణంబునన్ || 148

ఉ. అనంతసృజకుః సుభాగనివసయకుః వోరే ను
కూర్పాత్ర సౌమిల్యై గుణభూషణం మంబు సత్యభాషణం
సింహ రుహాసదేవయః కేలక తోమలైల మని జూడు ని
వృత్తుదాలంబులగు నిదురకాషణిరీక్షంబులన్ || 149

క. క్రిష్ణార్కస్థితిః సుహ మా
సౌష్ఠ్యతంబు వురుదంబు నేలు నితం జ
ర్విష్ణుంతుడు తోడుగ సని
భీష్మకృతి వైరివీరబుండును నోర్పున్ || 150

చ. కసిన్ద్రియ సమ్మహిభుట భుజాస్కన్ధభాను భా
నట యుష్మాంగి చెలంగుగా నీకననానందస్థితిం జెందు నో
నడునత్పండుమధ్య నిర్మలయశశ్చాయాసితాబ్జంబు లే
తదురుగ్గ్రసభిత్రసతాం సుహితోదాత్తోదయస్ఫూర్తిచేన్ || 151

జ. తరుణీ నీకలా గంధి
నెరసరి యితుండే బ్రదోషవేళన్ వైశ్వా
నరం శోరరించుం బురి నెలి
నిరుసమరుచి నీ కయత్న నిరాజనమున్ || 152

గీ. ఇంతి సేషింపు వీడె యసంతివిభుండు
త్రిదశనాయకుః ఉమరాపతీపురంబు
వోలె నత్యంతవైభవశ్రీలు మెఱయ
నెఱుఁగె యితుఁ డేలు నుజ్జయినీపురంబు || 153

- క. ధరణిం గలుగుట యెఱుంగరు
వరవర్కిని యిష్టరంబువారు తనుంబుల్
పురబహిరుపపనమధ్య
స్థిరహరజాతీ శశాంకదీప్తులచేతన్ || 154
- మ. తరుణీ ధర్మగుణానుక్తుమగు నే చ్ఛాయకం బుగ్గితం
బరభూపాల కసాలపాటనవిధిం బాటించుటల్ చిత్రమో
నరనాథాత్మజ వీనిదొరసి పృథ్విభ్రాత్ర బ్రాహ్మచియుం
గరిమం ద్రుంచుం బరావరోధినిసాక్షా క్ష్యామస్తాతానభుల్ || 155
- ఉ. లోలతరాక్షి వీడు కలలోపల నీచుంగొన్న పుణ్యం
శీలుండ యేని నీరతుల చెమ్మటలారంగ నల్ల వీడు శీ
ప్రా లలితాంతికోపనసాదపకుంజకుటీరపీరుదు
స్థిలిత పుష్పసౌరభసమేత వినూతనవాతపోతముల్ || 156
- మ. శతస్రతోపనునేత్ర వీడు మగధక్ష్మామండలాభండలం
డితనిం జూడుము తెప్పలెత్తి ప్రపదం బింసొంట డెందంబుల్
శతశోన్మక్షితినాధు లున్న నిల రాజద్రాజబింబాస్య యీ
రతిరాజాకృతిచేత నందు నెప్పుడున్ రాజస్వతీ నామమున్ || 157
- క. సుగుణాశ్రయుం డీతం డేలంగ
మగదక్ష్మామండలంబు మానిసి భూలో
క గతంబగు నాకంబన
బొగ డొందుం బ్రసిద్ధభూరిభోగాస్పదమై || 158
- మ. హరిణీశాబవిశాలరోచన యితం డంభోధివేరామహీ
పరిఘాతీరము నేరగా ధరణి దోకిస్తాడిం బ్రశాసించు ది
క్కురు లుత్సాహమునన్ మదాతిశయమున్ గైకొల్పె జెక్కిళ్లపై
నెరవెట్టన్ సుఖనిద్రజెందు ఫణిరా జిచ్చాసురూపంబుగన్ || 159
- క. వనజాక్షి వీడు నీకలం
గనిన ఘనుండే బ్రదోషకాలముల విలో
కనవరులను పుష్పపురాం
గనలకుం గావించు నేత్రకౌతూహలమున్ || 160

- గీ. చెలుసు యాతండు పతి శూరశేఖనులము
నీన్మహాత్మనునము రాజధాని మధుర
నీని నీక్షింపు పూర్ణిమాసిధునిభాస్వ
రుంచితములైన నీకటాక్షాండలముల || 161
- ఉ. వారి నిహారవేళలను వ యనిరోచన రాని నెయ్యిపున్
వారిరుహోయితేక్షణల స్రుముల చుట్టుల గంధసారస్థం
దోరపు టంగరాగములతోడ జెలంగి కళిండుకన్యదా
పూరము పైకొనన్ మధురసారసని నిర్వర్తనంధునంగమున్ || 162
- క. సరసముల గొండ్లి
గెలి యెప్పురివేక్షింబోయి గ్రీడాగోట
ద్వరిసౌఖ్యంబుబరేఖ
పరిగలం బోలము నాతలత్ర కృతియన్ || 163
- మ. సుమరవృక్షులు నీలముల గంభీరసౌఖ్యవజ్రా
ముసునాసింధురరంగముల్ నిజయమోరంభసంభూత కీ
ర్తిసుమరద్వీపసంప్రసాదముల ఎర్పించి గూడి కానించు రా
జముఖి సుల్లముల యల్లకొన్న జంబయోషానేణి సౌభాగ్యమున్ || 164
- ఉ. చెలచెల పల్కెనన్ చెలవుల జెందు నిజాస్థయునీడగ జూడ ఎం
చించుల బలంచు నెప్పురను పింధురగామిని వీని వైరి రా
ట్టంచలచాలారోచన నిజప్రియం బొసి ఎనంబులందు వ
ర్తింబుచుల గోకిల స్ఫురలలిచికితోర మరుద్భయంబునన్ || 165
- క. బృందానలముల సురరా
నంద్రశమజంకణాననయన మొనర్చున్
సుందానీలబృందము లర
విందానన నీని గారనంచెడ వేనిన్ || 166
- ఉ. ఈతండు పాండ్యభూరమణుల డిందునిభానన వీనిజూడు ల
జ్ఞాతతద్యక్తసారముల నధ్వరవేళల వేగదెంచి సౌ
స్వాతికుల డై చరించు సుదసామజగామిని యిల్వలాసురా
రాతి యుగస్త్యనయమి తిరంబుగ వీని సభాంతరంబునన్ || 167

- క. హేలావతి నిను మీతం
డేలావృతచందనద్రు హిత మందనమి
రాలోల కుంతలందై
కేలిం బ్రకటించు మలయగిరికూటములన్ ॥ 168
- క. వారిజముఖి నడసరుక్త
హారంబులచేత వీనియందపులుల మొ
ప్పారుల దాదావృతబృం
దారకగిరిసార్వభౌమతటమును బోలెన్ ॥ 169
- మ. ఘనమూలత్పణిసార్వభౌమ సుధిక స్కంధ¹(ధ్వజ్య)² భాగంబు శో
భనశాఖాచయదాశ ముల్లసితిపువ్వుత్రార ముద్యుత్ఫుల
ధ్వనజాతాహితబింబ మొస్సెనుగను నే³ తక్కిర్చికల్పద్రుమం
బనయంబున్ బుధసాధుసంస్తుతికదంబై రాజబింబాననా ॥ 170
- క. మదిరాక్షి వీనిం బతిగా
మదిం దలచెడవేని వింధ్యమధనవదూటి
నదకుంకుమ మొదవినడె
మదికింపుల మలయసానుసుతాత్కటములన్ ॥ 171
- గీ. అంగవతి వేగంబు పీరుకురంగనయస
వీని వీక్షింపు నీచారునీక్షణముల
భూరిభారతరణసౌతుభూతుల డైన
కర్ణగారాపుమనుసుం డీనునుండు తరుణి ॥ 172
- ఉ. పంత మెలర్చ నాజికిసిం బైకొనె నెవ్వని బాహువిక్రమం
బెంతయు నమ్మి కౌరవసహీపతి కృష్ణసహాయ సూత్ర నా
వంతకుంగోక పాండుతనయాపళితో నగవూనె భానుజుం
డంతటివానికిన్ మనుమం డంగన వీని నుతింసిం బోలెదే ॥ 173

1 ప్రానవ— మధికచ్చి— తా.ప్రా.ప్ర.

2 ప్రా పూర —

3 ప్రా.నవ, పూరణం— మొప్పిననె — తా.ప్రా.ప్ర

- క. నేల నిభలము సేల
పొలుయనం బ్రాక్రమింపం బద్ధునిమిత్రో
స్మిలనములం బ్రజ లెఱుగుడు
రోలి నచాచురంబు లుత్పలనయనా ॥ 174
- మ. ద్విపటంబునని పని చోరసి రణోర్విన్ మున్నుగఁ గొన్న కొ
చ పరిష్కారమునాంబు నిప్పు మగుడన్ పోలన్య మంపొందఁగా
నివతత్సంజనబొప్పబిందుకొకానీకంబుపేరన్ విరో
ది పురంధ్రీకుచకుంభకూటముల కర్దిన్ నీలపుంజేరలన్ ॥ 175
- క. రతిఁబోడి యుమ్మహిపతి
పతి నీ కగునేని మిగుల బాగ్యం బయ్యెం
బ్రతిలేని యంగరాజ్య
క్షితిపతిగం గఁపురంబు సేసెదవేనిన్ ॥ 176
- గీ. వజ్రం దభిధానమునం బ్రద్రవదన వీడు
తొరిగారాపుఁబొల్లంబు శంబరారి
పుత్రుల దునిరుద్దునకు బాణపుత్రికకును
నెయ్యపుంబట్టి పక్షింపు నెఱత వీని ॥ 177
- క. స్వస్థంబుగ నితఁ డింద్ర
ప్రస్థం బసుపట్టణంబుం బాలించు భుజో
రుస్థితయై మహి యుండు ను
ఖస్థితి గులకుధర దిగిభ కమరము తొందన్ ॥ 178
- మ. కలవాక్ష్మణుల పీని(దీర్ఘ) భుజఖడ్గంబేచి విద్విజ్ఞాదా
నళకుంభంబులాప్రచ్చి ముత్యము లిలన్ వర్షించుచో నత్తటిన్⁴
దళనంబొందుల దదీయ దారకుచముక్తావోరనేపథ్యముల్
వలిచన్నుల్ గజకుంభకూటములం బోల్పం బోలుటంజేసియో ॥ 179

1. ప్రా. పూర 2 ప్రా.నవ- ఘడ్గంబెత్తి (చి)- తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ- దెంచి - తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ- నత్తటి - తా.ప్రా.ప్ర.
5. ప్రా.నవ- దళనంబొందితదీయ - తా. ప్రా.ప్ర.
6. సా.న- కుచ - తా.ప్రా.ప్ర.

మ. మనజాతేక్షణ దానవాంచకున కీసజుండు గారా మగున్
మనుమం డన్న మఱేం ఒంటుచునుంట్ సర్దింప నేతద్బుకా
మనకాక్షేయ విభానిభంబు¹ దివిషద్గంగాతరంగానళీ
జననం బొందగల డేయ నాజల యశశ్చాయాసితాబ్జుండునన్ || 180

గీ. విమతరాజన్యసేనపై వీడు వాజి
జూటి వీడుంవెంబడి సోనగురియ
విరులతోగూడ వర్షించు వీరవైరి
పుష్పగంధుల తురుములు పుష్పపుష్పి || 181

క. మచ్చిక సిమదికోరిక
నెచ్చిలి యారాజమీద నెలకొల్పెదవే
నచ్చట వేడ్కల జేయున్
నిచ్చలు నీచూడ్కి కిందనిర్మితగృహముల్ || 182

మ. దివి గందర్వుల దోలి పాపె గురుధాతీపాలుబంధం బభో
భువనావాసుల నోరై మెచ్చగ జగంబుల్ కాలకేయాదులన్
శివుతో బందికినై పెనంగి జయముం జేపట్టె నప్పాండవ
ప్రవరుం బార్దని జెప్ప నిందువుకదా పద్మాక్షి లోకోత్తరున్ || 183

క. ఆతని కొడు కభిమన్యుడు
స్తోత్రవ్యం డాజి వానినుతుడు పరీక్షి
ద్భూతలవతి తత్సానుడు
నాతీ జనమేజయుం డనం బొగడొందున్ || 184

గీ. క. ఆ కురుకులమణికి శతా
నీకుండు జనియించె నట్టి నృపతిలకుసుకున్
శ్రీకరమూర్తి సహస్రా
నీకుం డితర డుదయమయ్యె నీరేజముఖీ || 185

[ప్రాసవ— నిభానిభంబు — తా.ప్రా.ప్ర.

[ప్రా.సవ— నాతో — తా.ప్రా.ప్ర.

క. కించిద్దళదబ్బదలో
దంచట్టిలాపలోచనంచలముల పీ
క్షించు మితని రతిబోడి న
మంచిత లువిభిమాపవాసితరతీకున్ || 186

క. పనజాక్షి పసిచక్కం
దన మెన్నగ నేల దేవతానభి పీనిం
గనంగని ముముస మనసిజా
చనపులలో బడసి దేవసతి లే దన్నన్ || 187

క. లోకాలోకం బపధిగ
లోకోత్తరుం డేలుచుండు లాలాక్షి మహి
లోకం బఖలంబు దయా
లోకనసామగ్ని సాధులోకం బలరన్ || 188

మ. కరఖడ్గం దొరం బాపి విండు సమరక్షావీధిం దన్వంగి ని
ర్భరరీతిన్ యుళిపింప రాలు రిపురాట్నదాననావేణికా
భరగర్భంబున నున్న కమ్మసివిరుల్ భావించిచూడంగం ద
త్కరఖడ్గంబు మోటుంగో¹ క్రొమ్మడి పయోదంబో విరుల్
సోనయో || 189

చ. కరిపురి రాజధానిగ న్ముగావతి వీండు చతుస్సముద్రదోః
పరిధిసరీతమైన మహి పాలనసేయు భుజై కళక్తి వా
రిరుహదళాక్షి యీతని వరించెదవే భవదీయకల్పనా
పరూడగు భారతీరమణు ప్రాధిమక్తున్ సఫలత్వ మేర్పడన్ || 190

చ. అని బహురీతులం బ్రయవయస్య సినుం గొనియాడుచుండ నీ
యనుపమచిత్రరాపసు ద్భగంబుజవర్షముసేయ నవ్వితా
సిని హృదయంబు కంపమును జెందె జెనుర్చె గపోలపాళికల్²
చనుగగన్ కేవలం బొడమెం జూడుకొనం బులకాంకురంబులున్ || 191

1. సా.ప.— మోటుంగు— తా.వ్రా.ప్ర.

2. సా.ప.— పాళియుం— తా.వ్రా.ప్ర

- క. అష్టాదు సిగ్గున గురుగూఢ
తేష్టలు వా వ్రాసెచ్చె ప్రేరేపరీతిం
చచ్చక వ్రాయుచు నిలిచెను
నవ్వుడతడుకడ జూచి జోడియల్లన నగుచున్ 192
- ఉ. కంటి లతాంగి నీనునకుంచున సేకర్యో మూసన
బంటిన రాకుమారుడ డితం శౌటయ సక్కుము తప్పదప్పు
ల్గంటి యలంతినప్పు ముఖకంజమునం దొలుకంగి నాత్మలో
వొంటిన భక్తి మొక్కి కయనోత్పలసంజ్ఞ సఖిలతామకున్ ॥ 193
- వ. మఱియును సన్నుతులు సేసి బహుప్రకారంబుల. 194
- ఉ. చేసి మదిన్ ముదంబొదవ జేరికగోగిటం జేర్చి తల్లి సీ
చేసినకార్య మెప్పురికి జేయగ వచ్చుచి చిత్రసాధనా
భ్యాసము సీక యొప్పె మరుబాడికి దప్పగగ ద్రోచి ప్రాణమూర్త
వే సమకూర్చి తేక్రియం జెలి యిది సీబుణ మీగుదానె ॥ 195
- చ. పలుకును బంత మొక్కటిగ బాలి³ నాకలగన్న చిత్రముల్
జలధిపరీతభూభువనచక్రమునం గల రాజకోటిలో
నలవడ నేర్పరించితిని హంసిక నీరును బాలు వోలె గో
మలి మఱి నీసమానలగు మూసిను లెవ్వ రిలాతలంబునన్ ॥ 196
- క. కన్నుల మొక్కిన మనమున
బన్నుగ దీపింపనేర్పు వడయుదు⁴ కరుణా
సన్నమతి గడమ చనులను
గ్రన్నన నీడేర్పు⁵ నేర్పుకలిమి లతాంగి ॥ 197

1. ప్రా.నవ—వేరె— తావ్రావ్ర
2. సా.వ.— వ్రాల్గంటి— తా.వ్రా.వ్ర
3. ప్రా.నవ — బాలికి— తా.వ్రా.వ్ర.
4. ప్రా.నవ — సన్నుగ దీపింపనేర్పు వు— తా.వ్రా.వ్ర.
5. సా.వ.— నీడేర్పు: నీడేర్పు— తా.వ్రా.వ్ర.

అని పలికి యిజ్జలజవదన లజ్జవసతపదనయై యూరకుండె నచ్చలి
 కత్తె యిం బిటుసప్పు చిగురోత్తర దననెయ్యంపుంజూడ్కి రాజనందన
 ముఖారసిందంబున నొలయింపుచు జంపలాక్షి యుఘటనాఘటన చాతు
 రీధుర్లీనగు నే గలుగంగ దమ పనుల కేమి సచారంబు తుదమొద లేర్ప
 టురాని భవన్మనోరధార్థసిద్ధికై యిట్లు చతుస్సముద్రము దిశంబగు
 మహిమండలంబునంగల మహనీయ విలాసవిభవై కభాజనులగు రాజ
 కుమారులం జిత్రపటంబునం జిత్రలేఖనాపాటనం బేర్పడ నిర్మించి
 దానిలో సజనమనోహరభవేర్పఱించిన నాకు నారాజకుమారు నిచ్చటికిం
 చెచ్చుట యేమి యచ్చెరు పీక్షణంబ యీ వృత్తాంతంబంతయు
 భవజ్ఞవనీజసకుల కెఱింగించి యుమ్మహామహిపాలు నిచ్చటికి రప్పింతు
 నొందురెందు చింబులు నీయుల్లంబున దైర్యం బనలంబించి యుండు
 మని చెప్పి యప్పుడు కొందఱు సఖిజనంబులతో నమ్మహిపాలుపాలికిం జని
 యేటద్వృత్తాంతం బొదినుధ్యాంతంబుగా నమ్మహికాంతున కెఱింగించిన
 పుత్రుండు సజతిసూజ నీయందు బద్ధానురాగయగుటకు మనంబున
 మిగుల ననురాగంబు నొంది సఖిలసామంత సీమంతినీ హిత పురోహితా
 మూర్త్యసుపతి మృగాపతి సచ్చనాడై నిశ్చయంబుతో వివాహంబునకు
 సంభ్రమంపుచున్నవా డీసంతోషవార్త ముందఱ నీ కెఱింగించువాడనై
 వచ్చితి ననియును బ్రథమంబున నీకు నమ్మృగావతికి దాన¹ యనురా
 గంబు దలిర్ప నీచిత్తం బమ్మత్తకాశినియం దత్తుకొల్పిన పురందరుండు
 భవచ్చిత్రరూపంబు నిజదూతచేతం గలలోన నక్కలకంతికిం గానుపించి
 యయ్యుండుముఖ డెందంబు నీయందుం దగులుకొలిపెననియుం జెప్పి
 నారదుం దతినిచే నిమంత్రితంబుడై గగనమార్గంబునకుం జనియె
 నాపమయంబున యుగంధరుండు నగరి కేతేంచి సముచిత ప్రకారంబున
 సమ్ముఖంబై తదనుపతి నుచితాసనంబునం గూరుచుండి విన్నవై
 (యున్న)³ యన్నరనాథునాననం బవలోకించి— 198

1. ప్రా.సం- వేన- వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సం- కొలిపితి తా.వ్రాప్ర.
3. పా.ప.- యందలి పూరణము.

క. దేవరవదనాంబోజము
భూవర కైవ్రాల పిన్నబొంబునలనిన్
జావిన నెద్ది హితవో
యావిధముం దెలియ నాన పరమగు నరుమున్ ॥ 199

గీ. విబుధపతివారదుల¹చేత పన్నవిదము
సచివునకు నా పిమ్మధ్యావసాముగను
జెప్పి మంత్రవరేణ్య యాచివురుణ్ణి
నాకుగూర్చు విగంబుగా నడపనియు ॥ 200

క. అని విని యామంత్రవరం
డనుమోద రసార్థ హృదయుండై దేవా యి
ప్పని కింతయేల మనమున
వెనుటడ మటియింతు నింత వేగింబునెయిన్² ॥ 201

(క.) చెఱకునకుం బండు సండిన
తెఱంగున నుబయాన్వయము లదియు దైవం బీ
తెఱంగున ననుకూలంబై
నెఱయన్ మటియించె నీకు స్మరింపఁజేసె ॥ 202

యుగంధరామాత్యుండు మృగావతీ సహస్రానీచుల
పెండ్లికై ప్రయత్నించుట

వ. అని సముచితంబుగా బలికె కృతార్థులై ప్రబుధులం బుట్టు
వాడై సిగ్గయంబుతో నున్నారెవరును నగుట నెడల
నిజనివాసంబునకు వచ్చి యొక్క భయముహూర్తంబున సయోధ్యకుం
బనుపవలయువారిం బయసంబునెసి పనుపుటయు వారునా
శుభముహూర్తంబులు ననుకూలశకునంబులుం గైకొనుచుం జని
యప్పరంబు ప్రవేశించి పృథ్వర్థుం గని తమ వచ్చిన తెఱం గెఱిం
గించిన— 203

1 ప్రా.నవ— నారదుని— తా.ప్రా.ప్ర

2 ప్రా.నవ— యింతవేగింబునకున్— తా.ప్రా.ప్ర.

చ. అతముదిదాంతరంగునియి యా పురస్కరియు నాత్మబంధులన్
 హాయిను ముద్రలంబన్ ముతల పెల్లజనులయల గూర్చి వారి నె
 నులమును నెట్టురాజును మానసలేజునెరల్పుయిన్ మృగ
 సులంబుగ నిట్టచాడ దిగును నెట్టున వారిని డెండ్లి పెద్దలన్॥ 204

చ. బంధువానపురపురంబుగ పెట్కొలిపి రాను పదాహంబునకుం దగిన
 పల్లవపుండు ప్ర ప్తెపుమందె పెట్కొని ప్తాగ్రీష్టకుండును సుఖంబుంట్రి
 యులంబుగ నానందమును చిగిసి సంతోషంబులు సమకట్టి సకల
 బంధు మిత్రులతో నబింబు మెఱసి వెదలి చింతిన్ ప్రయాణంబులం
 బుండుచు-- -- 205

స. పిద జలంబు పండుగపెట్టె గల్పు
 అంబుగ పెట్టెను రంగునెట్టె
 (చ) అంతోడన్ గుండుం బుండును పెట్టెను
 సుమారున్ రాజుహార్గంబు సుమారు
 పం (గొ) దిగింతోట పర్వత
 పండుంబున్ గుండుంబును సుమారు కమ్మం
 దాపున్ పోరెంతయుల గై సేసి
 అరలు పోరాంగిరానలంబుతోడు

తే గీ. అహంబంధునాగల బంధురాజు
 బృందములతోట దమ్మలు సిట్కట్టిల్లి
 పసిధి పండును(హ) ప ద్యురంబుతోడు
 బోటకతిగెడు సోకెల్పురంబు॥ 206

సమైక్య యా రాజునందనుండు పౌరజను దృక్పక్షోర చంద్రబింబా
 యహంబు సుమారుంబుండై రాజుహార్గంబును నగరి కేతెంచి శుభ
 గాంబును - 207

1. ప్రా. పూరణము - అంతోడ - ప్రా. ప్ర
2. ప్రా. పూర.
3. ప్రా. అంబుంబు - రా. ప్రా. ప్ర.
4. ప్రా. పూర - దాపుల - రా. ప్రా. ప్ర.
5. సా. ప్ర. - యందల పూరణము.

మ. కృతబుద్ధిన్ హరి సింధురాజసుతలక్ష్మిం డెండ్రయౌ లీం నా
క్షితినాథేంద్రుఁ డవంతిరాజసుత రాజీవ యతాక్షిం గుర్ర¹
చితకృత్యంబులతో వివాహమయి నిశ్చింతంబునం జెంది య
క్కుతవర్మం డొనరించు పూజనల కంగీకారముం చేయుచున్ || 208

వ. మౌగావతి ననిపించుకొని కుతూహలాయిత చిట్రుం డె కౌశాంబికా
నగరంబునకుం జనుదెంచి— 209

చ. హరియును లక్ష్మియున్ హరుండు నద్రజయున్ ద్రుహిణుండు వాక్తరో²
దరియును శక్రకుండున్ శచియు దర్పకుండున్ రతియున్ విభావరీ
వరుండును రోహిణీసతియు వార్ధియు గంగయుఁ బోలె నమ్మహీ³
శ్వరుండును నవ్యధూటియు నవారిత దంపతితానుకూల్యులై || 210

న. ప్రవర్తించునవ్వడు— 211

శా. ఆ లీలావతితోడఁ గూడి హృదయాహ్లాదంబు రెట్టింప భూ
పాల గామణి కామభోగకలనాపారీణుడై, రేవులున్
రేలుం ద్రోచుచునుండె గేహవనికానీకాంతరాళంబులం
గేలీసౌధతలంబులన్ మణిమయక్రీడాదిశృంగంబులన్ || 212

సీ తలఁపుల వెలితి నొందని కోర్కు లలయు నం
గములపైఁ బొడఁము నక్కటిక లేడవఁ
గామభోగంబుల కడలేసి కడులందు
నిదురలు⁴ కన్నుల పెరుగు చుండఁ
దనివోప నధరాప్యతము రాను⁵ జిహ్వల
కన్యభోజ్యములపై నాన దలఁగఁ
బొంగు నెమ్మనముల పూనిక లలుకల
విరివిసేతలకును విడిపడంగఁ

తే.గీ. బారవశ్యంబు లప్పటప్పటికిఁ దనువు
లలముకొనఁ గేలిస్వత్యంబు లంతనంత
వీడువడ మేర లిడరాని వేడుకలకుఁ
బాలుపడి యుండి రమ్మహీసతియు సతియు || 213

1. ప్రా.నవ— రునిమరలు—తా.ప్రా.ప్ర

2. ప్రా.నవ—లావరెడు—తా.ప్రా.ప్ర.

ఇట్లు దినదినప్రవర్ధమానకేళీలంబులై యుండునంత నొక్కనాఁ
గేకాంబున సక్కుంతలాలామ భూకాంతున కిట్లవియె. 214

సంతానకాంక్ష

సు బలశౌర్యవృత్తి వైచివీరభరణీసాలావళిన్ సంగర
స్థిలంబున్ గెల్చు భుజాబాహులమునన్ దుత్పాజ్య సామ్రాజ్యముల్
బలియిం చేకొన కీర్తిగాంచెడిని భూభాగంబునం బుచ్చురండు
జ్వలంతేజీ విధి గల్గెనెలయు నీ సౌభాగ్యసంపత్తికిన్ || 215

౪. ఆలయ చురుంగముల్ కలవు గంధగజేంద్రులుటా సహస్రముల్
అలపు లథాంగముల్ కలరు గర్వితవీరమహాభటోత్తముల్
అలపు సుటోటిర గణికావణి కాంఠసరమృహర్యముల్
గలగియు రెసచందలులు గానె కుమారుండు లేని సంపదల్ || 216

౫. ఇట్టి గలుగ నేమి యిహపరంబులకును
గల్గెయ్యెల నులుడు గలుగఁడేని
నొరలురెసఁబుండు గుడుసరు సిత్యదేవ
లలు నులులగుతోడ దరణినాథ || 217

౬. కెల్ల రిండులూ గునుమరేసరముల్ హిమనారి పూరముల్
గునుమరేస రససాపరములుం బరిపూర్ణచంద్రికల్
గుండునం గ్రుచ్చి కౌగిట నుసం బరలం దగఁ జేర్చునట్టి యా
గుండునం జేయఁజాలపు బరంబులకున్ జననాథశేఖరా || 218

౭. చిన్నారి ముత్యాలచేరుతోడ లలామ
కంబు నెన్నొనలిపైఁ గదలియాడ
సీంఠన సవరల్పు మెఱుంగుబుగ్గలమీఁద
మకరకుండలరుచుల్ మలసియాడఁ
బులిగోటిప్రజాం తళుకుల క్రొమ్మెఱుం
గులు చిన్నయురముపైఁ గునిసియాడఁ
బెసరకాయలఁబోలు నెనకంపు నునువేళ్ల
మంగరంబుల చాయ లొలసియాడఁ

త గ్గ గదిటటంబున మెలమూరి గదియ తొలయు
నడుగుదమ్ముల ముప్పుల నందియందును
జప్పు తొప్పంగి ముందుటఁ బుచ్చుచును
లిడు బూదపుల గుండెల్లు తెడిసాది || 219

ఉ. ఇంటికి నెగుదెంచు బులు చేట్టుల నెన్నటి నొలచెరి బె
ల్లంటి భూభుచే బొలుల నంగియిందొ బులెచి నేర్పుల
పుంటంగి బట్టి యెట్లనునె యాడు అయ్యల గ్రుచ్చు తెగిరి
గెంటక చేర్చు చాల్చు బరికిం బదనముగ నె అల్లెలు || 220

ఉ చె యొగనెట్టి పుచ్చ పెరిచేసి యులంపుచుగ బెట్టి నీవు రా
య్యులయేసి నీజనని నెచుల వ్రెయింబున బెట్టి గెంటగ
జిన్నులూబాబుపాళికిల జెండు బులుల యెంటుచుండు
యొయ్యుల దిట్టపట్టి మురుగులు అల్లకి చేట్టుజేడు || 221

క కాపున నీకడయొచ్చుచే
యేనిధమున నూపులపు నెచి గాకుండు
భూనర యాభ్యాసునకు
దైనం బనుకూలమైనది దనయందు గల్గుచు || 222

క అనవుడు వెని సతి తోలుచి
నున న్నార్యతనకింబును నున నెల్లూరుండు
దనయుడు గల్గు నున్నులు
నని యూటడ బలికి యెంచె యూటె గుండు || 223

సీ. అభ్యాగతానళి సన్నదనంబుల
దనువుచు నెడలైన కలసింబుడు
సలిసత్రంబులు సొరింపుచును నెల్లు
నరుల బెల్లంబుల నుండు లల్లి
జేయుచు గుళ్లును చెలువులు నెలుపుచు
ననముల బెనువును నెనినిధులను
సరిగంగలాడుచు నెకం దై సతముల
గొలుచుచు నుత్పలంబులు భో

ప్రాసన- ఎల్లు- రా ప్రాస
ప్రాసన- (జను) పుడు బునింబులు- తా ప్రాస

తే.గీ ననుము తెట్టుచు | వలములు నడుపుకొనును
 ముప్పై డువనానములకును నోర్చి యాట్లు
 పుట్టినంతానలబ్ధులై ఏకవిభురచి
 కన్వియును యిల్లుములుసేను దైనినిహు ॥ 224

ల. ప. అనుచు నుండు దుఃఖములదాడికి
 బ్రతుకములు నరుచి సంభవించె
 లలలలలలలలలల పాదసంకరాంత
 గండసంకరాంతసం గానబడియె ॥ 225

గర్భగౌరవ వర్ణనము

పీ గతుల నిల్వలందు గైకొనె బునరుక్తి
 నారూపాంతరము భారముగను
 గలదు లేదను నెడల గడికొల్ప కడుపీట
 కేయల ఎడమ గత్తి కానబడియె
 మొగములు నలుచెక్కి చిగునెల్ల నడిలించి
 మునురు బాలిండులు కడులనూ పి
 మనాటి సరెడు నెడల కున్నంతోడ
 మోమును నెలిచారు మొలకలెల్లె

ఆ.ప. నుండు నీతి, రోనలల్లరి యేర్పడె
 ముంబొందె నాభిని ర మూర్తి
 గోర్కు లున్నంతలై గొనుండు నానాట
 గర్భగౌరవంబు కానబడంగ ॥ 226

ఉ. మూడుపు లెక్కిసోని బలుమూలును గేలి సగ గ్రసేమలం
 గ్రహములన్ని నెన్నడల గెడి వధూటుల హంసబృందముం
 బ్రోచుండెను రాచిలుక బోదకు బుద్ధు లువన్యసింహగారి
 జేడియ గర్భభారమున జేసి భరంపడు నాడు నాటికిన్ ॥ 227

క. ఆయాంబునెలలఁ జేసిరి

శ్రీ యలరం బుంసపనము సీమంతంబుం

దోయలికిం బుత్తెంచెను

వేయివిదంబులను దల్లివేసిలి కోర్కుల్ ॥

228

శా. పాలింసంగఁ దలంచు మేదిని సుహృదాహాబల ప్రాధిచే

గీలింపంగఁ దలంచు ముజ్జగమునం గీర్తిస్తలాసోత్కరం

బాలీలాపతి గర్భగోళమున లోకానందకందంబునన్¹

బాలుం డత్యభివృద్ధిఁ గైకొనగ నొప్పన్ భావనంనూచనల్ ॥

వ ఇట్లు తేజోధికుండైన యర్చకుండు గర్భగోళంబునఁ బెరుగుటచే నా

సమయంబున యుగంధర బుద్ధులక శాస్త్రార్థకర పుటసాటికలకుం

గుసూరు లుదయించిన వారలకుం గ్రమంబున యుగంధరాత్మజానకు

యకంధరాయణుం డనియును, సుప్రతీకసుతునకు రుద్రాక్షరతుం

డనియు శాస్త్రార్థకర తనూజానకు ననంతకుం డనియును నానరర

ణంబులు సేయ సక్కుమారులు దినదినప్రవర్ధమాను లగుచుండి టలఁ

నన్ముహూర్తాకంతుండు కులకాంత పాలి కేతెంచి—

230

జేడు గర్భిణీయగు భార్యకోర్కి దీర్చుటకై కుసుంభరాగ

జలాశయమున కేతెంచుడు

గీ. మదవారణగమనా నీ

హృదయంబున నున్న కోర్కి యెఱిగింపుము నా

కది యిప్పుడ కావించెద

నిది కర్తవ్యంబు శాస్త్ర మిట్టిద యనుడున్² ॥

231

చ. ఆ యెలదీగఁబోడి దరహాసము చెక్కుల జాలువాలు ల

జ్ఞాయుతమైన నెమ్మనము సారెకు (సారెకు)³ డాచిడాచి భూ

నాయకుతోడ నిట్లనియె నాకు స్వసౌల కుసుంభరాగం

త్తోయనోపరంబునను దోగ మనంబునఁ గోర్కియయ్యెడున్ ॥ 232

1. ప్రాసన— కందంబునన్ — తావ్రాప్ర

2. సా.వ— శాస్త్రమిట దయసుండన్— తావ్రాప్ర

3. „ పూరణము

క నాన్మహా డెండంబును ధా
 త్రీసరూ దానంపనుంది ప్రయయం¹ దాసుం
 దోససముండ్ల (స)² చటికి
 దైవిక మెన్యారితై వరదరమే కదసన్|| 233

న అస్పదా- — 234

చ. కదనలయ దైలనాడూ మపుగట్టిన పుట్టము లేర్చి కట్టి మై
 తోసపు వెట్టి ప్రముఖులందువ్య భృథంబుగ వెంట గీలుగం
 చుండునె పిమ్మనెటో బదనిచ్చిను చుండునుద్దమంబులం
 బెదనగను సాత్రికర గోయియ బెట్టగ బొట్టున³ వెంట
 గొల్చరాన్|| 235

క జల్లంబున గురితెడ
 నులా నను సెల్లనిండు పుర్వభూరిండు
 బల్కనకాణిం గురికపు
 బల్కడిలో గోసుం సెలయిపరిజనములతోన్ || 236

న. పసుదెంచ — 237

సీ. తలు దెక్కి ఒంపక్షతలమేలు లాడంగ
 పెండ్ల రాల్చి భుజివేషములును
 పూకుల⁴ గొనగొప్పల తుట్టతుడును
 నెలకొన్న కలసంక నీడములును
 మొకరిటుమ్మడుల తమ్ముల పొత్తు బెడబాసి
 కొనిపచ్చ పలతాకుంజములును
 నటనటపురుజుటా శుల సందులు⁵ సాచ్చి
 తిరుగుళ్ళ నడుచున్న తెమ్మెరలును

1. ప్రాసన తెలియన్ తావ్రావ్ర.

2. ప్రాసన పూర సనుకట్టి ... చటికి- తావ్రావ్ర

3. సాస కమ్మరిట- తావ్రావ్ర

4. ప్రాసన పెల్ల బొంటు వ్రావ్ర.

5. సావ- మోకల- తావ్రావ్ర.

6. సంధులు- సావ.

ತೆ.ಕ.	೧೫೫ ಕೌಸುರೈಯವುಳ್ಳಿ ಸೋಗೋವಿ ದರಿವಿ	238
ಪ.	ಸುಗುನವಯನು ಏನು ಎಲ್ಲವೂ ಕೊಳ್ಳಿ ನೋಡು ಮಾಳುಗಾಳು ಮುಖವು ಮುಂದೆ ಹಯನು ಗಿರಿಯಂಟು ಕಲ್ಪೆಯಾಳಂಟು	239
ಪ.	ಜಲನು ಶರದ್ದೆಗೆ ಗುಂ ರವಗೊಳಿಸುಗುಂ ಮುಂ ಮುಗುಗೊಳಿ ಕಾಣಂಟು ನೋಡುಂಟು ನಿಲನುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು	240
ಪ.	ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು	241
ಪ.	ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು ಮುಂಟು	242
1	ಪುನ- ಕವಯಾಸೋಹಮಃ	
2	ಪುನ- ಕವಯಾಸೋಹಮಃ	
3	ಪುನ- ಕವಯಾಸೋಹಮಃ	

సీ ఇద్దరెవనిలిచిన నొద్దొక వాని
రాజనదెలమిని నొకగోనుచు
రానందం బొప్పును రాని ప్రాప్తిని
యెన్నఁగఁ దునునె యానలిడును
నగుటకు (న) నా దాని వ్రాసె నాయని
యెన్నఁగఁ దునునె యానలిడును
పల్కె నేను నాని నొకటి యానలి
యెన్నఁగఁ దునునె యానలి

తే.గీ. నెందు నొకటి నొకటి యొకటియెవని
నొకటి నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటి నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటి నొకటియెవని నొకటియెవని ॥

243

సీ నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటియెవని నొకటియెవని

తే.గీ. జెలుల గోకిరి యెన్నఁగఁ దునునె
నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటియెవని నొకటియెవని
నొకటియెవని నొకటియెవని ॥

244

1. సా.న. యెందలి నొకటియెవని— తా.వా.ప్ర
2. ప్రా. పూర
3. నంటకు (కెం)గోల నాపువ్వు—సా.న
4. ప్రా.న. గడం నాడుచు— సా.న. బేడ నాడుచు— తా.వా.ప్ర
5. ప్రా. న. నుడితెం (మ)లంకార— తా.వా.ప్ర.
నుడియు తేలులు బార— సా.న

చ. వెలిసడయాడుచో మిగుల వ్రేకదనంబు సహించునింతి గు
బ్బలు కడులాఘవంబునను బాటలుచున్నని నీటిమీద హా
తెలిసెను వర్ణకుంభములు దీనికుచంబులు ఏని! ప్రాశస్త్యం
జలకంగఁ దేలియాడు నన జోటి యొకర్కు క యిందె పీటిపైన్ ॥ 245

ఉ తేలి సురాళులం గొదనుతేలుల జక్కల దోలె క్రుంకి లో
మీలను గచ్చపంబులను మీటి తదీయవలాసంపదల్
దూలంగఁ దోలుచుండె నొకతోయరుహానన యూనకుంతల
శ్రీలంగుచాంబకద్వయవిశేషములం బరః నిభ్రనుంబులన్ 246

చ లలికులవేణి యొక్కతె రయంబునఁ గ్రుంకిడి యిల్ల లేచుచో
వెలుపలి కింపు కింపుకయ వెల్వడుకొప్పును నెమ్మొగంబు నిం
పుల నొదవించెఁ బాపఱకుఁ బొల్తులమోసముల కోసరిల్లి యం
బులఁ జొరఁబడ్డ పంకజముఁ బూని యలుల్ సలి కీడ్చునట్టివై ॥ 247

ఉ. ఓల మదాళిచూలికల కోల మరాళసధూచయంబుపై
నోల రధాంగదంపతుల కోల చలత్తనునీచినంక్తిపై
నోల సమీపభూజముల కోలని గీటున నొంపుచ్చుచున్
జాలికయొర్తు లీలంకుఁ బైకొన నుండె నలంతసెంపునన్ 248

స. వలుదచన్నులు చక్రవాకదంపతులకు
ననుకూలదాంపత్య సలవరింపఁ
గలికివాలారుకన్నులు గండుమీలకు
సురిపంబు¹ నొరసంబు బుజ్జగింప
నీలాకంబులు రోలంబవంక్తుల
కొప్పుతారళ్యంబు చొప్పు² దెలువఁ
బదపల్లవలంబులు చొదమరాయంచల
కచ్చంపుగతుల నేర్పచ్చుపఱువఁ

1 ప్రాసవ— దీని— తావ్రావ్ర 2 ప్రాసవ— బడ— తావ్రావ్ర.

3 ప్రాసవ— దొరబడ్డ పంకమును— తావ్రావ్ర.

4 ప్రాసవ— పెరపంబు— తావ్రావ్ర సారపంపు— సావ.

5. „ — కొప్పు — „

తే.గీ. ఁ జేతులు కెందమ్మిరేకులకును
మేలిమార్దవరీతులు మేళవింప
గొంతు బొక్కిలిపుడికింపుఁ జింతనొంగఁ
గలయపవారించె వెలి రోన లలనయోర్ను ॥ 249

వ. అట్టియెడ మృగావతి యపగాహంబునకుఁ దొడంగి 250

స. గుత్తంపుఁ బాలిండ్ల యొర్తునఁ బులకించు
వరునిహస్తములపై వ్రాలికొనుచు
గర్భభారము నాగఁగ లేక కెంగేల
పటభుజం మూఁతగఁ బట్టికొనుచు
గడలతాఁకునకును గళపళపడు (మా)¹ ట
కధిపుఁ గొంగిటఁ జిక్క నలమిక్కునుచు
భయమునఁ బ్రయు కంఠభాగంబు కరములఁ
బెనఁచి యొయ్యన నీట మునిగికొనుచు

తే.గీ. నేనె యీదెబ నని తెంపునెఱపి యూఁత
విడిచి గజగజ వడఁకుచు పిభుని మగుడఁ
బట్టి నవ్వుచు మఱియును బహువిధముల
నలసభావంబుతోఁ గేలి యాచరించె ॥ 251

మృగావతిని విహంగుఁ డెత్తికొని పోవుట

ఉ. తొప్పఁగఁ దోఁగి హస్తములఁ దోరపుఁ జన్నులఁ జెక్కు లక్కునుం
గప్పి వడంకుచుం (డన్) జెలికత్తెలు మాటికిఁ జిట్టకాలకుం
జెప్పెడునోలకున్ మగుడఁ జిల్లెయటంచుఁ గరాంగుళంబులం
గొప్ప దెమల్చుచుం గునుమకోమలి సై కతవేదికాన్ధలిన్ ॥ 252

ఉ. ఉండఁగ నంతట స్వహంగుఁ డొక్కఁడు దైవగతిన్ ఖగేంద్రు పొ
త్రుండు శరీరగౌరవవిధూతనగేంద్రుండు వచ్చి మాంసపున్
ఖండ మటంచు శోణరుచిగల్గవడంతి (ని బట్టి) వైనతే
యుండును బోలె నెత్తికొని యుగ్రతఁ బాఱె వియత్నధంబునన్ ॥ 253

1. ప్రా.పూర :- నాటి- సా.ప.

2. ప్రా.పూర ;

3. ప్రా.పూర.- నివేగ- సా.ప. యందలి పూర

వ. అంత—

254

కా. భూకాంచుందును నవ్విహాసినాఁడు సుచూడామృతవ్యాప్తి హా
హాకారంబులతోడ వృష్టి¹ చలనం బాసంతసర్వంబు సు
ట్లాకాశంబునఁ బాఱుపక్షిఁగి నని వేయం గార్యమే వెండిన్
లేకుంటన్ గుఱిరేని నెవ్వగు ఈ లింబించుచుం గ్రమ్ముఁన్ ॥ 255

వ. పురంబునకుం బోయి రవ్వహంగంబునం బ్రాచీనులందై ఎఱచి యుద
యాచలంబు దేరి యగ్ని రింభరంబున నొక్కఁడ చలంబున నాయుశ్మేషం
బునం జేసి మూర్ధాపరసశయగు సక్కును ఎడమలం గనుగొంటుండ
నిడి చనియె నమ్ముద్ది యుయును మూర్ధదేఖి దై నానన్యశరణ్యంబగు
నయ్యరణ్యంబుం గనుంగొని దిక్కుమెకంబునలె నుదిక్కులుం జూచి
మిక్కుటంబగు దుఃఖాచయంబును— 256

ఉ. చన్నుల జారునీరు పనుకట్టున సూత్రవిహీనహాళ భా
తి న్నైలకొల్ప బీతిలి నుది న్నలుదిక్కులు నేత్రకాంచు ల
భ్యున్నత శ్రకనీశకలోపలలోరణశంక జేయుచుం
డ న్నలినాక్షి యేద్యె నగటం బికకాకలికాకలధ్వనిన్ ॥ 257

క. నాతుక యేడ్పుటెలుంగులు
బ్రాంతిం జేయంగ విపినభాగమృగంబుల్
మేత లుడిగి వెన మీదికి
మూతులు చాపుచు నుపాంతముల వినుచుండెన్ ॥ 258

వ. మఱియుం బలవింపం దొడంగి— 259

మ. కలలో బాయుటెఱుంగనక్కటకటా కాంతున్ ననుం బాపి తె
క్కులి దైవం బిటఁ దెచ్చె నీయడవి నింకన్ దిక్కు నా కెవ్వ రో
చెలులారా మిముఁ గూడ కెట్లు నిలుచున్ జీవంబు లియ్యాపదం
దలుగం జేయునె దైవ మంచు నను నత్తస్వంగి దైవ్యంబునన్ ॥ 260

1 ప్రా సవ - కద్రిష్టి - తా.ప్రా.ప్ర

2 ప్రా. సవ - చెయుగార్య - తా.ప్రా.ప్ర.

అ.వె. కేల నేల పుదుకు పొలంబు మాటికి
జూపి కర్మములను గొలయుగ గూర్చి
చెలులఁ జేరువేరఁ జీరుఁ బ్రాణేశ్వరు
నాత్మ యెంచి మూర్ఖునందుఁ దేటు ॥

261

క. ఏటికి తన కీబదు కని
మాటికి వనబయదస్సుగసహజము మ్రోలం
దూటుం దన్నది చంపక
దాటి వెనఁ జనిన రోసి దైవముఁ దిట్టున్ ॥

262

జమదగ్ని యను ముని మృగావతి నాదరించుట

వ. ఇట్లత్యంతకరుణంబుగా నయ్యంతియేడ్చుచుండె దైవశంకునంజేసి
యయ్యడవికి సమిత్కుశపర శార్దంబు చనుదెంచినవాడు జమదగ్ని
యను సంయమివరం డయ్యెప్పు యెలుంగు పసి యిది నిర్మనుష్యులైన
యరణ్యం బిందు మనుష్యస్త్రిరోదనంబునకుం గారణం జేదియో
తెలిసెదంగాక యసి ఎచ్చి యంతనంత నయ్యంతి కౌమారవయో
రూపవిలాసంబులు వినుతింపుచు జేరం బనుదెంచి—

263

శా. పాపా యెవ్వరిదాన వేమిటికి నిప్పాటన్ పిలాపించె దే
రూపం బీదెన నిన్ను జెందుటకు నీరూపంబు సీతించినన్
భూపాలాస్వయజాత వంచు నడుగిం బూబోడి దైన్యంబుగా
నా పుణ్యాత్మానితోడఁ జెప్ప నిజవృత్తాంతలు నాద్యంతమున్ ॥

264

చ. చెప్పిన మానితల్లజుడు చిత్తమునం జిగురొత్తు ప్రేమతో
నప్పువుఁబోడియేడ్చు విసి యంగస నీదు మనోరదావళుల్
చొప్పుడు నెన్నిజాడలను శొకము దక్కు మటంచు నూరదం
జెప్పి నిజాశ్రమంబునకుఁ జెచ్చెరఁ దోడ్కొని పోయె దొయ్యలిన్ ॥

265

వ. తోడ్కొని పోయి యొక్కపర్ణ శాలాభ్యంతరంబున నయ్యంతి నునిచి గర్భ
సంరక్షణార్థంబు పుద్గాంగనలను ముజ్జనభోజనంబులిడి ప్రాద్దు
వోకకుం గూడియాడుటకు మునికన్యల నియోగించి యతం ధాత్మతనూ
భవకంఠె విశేషంబుగా నడుపుచుండ నంతట—

266

ఉదయనుఁ డుదయించి దినదిన ప్రవర్తమానుఁ డగుట

క. నవమాసంబులు పూర్ణము
లపుచుండగి మించివేళ నాసతికిఁ దనూ
భవుఁ డుదయమయ్యెఁ బ్రాచిని
ధవళాంశుం డుదయమగు విదంబున నంతన్ ॥ 267

క. ఉదయాచలశిఖరంబున
నుదయించుటఁ జేసి పీఠి కుచితము నామం
బుదయనుఁ డని యువ్వేళను
విదితంబుగి దివ్యవాణి వినిపించె దిగన్ ॥ 268

క. మునుకొని జపదగ్గిమహా
మునివరుఁ డాయాయి దివసమున నన్నప్రా
శనచోర్యోపనయనవిధు
లొనరించెన్ రాజసుతున కుచిత్రక్రియలన్ ॥ 269

మ. ప్రతిపచ్చంద్రకళావిభాతి నెలమిం బ్రాపించుచున్నట్టి యా
క్షితినిధాతృజు భాగ్యచిహ్నములు భక్తిం జూచి శౌర్యోన్నతిం
జతురంభోధిపరీతభూభువనమున్ శాసించు భాగ్యన్వితుం
దీతఁ డొనంచును నిర్ణయించుదురు మోసింద్రుల్ మనోవిభులన్ ॥ 270

ఉ. ఈడిచి తెచ్చి కాననమదేబములన్ మునిపల్లెమ్రాగులన్
గూడఁగఁగట్టుచుం బులులకూసలఁ గేసరిశాబకంబులన్
వేడుక నెక్కియాడుచును నిచ్చలు రాజసుతుండు శైశవ
క్రీడ లొనర్చు శౌర్యబలభేలన కచ్చెరువందఁ దాపసుల్ ॥ 271

క. వేదంబులు నంగంబులు
వేదాంతము సభ్యసించి వినె శాస్త్రంబుల్
కోదండవిద్య లెఱిగెను
భూదయితుని¹ సుతుఁడు మోనిపుంగపు నొద్దన్ ॥ 272

ఎ. ఇన్విధంబునం బ్రబుద్ధుండై¹ ప్రసరించుచుండి యొక్కవాఁ
దక్కుసూరోత్తముం దయ్యాశ్రమోప్రాంతంబున-- 273

క. ఎఱిని బుడదండమున గొని
చా నడిచెద చందు ఎన్ను జరదాటకన్²
వాసిగని ఖేలిం బాతెడు
దాని భుజంగంబుం గాంచి దయ దళుకొత్తన్ ॥ 274

ఆ.వె. ఎఱుక నేయు టుడుగు మేమైన నిచ్చెద
ననుచుం ఎల్క వాని యాగ్రహంబు
నొప్పికోనుచుచ్చి సూతకేయూరంబు
నిచ్చి యనుప వాడు వేంగుటయును ॥ 275

ఉ. ఒఱుజగోత్రముండు సహజాకృతిం గైకొని సిల్ప నముండై
యోభునై కపుణ్య కరుణోల్కసితేక్షణ నన్ను నిత్రుతీన్
వ్రాభవనొప్పి సీయెఱుకు బారికి దప్పంగ దోయు సీ కృపా
నై భువ మేమి చెప్ప మఱిసందగుసయ్య మహోపకారముల్ ॥ 276

గీ. భేదరూఢు తొల్లి యిరగంబుం గాచి మనుచు
నట్టి పుణ్యంబు సిద్ధించె నన్ను నీకుం
జెంచువేద జాపకుండ రక్షించునట్ట
నీకు సుపకార మొనరింపనేర నేను ॥ 277

క. అన్న భృతరాష్ట్రం దసియెడి
పన్నగపతికూర్మినుతూడం బరివాదిసిం బే
రెన్నిక గాంచనవాడను
గిన్నరూడను పేరివాడం గ్రీడార్థంబై ॥ 278

ఉదయనుండు రసాతలమున కేగి లలితయను కనన్యం బదయుట

న. ఇటు వచ్చి కిరాతుబారిం బడి భవత్కృపావిశేషంబున నాయుశ్శేషంబు
నొందగంటి నని చెప్పి యతనితో గృతసఖ్యుండై యమ్మహిపాలు

1. ప్రా.నవ.— బబ్బుధుండై— తా.వ్రా.ప్ర.

2. సా.ప ప్రతియందు కందమందలి పూర్వార్థము లేదు.

రసాతలంబునకుం దోడ్కొని చని నిజనివాసమునం దించి యర్హ్యుని
విధుల నభినందితుం జేసి. 279

స. కాయజ మోహనసాయకంబు గరంచి
గండుమీలుగ నచ్చగట్టి పోసి
యిభకుంభ గౌరవం బెల్ల నూరిచితెచ్చి
కనకకుంభంబులుగా నొనర్చి
తొలుకరి క్రొమ్మెఱుంగుల కాంతి మెలపించి
పువ్వురు దీగెగ్గఁ బ్రోదిసేసి
చిమ్మచీకటిలోని చెలువంపుగొనలేర్చి
కొదమతుమ్మెదలుగఁ గూడపఱిచి

గీ. యతివకన్నులఁ జన్నులు సంగకంబు
నలకలను గాఁగఁ జేసెనో యబ్జగర్భుఁ
డనఁగఁ జెలువొందు నవయౌవనాభిరామఁ
దన నహోదరి లలితాభిధానఁ గన్య ॥ 280

స. మొగమున కెగసెడు¹ బిగిచన్నుగల వేరేక
వడవడ వడకెడు సడుముదాని
మెఱుంగు చెక్కిళ్ళపై మెఱుపుదీగెం మించు
దులకించు కనుదోయి చెలువుదాని
లేతవెన్నెలఁ బుక్కిలించు లేనగివు
మెలపించు చిగురుఁ గెమ్మోవిదాని
ననవిల్తు మదనాగమునకు నెన్నడ నేర్పు
గల్పించు మురిపెంపు గతులదాని

గీ. బొలుచు ముఖచంద్రురచి భోగిభవనమునకు
నించు రేయెండ రేలఁ బుట్టించుదాని
వేడ్కఁ గొనివచ్చి యధిప యీవిద్రుమోష్కిఁ
బ్రీతిఁ గైకొను మనుచు నర్పించుటయును ॥ 281

¹ ప్రాసవ. కెగసెడు- తా.ప్రా.ప్ర.వ.
U 8x

ఉ. ఆపరినా యతాక్షీఁ గుటశాలం మస్మదరద్యలక్ష్మీయుం
హాసే రతాంగిఁ గైకొని ప్రభాతకుతూహలపూర్ణమానసం
డై నరనాటనందనుఁ డహంబులు లేలును గేళిమందిరం
ద్యునినోదవాటికల హరిహరణ్మయహర్యసేధులన్ || 282

శాపవిముక్తయై లలిత వీద్యాధర లోకంబున కేఁగుట

ఉ. కానుసుఖంబునం దిగిలి కాలము పుచ్చుచుండునంతటన్
భామనివాంఛితంబు పరిపాకదశన్ ఎసియింప గర్భ ల
క్ష్మీసుహృదుంబు దోచుటయు శ్రీఘమ యత్తును పూడ్చి దివ్యతే
జముయపుష్పకంబుపయి శోభనకాంతివిలాస మొప్పంగన్ || 283

ఎ. సీర్యాదరయై పయత్పథంబున సీలించి గర్వాధాపపర్యంతంబునఁ బూర్వం
దును దనకుం బ్రాపించిన శాపంబు వినిసించి యన్యుభరాజగామిని
విలునిచే నిమంత్రితయై నిజలోకంబునకుం జనియె నంత సమ్మహీ
క గతుండగుచు. 284

ఉదయనుఁడు తలిరిడకు వచ్చుట

గీ. వాడు చూపని తాంబూలపల్లితోడి
ఘోషవతి యను పల్లకి కూర్చి బాచి
నెక్కు నర్పించి యత్యంతవినియ మొప్ప
ననిపి పంపంగి నాశ్రమంబునకు పచ్చి || 285

ఉ. ఊరిడివోసివాక్యముల సుల్లమునం దసరాక యెప్పుడుం
గోరెడు తల్లి నాదర మిగుర్పంగఁ గాంచి ప్రభాతమోద సం
భారపయోధిఁ దేల్పుచును బాదములం బడి యా పురంధ్రియుం
గారవమొప్ప (ఁ జూడ⁴) నిడు కౌగిట సంభరితానురాగుడై || 286

గీ. అత్మసంప్రాప్తిచే నంబ యనుచినంబు
బుద్ధిచే నంపదియుఁ బోలె బొదలుచుండ
గానవిద్యానిరూఢి నమ్మొనివరుల
యుల్లముల వేడ్కు నొందింపుచుండె నంత || 287

1. ఇందలి తొలిరెండు పాదములు సా.వ. యందు లేవు 2. ప్రా.పూర.

గీ. ఒక్కనాఁ డక్కిరాతుఁ డయ్యుర్వరేశ
 సుతునిచేగన్న పచ్చల సూడిగంబు
 వెలకుఁ గొనువారు పురములోఁ గల రటంచు
 నమ్ముకొనుబుద్ధిఁ గౌశాంబి కరుగుదెంచి || 288

స. పట్టనంబున రాచబచ్చగు ధనగుప్తు
 నింటిలోపలి కేగి యేకతంబు
 సూడిగం బతనికిఁ జూపిన నాతండు
 జననాధుపై విలాసంబుగాంచి
 యిది రాజుదేవి మైనిడియుండు సతితోనఁ
 బోయిన సొమ్మని బుద్ధి నెఱిగి
 నృపతికిఁ జెప్పక యిది నేనె కైకొన్న
 నపరాధ వౌ నని యప్పుళింద

తే.గీ. వరునిఁ దోడ్కొని నగరికి వచ్చి యోల
 గమున నున్న మహీపాలుఁ గాంచి మ్రొక్కి
 సమ్మదంబున నప్పుడు సమ్ముఖమునఁ
 గంకణము వెట్టి యబ్బోయవంకఁ జూపి || 289

ఉ. అంగడియింటి కీతండు ధరాధిప యింతకు మున్న వచ్చి యీ
 యంగద మమ్మోదం గొనెదవా యని చూపినఁ దద్విలాసయు
 క్తిం గని స్వామిపే రునికికిన్ వెర గందుచుఁ బొంగి దేవి భ
 వ్యాంగముతోడ నేగిన కరాభరణం బను నిశ్చయంబుతోన్ || 290

క. కొనివచ్చితి సమ్ముఖమున
 కన విని పతి దేవి కంకణాభరణంబుఁ
 గని పొంగె బ్రాక్షయోదము
 గని యానందించు చాతకంబును బోలెన్ || 291

కంకణాభిజ్ఞానంబున సహస్రానీకుఁడు దేవి సన్వేషించుట

గీ. దేవి యనుమాట చెవి దేటతెల్లముగను
 గూడినంతన మై జూదుకొని (యెల)¹ర్ప
 గంకణం బందుకొని పతి కలయఁజూచి
 నిక్కముగ దేవితోడ వని నిశ్చయించి || 292

- ఉ. మక్కువ పెక్కునం బొరయ మూనిని జూచినయంతకంఠె వే
నిక్కపువేడ్క నెమ్మనము నిండి తొలంకగ నవ్విభూషణం
బక్కున జేర్చు గన్నగవ నద్దు నురంబున బెట్టు మాటికిం
జెక్కుల జిక్క మోపు విధి చేతలకుం దలయూచు నూర్చుచున్ || 293
- ఉ. ముంచిన నెవ్వగన్ మనసు ముంపుచు దేల్పుచు సారె సారె హా
చంచలనేత్ర హా విహలదండనిభానన హా పయోధ రా
కుంచితమధ్య హా రుసునుకోమలి యెచ్చట నున్నదానవే
యంచు నిలోచనాంతముల స్రజపులన్ వెడలించు రుల్లనన్ || 294
- వ ఇన్విధంబున సోత్కంఠం డగుచుండి కొంతవడి కజ్జననాయకుం
డబ్బోయ చి క్కవతోకించి— 295
- ఉ నిక్కము చెప్ప నున్న యిది నీ కగవడ్డ తెఱం గెఱుంగ నీ
నెక్కడివాడ వేసి కర నిండుల రాకకు నింత నిక్కవం
దిక్కటకంబు నూసగరి దెడ్డి వడం కెడలింపు నావుడున్
మ్రొక్కి కిరాతుం డన్విభుని ముందట నిల్చి సమంచితోక్తులన్ || 296
- ఉ. ఓ యుర్వీవరవర్య సూర్యగిరియం దుండంగ నాకిచ్చె నీ
దేయూరం బొకరాజనందనుడు దాక్షిణ్యంబునం దీన ర
క్తాయుత్తం బగుచిత్తమొప్ప నిలయం బప్సూర్వశైలంబు మా
కీయుద్యన్మణిభూషణంబు గొనువా రెచ్చట లేకుండుటన్ || 297
- క. బచ్చలు గల రిచ్చట నని
వచ్చుట నారాక మనుజవల్లభ నీ మే
నచ్చున మెత్తినకై వడి
నచ్చువడం జూచుమాడ్కి నాన్యపసుతుం డుండున్ || 298
- క. నావుడు విని యబ్బోయకు
భూవరుం డుదయాచలంబు భూమికి గడ నీ
వేదిధమున జనుదెంచితి
వావిధ మెఱగింపు మనిన నతఁ డిట్లనియెన్ || 299

గీ. సూనవాధీశ మా దీని సుహృదు వెంట
 నానా దేవతలను గానము చేసి

విషసుభాముల భేదరస్యత్తిలోడ

నమతలంబుల బాదనంచారములను ||

300

చ. అన విని యన్విభుడగు న్నాదయంబున నెంతయు సంతసించు
 ట్లును విను మోకిరాట యుదయాద్రికి దోడ్కొనిపోయి జూరదే
 నను నెటులైన సీయమునల న్నిదిగానై - బాట్లనెట్లక
 యన కని దీనిలోడ కదియంబును గూడగ నెన్న నాపుడను ||

301

స అతండు నవ్వుచు—

302

ఉ నెమ్మది రాజ్యమేలు దరణీఃకుండ్ల నును దూరమొనకిన్
 ర న్మునరాదుగని నధరంబుల చెచ్చెదరేస బూరిన్
 న్మునుతలతోడ గూర్చుదయ్యాదికి దోడ్కొనిపోయి న్చెచ్చున్
 గ్రమ్ముట నీశరంబునది కంపకలూండు పఠేను దొంగున్ ||

303

వ అనినం బరహారంబుగా డెందంబును
 శిందునకుం బసఁగని బేసఁగి తయనదిన్మనూర్గంబు నుదయ
 కంబునకుం దోపువాడై రాజ్యభారంబునకుం బ్రధాన బల్లంబు నె
 యుమించి నారలయునుపతిం బయనంబునుం బ్రస్తావధేన నుదయ
 నులునాడు చతురంగబలననేరంబుగా బురంబు నెల. (304)

సీ. గానధారాలసద్దంతానక్షత్రేణి

నడచినసూర్యంబు అడుగు లేగ

హయభురోద్ధాతంబు లగు రజంబుల స్రేణి

వాహినీ పిండలి సందు గాగ

బహుళవదాతుల సదఘట్టనంబుల

నొక్కసంకకు నేల యొడ్డిగిలగ

రథనేమినిష్పరారనముల బాతులు

వెకలి కొండలు వకాపకలు గాగ

1. ప్రానవ మహిమంటి — తావ్రాప్ర

2. ప్రానవ. విహరింపుడు నచ్చి - తావ్రాప్ర.

- తే.గీ భేరినిస్సౌణవణవాదిభూరివాద్య
రవము లాశాంతనుదసింధుగముల కర్ణ
పుటము లెంతయుఁ జిందరవోవజేయఁ
బ్రాచి కబిముఖుడై సుహాసాలసరుండు || 305
- స. నడచునప్పడు— 306
- క. నాగళిరస్సిందూర వ
రాగంబు లకాలసాంధ్యరాగములుగఁ దో
వ్తో గొడుగుల నిడఁగ నభో
భాగంబునఁ జేసెఁ టమిర¹బాహుళ్యంబున్ 307
- ఉ. సాటివదిక్కిటంబులందు భాంకృతులఁ బొడమించు దుందుభుల్
కోటులసంఖ్య లోకము (ల)² గుబ్బటిలన్ నిగుడించుహేషలన్
ఘోటకఘోటికాతలులు కొండలు బిట్టగలంగ ఘోక్రియా
పాటులముల్ జంతులృణులు భద్రకరుల్ దివి రల్ల డిల్లంగన్³ || 308
- వ. ఇన్విధంబున నెరియుచు నెత్తుదుం బుడమితే డక్కిరాతనరు సామర్థ్యం
బున సైన్యంబులతోడఁ గూడి సాగరంబులు గడచి శైలంబులు దాటి
ద్రీవంబు లుల్లంఘించి నచ్చి నచ్చి యుదయాద్రి కనతిదూరంబున
నొక్క విశ్రాంతింబున నొక్కనాడు చతురంగబలంబులు విడియించి
యుండుంత— 309

సూర్యాస్తమయ వర్ణనము

- మ. పలుకంబారుచు నెండవాటు నడియెం బద్మంబు లొక్కింత మో
ములు మోడ్వంగఁ దొడంగెఁ గోకమిథునంబుల్ చిత్తవైకల్యముల్
వెలికిం గ్రమ్మగ నుమ్మలించెఁ జరమోర్వీభృద్ద రీకేళికా
స్థలయాత్రోన్ముఖుడై విభాకరుండు పశ్చాదాశకుం జేరఁగన్ || 310

1. ప్రా.నవ.— జేసితిమిర— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా. పూర.
3. సా.వ.— దిడితల్ల నెల్లెడన్— తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. భిల్లయొకర్తు కిందమని నేర్పొనె యుం యొక భిల్లరాజు నుం
పుల్లసరోజలోచనకుం బోరచి యీ నెగనెత్తుజేగురుం
బల్లెరనొ యనం జరుముఖాగసహధరశృంగవిధి శో
భిల్లెం బయోజినీరమణబింబ ముదంచితపాటరాట్నైక్ || 311

ఉ. పాటలవర్తమె కనులబాంపననుండుల ఎప్పసానుల
త్కూటముం బాసి లోయనిధికుడికి సల్లస జాతె ధాత నొ
మోటమునం జర్కొగ్రుచ్చెయొట్టిలబుద్ధి పంచయింబు ను
న్నీటం దొలంచి¹ యూర్పుటకు నేరుపునం దిగదార్చుకై నడిన్ || 312

క. బోరనం బడె నినుం దుసదాం
భోరాశిం గలసిద్ధపురుషుండు పయి దై
నాళం బయిపతి కొనగిన్
పారదసిందూరముటికజ్ఞానం బలరన్ || 313

చ. పనులినె బాసిపోయెం బెడగన్² నీలుపోక భానుం డస్తజ్జై
లముపయినుండి తోయధు జలంబులలో బడుచుండు సన్నగా
గ్రామతట సూర రంధ్రములం గేయ మెక్కెడి రక్తవారి బ్బం
దము క్రియ సాంధ్యరాగరుచి దార్కొనె బట్టపదిక్రటంబునన్ || 314

ఉ. పొంగె గరంబు సాంధ్యరూపి బోనియచుం బుంబున్ నిత్యసూ
సంగనుదోషశంక సనజస్రియుం చున్తిసంబురార్కన్
త్తుంగళిఖాగతుం డగుచుం దోయధిలో బడిగె చదియ ప
పైంగను శాంతినొంద నెల సంచటం బర్వస దూపమో యనన్ || 315

మ. హరినంచారభయంకరంబులు సగి ఖ్లంయన్ భయోన్వృత్తి ప
గ్గిరిరాడ్గ హ్వరనీధులన్ సీలచి తక్రీడాససంబునం
బరమాహ్లాద మెలర్చ వెల్వడు సుహృద్రేభయాధుం బనన్
హరిదంతంబులు గాఢమై నిగుడె నుద్యద్ధావంతసంఘాతముల్ || 316

1. సావ, దెలంచి— తావ్రావ్ర
2. ప్రానవ— దడగన్ - తావ్రావ్ర.

మ. సయిద్దోడుల్ శిథిలకంఠకంగసుషమానంభూతికిన్ (సంతత)¹
 ప్రసియబంధుల్ లయకంధరంబులకు నీరేజాధిరాట్యూని క
 ద్వయరూపంబు లనం దిమంబులెసంగెం దట్టంబులై యెల్లెడన్
 నియదాశా వసుధావకాముల ద్యుగిహ్నుచరద్భూతముల్॥ 317

సీ వెడనిచ్చుచో గల్పనిరికొలంకులమందఁ
 బఱతెంచునెందోటి సరియనంగఁ
 బాణి నేడివెలంగు సశ్చనాంబుధి నీటఁ
 బడిన వెల్వఁబధామఁసటలి యనంగ
 యాసిని నీ వలిరాక కలిరి కైసేయ వి
 చ్ఛన సితేతరకచోత్రేని యనంగ
 ననరసింధ్యాకాంత యుత్థానెకమహీ
 సురారంపై దయఁ జల్లు చూడ్కియనంగ

తే.గీ. సమధికానందవ్యబంధురసాంధ్యరా,
బాలనహకారకింబలయంపర్తి మేమని
నెరసి నిహరించుకొకతానీక నునగన
జిస్సుచీరపటి దిక్కులం గమ్యుకొనియె||

ఉ. వారుణింగూర్చి యుల్లనును నారణ లే కెనుఁ డజ్జసానుమ
దూర్బిగుసోసెచోరగృహములకుం జనియుండు నాననాం
భోరహుంబుల్ ముణింబిక్కునె బొల్పరి పెద్దని దీసన్నత్తితో
దోరపు నేడ్క నాతలను దోడికుముద్యతియిల్ల నవ్వగన్॥ 319

చ. శరధుఁ బ్రహసన్యై యినుఁడు చన్ద్రుఁ డదాగమనంబుఁ గోరి ని
ర్జరులను నేడికొందొడఁగు సంకుచితాంబుజకైతవంబునం
గరనులు మోడ్చి యుబ్బిసి ప్రకల్పితగర్భవిలీనభృంగరపుం
కరణముచేతఁ బద్మినుల కట్టుడి యిట్టిద కాదె యెయ్యెడన్॥ 320

చ. కమలిని చిన్న బొప్పిచు మెంగెంబు ముడుంచుట కొం డనంగ నే
ల మగడడు తన్ను డించి యవలం⁴ గడు దూరము వోవ దోడి య
క్కుముదిని యివ్వలన్ వలపు గుక్కెడి మోమున నవ్వ జేయుచుం
దమిరబడు తేటి యన్నిటాండూ దామరనసి తిర గూడియుండగన్॥ 321

1. (పా. పూర

2. ప్రా.నవ-యామినీ- తా.వా.ప్ర;

3. ప్రా.నవ- శివేశ్వర కట- తా వ్రాస

4 పా.సవ— యడలిం— తా వ్రాస.

చ. చలులని¹ రోసి పద్మిని నిజచ్ఛదకుంచనకై తానంబునం
దలు పిఱియంగఁ బెట్టికొనఁ దద్విరహంబు సహింప కుజ్జ్వల
జ్వలనము మీదఁ దార్కొనిన² పందము దోహద వ్రాతఁ దుమ్మెదల్
నలినపనంబులం దొంగి³ నవ్యవికస్వరహల్లకంబులన్॥ 322

చ. జలజినీ బాసె రెల జలజక్రియిఁ డయ్య నినుండు (శుద్ధ)⁴ చం
చలుని మలీమసంగుని నజా సముం బుస్పిణులందె నేచుకల్
నలిసిడు దుర్జనున్ పంధుపజారునిలోఁ బగల్గె చూడి ని
చ్చలవిడి పండు పాంసులల సంగల మిత్రుల కింపుఁ జేయునే॥ 323

ని. పరమేష్ఠి⁵ మిచ్చేటఁ జరసు సరధ్య యొనర్చు
మూర్ఖనాంబు⁶ పృషత్సమాన మనంగఁ
బతిరాకలకు యానువతీ గృహాంగిభూతా
లలిఁ జల్లు నాచారలాజ లనంగఁ
దిమిరవా యసములఁ దిగుఁ గలంబు
స్ఫుగయుఁ డొల్కిన కూటిమెఱుకు లనంగఁ
జడలేటలోఁ గ్రీడ సల్పు నెర్జరహస్తి
త్రుంచివైచిన నిచ్చుఁ దొగ లనంగఁ

తే.గీ. బూర్ణవిధుమండలామృతాంభోది సడుసు
సురలు లాంఛనమందరక్తోణిధరము
ద్రోయఁ జిలికిన యమృత బిందువు లనంగఁ
గాంతిఁ దిలకించె దిని తారకాగణంబు॥ 324

1. సా స — చెలులని — తా వ్రా.ప్ర
2. సా ప — దాకొనిన — తా వ్రా.ప్ర.
3. సా ప. — దోడంగి — తా వ్రా.ప్ర
4. సా.ప. — యండలి పూర
5. సా.ప. — పరమేటి — తా వ్రా.ప్ర.
6. సా ప — మూనాంబుర్జ — తా.వ్రా.ప్ర.

పంచద్రోదియ పర్వము

- ఆ.నె విధును రాకు సులచి వేగంపురతులకా
జొచ్చి జారసతుల జూచి ప్రాచి
యలంతి నల్లమోసము నగింపె నొక
దెల్లనగుడు చూచు నెట్లకాటె || 325
- చ తొలునెన జొంపనై వెలిగె దోలు నెట్ల
గలయంగె జూచి చిత్తముల నెలుకముల్ చిగురొత్త జేరి కో
సుల కిరణంబులగములు నూటికి బండుల నెచ్చి తుంచు మే
తలు నెరలకొచ్చె నెడకుల చుట్టల నేగె బకోరదంపతుల్ || 326
- ఆ. కోవమధున చిత్తశోకసంతాపాగ్ని
రాజు పురుష సద్మూలగచిర
స్తైస ములచి కోవ నరణ పీడితశోక
దోచె నంబ వెలిగె దుహారోచి || 327
- మ. నునునస్సయికకిర్తికంచుల నశాశోభగణం బబ్బిసి
ప్రపంచచ్చేది రంధ్రాగన్వచ్చుభిషాపాశేంద్రముం బంధకా
ర సుదాంధద్వంద సాకం బన్గురధారాకుల్య యీ (శా¹) న వి
భ్రమ సూర్యంబు నిశాకరుండు నొడవెం బ్రాక్షైలశృంగంబునన్ || 328
- లలితాదాశ బలప్రవేశమున జాలన్ రాలి చూసెట్టు ను
జ్జ్వలతారాగణయానామముల నాంభస్ సచ్చు సుద్యత్తమో
బలభుజ్మంజరి జోలపు నోలకుం దున్ బ్రాక్షై లశృంగోపరి
స్థలిం జూపెన్ హరిజాంబు ధాయత కరాసారససారంబునన్ || 329
- క. లత్తకరసమున నించిన
గుత్తుపులటెకంపు తోటి కుండయు బోతెన్²
మెత ను దనురకి ను వో
నొత్తి కళానిధి పహించె నొగి పాండురుచిన్ || 330

1. ప్రా. పూర

2. ప్రా.నవ- నోటికిండ్లయు బోతె- తావ్రావ్ర

.నె వైజయంత మెక్కి వాసపు కూరిమి
పట్టి వెండి త్రాటం గట్టి తిగుచు
విమల దంతవక్రవిధమున దివిఁ బ్రాకె
రాజబింబ మంతురాజి నిగుడ ॥

331

మ. కుముదోజ్జీవనకారణంబులు దిశాకూలంకసంబుల్ తమ
స్తిమిసంఘాతతిమింగిలంబులు నిశాతేజస్కరంబుల్ చకో
రమనోనాంభితసీధు లంబురుహాసద్దామృదికామూలికల్
విమలాంశుద్యుతిజాలముల్ వొలిచె దిగ్విభీనిటంకంబులన్ ॥

332

సీ. వెలిపట్టుపుట్టంబు నిబుధాధిసలిదేసి
కనలురాణికిఁ దారహారయస్త్రి

• చందనద్రవపచ్చ సమవర్తిమహిషిసి
బలతాశిలేనుకుం బాతతధ్య

వరహారవలయంబు నరుణానిల్లానికి

నూరుతాంగనకుఁ గర్పూరరజము

విరిమల్లెపూబంతి విత్తేశునింతి²

శరభృత్పరంధికిఁ జానురంబు

తే.గీ. గగనలక్ష్మికి దంతంపుఁ గమ్మదొడవు
రత్నగర్భకు ముత్యాల్ రంగులల్లి
యగుచు దిక్కుల గలయంగ సలసికొనియె
హరినిర్మలసాంద్రచంద్రదాతపంబు ॥

333

మ కనదూర్ఘిస్ఫుటభస్మికోద్ధిత పరాగంబుల్ సమగ్రస్ఫులిం
గ నికాయంబుగఁ బొల్పు చెంగలువపూగర్భంబనుంగొల్మితో
నన గేహంబునఁ గారకుండు⁴ విధురు జ్ఞారాచముల్ గాఁచఁ బో
సిన యంగార సమూహమో యనగఁ బోల్చెన్ భృంగసంఘాతముల్ ॥

334

1 సా.ప — కీకము — తా.వా.ప్ర.

2. ప్రా సవ — నిరచికి — తా.వా.ప్ర

3. ప్రా సవ — ముత్తెల్ల — తా.వా.ప్ర.

4. ప్రా సవ — బనుంగొల్మితోనన నేహంబను గారకుండు — తా.వా.ప్ర

ఉ. తుందిలపుల్లపాల్లకమధూళిక బొట్టలనిండ బోసి ప్రే
మం దరళోర్మివారహతి మాటికి జంచల మందు నందపుం
జెందొగస్తావు దొట్టియల జేర్చి కిశోరకరాజి బాడె నిం
దిందిరమానినీజన మనిందిత రుంకృతిచారుగీతముల్ ॥ 335

సీ. జిగురు వెన్నెలగుంఢా జించి చంచుల బట్టి
ప్రీతితో బతిసోర బెట్టుకొనుచు
మెనగుచో జవియైన మేలినెన్నెలగుంజ
మచ్చిక బియసఖి కిచ్చుకొనుచు
ముక్కుల గండించి ముదురువెన్నెలగుంజ
ప్రేమ నొందొంటి కర్పించుకొనుచు
మెత్తగా నమలిన మిసిమివెన్నెలగుంజ
తెఱచీపిల్లలకు వాతెఱల నిడుచు

తే.గీ. నెమ్మి నిద్దంపు ముద్దవెన్నెలలు తోడి
యనుగుం జాట్టంబులకు బోరచి నిడికొనుచు¹
కొలదియిడరాని వేడ్కల గూడినాడి
రమణ గ్రీడించె మదచకోరంపు గవల ॥ 336

ఉ. దిక్కుల బిండిచల్లిన గతిం దెలుపాఱెడు తేటవెన్నెలల్
ముక్కుల ముంచి త్రావుచును ముమ్మరమైన మదంబుపెంపునన్
మక్కువ రేచి తొయ్యలల మాటికి గేలికి నిల్పసేయుచున్
నెక్కును వేడ్కలం బొదలె నిండు మనంబులతో జకోరముల్ ॥ 337

వ. ఇవ్విధంబునం జకోరంబులకు బండువై పండువెన్నెల బ్రహ్మాండకోశంబు
నిండి కాయుచుండె గుసుమకోదండుండును గోదండం బెక్కుద్రోచి
కరకాండంబుల శరకాండం బేర్చిపట్టి విరహిమండలి గుండె లగల
నేయుచుండె నప్పడు. 338

1. ప్రా.నవ - ముక్కుల గండించి - తా.ప్రా.ప్ర
2. సా.వ - తెరపి - తా.ప్రా.ప్ర, తఱపి - ప్రా.నవ.
ప్రా.నవ. - బోరట నిడికొనుచు - తా.ప్రా.ప్ర

ఉ. ముద్దియమీడు నెక్కినెడి నోహదంబునజేసి కంటికిన్
నిమ్మరదాక లోన దవు నెప్పగలన్ దుర్బిల్లతేనికిం
దద్దయు హాసబాసురకదాకధనంబుల దక్షులై సఖుల్
ప్రాద్దులు పున్నుపండిరి ప్రబూతరతిన్ నిశ వేగునంతకున్ || 339

అంత — 340

తే. రవిసులోదయ కాలగర్భప్రసవ్య
భారవశతను దొడవు లేర్పద పెడల్ప
ప్రాచీ కైకొన్న నాసికాధరణ మనంగ
సురుచిరస్ఫూర్తితో వేగుజుక్కు వొడిచె || 341

క. బలు వెడలె రాజుతేజము
కులసతి నిశ తెల్లజేసికొనె మొగ మనంగ
దెలతె అనగుచును దూరపు
వలనం దా వేగు జుక్కు పడి గనుపట్టెన్ || 342

మ. నిశయెల్లం బ్రధమాదిగవ్యరములో నిద్రించి వేదబోకలన్
దశ త్యంశు పుగేంద్ర మద్దవిడి మీదన్ వచ్చునన్ భీతి దు
ర్దశమై బాహుతమోగజంబులు త్రుటద్దంతాగ మచ్చుద్ర ఖం
డశత్రభాంతి వహించె జూపలకు మింటన్ శేషనక్షత్రముల్ || 343

క. తరుణారణకీరణకరాం
కురపారావతము లేరుకొని తిన శూన్య
స్ఫురణం బైకొను లాజల
పరుసున దారక లడంగె బరిపాటి దివిన్ || 344

ప్రభాత వర్ణనము

పాహి రమేశ పాహి మురభంజన పాహి ముకుంద యంచు ద
నోహాభరంబునం బలుకుముఖ్యజనంబుల వాక్కియార్థ సం
గ్రహకళకి వోలె బలుకం దొడగెం బలుమాటు కాక సం
దోహము కాపుకాపు మని తొల్తొలి యల్లన నిండ్ల ముంగిటన్ || 345

చ. వర పరవర్ణిసీరితిభస్మశ్రమభిన్నత సన్నగించుచుం
బొరిపొరి వచ్చె గేళివసపుష్పలతాచరుమధ్యకేళి కా¹
దర దరదారితాబ్జగళదామగంస్మకరందివాసనా
భర భరణాలసంబులు ప్రభాటసమాగతవాతపోతముల్॥ 346

చ. అలుకలమాని కైకొనిన యంగనలం బతు లంగజ క్రియా
కలసలం దెల్పుచొ బొడము సుర్యకణంబులం బారంబట్టుచుం
బొలిచె బ్రహ్మతా యువులు పుష్పవల్లసనాచరిష్ణువుల్
కలితవికాసకేళివనికాచిరుమధ్యసదాచరిష్ణువుల్॥ 347

మ. మదభారంబులం బిచ్చలించి ప్రథమక్ష్మిభృద్దరీసంచర
త్రిదివేభంబు తదీయశృంగతటధాత్రిం గ్రుమ్మి చెండాడుచున్
రదనాగ్రంబున మీదికి నైగసి పాటం జిమ్ముధాతుస్థలీ
పదరేణుప్రసరంబువోలె బొలిచెం బ్రత్యూహరాగచ్చుటల్॥ 348

మ. ఎలదమ్మల్ దలతెత్తి జక్కువకవల్ హేలారసైకస్థితిన్
నెలకొల్పం గుముదంబు లాననముల నైకొల్పి వ్రాన్పాటు ది
క్కులకాంతిం దిలకింప దోచె నుదయక్షణీధరోత్సంగ పీ
థులం బాధోరుహబంధుం డంధతిమసద్రుహ్యతృభాభాసియై॥ 349

ఉ. కైరవి యన్వలన్ ముఖవికాస మెడల్పగ నివ్వలన్ మనో
హరిణి యైన పద్మినికి హావవిలాససమ్పద్దిచేయుచుం
దోరపుటంగరాగరుచితో పటధూర్జుడువోలెనొప్పె నం
భోరుహబాంధవుం డుదయభూధరసానువిహారభూములన్॥ 350

ప. ఇన్విధంబునం జక్షురుత్సనకరుండై జగచ్చక్షుం డుదయశిఖరి శిఖరా
భోగంబు నలంకరింపుచుండె మఱునాండు దండెత్తి మహివల్లభుండు.
351

1. ప్రా.సవ.— గేళికా.— తా.ప్రా.ప్ర.
2. యుదయ—సా.స సవ.
3. ప్రా.సవ.— ధూర్జునుబోలె— తా.ప్రా.ప్ర.

శా. ప్రత్యక్షామరభూజ భూజనసుతప్రాకామ్య కామ్యార్థకృ
 న్నిత్యోదారకటాక్షనైభవ బవానీభర్తృచూడాతటి
 న్యతూర్జస్త్వితరంగఘంఘునుసపివ్యాహార హారాహి పా
 దిత్యాహారపటిరహీరసిభిక్తిర్నిస్పారదిజ్జిండలా॥ 352

క. జన్యాపరఫల్గున సౌ
 జన్యగుణాభరణ దిగిభసముదయ మద మా
 లిన్యాపహకీర్తిశ్వర
 కన్యాదానాదిచతుర ఘనపుణ్యనిధి॥ 353

ప్రగ్విణి. మానినీమన్మథా మానభద్రాసనా
 సీన కీర్తిప్రియాసింధువేలాప్సతా
 నూనసర్వంసహాయుక్తభాహార్గళా
 దానవిద్యావనీదైవతానోకహా॥ 354

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ కవితాసారసారస్వత నారనామాత్యపుత్ర
 సూరిజనవిధేయ సూరయనామధేయ ప్రణీతంబైన
 యుదయనోదయ మహాప్రబంధంబునందు
 ద్వితీయాశ్వాసము.

ఉ ద య నో ద య ము

త్రితీయాశ్వాసము

- క. ప్రేరామదండనాథకృ
పారంజితసకలభోగభాగ్యాన్వితః సుం
దారసమదాన బాంధవ
పారాయణ లోకమంత్రబాచామాత్యా || 1
- ఉ కన్నులకొండ దీరఁ గలకంఠి నజస్రవియోగవేదనా
వచ్చను జూచు టెన్నఁడో యపారకృపావరు శస్త్ర శాస్త్ర సరి
పన్నుఁ దనూజుఁ గొంగిటికిఁ బాటిలఁ జేయుట యెప్పుడొక్క యం
చున్నతిమై సునోరధము లుల్లము లువ్విళులూరఁ జేయఁగన్ || 2
- స. ఏగిరిలక్ష్మికి నినమండలంబు నె
న్నోసటఁ దీర్చిన నూత్నఘృస్మణతలక
ముదియింతు రేగిరియుపరి భాగంబునఁ
గమలాపుఁ డాదిగాఁ గల గ్రహంబు
లేగిరితటమున నేప్రొద్దుఁ గ్రడించుఁ
గామధేనువు నింద్రసామజమును
బాలించు నేగిరి పరిసరంబగు దిక్కు
బలభేది యతులవై భవము మోఱయ
- తే.గీ. గ్రహవరేణ్యుని రథనేమిఘర్షణముల
నలుపుడై యుండు నేగిరి చరులవెంట
మింటితో రాయు నేగిరి మేటి గుండు
లట్టియుదయాచలము పొంత కరుగుదెంచి ||

ఉ. మానవభర్త దానిమహిమంబు నుతించుచు జేంబోవుచో
నానగకందరాంతర (శయాత్మ)¹త గైకొనియున్న సింహముల్
సేనల మోపునం జెప్పు మీదటవోవగ మేలుకాంచి యా
సీనములై మెలంగి వెఱు జెందక కన్నొనుచుండె సత్తతీన్ ॥ 4

క. దండు వళావళి బొదలన్
గొండగుహల్ ప్రతిరవంబు గూడె జనియ నే
దండముల కుల్కి ఉద్వన
చండకరుల్ మొఱలు వెట్టుచందము దోనన్ ॥ 5

న. ఇట్లు చనుదెంచి జనుదగ్గి యాశ్రమంబు గనుంగొని దానికి బాధకంబు
గాకుండ నె నంబుల నెడగలుగ విడియించి వలయునమాత్యవర్గంబుతో
మహివల్లభుండు— 6

సీ. మెడలపై నిడుకొని మృగరాజశిశువుల
భక్తితో నాడించు భద్రకరటి
పులికానలకుఁ దల్లి పాల మేగినప్పడు
తేసి చన్నిచ్చు బాలెంర వారిణి
మక్కువ రెక్కల మఱుగునో నిడి బాల
నాగంబులను బెంచు నమి
పోరచి రాచిల్కప్రియాల కొనిపోవు
ఫలముల మార్జాలబాలికకును

తే.గీ. గూర్మి వాటించి చనుచుండు గొండుగొఱియ
వానరంబులు నిల్చు నావాసములకు
నటమఱలు లేక యవ్వొనియ్యాశ్రమమున
యజ్ఞ జమదగ్ని యాశ్రమం బర్ధి దఱిసి ॥ 7

సీ. మలువ చెంగలియు సోమసి మేసివచ్చి మ
త్తిలి నెమర్చిడు హోమధేనువులను
బొడతెంచు వేలిమి పొగఁగి మొగుళ్లని
పొదలి యాడెడి కేకిపోతములను

1. ప్రా. పూర.

2. ప్రా సవ — మఱుగుచు- తా.ప్రా.ప్రస

జదివెడు హోతల సామగనంబులు
చెపులొడ్డి విను మృగశిశుకములను
బలులిడ్డ కబళముల్ భక్షింప ముంగిళ్ల
మూగిన మార్జాలమూషికముల

తే.గీ. గలిగి యరుకాఖలను వ్రేలఁ గట్టి నట్టి
గోపణంబుల కెంజాయ కొమరుంజ
నావహింపుచు నొప్పు సయ్యాశ్రమంబు
గౌతుకం బాత్మఁ గడలొత్తఁ గాంచె విభుఁడు ||

8

సీ. బలిమి వేలిమికుట్టిఁ బట్టి యేయాశ్రమ
ముసఁ గార్తవీర్యుండు మ్రోడువడియొ
బుట్టె నేయాశ్రమమున రాముఁ డనుపేర
హరి రాజపంశసంహరమునకు
జనకునానతి పూని జనని ప్రాణంబుల
కలిగె నారాముఁ డేయాశ్రమమున
నేయాశ్రమంబున నేకపీఠాత్మ్యంబు
పాటించె జమదగ్ని ప్రాణదయిత

తే.గీ. మహిమ నేయాశ్రమము వొల్పు¹ మహిని గల్గు
నాశ్రమంబులలో దాన యధిక మగుచు
నట్టి జమదగ్నిమునిరాజానాశ్రమంబు
కలిగె వీక్షింప నని పొంగె నెలమి విభుఁడు ||

9

మానిని. వేడుకఁజూచె నృపాలుండు నాలుగువేదములుం బరిపాటిమెయిం
బాడి పథక్రమరీతుల సుస్వర పాఠము²తో మునిసందనులం
గూడి గుణించుచు బండి బెడంగగు కోవుల మోవుల మావులపై
నీడల నాడెడు కీరపవ్రియనీలగళంబుల శారికలన్ ||

10

వ. మఱియును:

11

1. ప్రా. నవ.- గొల్పు- .ప్రా.ప్ర.

2. ప్రా. నవ.- పథక్రమరీతుల సుస్వర పాఠము- తా.ప్రా.ప్ర.

శా. నేమం బొప్ప దృఢాసనస్థులవయిన్ నెక్కొప్ప వల్మీకముల్
పాముల్ సొచ్చి నిజాంగవేష్టనగులం బ్రాసించియుండం దవ
స్సామర్థ్యంబున భోగిబూషణుని సాక్షాద్రూపముల్ దాల్చిన
త్వైల వాసస్థితి నుండు తానసవరేణ్యశ్రేణి నీక్షించుచున్ || 12

ఉ. మౌనము నొంది నిశ్చలసమాధి దృఢంబగు నానసంబుపై
నానన మెత్తి దృష్టికమరాపువయిన్ నెలకొల్పి నిర్భరా
నూనలపోవలంబు వెలివొందినకైవడి చుట్టునన్ బృహ
దానుండు వెల గౌరవమువడ ముసీగి దులర గోరిచూచుచున్ || 13

వ. వచ్చి పర్ణశాలాభ్యంతరంబున మునిసభామధ్యంబున || 14

ఉ. వేలిమిబొట్టు భాలతలవీధి దనర్చిన కన్నుగా మెడన్
వ్రేలేడు జన్మిదంబులు ఫణిసకరంబుగ నక్షమాం వ
క్పాల కపాలదామకముగా మునివేషము దాల్చుశంభుడుం
బోలెఁ జెలంగు ఎఱనికులపుంగపు నాజపదగ్నిసంయమిన్ || 15

జమదగ్ని సహస్రానీకునరు సుతసహితంబుగా మృగావతి నప్పగించుట

వ. కని వినయపూర్వకంబుగా సాష్టాంగం బెఱంగి లదసమతిం గుశాసనం
బునం గూర్చుండి యతం దాచుతింను సర్వాధి పథుల నభినంది
తుండై యుండె నప్పు డమ్మునెరుం దాతని రాక నుండర వైదేశి
కులచేత విన్నవాడై యలనితో నిట్లనియె— || 16

క. భూపాలక నీవచ్చిన
యీపని వైదేశికోక్తి నే విన్నాడన్
నీపత్నియు నీపుత్రుండు
మాపల్లయ నున్నవారు మచ్చిక నధిపా || 17

వ. అని యక్కొమ్మ తమ్ముం జేరిన వృత్తాంతం బాదిమధ్యాంతం బమ్మహీ
కాంతున కెఱింగించి వారలం దోడ్కొని రమ్మని యచ్చట నున్న ముని
కన్యలం బచ్చుపుడు వారునుం జని యట్లు కావించిన— || 18

ఉ. మోనియనుజ్ఞచే ముదితనూనసుగడై సతతెంచి పాద ప
ద్మానతుడైనవాని విపులాంసు సుహోభుజ నాట్యబింబముం
బోని యనూజ నెత్తి సరిపూర్తిగఁ గొంగిటజేర్చి తోచె నా
సూనపవల్లభుం డతనిమన్తకముం బ్రబుదాశ్రుధారలన్॥ 19

క. తనయుని యూర్ధ్వసూణం
బొనరించి నిజాంకసీరి నునిచి కరాబ్జం
బుస మేను నిపురుచుఁ బునః
పునరాల్లింగవలసేనె భూవరుఁ డంతన్ 20

చ. చిరవిరహాంబునం గృతఁ డెంగిన మేనునఁ గొల్తచెల్వఁపం ,
కురములన్ తత్త వించుపలిగుబ్బలపైఁ బ్రమదాశ్రుపూరముల్
దొరుగఁగె సిగ్గున స్వప్నసతోయరుహం బరవాంచి మోని సుం
దరుల మఱుంగునన్ నిలిచితగ్గు మదఁబునఁ జూచుప్రేయసిన్॥ 21

క కనుగొని యానందాశ్రులు
గనుగొన రెట్టెంక దైవగతి దప్పింపన్
జన దెంతటి నేర్పరులకు
నని యూర్చుచు సూరకుండె నంతట మునియున్॥ 22

వ. భోజనసమయం బగుటయు నమ్మహీభుజానకు నతని పిఱుంద పచ్చిన
పరిజనగబుకుం గందమూలఫలంబుల నాహారంబు లిడి సంతుష్టులం
గావించి యసంతరంబ గుమ్మునివల్లభుం డప్పల్లవాధరి సుతనహి
తంబుగా రాజున కర్పించి మునిజనులఁ దానును వారలం గొంత దవ్వనిసి
నారలచే నిమంత్రితుండై మగిడి నిజాశ్రమంబునకు వచ్చె నట్లు
భూకాంతుండును నత్యంత సంతోషసంభరితాంతః కరణుం డగుచు దిన
దిన ప్రయాణంబులం జనుదెంచి కౌశాంబికాపురంబు ప్రవేశించి
తన్ననువ వచ్చిన పుళిందునకు నత్యైశ్వర్య ద్వితీయకరకంకణంబు మొద
లుగఁ బదార్థంబు లిచ్చి సంతుష్టుంజేసి యనిసి యొక్క శుభముమా
ర్తంబున హితపురోహితామాత్యసంఘతంబున నకుమారు యౌవ
రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి— 23

యౌవరాజ్య పట్టాభిషిక్తుడై యుదయసుండు రాజ్య మేలుట

సీ. పాడి దప్పక భూమిప్రజల గన్నప్రజవోలె
బాలింపు పూర్వభూపాలు రల్ల,
న్యాయంబుచే సముపార్జితంబగు ధనం
బాయంబుకొలచిన చేయు నయను
నప్రసన్నుండవై యనునాసరింబును
నరసి రక్షింపు రాజ్యాంగములను
హితుల దక్షులంగాగ నెఱిగి నియోగింపు
పాటించి తగు కార్యధారములను

తే.గీ. జాల నిర్జింపు వెలి లోప శాత్రువులను
వ్యసనముల సొంత బోసేకు నాంఛితముల
దయయు నత్యంబు సంతయుగా దలంపు మనుచు
జూపినిధంబుల బుద్ధులనుస్మరించు ॥ 24

వ అతని కమాత్యుగా యోగంధరాయలు సేనాపతిగా రుసున్వించు సర్వ
సచివుంగా సంసతకుని నియోగించి తానును పుగళులయు నభిమత
భోగంబు లనుభవించుచుండి రమ్మసూరు యను ॥ 25

మ. ధరణీచక్ర మవక్రనిక్రమకథాధారేయతా సౌధి ది
క్కరటీగారభుజంగరాజులకు వేల్కల్ గ మహారాజు రా
భరణస్ఫూర్తి నహించ నేలెరు యశఃపద్మాక్షి శోలాగ్రన్
హరిదంతద్విపకుంభవాటముల నాట్యక్రీడ గానంబుగన్ ॥ 26

మ. ముదనుందెం బ్రజ సర్వసంపదలచే మోదింప నభ్యాగతుల్
మదభారాతిశయంబుం గైకొనె దిశామూతంగముల్ నేర్పలం
బొదలించె న్మది భోగిభర్త ప్రమదంబుం జెందె గూర్మంబు నె
మ్మది నుండెన్ గిరులక్కుమారకుండు సామ్రాజ్యంబు వాలింగగన్ ॥ 27

మ. అతల దేశాతపవారణంబుగ సవేలాంఠంబుగా న్యాయ స
ద్ధతల బాలింపగ నాల్గు పాదములతో ధర్మంబు వర్తించె దు
స్కృతముల్ దప్పుల బాటె నొప్పనిరివుల్ సేవించి రుగ్గ్రావుల్
క్షీతి వాంఛాప్రద యయ్యె గానగవి మాడ్కిన్ సస్యసామగ్రిచేన్ ॥ 28

సీ. తసయాజ్ఞ చతురంతథరణీసుండలిఁ గల
 భూపాలకుల మౌళిభూషణంబు
 తనకీర్తి దిక్పాలపనితాజనముల క్రొ
 వ్వెదలకు మల్లెల నిరులదండ
 తనచరిత్రము పురాతనరాజనిర్మల
 పరితంబులకు బంధుపరికరంబు
 తనదోఁకృపాణంబు దర్శాంధపరిసంధి
 కాననంబులకు వైశ్వానరుండు

ఆ వె నాగ నినులి కెక్కె సరునింటినేర్పును
 చర్మసూత్రహస్తతంబు దీను
 బుజబలంబు రూపువొందిన యుష్టింజై
 యుత్తమై కగణ్యుఁ¹ డుడయనుండు ||

29

స. ఇన్విధంబునం బ్రాజ్యంబు సామ్రాజ్యం బప్రతిహత ప్రతాపంబునఁ
 బాలింపుచుండ సంతఁ గొంతకాలంబునకు సహస్రసానీకునకు వార్ధకంబు
 ప్రవేశించుటయు—

30

సహస్రసానీకుఁడు వార్ధకంబున సతీనమేతముగఁ
 బుణ్యలోకంబునకుఁ జనుట

చ. కదలఁదొడంగె యంతములు కంపముఁ గైకొని మూర్ధ మంగముల్
 వదలె శరీరంత్రి గంబ్రవాలె గపోలములందుఁ డుండముం
 గదిసె నభీవిభంగములు గన్నులపైఁ బడఁబొల్చె భూకుటుల్
 పొదలు జరాభరంబునను భూపతికిన్ మఱి నాడునాటికిన్ ||

31

చ. అమలచరిత్రకీర్తివిజయాంగనమీది సియంబు కల్మిలో
 కము లెఱుంగంగ ము న్వయనుగర్వమునన్ వెడలంగఁ గొట్టి ప్రా
 యము కంబ్రవానిపోక గని హర్షమునం దలఁదాల్చెనో యశో
 రమణి నితం డనం దల సరల్ గనుపల్కె జరాప్రసంగతిన్ ||

32

- 1 ప్రా.సవ.— యుత్తమైన గణ్యు— తా.ప్రా.ప్ర
2. సా.వ.— గదని అహః హముందల— తా.ప్రా.ప్ర

- వ. ఇట్లు నార్థకంబు దినదినప్రవృద్ధంబై చనుదేర సహస్రసానిక జనవిభుండు
విషయోపభోగంబువలని వేడ్క లుజ్జగించి ససంబునకు బోస సమకట్టి
సుతహితపురోహితామాత్య పారజనానుసుతంబుని యుగంధరి సుప్రతీక
శాస్త్రార్థకరులు ససత్వీకులై తోస రా పృథ్వీతీయి దాసును ససంబుల
కేగి పుణ్యాశ్రమంబుల బుణ్యమునింగితిం బుణ్యసర్వనంబుల
గౌండ్లకకాలంబు జనుచుండ గ్రహప్రసంబుల గంగోపలులై పుణ్య
రోకంబునకుం జనిరి కుడుపడి యుడుచుచుండు— 33

ఉదయన ప్రాభవ వర్ణనము

- సీ. చాటించె విజయశాసన ముడు యున్నది
శ్రీ. శతాచలసీమములను
మాయించె నినుతాభిమాన సంతనుసంబు
లద్యుత్పత్తానసూర్యోదయమున
వడంగించె గీర్తిచే గడలి యాబ్బున కాద్యుగ
శగు కళానిధి మేనియంకరేఖ
నిండించె సత్యవాణ్ణిత్వవ్రతంబున
దాత ధర్మజు సస్యతంబు వెలితి

- ఆ.వె. నేలె నేల నాల్గు సూలలు మోసంగ
నంగవంగకేరళాంధ్ర ముద్ర
చోళపాండ్యరాజసుతులు సేనింపంగ
బ్రబలె దిశల దనదు వ్రభుత వెలయ ॥

34

- సీ. ఇంద్రు నర్థాసనం బెక్కి నేననతాత
యర్జునుం డభిల దివ్యాస్త్రవేది
యొక్కటి గురుసేన నేర్చె నాలస తాత
యభిమన్యు డభిమాన విభసశాలి
చదివె గేవల తత్త్వశాస్త్రంబు మూడవ
తాత పరీక్షిన్మహితలేఖు
డురగాధ్వరముసేసె నోసి రెండవతాత
జనమేజయుండు రోకసన్నతుండు

తే.గీ దైనికార్యార్థమై దైన్యములు నోర్వె
జాతి తాత శబానికడనసిబుండు
తలచి చూడంగ గేవలధంబిపతియె
యొడయెనుండు మృగంకవంశోత్తముండు || 35

చ. భరణి నదీయకీర్తి సింధూనిండు గల్గెడు రేల సంచు నా¹
తరగతతారకాపిండుమునన్ మజుటైచి మధామరీచి బం
కరుహదపుండు గప్పు లోగంగ యురొందిన కప్పగారి వి
స్ఫురదస్ఫుతస్ఫుర ముడు జొప్పడునే నెఱుమెం గుంకముల్ || 36

ఉ. నాసి దృష్టాణవత్స వెలయు ప్రవాణిక యొందుపెయంగ
బూని చతుర్ముఖుండు చిహ్మున్ రసెల్లొహము ప్రాగుదస్య దౌ
ర్వాసలకీర గ్రంగచి యుం యొద్దిటటంబు వేసి పట్టనాం
భోనిధి సీట నాగ్గునెడి బొడ్డెడు భూమి లంధకారముల్ || 37

క. ఉదయము కిష్కధంబుం బగు
పదునెనిమిది సిద్ధ్యంబుం బరిణామం డగుచుం
బదునెనిమిది దీప్తుల న
తులచితోతానానున నేలుచుండగ సంతన్ || 38

గ్రీష్మర్తు వర్ణనము

మ. సవిత్ప్రజ్యకరావశిషితనేశంతంబు కారాసరో
ద్భవకీలారణి సేంధసౌఖ్యదంధప్రంతక్షమాజంబు ది
గ్వివరవ్యాపిధరాపరాగసు మృగాకీర్ణాంబునాటంబు ద
గ్ధవనవ్రాతము నచ్చె గ్రీష్మము కనత్కాదంబ హృన్మోదమై || 39

ఉ. వారిరుహస్తదీప్తి ధర ప్రసన్న లాగల వెంట మీదికిన్
ఘోరవిషాగ్నికీలముల గూడగ నెల్వడి నచ్చు శేషశూ
త్కారనమీరణంబుల విధంబున పీపదొడంగె గాడుపుల్
దారుణదావహ్నివముదగ్రశిఖానివహంబు పొల్పునన్ || 40

1. ప్రా.నవ - రేల యంచు సం - తా.ప్రా.ప్ర.

ఆ.వె. ఎనరుహస్తదీప్తి ప్రయ్యలయ్యో ధరిత్ర
గాడి నెఱెలవెంటగ వెడలర
పాఠతేనిమేని ప్రాగుప్పసంబుల
మాడ్కి దిశల నెండుమాపు లేసగె. 41

ఉ. ఆమని యేగుదెంచినది యాదిగ పీఠకరుండు చూపు ను
ద్దామతరానలాల్పలకుం దా మది బెగ్గిలి యుస్వేధంబు ను
త్రామున కర్థి జెప్ప వసుధాసత సంసెడు దూతంట్లు వా
త్యామయధూళిపొలు లెగయందొడగెం టలసూలునింటికిన్. 42

శీ. సులగాడ్పుల రాకకు ది
క్తరుణీపణు లలింగి మొగముందమ్ములకు నితాం
బరములు సూలుగ జేసిన
కరణిని దిబ్బులుయింపంగ గనరు లేసగెన్॥ 43

క. వానంతసింహంబు నసచాటికరం బాసె
వెడవిల్తులేజంబు వెల్తుపడంగ
దరువులు పల్లవోత్కరసచ్చుద్ధి దొరంగ
గోకింబుల రొదల్ కొదలుపడంగ
బుష్పలతాకుంజపుంజముల్ పొలునేదె
నెలదేంట్ల నుట్టప్పిట్ట¹ లేపుదొలంగ
బద్ధాకరంబులు వంకశేషము లయ్యె
గంవాంసం నిలాసగతులు దప్ప

ఆ.వె. వల(ర²)నంబు లింకుచ్చె దంపలులకు
సురతనంభ్రసుములు మ్రుక్కునాళ
నించునిల్తు డెక్కుడించె గోదంపంబు
బాదుకొను నిదాఘవేళ. 44

వ. ఇట్లత్వంత భీష్మంబైన గ్రీష్మంబు మహీచక్రంబు నాక్రమించియుండు
నొక్కనా డక్కుముదాప్తకులుండు మందిరారామసీమంబునం దమ్మి

ప్రా.నవ— మదప్పుదు— తా.ప్ర మదరుతు ప్రా.ప్ర.
ప్రా పూర.

45

ဝဏ္ဏဗိုဓာတ် ဇွေ့ မဏ္ဍိယ မှာလဲကဏ္ဍကဏ္ဍ နှစ်နှစ်လေ လဲကဏ္ဍ

46

၀၈၀၉ ၂၈ -ဇွန်- ၂၆၀၆၇၇၇၇ ၇၇၇၇၇၇၇၇ ၇၇၇၇၇၇၇၇ (၇၇၇)

17

၁၈၈၂ ခု၊ ဇူလိုင်လ ၁၈ ရက်နေ့တွင်

၀၃။ လင်္ကေတကမ္ဘာ၌ သင်္ကေတ လင်္ကေတ၌ သင်္ကေတ လင်္ကေတ၌ သင်္ကေတ

49

- [illegible]

మ. జననాధోత్తమ వేట కేగకుండు సుల్పాహంబు మీయాత్మలో
నునికిం దెల్పి¹యాజ్ఞ చూచుకొని నే కుల్లంబునం బొంగి కా
ననముర్ పెక్కులు ద్రోక్కిచూచి మృగుసంతానంబులం బొల్పు ప్రా
గ్విసధిప్రాంతమునందునుండి మృగయావ్యావృత్తిన్రీడకున్ ॥ 50

వ. తగునని నిశ్చయించి— 51

చ. మనుకుల గాని తెంకులను మాటికి గ్రుమ్మరుమెచ్చు పెంట్లతో
బెనగెడుచోట్ల నీడలను బ్రీతిగ ఒగ్గిల్లు పసింపునిక్కలం
గనుగొని మెళ్లుల బగ్గములు గాలులం బడిగండ్లులా గురుల్
మనవడ నిల్చి దొడ్ల నిడు భాతి మెకంబుల గూడ పారగన్ ॥ 52

వ. వెలిచి కొన్నియెడలం దిరిగిరావొంగు నారించి స్వామికి నిష్కవిన
నచ్చితి నవధరింపుము— 53

క. దేవా యే మని చెప్పడు
నేవంకిం దామ మన్ను లేకలములునుం
గావరమున మైయెటుగక
యావనముల నుండు దొడ్ల నాగినయత్నై ॥ 54

ఉ. క్రొవ్వున జేసి జీప మెనకొల్పిన కై నడిచున్న పండులుం
జివ్వకు దంతి నైన నరసేయక మార్కొను కారుసోతులుం
దవ్వులనైన జూలకుల నడ్డుము ఛితినొసర్చు నున్నులుం
ద్రవ్వినతండుసూల్ ప్రియతంబు అరచునాంతసేమలన్ ॥ 55

సీ. దంతిదానవు సుస్మరింతాన మక్కాన
నంబును మెలగగు దంతాపళమాల
యనుని లాయము లాలాయములకు గారాబు
సె దోరుతొ ననసె రిభిములు

1 ప్రానన.— తోవాత్మలో సువిరంబున— తా ప్రాన
మీయాత్మలో నొనరం బుట్టిన— సావ

2. ప్రానన — మనికులగాని తెంకులను మాటికి గ్రుమ్మరు వల్లుబెంట్లతో
బెనగెడుచోట్ల నీడలను బ్రీతిబగళ్ళు పసింపు నిక్కలం
గనుగొని మళ్ళు, మొగ్గములు కలువలవ బడిగండ్లు లాగురుల్
వనవడ నిల్చిదొడ్ల నిడు భాతి మెకంబుల గూడ పారగన్ ॥ —తా.ప్రా.ప్ర.

వై కుంతకంఠీరవంబు మాఱటరూపు
 య్యురణ్యంబుపంచాసనములు
 మహానావరాహంబు కూర్మిచెత్తురుంబొత్తు
 మట్టంబు లక్ష్మీన సూకరములు

తే.గీ. భల్లకస్సమి చెయ్యంపు బండువర్గ
 మల్లం బరికిపంప నందరి భల్లకంబు
 లనిలదేవుని పట్టి సత్కృతసులు
 తిర్క్క మొసరింప నందలి మర్కటములు || 56

మ. సమదానేకపదానపుష్కరఝరీసంకీర్ణముల్ గాని మా
 ర్గములుం గేళిమిళిల్లలా యి¹సుయముల్ గొటండు వేశంత కూ
 లములున్ సూకరకంఠరాసనతల్పవ్రాతముల్ గాక పొ
 ల్పు మహిజంబులుం గల్గి వయ్యడవి నాలోకింప భూవల్లభా || 57

క. తాళితమాలవటహిం
 తాళిఖర్జురఖదిరతరుపద్యమహి
 కేళిపరవశభూరిన్పు
 గాళిగణ్యంబు² లమ్మహారణ్యంబుల్ || 58

క. లీలాతమాలతరుక్పత
 శాలాంతరకేళిలోలషట్పదజాలో
 ద్వేలారవసంశోభిత
 వేలాసీమంబు లచిరవిశ్రామంబుల్ || 59

మహికాంతుడు వేటకు వెడలుట

న. అని విన్నవించిన వేటకాని మాటలకు సంతసించి యమ్మహికాంతుం డత
 నికిం గట్టనిచ్చి పురంబు వేటకుం జాటింపం బడవాళ్ల బనిచి మరునాఁ
 డరుణోదయ సమయంబున గృతనన్నాహండ్లై వెడలునప్పుడు- 60

- 1 సా ప — గేళిమి గల్గిలాయ. తా.వ్రా.ప్ర
- 2 ప్రా.సవ.— మృణినేగణంచు— తా.వ్రా.ప్ర
- 3 ప్రా.సవ.— లదిర— తా.వ్రా.ప్ర, లధిప— సా.ప.

- చ. మొగసెడుబూదిబొట్టు¹ తుముల్లును నీమెలు దిందునాళ్లు మె
చ్చుగ నెడినీలిదుల్లు జడనుల్లెములం జెలువరుసచ్చు
నృగటిమి దంతితో నయిన మార్గొన జాలెడునట్టి పోటుకా
అగణితలిల వెల్పడియె నన్నదు ఏదులం దండతందనై || 61
- ఉ. మట్టవియంగ నేల వలుసూలును ద్రవ్యమన నాచూసరూల్
బెట్టలుకంగ భాంకుతులం బెల్లొదపించుచు వేటుకాటు బ
ల్పట్టెడలం దెమల్చి తమూ బట్టి సీతందికిఁ దిప్ప మూకలన్
ముట్టి యదుల్పును న్నడచె మొట్టమొదట పున సారమేయుముల్ || 62
- ఉ. పన్నిన నన్నపుంగొలుబంద్ల పయిం గొని వచ్చు సివ్వగుల్
పిన్నబ్రతాళ్లం బట్టి నడిపింపగిం జూపడు నెడ్లు నీలులున్
మున్నగుగల్గు సాధనమూహములందలి వేటుకాటులుం
గన్నులవండువై వెడలె గట్టలు కట్టలు గట్టి కంతలన్ || 63
- ఆ.వె. కందుకేరజంబు కక్కెర నూరెడు
కారుకోళ్లు మొదలుగంగం గల్గు
వేటు కొదుగు పక్షివితతితో బాదుల
పిట్ట వేటుకాటు పట్టి వెడలె || 64
- సీ. విడియున్నతిని మన్ని నిడిచన్న²యసిమెకం
బుల యిక్క తెఱిగిన పాలసకాళం
పొలిసి నల్లకు రేగి పోకుండు మెక్కుల
వెలిచి తేనేర్చిన వేటుకాటు
కెరలి పైవచ్చిన కేసరినైన జూ
వెడలక పడగ్రుమ్ము నీతేకాటు
నిలిపి మోటిడినట్లు నెఱుకులు గాడంగ
నేయ నేర్పరియైన యేటుకాటు
- ఆ.వె. వెడలె దొడగెం బురము వీధులవీధుల
గమలు గట్టి వేడ్క గడలుకొనగ
గన్నెవలలు మెళ్లు గనులును (వనులును)³
మొరలుకొన్న వేటుముట్టుతోడ || 65

1 ప్రా.సవ.- మొగసెడి బూదిబొట్టు- తా.ప్రా.ప్ర.

2. ప్రా.సవ.- యిడియున్నతినికి నివిమన్ని- తా.ప్రా.ప్ర.

3. ప్రా.వూర.

వ. ఇట్లు పచ్చు పృగయవర్గంబులం గలిపికొని నదచి పుడమిజేర డడవి
చేరం జనుపప్పుదు 66

మ. శ్రుతిగాఢంబులుగా పింబడియె జేరుందోరుదాదంబు లు
ద్దతికంఠీరప కంఠగర్జనము లుద్యద్వ్యమనిర్నిద్ర బాం
కృతు లాబీల పరాహుర్జ్వలము లక్షీణాచ్చబల్లగ ఘోం
కృతు¹ లుద్దీపితసైరిభస్వనము బుద్రికైతః ఫీంకారముల్ || 67

శా. హేలాభంగి వినంగపచ్చె మఱియున్ హృద్యప్రచారంబులై
యేలా మోహన కాకలీకల కలా హేలా సుధా సాద్వసో²
ద్వేషలామందకురంగి శాబముల కర్ధింజాపు భిల్లాంగనా
లీలాకృష్ణ దనుర్విముక్త సితపల్లి భూరిత్యారముల్ || 68

క. వెండియు నెల్లెడ వీనుల
పండువులై తోచు బహుళ పక్షిరుతంబుల్
నిండుమదితోడ పినుచుఁ బ్ర
చండభుజం దడవి దఱిసి చనిచని మ్రోలన్ || 69

చ. బలువిడి కొన్నెలల్ గఱచిపట్టిన రాహులఁ బోని కొమ్ము పం
దుల నిలువెల్లఁ గ్రాలుకొను తోయదవంక్తులఁ బోని కారుపో
తుల విడివడ్డ పోసనముతోడి హయంబులఁ బోని మన్నులం
దెలివిపడంగఁ జూచి జగతీవరుఁ డుల సితాంతరంగుడె || 70

ప. పల్వెడలు దూయించి సారమేయంబుల విడిపించిన 71

ఉ. కుక్కులు గొన్ని ముట్టుకొని కోడములన్ ధరఁ గూల్చి కొన్ని వెన్
ద్రొక్కి లులాయసోతములఁ దుండగిలం బడ నీడ్చి కొన్ని సే
రుక్కున మాఱుకొల్చి యెదురొడ్డి³ యెలంగులఁ గొన్ని మన్నులం
జెక్కుల చీలఁగాఁ గఱచి చిందరవందర సేసె మాంసముల్ || 72

వ. అప్పుడు 73

1. ప్రా.నవ.— ఫీంకృతు— తా.ప్రా.ప్ర.

2. ప్రా.నవ.— సుదా సోద్వసో— తా.ప్రా.ప్ర

3. ప్రా.నవ.— మాలె గొల్వెయెదురుండి— తా.ప్రా.ప్ర.

- చ. విడువని యచ్చలంబునను నెన్కొని వేంపులు కొన్ని వ్రేలమై
విడిగమితోడ నొక్క కిటిక బెద్ద యుగ్రబొద్దలయించి త్రిస్థి పెన్¹
మదుగుసల దోలి నల్లదల హుటికి వేయుచునుండె ఛాంకృతుల్
చిడిముడిపాటుతో నదియు పిలులం బెట్టెదన్ గొక్కలన్ || 74
- చ. కనుగొనకున్ ముందరికిగా నడుగొత్తుచుం గ్రేళ్ళు హుచ్చినన్
వెనుకకుంబోవుచున్ మొఱుంగువేంపులం జీరికింగోక తోక య
ల్లనం గదలించుచున్ నెలపులన్ సిగూరెకి లాంబోడం జెం
దినదగ నుండె నొక్కపులి తేను వెడల్పక ప్రూకుడాపునన్ || 75
- ఉ. వట్టెడు పూంపుతో బిఱుదంబాటు యనిన్ వెడమెర్లి కొమ్మునం
గొట్టె నొకండు సూకర మికుంతికికొపభరంబుపెంపునం
గొట్టెడువేగమై ధరణి గూలం దదంగము నవ్వశాఖమై
చెట్టున వ్రేలుచుండె చును చిత్తమునన్ వెఱగించి లుబ్ధకుల్ || 76
- ఉ. కన్నులు విస్ఫులింగములు గ్రమ్మంగం బూనుచు బెట్టుముట్టియన్
మన్నవియంగి నేల వలుమాటులు గ్రొచ్చుచు ఘుర్గురధ్వనుల్
మిన్నలుమోచి పాఱ నదలంపుచు నొక్క వరాహ మేగె డీ
కొన్న శుని ప్రజంబు వెరగూడ మగంటిమీర బెట్లవెంబడిన్ || 77
- క. వెడలిన్ ప్రేవులు నేలన్
వడిగొని జీరాడ నొక్కవనమహిషం బే
ర్పడ నడచె భయముం బోలె
దైడిక్రొవ్వున బిరుదు మాసటీడును బోలెన్ || 78
- వ. అంత— || 79
- సీ. మెకము నల్లకు రేసి మెకమెక పోవునా
కాట్రేడు మనపాలం గలిగియుండ
నేడుగా నెఱుంగము నిలుపుడు⁴ మేలురా
నెక్కటిక బడ దింక నేకలమ్ము⁴

1. పా.వ— తివిచెడన్— తా.ప్రా.ప్ర

2. ప్రా.నవ.— నెడుగా నెరుంగము నిగడు— తా.ప్రా.ప్ర.

3. ప్రా.నవ.— నెక్కడి బడదికనెకర్తమును— తా.ప్రా.ప్ర

బడివోటునకు నందుటటి గమించెనుగాక
 మునిపోష సత్తునా మన్యువిడివి
 బ్రతికితి పాము నిభాగ్యున బులివెట్ట¹
 గలిగె నీవేపులకటన వైస

తే.గీ. వెంటబోచునవా లేద ఏకబృం
 గ్రొప్పులప్పులతోడి యాకుంటిదుప్పి
 ననుచు నొండొరులుకును నలుక మృగయు
 పర్వ² మేచి మెకంటుల వదయొనర్చె ||

80

పీ. ఒడలిసల్లకు రేయకుండ చప్పుగ నొక్క
 కడకుంగార బండ్లను నడవనిచ్చి³
 తెరకొంగడుప్పిపై దృష్టిపారగగజూపి
 మెడల శృంఖలికలు పడుచు టదియ
 పన్నుగా ధరణికిం జూచరించ కరంబు
 తీర్రంబుగ దీగెడిసిసెట్లు
 వారిచేరువ నూచుభంగి సంగములాంచి
 మెలఁతవెంటినున్న మెకము నెఱిగి⁴

తే.గీ. బిట్టు లంఘించి పైవ్రాలి బెలుకురంగ
 బట్టి పరిమార్చె జిప్సంగు బలుమెకముల
 వెన్నదన్ని నిరీక్షించు విభుమునంబు
 విపులసంహారసవార్ధివేలదేల ||

81

ప. అంత ———

82

ఉ. చంటికినై పదంబులను సారె బెనంగుచుం దల్లియానముం
 గుండువడంగఁజేయు శిశుకోటులతో మునుసేగునేర్పుతో
 వెంటఁ బథంబునం గరమువెల్గముఖచ్యుతకీర్ణదర్పతో
 నొంటిగ మేయుచున్న మృగయాధము గాంచె విభుండు వేడుకన్ || 83

ప్రా.సవ.— బులి వెట్టు.— తా.ప్రా.ప్ర. 2 ప్రా.సవ.— గర్వ.— తా.ప్రా.ప్ర.

3. ప్రా.సవ.— ఒడలి సల్లకు రేయకుండ చప్పునొక్క కడకుగా బండ్లునాడనిచ్చి.— తా.ప్రా.ప్ర.

4. ప్రా.సవ.— వారిచేరువ నూడభంగి సంగములాంచి మేలంత్త వెంటినున్న మెకము
 నెరింగి.— తా.ప్రా.ప్ర.

క. విల్లెక్కుద్రోచి సాయక
పల్లన సంధించె స్వగము లపుడు భయముతో
తల్ల డిలి¹దృష్టి దిశలకః
పుల్లోత్పలతోరణప్రభూతింజేయన్ || 84

క. నెరి నరిణోపిర బాణము
మరలన్ దొసవైచె మొదలి మార్గబంధుసకున్
గుఱియగునేటికి సూటుగఁ
బిరి యిడి మెడచాచు లేటిపై సక్కుటికన్² || 85

చ. ఎడనెడ గాలి చూడ్కులకు నింపొడివింపుచున్న ముస్తలన్
గడ వెడలంగ నాగ్రద్దపదకల్పన లంటినకర్దనుంబులన్
మడుపుననుండి సూకరసమాజము వెల్లడిచున్న త్రోస లే
ర్పడ నెఱిగింపఁగా ధరణిపాలులు వెన్నడి ముట్టి ముంటరన్ || 86

తే.గీ. క్రొవ్వునను బోఱవోసి పైకొనరునకును
నేత నూనినక్రియ మేన నిగ్గు దేర³
గడుపు ముందట నిడుకొని కదియఁ బిఱుచు
లలితగతి యగు నొకయేకలంబుఁగాంచె. 87

క. ఉరక మహిపతి హయముం
బఱిసి సముద్ధల్లసి మారుమందలచు కిటిన్
గుఱిసేసి వైచెను (బరా)
బరులిచ్చి⁴ సమీపపాదసంపాసఁ గట్టన్ ! 88

చ. పిఱింది(కివచ్చి)⁵సిల్చి తగుపెంపునో వాలెర విచ్చి లాల పైఁ
దొరుగ వగర్చుచున్ వెనుకఁ దోఁక గడల్పుచునుండె నొక్క గ
ద్దరిపులి సాలిమండ గొని తన్నినఁ జెంచలఁ జేరవోడి చె
చ్చెర రొదసేయువేపులను జీరికింగై కొన కంచితస్థితిన్ || 89

1. ప్రాసవ.- అప్పుడు భయంతో తల్లకి- తావ్రావ

2. ప్రాసవ - లేటిపై యక్కుటకున్- తావ్రావ

3. ప్రా.సవ.- చిగురుదేర- తావ్రావ

4. ప్రా.సవ. పూర.

5. ప్రా.సవ. పూర.

6. ప్రా.సవ.- తగుమొప్పున- తావ్రావ.

సీ. హరిణశాబములపైఁ గరుణఁ జేసియుండోలె
గింక బెట్టులుల సుక్కించువైచె
దంతాసకములపై దయపెంపునఁబోలె
బంచాననంబుల బారిసమరె
సింహపోతములపైఁ జెలిమికల్మియుండోలె
బేరండముల ముట్టి బెట్టుగడపె
బన్దుగ్రంథకరంబుపై సక్కుటికబోలె
రేసి దుపళల మన్నివోసికొనియె

ఆ.వె. వానరములమీది రాతృల్యమునఁబోలె
గుప్పగూర్చె గొండగొట్టియలసు
మన్నుబిడ్డ మారిమనఁగె గండకముల
బారిమచె¹ ధరణిపాలఁ దేచి.

90

వ. అంత-

91

ఉ. చీటికిమాటికిన్ విభుని చెమ్మటలారంగ నల్లవీచె నా
ఖేటవిహారసంజనితభేదభరం బెడఁబాయఁబట్టుచుం
బాటితపోటకప్రసవపాదపక్కులమంజరీ నిరా
ఘాటమరందబృందగణకందళతుందిల మందవాయువుల్.

92

వ. ఇవ్విధంబున సఖిలసత్వసంహారంబగు మృగయావిహారంబు ప్రపర్తిల్లె
నంత దనివి చాలించి మహిళాంతుండు మృగయ పర్గంబునకుం గట్టు
నిచ్చి సకల సంభారసమేతంబుగా నందఱం బురంబునకు మరలననిపి
మితిసరిజనవృతుండై యౌగంధరాయణసహితంబుగా తా నవ్వనంబున
నిల్చి ప్రతివారంబును నిచ్చా విహారంబునం దగిలి.

93

సె. వాసిమేలులకును బాసి సారంగంబు
లల్లాసమునఁ జెవులొడ్డివినగఁ
తొక్కి దేహంబుపై నుద్దు లొలకుఁద్రోచి
వనగజంబులు చేరవచ్చి నిలువఁ

1. ప్రాసవ - పారివంపు - తా.వ్రా.వ.

బాటిల్లువై ప్రసాసపాటుల్ సీంహాదీ
 శోరముల్ దలరెలి చూచుచుండ
 బారవశ్యంబులపాల్పడి చేరుండ
 గణము చిత్తరువులకరణి నిలు

ఆ.వె. చుఱియుం గలుగు సవ్యసాహితీస్త్వము
 విహగకులముగ బ్రేమవివశములుగ
 వీణ కేలఁబూసి వేడ్క మ్రోయింపుచు
 విసినకేళి సలిపె సృజనరుండు. 94

క. శిలలు గరగంగర దరులత
 లెలమిం జిగురొత్త లోకహితకృత్యంబుల్
 పలికించె విభుండు వీణియ
 గల కాకలికా విలాసకళ దిలకింపన్. 95

క. నవవీణాకృణనంబుల
 తవులునఁ జొక్కించి భద్రదంతలు హరులం
 జెవివట్టియూడ్చికొని చని
 సవిద ద్రుమములను గట్టు జనమిందఁ జెలిమిన్. 96

అవంతీశ్వరుండు హఠాత్తునకు వీణ నేర్పించుటకై యుదయనున
 రహింప నెంచుట

వ. ఇన్విధంబునం బ్రహ్మోదధేలనావరుండై పరవరుండు విహరించుచుండ
 నీపుత్రాంతంబంతయు నవంతీశ్వరుండగు చండసేనుండు¹ దూత
 ముఖంబున నిని స్రుధమంబునం దన తనుజాతయగు వాసవదత్తుకు
 వీణాభ్యాసంబు సేయించుటకునై ప్రవీణుండగు వైణికు వెదకుచున్న
 వాడు గావున నారాజు సచటికీ రప్పించుటకై తనమనంబున ని ట్లని
 వితర్కించె. 97

సీ. రావెంటి సుంటి నా రాబమాత్రుండుగాఁ
 డేలురాజుల సులం డేల వచ్చుఁ
 గోసులి నట తోడికొనిపోదు సుంటినినా
 యది చాల రాఘవం బరసి చూడ
 బరిసియై సని నోర్చి నల్లెడ సుంటిమా
 సుసుసర్త నూజాతు మసుమం డతఁడు
 వీజె నేర్పుట కయ్య నెకకెడ సుంటిమా
 యతఁడు నేర్పరి జగత్త్రితయమునను

ఆం గాన సేయుసాయకరణంబును దేరం
 బోలునొక్కో భూమిసాలనగము
 సుమం దింటిసేయు ననసరింబున నాత్మ
 నొక్క వెరపుగాచి యుత్సహించె.

98

శా. గానంజేసి ఎలంధరారసుణుం డుద్యద్వాహితో ర్యోన్నతుం
 దే సందంబని నిశ్చయించి నుదనందీప్తప్రగండంబుగా
 దానోటంబు నొకండు ఖూరభటసంతానస్ఫురజ్జ్వరం¹
 శ్రీనిర్మాణ మెలర్చ గుజ్జ్వలకళాబల్లం బనల్పంబుగన్.

99

స. సన్నించి యన్నరవాఘండున్పు సయోధి సరిసరారణ్యంబునకుం బాత్మించిన
 సస్మాయానుతై భంబును.

100

సీ. కటనినిస్సృతదానగంధంబునకు వెంటఁ
 బడువులై యెలదేరికొడమ తెగుర
 నవమదానోదంబునకుఁ గాక పనదంతు
 లంతకంతకు భీతి నవులఁ జనగఁ
 బాదవిన్యాసనిర్భరభేలనంబుల
 శిలలు తుత్తుమురులై చెదరిపడఁగ
 గండమండలకాషకిరణంబునను వ్రూకు
 లున్మూలితంబులై యుర్విఁ గూలఁ

1. ప్రా.నవ.— కరణంబుననుండె రంబెలునొక్క— తా.ప్రా.ప్ర.

2. సా.వ.— సంతానస్థు రాజ్జతరా— తా.ప్రా.ప్ర

శా. దేహ దేహసముఖంబున కనంతీభర్త సుతైంచె న
న్నానిర్భూతముదంబునం టనదు నెయ్యంపున్ సుతన్ గానవి
ద్యా వీణా చరితార్పణియుటకు ని స్మృద్ధిం ని తేరంగ మో
దావేశంబున రమ్మ భూవర యలంఘ్యంబుల్ సుహృద్వాక్యముల్ || 105

క. ఆసప్రది బెబ్బరిం గోలం
గొని వెసింభంగి నుదరి క్రోదము కప్పుం
గొనలకుం గెం సొదవింపగ
జననాథుడు దూరం జూచి పరంభమునన్ || 106

న. కుటిల క్రాకుటితరేఖాసుటిత క్రోధానలాకుల స్పృహయందును గపోతా
కంపిత కర్ణభరణుండును నగుచుఁ గలుమరులు సొంగ గర్జారవంబున
ని ట్ల నియె— 107

శా. నిట్టెట్టూ విసజ్జెప్పమా నిను నతం డీమాట లిట్లాడి స
న్యెట్టన్¹ సచ్చిత చందసేనుడు సుముం బిల్వంగ బుత్తెంచెనా
కట్టా మాడిన² చోసకుండుట నుహాకర్తస్యమా కన్నలం
దొట్టంబూరిన క్రొవ్వుగాఁ దనకు వీదుర్గ ర్వముల్ సేయుటల్³ || 108

క. అని గాని బె ట్టదల్పుచు
సునరజ్జుని బద్ధుఁ జేయంగఁ బనిచి మదం
బునఁ బొదలుచున్న గోరి
చనురేఖం బొలిచి సుంత్రిధవుఁ గని నగుచున్ || 109

క. గురుని గృహముఁ కు శిష్యుం
డరుదెంచుం గాక శిష్యునాటంకమునకున్
గురు నరుగు పెండుఁ గలదా
పరికించితె యీవిరుద్ధభాషాసరణిన్ || 110

న. అనిన యౌగంధరాయణుం డిట్లనియె. 111

1. ప్రా.నవ — పెన్ పెట్టన్ — తా.ప్రాప్త

2. సా.ప. — కట్టి మారిక — తా.ప్రాప్త

3. ప్రా.నవ. — దుర్గర్వముల్ జేయుటల్ — తా.ప్రాప్త.

స ప్రతిసామంతులన్నినేరమె చలంపం దానకేయావివే
కత గా కీ చులుకుందుం బొద్దుటల్ క్కైసుండరాధీశ య
ప్రతిమానంబగ నీప్రతాపమునకుం బాటిల్లె దిక్కిపలం
దతిశైత్యం బదియున్ బనత్కృతిసేకాదా సూట లింకేటికిన్ 112

క నిను న్మృగయానక్తునింగ
సూనమునఁ గనుఁ గొనుటఁ జేసి మనుజేర్చుల నం
జనితాహంకృతి రిపురా
ట్టనయులకుం గలిగె నిట్లు తలయొట్టరాన్ 113

క. నినయమునఁ గీర్తి చెలిమిని
సనితయునుంబోలె నొప్పు నకిన్దొనియై
సునుజేకుల కెల్లన్నదు
ముయంబుల రాజ్యలక్ష్మి సొంపించు ప్పాస 114

యాగంధరాయణుఁ డుదయనున కవంతీశ్వరు వృత్తాంతం బెడింగించుట

సీ చక్రసుతీశ సుసౌందర్యకు నునుచుండ
జయసేసిభునాత్మసంభవుడన్
చండినుసోదేవిసద్వరంబున మహా
సేనుడై చండాభద్రాన¹ సుసేను
సలరె నాచండసుహాసేనుఁ డొకనాఁడు
నేటమై పాతాళవిసరమునకుఁ
జని కోపి యసువానిఁ జతురంగబలసనే
తంబుగా ననిఁ జరిసి తత్సూర

తే.గీ. నతులలాచణ్యరూపరేఖాభరామ
లలిత విభ్రమలీలా విలాసజలధిఁ
గాంత సంగరవతిఁ (గన్య)²కా లలాప
బలిమిఁ గొని సచ్చి యతఁ దియ్యెఁ బరిణయంబు. 115

- 1 ప్రాసన — చండి భద్రాన — తావ్రాప్ర
- 2 ప్రా.పూర

ఓ పునుజేశ యా సవికె నుల్లయిసం గదూ గూర్పు జీవిత
స్వామి యిసంబువై ఓవుం ఓసంతిమహాపతి చండసేనం ఓ
ద్వాపమభూబలం బలం దా నిపు చుట్టరా' నేటమన్ననా
దానురదంతంత సరిమానులచారుయశోభిరామండై 116

ఉ పాటిలు నేడ్చుకోం గునుదబాంధుఖండనరంస చండి విం
ధ్యాససికాదివాసిని స్రుయంబుల నిచ్చె ప్రపాంసూళిం
గైటభచండసం దుంధుకాసులంబులికుంభదైల్య హ్న
త్వాటం పక్ష రక్షర విభారసపగ్రుం మంబాగ్రుం. 117

మ. కటుసర్వకృప సౌరభంబుల రికగంధద్విశ్రేణి వ
క్కుట నై ముఖ్యుంబొందె జేయమం గదంకన్ మీటు మత్తేభ మొ
క్కుట తెల్లకృతితో నదాగిరిసమాఖ్యం దాల్చి లిలాహం
స్ఫుటరంగంబుల నప్రేమో నిభూకుం జొ వుం బయోల్లాసముల్. 118

తే గీ అలం డిజేయంబు సోరం సవనివాధ
కలయె సంగరపతి యినుకాంతయంద
సతడం గోపాలసౌలకు లనెడివారి
గొడుగు లిరువురి నొకగూ తుం గుల లలామ. 119

క. వాసపుచో గలర సల
నాసిగం ప్రేమ నీగి సరవర్షినికిన్
వాసంబుత్తాన మను
భానురమై సొల్చు రోకసార్యం బగుచున్. 120

ఉ. ఆ నరనాథపుత్రి యసమాయుధు కేతనయస్త్వి యిందిరా
నూనుని భాగ్యదేసత ప్రసూసశిలీముఖరాజ్యలక్ష్మి శో
భాసధి భాగినేయుపతి భావజమోహనబాణశక్తి నా
దా మతికెక్కె నద్గుణనిధానమువాసవదత్త యిమ్మహిన్. 121

శా. దుగ్ధాంభోధిగభీర పాదసతశ్శ్రువాత సాహిత్యవై
దగ్ధినిర్జ్జితభోజ దిబ్బదీపచీధమ్మిర్ల సుల్లిక్కత
స్నిగ్ధానంతయశోవితాస సయిపాండిత్యాసురాచార్య స
మ్యగ్ధరాళనచోసారాజ రణవిద్యానైపుణీఫల్గునా. 122

క. ప్రాలేయకిరణ నారద
భాలాక్ష శరత్పయోచ బలభద్ర శం
న్యాళాధిపామృతోన్నల
రాలితసత్కిర్తిహార లలితవిచారా 123

పంచవాసురము. లతాంతసాయకోపమాన రాలితైకస్మిభమా
ప్రతాపభాస్కరా సమస్తబంధులోకపాలనా
గుత్తిప్రకాశబోజరాజి నానిసేచుగోల్ప ది
గ్వితానగీయసూనకిర్తి నిభమా గుణాన్వదా. 124

గ ద ౩ ము

ఇది శ్రీమద్విందేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధకవితాసార నారనాసూత్యకుమార
సూరిజననిధేయ సూరయ నానుధేయ ప్రణీతంబైన
యుదయనోదయంబను సుహృదసంబంధంబునందుఁ
ద్వితీయాశ్వాసము.

ఉ ద య నో ద య ము

చతుర్థాశ్వాసము

- క. శ్రీమద్రామాయాన
కృష్ణపాండవభాగముననుగిక్తభుజ సు
త్రా మస్మిరభోగి నమః
ద్వామి'గణానేశ బాహుదందాధీశ . 1
- వ ఆనందరంపునమః . 2

యాగంధరాయఃః డుదయనునకు వానవదత్త నభివర్ణించి చెప్పుట

గుణముల ప్రోక్త సర్వశిలకుం గురు రంచితసంచితోక్తి నై
పుణముల కిక్కు యొప్పులకుం బుట్టినయిల్లు విలాసలక్ష్మీకిం
బ్రణయిసడంబు నేడ్కులకు బాయనికందుప యన్వలాసీనీ
మణి తలసోసిచూడ నృసనున్మథ కేషలరాజకన్యయే.

తరిరుటాకులకుం గెందమ్మిరేకులతోడ
నొది కె సాతు న్ది నొదవెనేని

గండుమీలకు నల్లగిలునక్రొవ్విరులతో
సరలేని చెలికార నుబ్బెనేని

కరటికుంభములకుం గనకుంభములతో
గ(వగూడి)³ కొండార⁴ గలిగెనేని

రోలింబముల కింద్రదనీలంపుమణులతో
నీడుజో డాడంగం గూడెనేని

1. ప్రానవ — హృదయ- తావ్రావ్ర.
2. ప్రానవ — పోక- తావ్రావ్ర
3. ప్రా పూర. 4. ప్రానవ.- కూడాడ- వ్రావ్ర.

తే.గీ. యాచకోరాక్షిసదముల కక్షులకును
 ఘనకుదంబుల కలకల కెనయనంగ,
 వచ్చుగా కిట్లుగాచున్న వాని దెలియ
 కెటు స బోలు¹ బ్రత్యేకమైన.

4

స. చిత్రరూపంగుల చెటన సంతయందెచ్చి
 పొలుచుచున్నది గంగ నోతనసె
 వెన్నెల గడగిన విధుశిలావల జారు
 నీటితో గూడ బన్నీటందొలచి
 దిరిసెంపు² బూ మెప్పు తెలిదమ్మరెకుల
 మెత్తదుంబుతో మేళవెంచి
 సరువైన గొజ్జగి విరుల కమ్మనిరాస
 సూరించువుతో గరిపిపూసి

1.గీ. చేసెంగబోలు నలున రాజీవవదనం
 గాక యుండిన బూడులోకముల నెచట
 నైన గలుగంగలందె యయ్యలరూ బోడి
 ప్రిభుశ్రీల కెననచ్చ వెలగి యొర్తు

ఉ. పిన్నటనచ్చ వా తెరవ³ బిత్తరిచూడ్కులు మోసుదమ్మకిన్
 సన్నపునారుకొనుకుం జక్కిని చున్న లరంబుచక్కికిం
 బెప్పెటివేణి మూసుకు పుంచునెతంబును యాసలక్ష్మికిన్
 వన్నెలుగాని కా విలరినస్తపు లెప్పయు సన్నె లిత్తటిన్.

6

క. లేబోరం సోయగంబును
 వేబోకల విచ్చుదమ్మివిరి చెలువంబున్
 లోబడగొని చేసిన్క్రియం
 బూబోడికి బోలం జరణములు మృదులములై.

7

1. ప్రానవ.— సరిపోవుబోవు— తావ్రావ్ర.

2. ప్రానవ— దిరిసెంపు— తావ్రావ్ర.

3. ప్రానవ— పిన్నటనచ్చ వాతెలుకు— తావ్రావ్ర
 వెన్నటనచ్చ వా తెరవ—సా.నవ.

క. ఎల్లరవగాంగులి సఖి

పులు బెంగుగిరి ఎల్ల గిరితాయదిమధ్య

స్థలిం బొలుచు ఎల్లకమరం

మిలకియ-తెలి మిరిచరణములు చెలువొందెన్ ||

8

క. యాపకలేపమిషమున

గేవలసంధ్యాగమంటా కత్కొల్పేగిరి

జ్ఞాపతియదుగుల నిఖములు

గావించుం దార తారకాని

9

మ. జనితోద్యస్తదప్పద్దిపర్తిలు మనోజాతద్విసేంద్రంబు న

ల్లన నేర్పొందు మలంచి యూరుకనకాలానద్యయోపాంతికా

ఎనికిం దేరంగదోప మచ్చిడిని భాస్వద్విహిగర్భంబులో

యనజేయున్ పనజాక్షిజంఘలు కరం బానందముం బాడ్కికిన్ || 10

గీ. సార్వకాలిక సుదమరోజద్విపంబు

కట్టువాలానయుగ్మంబు వాంతితోడలు

తత్సమీపస్థలంబునం దనరురోను

రాజి దృష్టాంఘ్రిబంధనరాజలలిక ||

(11)

చ. మనసిజా డప్పలాసిని సమగ్రతనూవిభవంబు వేడ్క జా

చిని స్ఫుప్తోటి నేయుతఱి జేతిపిరున్ సరిపోయెనేని మీ

కుసర బిటుడెక్కి పుచ్చుకోసుక్రొమ్ముడిపూ లపుడంగుటంబు లూ

దినయెడలున్న విస్వదు సుధీవర కూపకత్తతవంబునన్ || 12

తే.గీ. ఇంతినెన్నడు మాకసం బింతనిజము

గాకయున్న వల్లితిమార్గగకు నుండ

గారణం బేమి యచట గంభీరనాభి

పేరి యావర్తలబ్ధి తా బెడ్డ¹యొప్పి ||

13

మ. స్తనకుంభద్విసకుంబయ్యగృత సురిష్టానంబుగా నుండు యౌ
 ఎనభాసామనకున్ సరాంగము సిఠాశ్రమం బునం¹ చొల్పు నౌ
 హసనారామనకున్ సహసముగ నీహారంబు తేర్పాటు నే
 సిన కూపంబున నొప్పు నాభి నడుమన్ శీతాంశుబింబాస్యకున్ || 14

తే.గీ. హారనౌక్తిక నవతందులాబిలాప
 విమలతరనతోనాభరంధ్రముననుండి
 వెడలివచ్చు పిపీలికాపిరితివోలే
 రాజబింబాసనకు రోమరాజి యొప్పు || 15

తే.గీ. విరహిమానసహనానాపహరణమందు
 నంబుజానననాభిగుండంబునందు
 గాముఁ డానరించునభిచారహోమజనిత
 ధూమరాజియుబలె నొప్పు రోమరాజి || 16

(చ.) ఒదవిన కింక సింహమున నుండి రయంబున పినరాశితో
 గదిసిన యట్టి యత్రముని గాదిలిపట్టి వయం గమించు స
 మ్మదమున గుంభరాశి నరమన్ నడుకొత్తిన రామావో యుసర్
 మదపతి కాకుదద్వితయమధ్యమ మారు తనర్పె జూడగన్ || 17

చ. సరసిజనేత్రి మించుపలిచగ్గవ యౌచనకేళి దీర్ఘికాం
 తర రమమాణకోకమిధునం బగు తారయ నిక్కువంబు భూ
 ఎర యటుగానినాటికి నవశ్యము నేటికి దారహారభా
 సురభినకాండముల్ గమియుం జూడుక చంచువుటాంచలంబులన్ || 18

(ఉ. వేసవివేళలందుఁ జలిపిత్తులు నీతున వేడిపిత్తులుం
 బోసి మహాప్రయత్నమున భూతవినిర్మితనేత డాచుగఁ
 జేసిన హేమకుంభముల చెన్ను లనోన్ననబోడికిన్ వివ
 ర్యాసిత కాలలక్షణములై కుచకుంభము లొప్పు⁴ నెప్పుడున్ || 19

1 ప్రా.నవ. — పూర. — పిన్జా... బునన్ — తా.ప్రా.ప్ర.

ఇచ్చట నక్కురములు గజిబిజిగా నున్నవి } ప్ర.స.ప్రా.

2 ప్రా.నవ. — ఇచ్చట నక్కురములు గజిబిజిగా నున్నవి }

3. ప్రా.నవ. — చెన్నులనం గ్రొన్ననబోడికిన్ — తా.ప్రా.ప్ర

4. ప్రా.నవ. — లొప్పె — తా.ప్రా.ప్ర.

5. అ పరేణశాలర పు
బాహోంతరజన్మయంబు వాటింపుగ¹ దగన్
మోహనతర సుషునూ
వాహినికిం జారుచక్రవాకపహుతిన్ || 20

6. కాయంబ నూత్నయి² పు పికను రమా ఘనరాజ్యనాయకుం
జేయ సురోజపేమకలకయిగనిం బిడి దెంతర చేర్చు చాం
పేయలతాంతదామింబు మెప్పిన జాగగ నొప్పె బద్మప
తంతనేత్రికింగరము లంచితమార్చన దైర్ఘ్యంపదన్ || 21

7. కలసిరి గోళ్ల(తీరు)³ పర ప్పెర మీటాచు సారెసారె రా
చిలుకట మూటనెర్పలు రచించుచు, లేమిగలంబుండు వా
గ్గలన యనాతరంబునికి⁴ గదె సమభ్యసనంబు గల్గెగో
కిల కలవాణి నాణికిసిరి గిన్నెర కీరించోపలాసముల్ || 22

8. చక్కని గిండుమిల నెకనక్కెము లాడెడు కన్నుదోయితో
నిక్కువ మా నృపాలయ నెమ్మొగ⁵ మింపుల జేయుచుండె బెం
పెక్కిన కింకర జంధ్రుండు మహివరనిందిన కోటి నొంపగ⁶
నొక్కట మత్స్యలొంఛనలయుం దగి దాన వహించెనో యనన్ || 23

9. జలజాతాసనుర డంగనామణి తనూ సర్పాపసానంబునన్
గల నాచాకలనంబు నేర్పుటకుఁ దత్కంఠంబునం దిడ్డయ
పులుకుంజేదియ చేతి రాచిలుకకున్ భక్త్యర్థమై దాడిమి
ఫలబింబంబుల గూడఁ బెట్టిన శ్రీయన్ భాసిల్లు దంతోష్ణముల్ || 24

తే.గీ. పలుకుదొయ్యట చీలుకఁ జేపట్టి బాల
కంఠమున నుంట నిజ మటుగామి నచట
నోష్ణదంతచ్చలంబున నుండ నేల
బింబికాఫల దాడిమిబిజములకు || (25)

1. ప్రా.నవ.— పాపించు— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.పూరణము.
3. ప్రా.నవ.— గ్గలన ననాతరంబు— తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ.— నెమ్మొ— తా.ప్రా.ప్ర.
5. ప్రా.నవ.— నెంపగా— ప్రా.ప్ర.

వెలది జిహ్వగ్రము నెక్క చిద్వై లండ
 జాతి¹ శబ్దార్థములకు సంఘ పిద
 నైజరత్నకరత్వము సరవరేణ్య
 యధర (శుక్తియు)² దశనియక్తాంకుంము³ ॥ 26

క. వీణ కరంబున⁴ గొని కల
 వాణి ముఖాబ్జమున నున్న వాణి దినంబున్
 వీణ మొరయించు⁵ కంచు
 కోణంబున⁶ నొప్పు లికుచకుచున న నృపా ॥ 27

క. ఆరయం జంపక సూనం
 బౌ రాజనిభాస్యనాన యటుగాకున్మం
 గారణమేలా దానిచి
 వారక సవరింప నిండుపహ యను సంజ్ఞాన్ ॥ 28

క. సదవత్సంశయ శంకా
 స్పదమధ్య విరోచనములు సంపాదించున్
 వదనద్యుతి పుంజాంబుజ
 సదనమునకు మీన మీరున సంవలనంబున్⁷ ॥ 29

తే.గీ. లోకచుక్కలె యొన్నాను లోయజాక్షి
 వించుదెలిగన్నగం వివరించి చూడ
 దత్తముద్భూత గాదె చంద్రననుగంధి
 మద్భదేశంబు మిగుల క్షామమున నొగితె ॥ 30

1. జావి- తా.వ్రా.ప్ర

2. ప్రా పూరణము.

3. ప్రా సవ - దశమ ముక్తాకరములు- సా ప

దశకు ముక్తాకరములు.- వ్రా సవ. పాతాంతరము

4. సా.వ.- వీణను కరమున గొని- వ్రా.పాతాంతరము

5. సా.వ.- వీణను మొరయించు- వ్రా.పాతాంతరము

6. ప్రా.సవ.- కోణంబున- తా.వ్రా.ప్ర.

7. ప్రా.సవ - సంవలనంబున్- తా.వ్రా.ప్ర.

తే.గీ సొనాపాదితావసీసాలరనయ
యాసంగ్లనియు నివేష మాత్రఘటిత
సర్వతజ్యత్సయియును నైవ నెలఁత చూడ్కి
చూడగొనుఁ దోకచుక్కల సోయగంబు. 31

క. తరదాక్షిణి గుంటిల లక
భరితంబై పిల్చు భాలసల్పిత వేణీ
భరమను నురులొడ్డన వా¹
గుంటం బను చంపమామకూనయూ బోతెన్ || 32

చ. తుఱిమీన మల్లయల్ వెలికిఁ దోపగ నయ్యలదీగఁబోడికిన్
చెలితులు² మింపుఁజేయు భరణీపర యూఁకటిపెల్లనం బవల్
మొలుపుచు దీనపాండురుచి మోచి పీశిర్ణత³ నొంది ప్రక్కలన్
(జీలు)⁴ ముస వెల్వడంగ, వెఱుఁజెందిన⁵ వీరకటి కృత్తయోయనన్ || 33

ఉ. ప్లసమూల్ మణుల్ మటసు బత్తళికల్ కరిహస్తయుగ్మకం
బల్ల మన జ్ఞపై కితము నంబర ముజ్జ్వల పేమకుంభముల్
పల్లక లబ్ధముల్⁶ మధుసైర్గము నొక్కటఁ గూడఁ జెట్టి భూ
పల్కభ చేయఁ బోలుఁ జెలుర⁷ గమలాసనుఁ డేమి చెప్పదున్ || 34

చ. పసిండి పెచ్చి కప్పురపుఁ బాదున వెన్నెల నీరు వోసి పెం
దన పసచంచలాలయె చిత్తజ నచ్చపుటించు విల్లు నే
ర్పునఁగొనె యుచ్చుసం గరచిపోసిన చక్కెరబొమ్మయో యనన్⁸
పనరుహస్త్రే⁹ వొల్చు జనపర్ణిత పూర్ణవిలాస వైఖరిన్ || 35

1. ప్రాసవ - భరమను నూరులోగ్గిల లా- తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా.సవ. - నెరి దుది-
3. ప్రా.సవ. - మెరిపుచు తీసపాండు రుచి మోదమ శీనకాత- ,,
4. ప్రా. పూరణము.
5. ప్రా.సవ.- నెర జెందిన- తా.ప్రా.ప్ర
6. ప్రా.సవ.- లబ్ధముల్- వ్రా.
7. ప్రా.సవ.- సేయ మేలు చెవ- వ్రా.

స. ఎలనాగ మోమున కెన చందురుం డను

పలుకు తెల్లను బూర్వపక్ష మయ్యె
గలహంసగతు లింతి గతులకు సరి యను
మాటల ససతెల్ల¹ మంద మయ్యె
దమ్మిమొగ్గలు సాటి తరుణిచన్నుల కను
వెడమాట తెల్లను ముడుంగు పడియె
బ్రతి సింహమధ్యంబు పడతికొనున కను
జనవాద మెల్లను సన్నగిల్లె

తే.గీ. బచ్చబారెను వల్లికాపల్లవములు

బాలచెక్కుల జాడను భాషణముల

నీకు నేమని చెప్పదు నృప లతాంగి

యొడల నవయౌవనము పాద మిడిన గోము² ||

36

సీ. ఎలదమ్మిమో మెత్తనీని చందురుం డబ్బ

గళ ముఖాబ్జంబుచే గళ దొరంగె

గుడిచి వెన్నెల కడిగొను చకోరము కలా

లాప దృగ్జ్యోత్స్నదే లావువెడలె

గురువిందములు గుదిగుచ్చు వ్రజం బింతి

దంత రత్నాళిచే ద్రాస మందె

భుజగంబులను బొరిపుచ్చు కేకి లతాంగి

కచనీలఫణులచే గన్నుచెదరె

తే.గీ. జలజముకుళంబులం బొరిసమరి కరటి

కుంభముల గొట్టు పడి బాల కుచసరోజ³

కుట్మలంబులచే నింక గువలయేళ

తరమె వర్షింప నా లతాతన్వి సాబగు ||

37

వ. ఇత్తైలుంగున నమ్మిత్తకాశిని దత్తనూ విలాసవిభ్రమ విశేషంబు
లశేషంబును గొనియాడి (యః) దుముఖి కిందురేఖావృణ సఖుండు⁴

1 ప్రాసవ — మాల పనుతెల్ల — ప్రా

2. ప్రా.సవ — మోము — తావ్రాప్ర మొదలు — సావ.

3. ప్రా.సవ — చంద్రరాజి — తా.ప్రా.ప్ర 4 సముండు — సా.వ. సవ

U 11x

ముందుర నందుసుండును గాగలం దను భావిబాగ్యశ్రవణంబును
నెఱింగించిన సమ్మంతివరు మాటల కలరి డెందం బనురాగంబునం
గిందళింప నృవనందనుండు— 38

క. పినుకటిబట్టిన కూరిమి
కనుకల నెచ్చరిక సేయఁగా నుండె మనం
లున నా నృపాలనందనఁ
గనుటెప్పుడో యనుచు వేడ్క గడలు కొనంగన్ || 39

అవంతీశ్వరుం శుపాయంబున నుదయనుం
బట్టికొని యుక్తయినికిఁ దెచ్చుట

వ. అంత సక్రాంతారంబున విహరించు పుళిందులు గొందఱు ముందర
ససూజంబుగాఁ జనుదెంచి (వింతగజంబు వచ్చి వనంబున విహరించు
చున్నదని)¹ యుదయమున కెఱిగించిన నతండును చదవతోకవ
కుతూహలాదుత్తచిత్తుండై నిజపరిజనంబుల పినుఖంబునన² యుండ
నియమించి యొక్కడ³ పదచారియై వనంబు సొత్తించి— 40

ఉ. వింతగజంబు వచ్చి యడవిన్ విహరింపుచునున్న దన్న పృ
తాంతము వన్న కోలె మది నచ్చెరు వందుచు వచ్చి చూచి భూ
కాంతుండు దాసి బట్టికొనఁగా మదిగోరి విసంచి ముట్టి ప
ర్యంతమహిమహిజముల కంచిత పల్లవలల్లిఁ జేయగన్ || 41

శా. ఆ పీఠానినదంబు డెందమున కత్యానందముం జేయు న
దైవేచోక్కుచు డాయవచ్చు కరిగర్పాండంబులోనుండి బి
ట్టావిర్భావము నొంది శూరభటు లుద్యత్తడ హస్తల్⁴ వెనం
(బావీణ్యం బెనలార నజ్జనవిభుం బట్టంగఁ బైవచ్చినన్ || 42

1. ప్రా పూర
2. ప్రా సవ.— అతి ముఖంబుననే— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ.— యొకడ— తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సవ.— హస్త (తో) చేసె— తా.ప్రా.ప్ర.

- క. దంతి కడు నూయగ్ బూ
కాంతుఁ డెఱింగి యపుడు కసిగొని కోపం
బెంబయు నొదన నిపంచి యు
పాంతమ్మున నొక్క తరువుపై నిడి కడకన్¹ ॥ 43
- ఉ. వాలునుగంటిమిం గనలువాలు కరంబున బూని క్రోద ము
ద్యేలతనొంద పై నరుగుదెంచు మృగంబుల మీఁద గోప నా²
భీలరొక్కతం గవియు బెబ్బలింబోలె గడంగి మేదిని
పాలకుఁ దవ్వినకృతబుంకివయిర్ రణనైపుణంబులన్ ॥ 44
- క. చూపుచు నా శూరుల ను
ద్దీపిత విక్రములఁ గదిసి తీవ్రకరాసిన్
యాపటఁ జేసెను³ వెల్మడి
కోపంబునఁ గెంపు కన్నుగొసలం గదురన్ ॥ 45
- క. నొసలఁ గనుచూపు పురహారు
వసిగం గనుచట్టి పిమతభటవంకిపయిర్
గసిమనఁగె నను సమరో
ల్లసిత కళాప్రాధి బలనిలాసముఁ బ్రోవన్ ॥ 46
- వ. ఇవ్వధంబు— 47
- ఉ. వీరరసంబునల ప్రతిమ ప్రేసి కైవడిఁ జూడ నొప్పి దు
ర్వారగతిన్ మహాప్రళయారములన్ జనకోపిమిడి గ్రో
ధారణనైపుణుడై తోడరు సంతకు రేగి దొలంకఁ బోల్చు న
వీరవరేణ్యుఁ డాశుఁడై విహ్వలంబు బటుసాహసస్థితిన్⁴ ॥ 48
- ఉ. మున్ను వరయుగఁ ద్రగుణమూర్తిమయాత్మిక యైన దుర్గచే
గొన్న బలంబునెంపున నకుంఠితబాహుసరాక్రమైక సం
వన్నుఁ డున్ బటుం డొకఁడు పట్టె మహిమతిఁ గైతవంబునన్
బన్ని కెలంకులన్ నడువ బాసటలై హతశేషు లంతటన్ ॥ 49

1. ప్రాసవ — పైనికడంకన్ — తావ్రావ్ర

2. ప్రాసవ — మృగకరంబు మీఁదం గోనా — తావ్రావ్ర

3. ప్రాసవ — జేసెను వెల్మడి — తావ్రావ్ర

4. ప్రాసవ. — వింహ్వలతంపయి సాహసాస్థితిన్ — తావ్రావ్ర.

5. ప్రాసవ. — డున్ — తావ్రావ్ర

ప. ఇట్లుగానోత్సాహదోహతయైన హామీపాటుం గపటప (రైన)¹ంబునం బట్టికొని నీచభటుకోటి యావృత్తాంతరబంతయు నవంతీశ్వరున కెఱుంగిందుటకై యాక్షణంబు పడిగలకాలరీ² నుజ్జయునికీ బనుప వాడు వోపు సంతకమున్న యావార్త కొంతగొంత యోగంబరాదుబానిచే బంధ మనుసంధై బుని దూతవలస నెఱింగి సంతసంబున నెఱింగేతెంచు చండ సుహాసేనుం (గాం)³చి వినయంబున మ్రొక్కి యా స్పృహంతంబు విన్న నించు నతండంతరంగంబున సందోషం బంతకంత క్కలింప నతిత్వరిత గతిం జనుదెంచి యుదయను బహునూనపురస్కరంబుగాఁ దోడ్కొని దిసదిన ప్రయాణంబునం బురంబు చేరవచ్చి ప్రత్యాభిగమ్య పౌరజన సమేతంబుగా సుంగళంబు లగు శృంగారంబుల సంగీకరించి సాంపైన సవోల్లసంబులఁ బొందెరినోచు నుజ్జయునీపుంబు బ్రవేశించి— 50

ఉ. అంతిపురంబు సొంతఁ జెలునైన సుహామణిసాధవీధి భూ కాంటుని నుండఁగా బనిచి కట్కడి మజ్జన బోజనాదులన్ సంతం నెుప్పఁ డిర్పఁ బరిచారికన్ నియమించి సుంత్రిసా సంతపురోహిత ప్రముఖసూత్యజనంబులతోడఁ గూడఁగన్ || 51

వత్సరాజు వానవదత్తకు వీణ నేర్ప సంగీకరించుట

స చండసుహాసేనుం డురుదెంచి లజ్జాన్వసితవడసుంధై యున్న యదయ సుం గాంచి సమస్కరించి యిండువిలుకాని రాజ్యలక్ష్మియుంబోరె వెలుగొందు నిజసందనం బ్రణయోపాయన⁴ పూర్వకంబుగా ముందర నిడి సంతృప్తవచనంబుల నిట్లనియె. 52

మ. ప్రధనక్ష్మణి ముఖాముఖిన్ నిలిచి నిన్ బట్టన్ సమర్థుండె ము స్మధునిన్ నేల్చిన సూడుకన్నుల యుమానాధుండు నీకైతవ ప్రధనక్షుల్లకప్పత్తి కేల మదిలో బాటింప నైముఖ్యముతో⁵ మఱితారాతిప్పాల చేకొను మెదన్ నుత్పార్థనావాక్యముల్. 53

1 ప్రా పూరణము

2 ప్రా సవ —యాక్షణంబుడి గలకారుల—తా వ్రా.ప్ర.

3. ప్రా — పూరణము 4 ప్రా సవ.— ప్రయణోపాయన— తా.వ్రా.ప్ర.

5. ప్రా.సవ.— వైముఖ్యవల్— తా.వ్రా.ప్ర

ఉ. ఈ యెలదీగెబోడి నుది నెంతయు వేడుక సేయు నల్లకీ
గేయకళావిశేషములఁ గేల నైపుణ మిచ్చగింప భూ
నాయక దీనికై వలసె¹ నన్నికలన్ నిఘుండొడితేరఁగ
నీయిల్² గేయసత్కళల కెల్ల బ్రసిద్ధుడ సేనె కానునన్ || 54

క. సంచిత కలకంఠ కుహూ
పంచనునునఁ జైత్రుఁ డధిప సాటలఁ బోలెం
జంచల నయనం దేర్చు ని
సంచిగానప్రపంచ పాండిత్యమునన్ || 55

ఉ. ఓ నరనాథ మాను మదినున్న కళంకము లొదరింపు మి
మ్మానవతిన్ విలాసతరుమంజరి³ నిద్రసుతాబ్ధి⁴ వేల లి
తానలిసీనుధూళికఁ గళామణికాంతిసయో వికాసరే
భావనమాలికాకలిక గర్వముల్లసిలేందుచంద్రికన్ || 56

తే.గీ నీకు శుశ్రూష చేయంగ శృంగారేణ్య
యాలతాతన్వ నచ్చిన దేని యైన
మామకీయాపరాధముల్ పుణచి వేడ్కఁ
గునుమకోసులిచే సేవఁ గొను నృపాల || 57

న అని యనేక నిధంబుల ననుసరించి శుకు నజ్ఞననాథు నలుకుల
కలిరి నత్యేక్యరుండు— 58

సీ. శృంగార పవనంబుచేతఁ గంపిత యైన
లలితమన్మథవార్ధిలహరి వోలె
భ్రుకుటి వీచి హారభూరి డిండ్లరయై
తనరు పీఠగ్రాహ తటినీ వోలె
స్మితచామ రాధరద్యుతిశోణ కుచకుంభ
కలిత యైన మనోజకరిణి వోలె
గుచమంజుమంజరీ కచ⁵భృంగభంగిచే
వరలు నూతనపుష్పవల్లి వోలె

1. ప్రానన — వలసి తావ్రాన
2. ప్రానన — నీయలి— తావ్రాన.
3. ప్రానన — మంజలి— తావ్రాన
4. ప్రానన — నిద్రసుతాబ్ధి— తావ్రాన
5. ప్రానన.— మంజునికుచ— తావ్రాన

- ఆ.వె. నలరుచున్నదాని హారావళిహంసి
 త్రివళివీచిమీదఁ ద్రెంచివైచు¹
 నాచుతీగె వోని సవకంపుటారుతోఁ
 బొలుచు ధరణీనాథపుత్రి జూచి || 59
- క. హేలారుచి శైపలసీ
 కూలంబునఁ బ్రతిఫలించు కుముదాస్తుఁడునుం
 బోలె గడుఁ గంప మందె నృ
 పాలతనూబవుఁ డనంగసటుబాణహతిన్ || 60
- క. సచ్చనిని ల్లలరమ్ములు
 నెచ్చోటనో² డాచి మదనుఁ డిప్పు డి భంగిన్
 సచ్చె నని సతిఁ గనుంగొని
 యుచ్చేడియ పంచె వదన మల్లన లజ్జన్ || 61
- ఉ. భావభవో వమూసుఁ డగు పార్థివనందనుఁ జూచి జార ఘ
 ర్మాపిలచిత్రప్రతలతికాపిలితోఁ జలదంగవల్లితో
 నా సరసర్ణిసీతిలక నుప్పడు చూడఁగ నొప్పుఁ జూడ్కికిన్
 భాసణదారుణ సదరపాతహతిన్ సణకొందు కైవడిన్ || 62
- ప. అంత ససంతీశ్వరుండు పట్నరాజు నొడంబటిచి యారాజునకు నిజతనూజ
 నప్పగించి యయ్యేణతోచన నీణాపిశేషంబులం బ్రపీణ యయ్యేనకా
 నిశ్చయించి నిశ్చింతంబున నిజనివాసంబునకుం జనియె నంత— 63
- ఉ. ఆ మృగరాజమధ్య యది యూదిగ నిత్యము సప్రమత్తయై
 ప్రేమయు భక్తియున్ భయముపెంపును బొంపిరివోస నాత్మసే
 వాముదితాత్మయై నడచు పత్నవిభుండును గానవిద్యలం
 దేమిటనుం గొఱంత యిడ కిన్నిట నేర్పరిజేసె జేయగన్ || 64
- సీ. శ్రుతికి సుత్కర్షంబు చూపు సారస్యంబు
 లవకర్ష మొనరించు నందములును
 స్వరము లేడును యథాస్థలముల నవరించి³
 మోహనారోహోవరోహసరణి

1. సా.ప — వైచి— తా.వ్రా.ప్ర 2. సా.ప— నెచ్చోటను —తా.వ్రా.ప్ర.
 3. ప్రా.నవ.— నివరించి— తా.వ్రా.ప్ర. వివరించి— సా.ప.

సుష్టైడు నేర్పులు మూర్ఖవాప్యంజన్
 దారతలు విభిన్న¹తారమధ్య
 మంద్ర సమాసముల్ మార్గముల్ మొదలై² రా
 గములు ముప్పదిరెండు³ కదలికలును

తే.గీ. వాని మిత్రంబులును దేశనైభరులును
 నిర్విశేషంబుగా నేర్చి స్మరితఁబాజ
 పార్థివాగ్రణిచే గ్రతపాటుసంబు
 సిద్ధవిద్యాధరామరశేణి వాగడ ॥ 65

ఆ వె మగునమీది ప్రేమఁ దగిలి భూనిభుఁ డిట్లు
 మదిని రాజ్యచింత నుఱచెయ్యుండె
 మొల్లమీదికోర్కి ముణిచి సాకందెనై
 తిపుట నేనమైన తేటి నోతె ॥ 66

వ ఇత్తైఱంగునఁ గొన్ని దినంబు లతిక్రమించునంత— 67

యోగంధరాయణుఁడు వసంతకనహితుండై వత్సరాజు నన్వేషించుట

ఉ. వత్సధరాపురందరుఁ డనంతసుహిసతి కూర్మిసెట్టిసై
 వత్సతత నిగూఢమగు వర్తనతోడఁచి స్వరాటు⁴ భా
 స్వత్పదసంబునఁ ద్రిదశసర్వభసందనుఁ డున్నవై⁵ ఁదిం
 గుత్తితస్పత్తి⁶ నుంట నిని కుంది యుగంధరపుటఁ దాత్మలోన్ ॥ 68

వ. యోగాభ్యాసకుశలుం డగుటంజేసి యొక్క యుపాయంబుగని యుత్స
 హించి వత్సరాజుతోడి నియోగంబునం బురపురంబొక్క⁷ పురణసం
 బును గొంత⁸ యూరడించె రాజ్యలక్షణంబునకు నలయు నియోగ
 వర్గంబు నియోగించి ససంతక సఖుండై యోగంధరాయణుఁడు పురంబు
 వెడలి వచ్చి వచ్చి ముందట— 69

1. ప్రాసన — వ్యంజనోదాయాని ఛన్న- తావ్రాప్ర.
2. సా.స- మంద్ర సమాసంబుల మార్గముల్ మొదలికి- తావ్రాప్ర.
3. ప్రాసన — వర్తన తోగ్రత వత్సరాటు- తావ్రాప్ర.
4. ప్రాసన — కుత్తిత లెత్తి- తావ్రాప్ర.
5. ప్రా.సన — బురపురంబునకు- తావ్రాప్ర. 6 సా.వ.- కంత్తి- తావ్రాప్ర.

మ. లతాం దేకాగ్రమునస్కుండై కనియోఁ బ్రత్యగ్రహసఃశోనల
క్షీలితారుణ్యము సుప్తసప్తరులత్రాశనీల్యహాణ్యమున్
అతాపార్త్యమునిప్రసర్తితతపస్పంచానసప్రక్రియా
నాతచై గూఢ్యానా నార్యపుణ్యమునా నింధ్యత్మార్ధరారుణ్యమున్ || 70

మ. రితిభేరుంఁ బుగవిరణ్యమున్¹ ఆలక్ష్మిల్లోలస్రోతానీరం
తరతేలీరసమాగ్రానంఘమునపాద శ్చింశ్యత్సర్ప
సరసాన్యూణ్యము శోకగ్ర్యమున నర్జునసప్తరద్యల్లరి
తరుదానూణ్యము నెత్తి పుణ్యమును నింధ్యత్మార్ధరారుణ్యమున్ || 71

మ. కడుగెనె చెరిచెయి - || 72

మ. ఒలభేరుంఁ జరనంబున్ పసి నెఱుం బానిగము కంఠీరనం
బులు కంఠీరసంరగర్జములం బోకాదు² చంతాపనం
బులు పంచాపఁ ఘాతసేంకృతులచే బుద్ధుం బ్రకంపించు బె
బుబ్బులం బోడి యుతంబు దెచ్చె హృదయంబుం గాతుకాంభోని || 73

ఉ. త్రోవలు గల్గి చెత నిలుచూపులు గెక్కున సొంప సన్యస
త్వాసని నేడుసుప్తతఱి సర్థమునచ్చన పాంధకోటులన్³
భాసన్యుగసళిం గెనని ఎట్టులు రన్యసివైపచసిసల్
భూసంఘోషణస్థిరనిరూఢిని బొంప⁴ శృవలనందనుల్ || 74

స. అని సలికి పుఱియును- || 75

క. కేళీనికదసలరట
త్తాభీభుర్జ్వర పూగతరుహితాభీ
చూళీటళసరవై బుక⁵
కేళీననానంబు నింధ్యగిరిగహనంబున్ || 76

1. పుగవిరణ్యము - సా.ప.
2. ప్రా.స. - గర్జములు బోలెడు - తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా.స. - కోటితో - తా.వ్రా.ప్ర.
4. ప్రా.స. - భూవళ దిక్షణస్థిర నిరూఢిబుంద - తా.వ్రా.ప్ర.
5. సా.ప. వైచిక - తా.వ్రా.ప్ర.

- ఉ. చూచి ముదంబునం దరిసి చూడ్కికి వేడ్క నటించు నవ్వస
శ్రీ చెలువం బశేషమును జేకొని మెచ్చుచు వచ్చి యొక్క ర
మ్యాచలసన్నిక్ష్టమున హరివిలోకనవేల్లనక్రియా
సూచితపుష్పబాణముల చొక్కిపుంజెంచు నెలుంగుల బోండ్లచేన్ || 77
- చ. పాలుచుపుళిందసక్కుము భూరిపదార్థసమేత మాల్మి భూ
ముంను దర్శిం¹ జేరి నయభూషణుల డంటు నఖిదంకాఖ్య నః
జ్వలముతి పత్పరాజసీతు సర్వపనేచంభర్తృ గంపి వా
డలఘుససర్వలం దనకు నర్ధినౌసర్వంగ గెన్న యాసుముల్² || 78
- క. అం దుండి కార్యశేషము
నం దతని నహోయ మందు ననుకూలునిగా
బొందుకొని యాతఁ గెనుప న
మందాసందాసుకూల్యమానసుఁ దగుచున్ || 79
- వ. వసంతకుండు సాగెదేర³ యోగంధదాయణుండు దినదిన ప్రయాణం
బుల కుజ్జయినిపురంబు చేరంజని తదుపకంఠమున. || 80
- మ. శ్రీతభేతాళము డాకినీసుయము సాక్షిభూత⁴ భూతాంగనా
కృతహంకారభయంకరంబు⁵ రుచిరాగ్నిస్థూలకీలావళి
తతలొల్వోర్ది చిటచ్చిటార్పటము ప్రేతస్థానముం జొచ్చె న
దుతభంగిన్ స్పృహసంక్రమి కాళనిలయంబుం జేర రాతంబునన్⁶ || 81
- మ. మకుటస్థాపితచంద్రఖండరుచిసామగ్రీ సువర్చనవం
తికి నేవేలు పవంతికాపురసభూప్యగ్నిభిస్సృషేధిచే
బ్రకటించుం బురనిధులన్ మిహిరజా పాథోసుషంగంబు నా
సకలాత్మున్ మదిజేర్చె బాహ్యవనికాస్థాయి నమహాకాళునిన్ || 82

- 1 సా.వ - . ములను దవింప- తావ్రావ్ర
- 2 సా.వ - నర్థి నార్థగ గొన్నియిల్- తావ్రావ్ర
- 3 సా.వ - నాగ ధీని- తావ్రావ్ర.
- 4 సా.వ -
- 5 సా.వ - భంగుక్కురంబు- తావ్రావ్ర
- 6 సా.వ - బెం .రాతంబునన్- తావ్రావ్ర
జెందె ,, - సా.వ.

శ. కూలాగ్రమున గ్రుచ్చియెత్తు గజరక్షోరాడరక్తంబు ధా
రాళులై తొరుగంగ సుప్త¹డివి నేరాశ్యా జాగ్రత్తమో
జాలప్రొద్దితసంధ్య²రాగయనం దిచ్చంధ్యరసం బోలి యా
కాళిం గాఢపురంధ్రుల జేర్చె బదిలొం గార్యోన్మత్తసంసిద్ధికిన్³ || 83

ఉ. శాశ్వరస్పర్శ ప్రేతసజ్జతసంధుషా మాశ్రమంబుగా
నిశ్చవశాచభూరంపరినేస్థితుడై నిసరించుచున్న యో
గీశ్వరసానుదేయం బరిమేష్వరసస్పృహు బ్రహ్మరాక్షసున్
శశ్వదసూరసుంప్రదంబునంబుతి నాక్య పశేషరీతులన్ || 84

యాగంధరాయణ వసంతకు లవంశీశ్లరునం తఃపురంబు
ప్రవేశించుట

వ. స్రవస్సుగంపించి యన్ముంత్రినబండు అదన్ముగ్రహంబున రూప పరా
స్పర్శియోగింబునొంది యానిద్యబలంబునంజేసి యాక్షణంబు— 85

మ. రససాఖ్యాపగమం దసర్థక ఎదోధారాః సంగీకృతా
సనిపాంసునకరం బజ్రసనిటలనాలోలసీతాలకం
బనిమెత్తేదితకోనశోకభయచేష్టారంభ మొకంపితా
సనదోపాద సులంకరించె నీబిడోన్మాదంబు మంత్రిశ్వురున్ || 86

క ఆ విద్యానంపత్తిని
నేవేగ సంతకునకు నేమరుం జండుం
బాసిర్బాసము నొందెను
గేసల మహానాథునినను గేహంబగుచున్ || 87

క. ఈ రీతిని నిరుపు రప
స్మారాక్షతు లర్థిదాల్చి మరునాడు ప్రభా
తారంభంబున మంత్రి కు
మారుడు పురిణొచ్చి రాజమార్గము వెంటన్ || 88

1. ప్రా.సవ -- తొరుగం వెలుండనని— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ.— సంధ్య— తా.ప్రా.ప్ర
3. " — గార్యోన్మత్త సంసిద్ధికిన్— తా.ప్రా.ప్ర సంస్కృత్తికిన్—సా.ప.

శా. పాదంబుల్ నెడదొట్టుకోఁ దడఁబడు బాటుం బడున్ లేచు భూ
క్ష్మీదంబుం బ్రజమీందఁ జల్లు నగుఁ బాచున్ మీఁగు లొక్కొక్క మా
రేదేశంబుననుండి సచ్చెన్ సుమీ యివెట్టివాఁ డందు న
మోదం బాత్మలఁ గ్రమ్ముదే బుగజనంబుల్ వెప్పగన్
(నింతగన్)¹ ॥ 89

క. బాలుర కరతాళధ్వను
లోలం జెలంగంగ మఱియూ నొక్కొక్కఁ
సోలుచుఁ జొక్కుచుఁ జెక్కులు
ప్రేలుచు నప్పించెఁ జాడవెఁగై యెఱుమిన్² ॥ 90

ఆ.వె చదువు బాడు మల్లచందు హున్నుని యెడ
కఱచుఁ గుండబొజ్జ గిడలఁ బఱచు
నిలుచుఁ బోయిపోయి నివ్వెఱుపడి చూచు
మఱియు నతఁడు రాజమార్గమునను ॥ 91

శా శా రీతిం బరిసాది రాజభవనం బీచారురూపంబుగా
కీర స్వచ్చి తదంతిక్ష్ణంబునఁ బ్రక్రయోన్మాదంబు
స్థారంబుం³ బ్రకటించు రాజభవనాంతర్వర్తనుల్ దోడఁ బో
గారా మొప్పగ నేగి రిమ్మమగు అర్కవ్యాచరోధంబులోన్ ॥ 92

కాంచనభూరిరత్నమయకల్పితసూతనశర్పకల్పనా
భ్యంచితమైన గానసింధుంబునఁ గవ్యడివోలె గన్యకా
సంచయమర్థిఁ జేరి సరిచర్య లొప్పగ గౌరవస్థితిన్
వంచనతోడ సుస్థ జనపల్లభు పత్నమహీలలేశ్వరున్ ॥ 93

చ. కని ప్రధనానలోకనసుఖప్రమదంబు నుఖాంబుజంబునన్
వినుతవికాసరేఖ నొడనింపఁగఁ గొండొకసేపు కన్యకా
జనములఁ బ్రొద్దుపుచ్చి సరసంబగు హాస్యరహస్యవాక్యగుం
భనములఁ దెల్పి పత్నజనపాలునకున్ నిజమర్మకర్మమున్ ॥ 94

(పా పూర

(పా.సవ — జార సిదమే నెఱమిన్ — తా.ప్రా.ప్ర.

సా.స. — దీ (వి) స్థారంబుం — తా.ప్రా.ప్ర.

అ ప తెలి నిలాఁడుని దృఢశ కమునఁ బెద్ద
 బెట్టుతాత్రిక బారణట్టి యేడ్చి
 పనులయోగిమొఁత్రసిచ్చివే రుగ్గంధ
 రాయణంబు చిచ్చిశ్చిగుఁయ్యె నపుడు ॥

95

క. మానవనతి యుతర చింత
 ర్దానంబునఁ బొందుటయును దద్దులు వృధయం
 బానందాంబుదిఁ దేలుచుఁ
 దానుండెఁ పిదీయివృద్ధ్యదర్శనబుద్ధిన్ ॥

96

ఉ. ఆ సరసాధవర్త్యుడు రహస్యమునన్ మఱువాడు మంత్రించే
దాసును యోగసిద్ధ్య ప్రసూచించునె గైకొని అప్పగింప వి
ద్యానుతతక్తి నేగి నగరాంతికభూముల నున్న సర్వభా
షానిపుణున్ సంతకుల బ్రసంగగతిల గని సమ్మదమ్మునన్ ॥

97

ఆ.పె. కొంతతడవభిన్నకేళిఁ బ్రసరించి
తద్విద్యోజకేళిఁ దరుణిఁ ద్రుఁడ్చి
పుత్తు సనుచు వానిఁ బూని తోడ్కొని వచ్చి¹
వంచలాక్షి² గానిపించుటయును ॥

98

వనంతకుఁడు వాసవదత్తను జరిహనకథాకథనరంజితాత్మంజేయుట

క. పాపవదితయుఁ దత్పరి
హృదకథావిధవరంజితాత్మిక యయ్యెన్
శ్రీసంయుక్తులు సూక్ష్మ
వ్యసక్తులు గౌరె యెందు నారసి చూడన్ ॥

99

క. అప్పుడు రాజకుమారికి
చెప్పము కథ యొకటి వింతస్పృగ ననుడుం
జెప్ప దొడంగి వనంతుం
డప్పడతికి నభిముఖుండునై యిట్లనియెన్ ॥

100

1 సా.ప.— బూని వచితి— తా. (వా. (ప.

2. సా.ప.- సరసిజాతి- తా.వా.ప.

రూపిణీకథ

సీ. కలకంతి మదురనాఁ గల దొకపురి మర్త్య
 నాకంచ నిత్యలక్ష్మీకరంబు
 పాండ్యమండలకీర్తిపాండురద్యుతీసుధా
 ధౌతమందిరయైనదాని నెప్పుడు
 పాటించి హరి దుగ్ధసాథోధియను బుద్ధి
 లక్షించు రెండవలక్ష్మివోలే
 నాపురంబున కోర్పు హాసభాసవిలాస
 పతి రూపిణి యనంగ వారవనిత

తే.గీ. కలదు బ్రమయించు నది పౌరకాముకులను
 శంబరాంతకుసున్నత్రసాయకంబు
 కరచి మోహనచూర్ణంబు గలయఁ గూర్చి
 సోతవోసిన నడయాదుబొమ్మవోలే || 101

ఉ. ఆ రతిబోడి యౌవనమదాలసగామిని యొక్కనాఁడు సే
 వారతి దేవతాయతనవాటికిఁ గేళికఁ దీర్చబోయి యు
 చ్చో రతిరాజు గ్రమ్మఱ విశుద్ధతనం డయినట్లు ప్రాయ మౌ
 కారము నొందినట్లు సాడగట్టెడు విప్రకుమారు నొక్కనిన్ || 102

తే.గీ. అబ్జదళనేత్ర మోహజంఘాభిధానుఁ
 జూచి మోహించె నత్యంతసుబిగమూర్తి
 లలితనిజరూపరేఖావిలాసవిజవ
 మోహితాశేషయువజనవ్యూహ యయు్యు || 103

క. అంటినమోహము గ్రమ్మర
 గెంటింపం దరముగాక కృశమధ్య గడుం
 గుంటెనల నంపి బ్రాహ్మణు
 నింటికి రప్పించి కోర్కు లీరిక లెత్తన్ || 104

1. ప్రా.నవ.సా ప— పౌరమండిల కీర్తిపాండుర ధతి— తా.ప్రా.ప్ర.
2. సా ప.— మోహ జంఘాభిధాను— తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. మాడలు చీర లాదిగి పమస్తముఁ జూతంగ నిచ్చు నింటిలో
వేడుకకాండ్రురం బరిబివించి యజస్రము నవ్విట్టాగ్రణిం
గూడి సుదేభకుంబకుంభవిలాసిని వేడ్క మన్మథ
క్రీడలఁ దేల్పుచుండె మణిక్పత్రిమకేళిగృహోంతరంబులన్ ॥ 105

చ. ననువుగ నాఁడు నాఁడు మదినాటిన్ కూరిని నమ్మెరు
త్తనయు(ని పొందొ)¹కింతయుఁ నదిల్పంగనేరక యవ్వెలాసిని
జనిమణి నీలనీలకచ చంద్రనిభానన యన్యకృత్యముల్
మనమున బారబట్టి రతిసుర్మసుఖాంబుదిఁ దేలుచుండంగన్ ॥ 106

సీ. అంతట నొక్కనాఁ డాయందుముఖమాత
మకరదంష్ట్రీకయను మంకు
విటు లెందరే గోసి విడిచిన ఘుక్కును
జెప్పులును బీకరస్థితి ఘటింపఁ
గాముకాహతకళాఘాతజాతములై న
కాయ లంగంబునఁ గలయమెరయఁ
గలహవేశల సారె గమవి తెంచంగను
జివికిపోయిన తల చీందురేగఁ

ఆ.వె. బొలుచుచెడు గుహంతభూతంబునో² వగ్గు
రక్కె ననంగఁ గాళరాత్రినాఁగ
పీటపేదపటుల³ వేరుపెత్తన వెణ్ణి
కుక్కు నాఁగ నున్నపక్కురాలు ॥ 107

ఆ.వె. కదల కింటిలోనఁ గాలిపైఁ గాలిడి
తందనాలంబాడుఁ దనయబొజగుఁ
గాసువిన మియ్య గతిలేన్⁴నిర్వాక్తి⁵
నల్లునానిఁ జూచి యాగ్రహించి ॥ 108

1. ప్రా. పూర.
2. చెడుగు పాత— సా.ప.
3. సా.ప— విటేపద విటుల— తా.ప్రా.ప్ర.

- క. చటులత నరమాంసం బొ
కటం దిన నెతెంచు నురకాంతయును వోలెన్
నిటలంబున గుబిలభూ
కూటి వర్తింపంగ పచ్చి వూతుల బలికెన్ ॥ 109
- ఉ. కూతుర చూడుమా పురిసి¹ గొండటిపిధుల గార్యకాంక్షిమై²
నితలుమోతలై³ తిరుగుసంతుల నీ సరి వారకాంతం
నాతి చరిత్రులడైన మఱినాథుని బాయక సెచ్చి యెంతయున్
బ్రాతి జరించుగ క వెలపట్టు పాలంతుల కిట్టి పండుమే ॥ 110
- క. పనజానని మనబోంట్లకు
ధనపంతుండైన నిటుల దగిలి తదర్థం
బనయంబును జూతగ గొన
దినదినమును బండుప్రతుగ దిరుగుట లగవుల్ ॥ 111
- క. పరిశీలంపని పద్యయు
నరయంగ నుద్యోగహీనుడగు నృపుసిరియుం
బరవశ్యయైన వేశ్యయు
బరికింపంగ నిప్పులత్వ⁴పదిపిం జెందున్ ॥ 112
- క. జన్మనము సమిషభంగుర
మర్వా యదిదాని పనిన సంలట మఱియుం
బుప్పుంబోడికి గొమ్మని
యెవ్వడు గాసిచ్చు జెప్ప విందునబాస్య ॥ 113
- క. చనుగసపడిగాతినము
కొనచూడ్కియులె నాడి కుబిలభూ వే
ల్లనము క్రియం బరిచరింపును
గొను టుచితము వారకాంతకును విటధనముల్ ॥ 114

1. ప్రాస - కూతుర చూడుమాపురిని - తా.ప్రా.ప్ర.

2. ప్రాస - గౌర్యకాంక్షిమై - తా.ప్రా.ప్ర.

3. ప్రాస - నితలు మొంతలై - తా.ప్రా.ప్ర.

4. సా.ప - నివలతత్వ - తా.ప్రా.ప్ర.

తే.గీ. కామదారిణులయ్యు నిష్కామ అనగ
భోగీనులు నాగపంశుసంధూత అయ్యు
హోరిణులుకయ్యు సంతతాహార అనగ
దిరుగుచెయ్యాండ్ల కెక్కడి తేజ మబల 115

ఉ. మాయలు పన్ని తేటలగు మాటలు పన్నెలు చేయు లంజియిల్
ప్రాయపుంగముకాపలికి¹ బంధసశాలలువోని దంభిసం²
స్థాయిసరైన చేడియలు తస్య యొకానొకచోట జిక్కియుం
బాయుగఁ ద్రోసికొందు రనుబంధిత మోహలతానుబంధముల్ ॥ 116

ఆ వె. ఎడలుపచ్చినప్పు డేగి³ కొంచెంమగ
నిచ్చి ససుపుపిటుసి యిల్లు సొంపు
జేదికొందు రబల⁴ దెవిలోనినీరు పై
పించునీటఁ గ్రమ్మరించినట్లు ॥ 117

క. బుడబుడయేడ్పులు నగవులు
సడకులు సుచ్చికలు వేతసంబులు కలలో
బొంగున్నకాసు లారయఁ
బడవుల చేడియల కట్టునత్రసిభాక్తి ॥ 118

చ. తగులు టసత్య మెప్పటికిఁ దామరసాయతినేత్రి యాత్మితో
దగవరిలంజుకున్ నుటచి తప్పయు మాసక⁵ మిండఁ డివ్వలన్
బిగువునఁ గొగిటం బెనఁచి పెద్దయు వేడ్కలఁ బోలుచుండఁగా
దగిలిచి నెమ్మనంబు వలదా గణసంగొన⁶ సింటివాపముల్ ॥ 119

- 1 ప్రా.సవ. ప్రాయప్రకారముకా .ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ. మధ్వరంభిసం— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ. యెడరు వచ్చిన ప్రడిగి— తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సవ. జెంది కొంద రబల— తా.ప్రా.ప్ర.
5. ప్రా.సవ. స్వరచితప్పియు నహహ— తా.ప్రా.ప్ర.
6. ప్రా.సవ. గణసంబు నసిగొను— తా.ప్రా.ప్ర.

- క. మనసు దృఢంబుగ నిలుపుము
వనిత ధనోపార్జితముల వసుహీనతమై¹
మనుజేశులు వెలచేడెలు
వినవే యొక పుడుకత్తెన వెలగా రనగన్ ॥ 120
- క. చొత్తురు మున్నీ రురవడి
దత్తరమునగ బడుదు రస్త్రధారల నాహ
విత్తాపాదన తత్పర
చిత్తములన్² వారి లేమిచేయరు తస్మి ॥ 121
- ఉ. చిత్తజతుల్యులన్ రతివశీవృతచిత్తులగ జేసి విత్తముల్
బొత్తుగఁ జూఱపట్టుమనుబొంట్లు దలంపగ నెంతధన్యతో
కత్తెరగ గంఠమూడ్చుకొని కైకొన వేరరు గొండు రర్థముల్
మత్తచకోరనేత్రి మది మానుదురమ్మ ధనాభిలాషముల్ ॥ 122
- చ. పుడుకుట కానివావి పరుబొంకికి (నీగఱ)³ బైకమైనఁ జే
విడిచి యదేల వీనికయి వేదురుగొంటె వేష్టితంబు⁴ పొ
విడుపుము వీనిఁ జిత్తమొదనింపకు రత్తగునిభ్రమంబుపైఁ
బొడుచునె దారువాస్తీ రణభూముల వీలకురంగలోచనా ॥ 123
- క. అని పలుచుచున్న తల్లిం
గని రూపిణి జనితకోపకంపించి యుగమున్
జననీ నా కిది చెప్పుకు
మని బి ట్టదలించె మేలుదగుటల గొలుకన్ ॥ 124
- ఉ. కోపవికారముం దెలిసి కూఱును కొం దనలేక చాచుట
గోపముదారి నెల్చి మఱికోన్ని దిసంబుల కాదురాత్మర
లోపిక లేక రాజసుతు నొక్కని నించికిఁ దెచ్చి బిడ్డకుం
దాపనజేసి నిలి⁵ పనుధానురసందను వెల్వరించినన్ ॥ 125

1 ప్రాసవ — వసుధిఖాను గలుగు— తా.ప్రా.ప్ర.

2 ప్రాసవ — తత్త్వరచిత్తులగుట— తా.ప్రా.ప్ర.

3 ప్రా.పూర 4 ప్రా.సవ. వేష్టిండ— .ప్రా.ప్ర.

5 ప్రా.సవ. నిర్వి—తా.ప్రా.ప్ర.

- క. వాడును నిటదాతపముం
వేడిను బలుగుండ్లు మోచి పిలువంకలచే
బోడి మెడలి తరితీపుల¹
వాడిను చెడి పురము వెడలి పురుచు ఎగలన్ || 126
- చ. అడవికి నేగి పిదనుతుం డయ్యవమానవిషాదవేదనం
గడు దురపిల్ల యాకట సగంబయి నీడకుండాగగ మ్రోలం జో
పుడు పరిశుష్కసింధురకటంధము నెవ్వడి జోచ్చె జంబుకం
బెడలక క్రొచ్చి తిప్ప తదహీనతరదరకోటరంబునన్ || 127
- క. అలసత నొందిసవాడై
తలగడంగా జేర్చి దింటి తనురంధ్రములన్
లలిందోచుగాడ్చి టడలన్²
నెలకొను³ చెమటార్ప మఱచి సిద్దురపోయెన్ || 128
- కా. తాపింఛావనిజాతజాతనిభివై ధారాధరస్తోమ ము
ద్దీపించెం గరుబంతముల్ ఘనతమోద్యుష్టంబులై పొల్చె ధా
రాపాతంబులు పాము ప్రచ్చిసక్రియన్ రాజిల్లె గల్గొనినాల్
చూసెత్తున్ బహుకోర్మిగుంభనవిధాశుంభద్రవారంభల్ || 129
- అ.వె. తడిసి కనులు సూయంబడిన యా కరికళే
బరము ఎఱుదవెంటం బఱచి జలధి
లోన బడియె నపుడు లోలోర్మిలీలా స
మాజవేగదూయమాన ఎగుచు⁴ || 130
- ఉ. అమిషవాంఛ నొక్క గరుడాస్వయజాతపతంగ మప్పు డా
సామజమున్ వెనంగొనుచుం జారువిహాయసవీధి బాటి లం
కా మహితోపకంఠమున గ్రక్కున వైచి యథేచ్ఛ నేగె నా
భూమిసురుండు మేలుకని భోరన దజ్జరరాంతరాళమున్ || 131

1. పా.వ. - తీగిపుల - తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.నవ - తోడలన్ - తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ - యెలరోసి - తా.వ్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ. - దూయమాన యగుచు - తా.వ్రా.ప్ర.

చ. వెలువడి పచ్చి తేరకొస చిత్తమునుం బరికించి చూచి నీ
శృలమలి లంకగాఁ దెలిసి సాధుజనాచిత రామనామమున్
బలుమఱు నుచ్చరింపుచును బట్టణపీఠం నేగుదేరంగఁ
బిలుచుకపోయి పొరులు విబీషణునిం బొడగూర్చి నంచినన్ ॥ 132

వ. అతఁడు రామనామోచ్చరణతత్పరుఁడగు ప్రవిశిష్టంగా¹ నెఱింగి
యర్హునివిదులం బూజించి యర్హునందున నిశితాని యాదరణు
నాధనం బవలొకించి— 133

క. ఎక్కడ నెందు నివాసం
బిక్కడి కేతేరం గార్య మెయ్యది సిక్కున్
నిక్కమ యెవ్వండవు మా
కక్కరముగ² జెప్ప మన నతం డి ట్లసియెన్ ॥ 134

ఉ. దేవ వసింతు నే వసుతిన్ మధురాపురి ప్రసముఖ్యుఁడం
గేవలవిష్ణుమూర్తి యగు కృష్ణుఁడు సీతడ కంపె నన్ను ల
క్షివర ద్వారత్తుమయకుండలముఖ్యవిభూషణార్థమై
నావుడు నవ్వీభీషణుఁడు నవ్యకుంజరాలదత్తచిత్తుడై ॥ 135

తే.గీ. మకరకుండలకేయూరమణికిరీట
హారనూపురశంఖగోదారధాంగి
పీతకౌశేయముల³ నిచ్చి ప్రయముచెప్పి
విహగవాహను గావించి వీడుకొలుప ॥ 136

వ. వాడును మణిసయోభరణంబులు మఱియు పెరిసినవి గైచొని
గరుడాధిరూఢుండై కడలి ముహూర్తసూత్రంబున మధురాపురంబు
కీరం జనుదెంచి- 137

1. ప్రా.సవ — ప్రేరకొస చిత్తమునుం — తా.వ్రా.ప్ర.

2. ప్రా.సవ — విప్రవశిష్టంగా — తా.వ్రా.ప్ర.

ప్రవిశిష్టంగా — సా.ప.

3. కక్కజముగ — సా.ప.

4. సా.ప. — గోదారధాంగదిత కాగ్నేయముల — తా.వ్రా.ప్ర.

న. పాతిభాగంబున మహితకోటిరంబు
 చేదీప్యమానమై తేజరిల్లు
 గండపాళికలపైఁ గనునీయకబరికా
 భరణదీప్తుల గొండ్లి పరిధవింపఁ
 బేరురంబునఁ దానోరముఘంబునఁ
 గొస్తుభుషణిపదకంబు వెలుంగఁ
 గటిసుండలంబునఁ గంచనకొండు
 శృంగారములు నింతచెలుస మొసంగ

తే.గీ. శంఖచక్రంబు తిరుగేల సంతరించి
 మహితగరుడాధిరాధుఁడై సుధ్యరాత్రి
 నచ్చి రూపిణి కాత్మీయవైభవంబు
 చూపి యెఱిగించి విస్మయస్వరూపమహిమ॥ 138

క. కేంద్ర నిరాకరడె సారియను
 గాసంబున నాధాంకి భయభక్తులతో
 సేనంబు రిచసుఖంబున
 నాన్విప్రుం డోలలాడె సురార్చనంబున్॥ 139

క. ఇందీనరాక్షి సాక్షా
 దిందిరససు గర్వరేఖ నెప్పురి సభర
 స్పందనముసేయనొల్ల క
 మందాసందమున నుండె మహిమాన్వితయై॥ 140

చ. అతులవిభూతి నిట్లలరు నల్లనిఁ గూతును జూచి కౌతుకా
 తతపతిఁబొంగుచున్ మకరదంష్ట్రక దా నొకనాడు వచ్చి శ్రీ
 సతియునుబోని కూతుఁ గపి చాగిలిమొక్కి భవన్మనఃప్రియా
 న్వితనయు బొందితో నరుగువేడ్క జనించె మురారిపీఠికిన్॥ 141

క. నావుడు జనయిత్రసయిం
 గేవలసౌహార్ద్ర మాత్మ గీలింపుచు లీ
 లావతి పతికడకుం జని
 యావిధ మెఱిగింప నతఁడు నంగీకృతుండై॥ 142

మానవతీలలామ విను ముచ్చటపెన్దితీ పంచమాశయై
మానితరక్తగంధకుసుమంబులు గైకొని పుష్పిత్వ్యంబు
ప్రాసనిధిన్ భవజ్ఞుని చొలసిశాసన¹ మాచరించిన
గాని చనంగరాదు ముఖకైటభరైరిపురంబు చేరగానో²

143

సీ. అనిచెప్పి సన్ముఖిగొని చున్నచుట పుష్ప
చాపరంబున ముహూర్తమున
కెఖలనుగ విజృంభించి³ పుష్పకమున
గనినీయరక్తమార్యములు చుం
నొకల గజ్జలనుపీరినరద్దనుంబు
బూసి రేఖలుగాగ బొట్టుచిద్ది
నగమింట నొక్కటి చక్రంబుగా మార్చి
తనువున రక్తచంద్రిక వలం

తే.గీ. పగ్గుగానించి (యాయన⁴) నడికిరేండు
కైటభాంతకనిలయోచకంఠుల
గారుడస్తంభశిఖరశృంగగాటకము.
నొక్కమరి చాతురీలబ్ధి కెక్కద్రోచి⁵ ||

144

క. దానికి నోచుగోచలసిన
దానిని మునుమున్నె కలుగి సమధాదిసే
తూనుడు నిజనేనముతో
దా నల్లన వచ్చి నిష్కంధామములోనన్ ||

45

తే.గీ. ఓలి హరినానరంబున మనవసించి
జాముజామున హరి కుసచారసమితి
నర్చనలుసేసి జాగరం బాచరించి
శిష్టవిప్రుల గని నాతి జేరబోయి ||

146

1 ప్రాసన - చాతి నిశ్చలత తావ్రాస చాతి నిశ్చలత సాస

2 తావ్రాస - సాతాంతరము -

బో ననువో దినంబునకు బోరన నుందరిబొంది తోడుతన్.

3 ప్రాసన - కెఖలుగా దిజించి - తావ్రాస.

4 సా. పూర.

5 సా.వ. - చాతురీలబ్ధి నేకద్రోచి - తావ్రాస

6 సా.వ. - దానికి నేమన - తావ్రాస.

ఉ. ఊరికి నూరి నచ్చె నదె యొక్కట ఘోసురులార భీకరా
కారత¹ నాడు నిన్నె సడకట్టి నీకెఱిగింప వచ్చితిన్
దారుణుల నూరియిం దాబడు నివ్వడు దీని కొండు ర
క్షారహితీయకృత్యముల క్రస్పవణేయి డటంచు నేగంగన్ || 147

క నాడును భయకంసియై
కోరిన దేవుని నెరి సభోభాషణముల్
నేరు² నిసవచ్చిం గదూ³
గూరిన దెరవున దదానుకూల్యస్తవముల్⁴ || 148

.. సతింపుచుండి రంత. 149

చ సడన్తున గడినొరకటమున
బడియును నినిసంగ లేక చలిగరునలిచే
: బాకుచు నమ్మిది పుం డెన
పడిరి పడితి ననుచు హీనఫణితం బరికెన్ || 150

౪. అన్యసి స్ఫుల్యంజయములు
చప్పుడుగ జనించుకొనుచు శక్తిస్తవముల్
చెప్పెను మూరి మునుం దయ
చిస్సె⁴ రక్షింపు నునుచు జేసిరి మొరలన్ || 151

ఆ.వె. పడితి పడితి ననుచు భయమున నా దురా
చారి తొత్తు పలుక సారెసారె
పడకు పడకు మును బ్రాహ్మణుల్ భీతివై
వివిధమంధ్రవిధుల వేడుచుండ || 152

1. ప్రా.నవ - కారకు- తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.నవ - వెరువడిన వచ్చినరు- తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ.- గూరిన దెరవు ననతాదనుకూల్యస్తవముల్- తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ - చెప్పెద- తా.ప్రా.ప్ర.

- క. వారికి దానికి నీగతి
నారాత్రి యనేకయుగసహస్రముల క్రియం
గూరిన భయములచే గడు
గ్రూరంబై యెట్టకేలకుం గడఁచుకొనె¹ || 153
- అ.వె వేగుగంట నొక్కనిప్పుడు తేరవ్
దాని జూచి సుకరసింస్త్రి చెడుగు
నిధన నెఱిగి సఱచి నేగనె సీతెలో
జెలగి యెల్లయెడలఁ జెప్పబయును || 154
- మ. పడి నాబాలకబృంద పుష్పరిజన్వనాదంబు కౌటూహలం
బడరం గట్టలుగట్టలై కదులయిం బారం, నెఱెంబ పు
డడి వీక్షింపఁ దొడంగె నాచెయగుజంతనో² హాసంబుల
క్షయం నుంధాచలమధ్యహాసవిచరాభోదిన్³ విడులదా గనె || 155
- అ.వె. టొందితోనె దివికిఁబొత్తఱి పురల్ప⁴
అల చటంచు నెల్లనాలు సస్వ
దివికిఁ బోవనొల్ల వింపు పిచ్చు దులఁచు
జెడుగు వెడలగుమొరలు నేయునును || 156
- చ. అనుపమలీల రూపిణీయు నంతలు పుష్ప ఫలమార్తఁ చక్క
న్ననుపుగ డించికొంచు సదనంబుననుం బె నోనాజంబునను
దనుబహునూనడంబయిన తత్తుగు నెల్లలు పుట్టగింప సా
క్తనువు ధరించి రూపిణీయుఁ దాను సుఖంబున నుండి వెంటయున్ || 157
- క. అని చెప్పి సావధానం
బుననిని నరనాధపుత్రి మోడమున నిజా
నన విధుబింబమున దోచెం
దనుపంగ విలాసనవసుధారసధారన్⁴ || 158
1. ప్రానన -- యెట్టకేలకుం గడ మొకెన్ -- తానాన
యెట్టకేలకు గడ మొకెన్ -- సాన
2 సాన -- వెంతన్ -- తానాన 3. ప్రానన -- బోవు పరిమరల్ప -- తానాన. 4.
4 ప్రానన పూర -- మోడమునతిజా పరిమరల్పబయి దోచన్
దనుపా విలాసనవ సుధారసధారన్ -- తానాన.

స. ఇవ్యధంబును సమంతకుం పసింపదానమితం జీతకథానినోదంబుల
దినదినంబుం బ్రోచుదు పుచ్చుచుండి— 159

ఉ. లంతట నొక్కనాడు పచినాగ్రణీయై న యుగంధరాత్మజుం
డంతిపురంబులోనడి రూప్యమునం జనుదెంచి సత్సభా
కంఠునిం గంచి యాజ్ఞయని క్రన్నున నెవ్వడిపోవుకార్య మే
కాంతినునంటుం దెప్పెం మనరంచితయోగరహస్యవిద్యచేన్ ॥ 160

ఉదయనుడు వాసవదత్తతోగూడ సంతఃపురంబు వెలువడి పోవుట

సీ. ఎఱింగుచ్చియు మూం చేనియూ¹ బోసెం,
వర్చసతియు నుండు భూసాంతనయ
తనయందుం బ్రేమబంధనశీర్షరసరూఢ
నిశ్రంభ గావున పిన్వసించి
పరకుభస్మిత భట్టపతింబునుంఁగెన్ గై
చని పట్ట యాధోరణునిం గరంబు
నశుం జేసి నాటె సూండులుండుగా నుండు
తకునితో వాసవదత్తతోడ

తే.గీ. సుగంధదేవతత్వ కంఠంబుల తోడ
గూడ నారోహణము చేసి ఘోరభూము
అట్టనామర సగరిరక్షకులం ద్రుంచి
పురము నెలుండి సమీపేయి సోపుచుండ ॥ 161

మ. మదమంతా నుభేంద్రకింబాడటులపై² మాద్యద్భుతోత్సాహ వా
క్యదురంతంబులు భూమిదేశిక రురంగి వ్రాతహేషారవా
ప్సవమై రథ్యరథానుయోజన విధిత్వాసంభ్రమిత్సూతమై³
పాటించెం బుర సుస్సు ధూర్మిచంసోదబ్బాతాంబుధిద్వానముత్ ॥ 162

1. తెల్ల పల కంటయోగరహస్య విద్యచేన్ -

సీ. ౨. యందలి సనరణ పాతము.

2. ప్రా.స. యెరిగి దూడ్చ న్రూయెదేసెయు - తా.ప్రా.ప్ర.

3. ప్రా.స. వెలుమై - తా. వా.ప్ర.

4. సీ.ప. - విధితాపం సంభ్రమత్సూతమే - తా.ప్రా.ప్ర.

వ. ఆ సమయంబున సమరసన్యాసా సన్నద్ధుండై యుండవలెకంటె
ముందఱు- 163

మ. కరఘ్నాత్కరసముద్ధతిన్ ముటయురగంధాంధ సుస్పృంభయో
త్కరముల్ జామ్మన శృంఖలాఘటఘటాత్కారం¹ బెంబ్బన్ నో
గినివేరండను నెక్కి యొక్కర రణక్రిడాల్మయై సుం
డరిగెన్ నెప్పగి హస్తీనీద్రుంబన్యాస ప్రశోభాభ్యుదయై || 164

ఉ. పాలకుం డొంటి నిల్లుపనిసాలకు² నెప్పడిపో నుండెభూ
పాలకుం డాత్మలో దలకి పార్శ్వమునం గుంపట్టెనుట గో³
పాలకుజూచి యన్న⁴ ససపాలకు డెంటయుం గోసి నత్కభూ
పాలకుమాన్యుం డెట్లగున్ పాడియె త్రుణ పెచ్చగించుటల్ || 165

క. అని పలుకుచున్న జనకుం
యనుచుతి సుగ్రహిమను హయమునెక్కి రంబం
యన జనియెను గోపాలుండ
ననుజాత స్మృగుడదెచ్చు నాహ్లాదమున్ ||⁵ 166

ఆ.వె. అతిసనోజ్ఞ తారహారది నెదితుండై
మారగించి దీక్షమాణుండగుచున్⁶
బిడికిలింపవచ్చె నెనుజీకటిని⁷ నర్చు
భూవిభుండు గడచి పోవుచుండ || 167

క. కులుకుండలు కన గండ
స్థలదీధితు రొరయ సంధతససావృతయై
జలజాక్షి పాలిచె నప్పుడు
మిళదెందుద్యుతిలసత్తమైనయుం బోలెన్ || 168

1 ప్రా సవ.- సుఖఘటాత్కారం- తా.వా.ప్ర.

2 సా.వ - పాలకు డొంటి నిల్లుపనిపాలకు- తా.వా.ప్ర.

3 ప్రా సవ.- పుట గోపాలకు జొచ్చెయున్న- తా.వా.ప్ర.

4 సా.వ - ననుజాతస్మృగుడ డెంచు నాహ్లాదమునన్- తా.వా.ప్ర.

5 ప్రా సవ - విదితులతె మారగించి దీక్షమాణు రగుచు- తా.వా.ప్ర.

6 ప్రా సవ - వెను శింక్కుటిని- తా.వా.ప్ర.

క. అంతటి భయిడనుహోళసే
పాతంబునఁ బోలె నెదిరిపా లుడలె దరి
త్రేతలగోళం యభయము
నాతబయ్యామలితభూలజాలం బగుమాన్ ||

169

మ. ఏలయధ్యంతులఁబున్మహాపటరాచర్యాబ్రహ్మకృ¹పిశ్యం
ఖలసైన్యలఁబున బోసి యానినడ నూపర్తిచి యాపాటకుం
డెంమిన్ బాగుగఁగోన నానెట యాహుండున్ నాశమదా
మహాబ్రహ్మరాచర్యాగిరిపరిధ్యంబు భూమిల్లబా ||

170

న. అని పురుషుని పురుషునిగాను—

171

సి. అంతట యెట్ల నుండునో ననినయై
అనలఁబు నై రానిదియ నోలె
నితనద్రుపాన్త కుంబజు నేడెవ నుల్క
నిగెను నిండ్లబూధరము నోలె
జలభరంబున నభిష్కలించెనగనో
ధరకు దిగ్గి నయోధరము నోలె
జనిగొన్న పండురచ్చుచుండును మా
గక్కుచుండువారలంబు నోలె

ఆ.పె. నచనిభార ముండును నని నెను పడలన
సానుతోడ నోన సానుదంతు
కాంతిబాల్కు పీర్లులరెనులో నా గంధ
దంతి గాననయ్య నెలిపెను ||

172

చ. సమధికుఁడుంటికాయుగళసంగతిఁ జూడగ నొప్పెడ దన్మదే
భును పరి ముంబురాచయనబంధురధాతాపరాగలబ్ధితో
సమయయోచనానైయనన్విహితార్కసుధామయాఖిం
బము లననెర్చు సౌంధ్యరూచి భాస్వదుదాత్తనియర్తలాకృతిన్ ||

173

1. ప్రా.నవ- అయిత్యంత్రిపటన్మహానట కరావిరూపకడంకా— తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. యామపతీకక్రతువయి నంబురుహాహితః ఉన్నపైర మే
 లా నుది నీకు నూను నుది యాత్మమందోపభుక్తుండ నెక్కొనం
 బ్రేమం యదీయసేనకుండు బ్రలదను చేరిన నొక్క నొప్పొద
 త్నానుజ¹ కంఠమూలమును జారుమనోకుంభోపకింకిణి² ॥ 174

తే.గీ. అగ్గజేంద్రపంబు బులికెల్పె నధినులుండ
 పనుటసన్పాహుంధ్రమోచ్చరించు చగుచు
 నదియుగ జౌరచియ్య నుదె గొన నుజుచు నుండు
 రంబ (నంగం దిరుగుచు)³ భక్తులెడ గాంచె⁴ ॥ 175

క. పూసి(కడంగి)⁵ న సాలకుం
 డానన మరుణింసం జాం నూకర్కలతం
 బూసి తటుక్కున పరిలెచె
 మానుగ సోదరిసి జూచి నది యుక్కుడికిన్ ॥ 176

క. ఆతటి నెడగని నత్తు
 క్షౌత్రిలనెరి ఇడ్లియెత్తి గుక్కున పుచ్చె-
 జేతికృపాణము పేల్లను
 భూతలమున దునిగి న్రాం భూపాలకులున్ ॥ 177

క. శ్రీతినుండలా గ్రంథండు
 ప్రతిరుంచే నమరభూను భాసిల్లె నూ
 శ్రీతనపసేరోత్పండ
 శతజయలక్ష్మీవిహారయ్యయ్య బోలెన్ ॥ 178

తే.గీ. ఆక్షణంబున గోపాలు డతిరయమున
 ఘోటకము దోలికొన వచ్చి కూడముట్టె
 నసకునానతి జెప్పి తమ్మునిమనబు
 కోప మెడలించి మగుడం దోడ్కొనుచుం జనియె ॥ 179

1. ప్రాస:- మాడ్కియొప్పెదన్ సామజ - తా.నా.ప్ర.
2. 3. ప్రాసన, పూర- రంబను భద్రవతినిగాంచి- తా.నా.ప్ర.
4. ప్రాపూర

చ. ధరణీతరేణనందముం దురుగ్గిసదాగిరినారణంబుతో
మరలి పురంబు త్రోప నసమానగల్గిన్ జనుచుండు సత్సబ్దా
వరుండును హస్తీనీగతిజనంబును దూరము ఎచ్చె నంతర దూ
ర్వరూపరూపిన్ రచింపంగ నిశాంగుని దాల్చె జరాభరం బనన్ ॥ 180

క. మరునాఁ డురణంబుం¹ డు
బరమధ్యముం జెరునంత సర్వంతము నే²
త్వరితంబున నడిపింపంగ
ఖరకరకిరణములం గిరిణి కడం బడలుటయున్ ॥ 181

క. జనవిభుం గని యాషాఢకుం
డనఘా వడదాకివోచ్చె హస్తీని చీనిం
చనుపార నీటం బెట్టక³
చను టనుచిత మనుచు నల్లం జనిచని⁴ మ్రోలన్ ॥ 182

మ. పికచాంభోజమధూళికారసమదావేశభ్రమద్బంధ⁵
ప్రకరందై సలమానసీనమయి రుంపానీచిహ్లావినో
దకరామోదనిహారలోల బహురూపబాకులందై యిగా
ధకబంధంబులు సొల్పు సారసవనీధామంబు ప్రేమంబునన్ ॥ 183

వ. కాంచీ వేరంజని తత్త్వరంబున సందలు శ్రమసాతరణంబు గావించి
భద్రవతి నల్లం నీటిసెంకిం దార్చిన నదియును 184

సీ. పషడుష్టమై⁶ స యవ్యేకలత జలపూర
సూత్రశ్రుణరంధ్ర మవధి గాఁగ
సంభ్రమంబునం జొచ్చి సతిలసధ్యంబునం
బంబోప్రచుండు సుర్యభాషణముల

1. సా.వ. మరునాఁ డురంబం తా.వ్రా.ప్ర
2. ప్రా.సంప వరియింతముచే తా.వ్రా.ప్ర.
3. సా.వ - ముం బెట్టక - తా.వ్రా.ప్ర
4. సా.వ - సల్పచనిచని - తా.వ్రా.ప్ర.
5. ప్రా.సంప ద్భ్రమద్బంధర - తా.వ్రా.ప్ర.
6. ప్రా.సంప - పషడుష్ట మేనయవేశంత-తా.వ్రా.ప్ర., పషడుష్టమై స యవ్యేకంత-సా.వ.

నవనీక యేను మూయూపతియిను సేరి¹
 గందర్బుని శాపరణమును
 గరిణీనై జన్మించు ధరణీక సీసేను
 కరమును శాపనోక్షంబు గంబు

అ.వె. భాష నీకుం బుత్రభావంబు బాటంచు
 కాల మర్ధపతికి మేల్పెర్తు
 ననుచు నునురువెడలి నాయూత్పన్నాపార్తి
 నమరపనిత సేవ పదమును కరిగె ॥

185

వ. అంత పసంతకాహూయచూనుండై పులిందకుండు పరిచేయును పులిలేవు
 రుండును నాని నుపహాసానాదిహామానింబుల నెరిపించు తిమ్మ
 దివ్యమార్గంబునం జను పులిందపురంబు ప్రవేశించు చిక్షణంబు
 యోగంధరాయణుండంబు యోగమాయాబంబులు బంధించు నెను
 హేతుండై నిలిచె నీట్లుండుట నొక్కయెడ
 దేలుచుండ నంత సమంతీశ్వరు పనులను గోసలంబు నులిరింగిబల
 సమేతుండై వివాహంబునకు పంబులు
 పదార్థంబుల గైకొని పురంబు నెవల
 వైదేశిక పాంధసణి గ్జ్వనకృంబులపలను
 బలంబులు గొనెనచ్చుటను పడిగె వారిలం² గోశండ్కాపురంబును కనిప
 తదాగమన కుతూహలాయత్తునిత్తుండై యుదయించును ప్లవాహ్
 త్సాహ దోహలియై యున్న యన్నరనాథకన్యకలంబు గూడు నెక్కయెడ
 నిష్కృతధావినోదంబుల దగిలి సుఖగోష్ఠి నున్న సమయంబును పుంతకుం
 జూచి యులుసుసోకకై యొక చిత్రకథ వినిపించు మనస వాడునుం
 జెప్పదొండంగి యిట్లునీయె-

186

1. సా.ప.- యనుపరి- తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా. పూర. నవ.- ననురు వెడలి నాయూత్ప- తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్ర.సప.- యలిందకుం- తా.వ్రా.ప్ర; సా.ప.
4. సా.ప.- కారులం- తా.వ్రా.ప్ర.

శా. సాహిత్యాధునికామరేజ్య కరుణాసంపన్న లజ్జాపలీ
సాహిత్యప్రదరూపప్రభుమ ఏచస్సంభాసగంభీరతా
మాహాత్మ్యాధరితాహి¹పుంగవ జగన్మాన్యప్రబావోదయా
బాహోశివిషసత్వ సంబృతీదిశాపర్యంత భూమండలా|| 187

క. మిహిరప్రతాప ధరణీ
వహనక్రీడాధురీణవై యాత్యసహ
మహితముహనీయబాహో
ప్రహసితకుమానావరాహా ఫణికిమరవతీ|| 188

పంచదామరము : విశాలలోచనామనోజ్ఞ విభ్రమై క భాజనా
దిశావిలాసినిలలాటదేశ చంద్ర చిత్రక
ద్యశోవిజృంభణావనీపకాధునార్కనందనా
కుశేశయప్రియప్రతాపకోనిదాభినందితా|| 189

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వర పరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార నారనామాత్య కుమార
సూరిజనవిధేయ సూరన నామధేయ ప్రణీతంబైన
యుదియగోలయంబును మహాప్రబంధంబునందు
జతుర్థాశ్వాసము²

1. ప్రా.సవ- మాహాతాద్యాదంతాహి- తావ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ- బాహోసేవిష సత్వ సంప్రత- తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా.సవ- సగ్ధర- తావ్రా.ప్ర.
4. గద్యాంతమున “శ్రీరామచంద్రాయ నమః - శివాయ పరమగురవే నమః”
అని కలదు.

ఉ ద య నో ద య ము

పంచమాశ్వాసము

క. శ్రీహితవిలోక వితరణ¹
దోహం బయకారరామ దుర్వారకృపా
బాహుభ్యవిభవ యువతీ
మోహననారాద మంత్రముఖ్యా బాచా ||

1

వసంతకుందుదయనుని తోర్కిపై నొక్క చిత్రకథం తెస్సుట

సీ. ధరణీశ విను సావధానుండనై తామ్ర
లిప్తాఖ్యపురి² ధవగుప్తం ఉనంగ
గలగడు వైశ్యు ఉపత్యకాంక్షి వా డొకనాడు
పుత్రలాభం బెట్లు పొందవచ్చు
నని విప్రముఖుల నడిగిన వారు ము
న్నసమాత్మ సోమపాహ్వానవృషాలు
జేకపుత్రకుండై సుతేష్ఠి బావకునందు
సుతు జంతునాము నాహుతిగ వేల్చి

ఓ.గీ. కవియో గొడుకుల నూర్వర ఘనుల ననివ
విధియుతంబుగ బుత్రేష్ఠి వేల్చి వాడు
కవియో నొక్కని మిగుల జక్కనికుమారు
నవవిలాసాపహసితకందర్పదర్శు ||

2

1. ప్రా.ప్ర.- వివరణ- తా.ప్ర. సా.వ
2. ప్రా.సవ- లిప్తాఖ్యపురి- తా.ప్ర.ప్ర.
3. ప్రా.సవ- ఉపత్య- తా.ప్ర.ప్ర.

- క. అని పలికిన ప్రేయవల్లభ
ననునయవాక్యములఁ దేర్చి యుగమునఁబో
జని నిద్రాసమయంబునఁ
గనియెం గల నభవు సప్రదికన్యాపహితున్ ॥ 14
- చ. కనుగొని తాను భార్యయును గావిరోధికి జూగి మ్రొక్కిని
ల్పిన దదబిష్పిరం బెఱిగి సేసితి నే సమయంబు మీరు సా
సినతఱి నన్యసంగమము సేసితిరే నిది హాని జేయుఁజూ
డని యతఁ డిచ్చె నిద్దఱికి సంచిత రత్నసంపూర్ణయుగ్మమాన్ ॥ 15
- సీ. ఇచ్చిన గమలంబు తిరువురుఁ గరములఁ
గైకొని వేగ మేల్కొంచి చూచి
పరమసంతోషసంబరితాత్మలై యుండి
రంతట నొక్కనాఁ డాత్మజనుల
సేవించి రా గుహాసేనుండు పయసమై
చని కటాహద్వీపమున నుండి
కంబళ విక్రయక్రయశాలియై పణి
గ్వరులఁ గొందఱు గూడి వారుఁ దాను
- అ.వె. సతతసీధుపానసక్తుడై యాత్మీయ
సర్వనంబు చేతివనరుహంబు
చూచి వార లడుగ సారిదీ జీమంతయు
దప్పకుండఁ దెలిపిచెప్పటయును ॥ 16
- క. ఆవణిజు లతసిగోహిని
దేవస్మితగా నెఱింగి తెంపున నా శ్రీ
లావణిని వొందఁ గోరెడి
భావంబులతోడఁ బాప పరవశు లగుచున్ ॥ 17
- వ. నిగూఢంబుగాఁ గదలి తానుతిప్తి కేతెంచి గుహాసేను గృహం బరయుచున్
బట్టణంబు గలయందెరుగుచు వచ్చివచ్చి యొక్క విజనప్రదేశంబున

యోగకలంఠియను పుద్గతాసనిగ గనె ఓత్కుటీసాసంబున సుఖాసీనులై
సముదిత సల్లాపంబులు జరుపుచు సుత్తరప్రత్యుత్తరోక్తిచాతురి
నాతాపసి నిశ్శసనీయంగా నెఱింగి యయ్యమ్ముచేత నమ్మికగొని
యాత్మాగమన కారణం బెఱింగించిన సగియును- 18

క. తల్లిడు సుందకుం డీనని
కుల్లంబులఁ దక్కి నిలుస్తఁ డొండువిచారం
బెల్లించి నేలెల్లెంసెనె
నల నకోసులిని గూడఁ పఱుతున్¹ మీకున్॥ 19

గీ. సర్వసంచకారిగి చతురనాక్య
సిద్ధికరి నాఁగి నా హక్కునెప్పురాలు
కలదు నా కది సాహాయ్యకరణిగాఁగఁ
గడఁగి సాధింతు నేనెంతకార్య² మైన॥ 20

సి. ఆ సిద్ధికరి విశ్వహారిణి చూచు నై
ప్రికయోగసిద్ధానిశేషకుల
పూర్వకాలంబునం బోయి దేశంతర
నాఁ పారతుండను వైశ్య³ గపట
మంత్రతంత్రాదికమాయల భ్రమియించి
వానిసర్వస్వంబు వ్రజపద్మ
రాగమోక్తికరత్నరాజిఁ గైకొని యిల్లు
నెదిలి యొక్కతెయును నివసపీఠి

తే.గీ. వచ్చుచుండఁగ ధనధరావనతగ్రాతిఁ
జూచి వేచి శ్వపాకుండన్ చోరుఁ డొకఁడు
వెంబడిసె వచ్చి యదనైన విజనభూమిఁ
గదియనేతేరఁ దన్మనఃక్రొర్య మెఱింగి॥ 21

1. ప్రా.సవ- గూడ పఱుతున్- తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా.సవ- సాహాయ- తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ- నెంతకార్య- తా.ప్రా.ప్ర

ఉ. అల్లనఁ జేరవచ్చి విను నున్న దయాసర మిద్విభుండు న
 నైల్లపుడున్ వదించు దయ యించుట లేక సుహృగ్గమంబున
 గల్గి యొకింత లేకయును గాపుర మే నీకుఁ బేయి నొననిం
 దెల్లంగ రిజ్జ బంధనవిధిం దను పూర్వగం గోరి ఎచ్చిచిన్ ॥ 22

తే.గీ. పాశబంధన మీపాదసముదం దీర్చి
 యన్న కడతేర నాచుఁఖ నూర్చు లంఘి
 యునుట చాడును దన కనామౌనుముగ్ధ
 ధనము చేకురు ననెడి యుత్సాహమును ॥ 23

ఉ గ్రక్కున నవ్వటం బలవి గా దన కెక్కి పసిపాశాలోఁ
 జిక్కుగ నొక్కినాగురిక చేర్చి నితంబు రమ్మ పాదం
 జెక్కు నుటన్న సన్న మె మెన్నులునే గా యే నెఱుంగ నా
 కక్కుటిక మ్రోచిం గొలుపునందము చూసగదన్న నాపుమిన్ ॥ 24

క. నిత్రశ్రేయః ప్రాప్తికి
 దత్తరమున వాడు నొండు దలనక కంఠం
 బిత్తరుణానాగుర¹
 నత్తకనం² జేసి చూడు నుబలా లయచున్ ॥ 25

క. వ్రేలంబడి తూగడంగ
 నా లఘునుతిఁ జూచి పాటి యతిరభసమునఁ
 గా లొడిసిపట్టి తగిచెం
 బాలిక³ మెడ బిగిసి నాడు ప్రాణము రెడలెన్ ॥ 26

తే.గీ. ఇవిధంబున నాచోరుపీనబుద్ధిఁ
 బ్రాణములఁ బాసి యూరడి భావికార్య
 విహితచింతాపరంపరావేశ యగుచు
 నొక్కతెయు గొట్టుత్రోప నట్లున్నదాన్⁴ ॥ 27

ప్రాసవ— వాగురి— తావ్రాప్ర

ప్రాసవ— నత్తకనం— తావ్రాప్ర

ప్రాసవ—బాలిక— తావ్రాప్ర

ప్రాసవ—గొట్టి— దోపనట్లున్నదీని— తావ్రాప్ర

చ విడువక కాలిచేర్చుగొని నెంబడి నచ్చిప సాతితాసుగుల్
బడిబడి చేరునం గదియం బాణిస నన్నుదిరాక్షి యాత్మలో
బొడమింపుతం బాణి సటుభూరుసా నెక్కి ముటుంగుం¹ బయల్
పడక నిగూఢయై నిలిచె భాసముసన్ నెర వొండు చూచుచున్ || 28

క. అత్తయి² నెనుకొని నచ్చి
యత్తలవరులందు కొక్క డాత్మాన్వేష
యత్తయితం బ్రాచి పరభు
యత్తి చరుచుధ్యసాంధ్రనిలంగులలోన్ || 29

ఉ. నచ్చుచునుండక బాచి పతి వానికి మిక్కిలం గూర్చినట్లుగా
నుచ్చిక నూటలాది సైయహాసముతోడన సుద్ధసంబు నీ
కిచ్చితం జాంబవం బొసంగి యీశవధంబని మోము మోముతో
జెచ్చెరం జేరమోపి కటచెన్ నడిబట్టి తదీయజిహ్వకన్ || 30

క. కటచి నాడును బోరన
నోలులుం బడె నోర నెత్తు రొలుకగ వానిం
దరుభూత³ మడిచె ననునుదె
బటచిరి భయసుంది తోడిభటు తెల్లడలన్ || 31

క. ఈతెటగున సుతివాతురి
నా తులుసల మోపపుచ్చి యరుదెంచి ధనం
బేతస్వత్తాంతము నా
కా తరుణి యెటుంగం జెప్పి యర్పించె దగన్ || 32

క. ఆ విధుముఖి ఛద్మమునకు
గేవలసద్దంబు నివిధ కృత్యంబులకుం
దావల మది నా కూర తయ
దేవస్మితం గూర్చు మిమ్ము దృటిమాత్రమునన్ || 33

1. స్రావక— మరుంగనంట్టయల్ వడగ— తా.వ్రా.వ్ర.
2. సా.వ— అత్తయి— తా.వ్రా.వ్ర.
3. వటిభూత—సా.వ. సవ.

- క. అని పలుకుచున్న సమయం
బున పచ్చెను సిద్ధి కరియు బోరన నాచా
ర్యసినానమునకు దాసం
గని మ్రొక్కిరి నైశ్చు లుత్పాకత దక్షిణత్తన్ ॥ 34
- క. మ్రొక్కిన నదియును నారల
దిక్కు నిలోకించి యొయ్య దీచించుచు ప
రేక్కడినా రహ దాసని
యక్కా విను మనుచు చారి యాగతి చెప్పన్ ॥ 35
- ఆ.వె. చెప్పి సిద్ధి కరిని శిష్య నంగీకృత
వెంట దోచుకొనుచు వేగం గదలి
యత్తవస్వి నైస్థికాకారనతి గుహా
సేనురుందిరంబు చేరణ్ణోయి ॥ 36
- ఉ. నీదెస నూకు వెంతయును నిక్కపుగ్గజేలు బడించెఁ గాకింకా
వల్లదముఁ జేయుచున్నది నిజాకృతి చుట్టను పచ్చ పచ్చ నా
కాది నటంచు సూర్యులంబు హస్తము చేర్చి కడల్చి శరత్కా
మోదక మిచ్చె నింద నుని ముద్దియ త్తత్పత్రహరి కర్మిలిన్ ॥ 37
- వ. ఇచ్చి తదనుమతి నభ్యంతరంబు ప్రవేశించె శుద్ధాంత సాధంబున
గుహాసేను మాత ప్రీతి నొనర్చు నాతిగేయ పర్యంతే పుణ్యస్థలై
కొంతదడ వభీష్టకథలం బ్రొద్దుగడసి తదనుమతి గుహాధాభ్యంతర
కక్ష్యాంతరంబు అనేకంబులు గడచి చని యుచ్చలు ॥ 38
- మ. అతిరాసణ్యసతిన్ విలాసిని ననూర్యంశశ్య శశ్నస్మిన్
గతచింతాభర మన్మథార్త పిరహక్ష్మాసూంగి దేవస్మితన్
రతిబోడిం గని చేరణ్ణోయి విసయారంభోష్ణసుత్సాభిమా
నతగ్గతిం గని యాదరోక్తిరచనావైపుణ్య మింసారంగన్ ॥ 39
- చ. దీనించి యయ్య(మ)¹చే(నా)² మంత్రతయై సజ్జాశమంబునకు పచ్చి
తన సోయినచ్చిన పుత్తాంతం బంతయు నణిక్కునూరులకుం జెప్పి
వారునుం దాసు నాటిరా తి సజావాసంబున నిశానుఖం బనుభవించి. 40

3. ఎఱుకానా ప్రాచీన మగు యోగములది
 పునఃపునః పథుల్ పల్క నెడ్డు
 కలి నానా వాచ (వాచ) ప్రత్యక్షానా
 పానమున గానమున పైశ్చ
 పరు. పానమున పుష్పముల
 పానమున పుష్పముల పానమున
 పానమున పుష్పముల పానమున
 పానమున పుష్పముల పానమున

ఆ.వె. పుష్పమున పానమున
 పుష్పమున పానమున
 పుష్పమున పానమున
 పుష్పమున పానమున 41

ఆ.వె. పుష్పమున పానమున
 పుష్పమున పానమున
 పుష్పమున పానమున
 పుష్పమున పానమున 42

చ. కనుకను వాచ పుష్పమున పానమున
 గానమున పుష్పమున పానమున
 పుష్పమున పానమున పానమున
 పుష్పమున పానమున పానమున 43

ఉ. వాచమున పానమున పానమున
 పానమున పానమున పానమున
 పానమున పానమున పానమున
 పానమున పానమున పానమున 44

1. ప్రాచీన 2. పానమున పానమున కదిలి- తా.వ్రా.ప్ర.
3. పానమున పానమున పానమున- తా.వ్రా.ప్ర.
4. పానమున పానమున పానమున- తా.వ్రా.ప్ర.
5. ప్రా.వ్రా- పానమున పానమున- తా.వ్రా.ప్ర.

ఉ. మార సమాస మూర్తుల గుమారసయస్కుల బొరపల్లవ
దారుల గూడి విచ్చలు ముదంబు నే రలిరాగచర్మం
వారక తేలుచుండ ఎరవర్ణిని శోకములందు సాక్షి
నీరతిఁబోడి యుండ నిరతేంద్రియనిగ్రహదోషదూష్యయై ॥ 45

ఆ.నె ఏమి చెప్ప సంతలేంద్రియిగను ని
గ్రహముకంటె చాతకంబు లేదు
ఇదిపదని లనుల కిచ్చానెలన
భూతికంటె లేదు పుగ్య మొకటి ॥ 46

ఉ. అనల దొప్పదోగి యడియొలు వేగి శరసాశ్వులు
బాసి మనోజవేదనల బాల్పడి సిగ్గవచ్చి ముంబు
జేసి నిషిద్ధజన్మమున జేడ్చడ నీనెల యే పెట్టె
చ్చానురతాసురక్తి లికుచును యోగవదంబు జెందిలన్ ॥ 47

తే.గీ. సూమకీయాపిల్కవసుహిను లేసి
తెలు జాతిస్మరత్వంబు దీని కొదవె
నలినలోచన చిరదర్శనంబుకతన
నేడుచున్నది ప్రాణేశు నిచ్చు దలచి ॥ 48

క. నాపుడు విని దేసిస్మిత
భావంబున నా లతాంగిభావము దెలియం
గావలసి యోతపస్విని
నీవచనం బదియ యంత సిక్కుంట్లె నన్ ॥ 49

ఉ. చక్కనివాడుగా గడు రసజ్ఞునిగా మకుమారమూర్తిగా
నొక్కని దెచ్చి నాకు నిడ నోసితినే నొనిర స్మృతున్న నో
యక్క మదీయమందిరమునం దిప్పు డంచితరూపయోగముల్
నిక్కమ యున్నవారు రమణీ విను నల్వరు వైశ్యులందఱుల్ ॥ 50

వ. వారిలో నొక్కనిం గనుంగొని వచ్చెద నని యక్కపటతపస్విని
దానును నభ్యంతరంబు వెడలి చనియె దేసిస్మితయును దానిం
గపటవర్తనగా నెఱింగి వలుమరు భజించి పలికి తన మనంబున 51

సీ. సుదిరాసువంబున సుదృష్టభంగం లోడి
 నైశ్యపుత్రుల కాత్మనర్తనంబు
 సుజుచిచెప్పిన బాసమతి వాడ్రు నాతెలం
 గెఱిగి సుత్సంగముం బిచ్చు గోరి
 నచ్చి మూడురూర్కపైని సుకముల్
 నీతి నూర్చుచు రని నృపులుంబి
 తనరూపము నొర్తు దాసితనాఁజాల
 సుసంపాదపథానానంబు లనెచ్చి

తే.గీ. ప్రీతి నెఱమందిరములలోన బెట్టి రా
 నుజుగంపడియుండె నాదుష్టసుతియు నేఱి
 నాటి పుత్తన సుప్సణిబ్బందసులకు
 పరునగొని చెప్పి యం దొక్క నైశ్యమతుని ||

52

మ. సుకుసూరున్ సుణిఘాన్మణాంబరయుగం నూనాయుధాధీను సి
 ద్ధి శరీరేంద్రురన్ నిశాముఖులన్ దే సృక్రాసుందిరా
 తికముం జేర్చుగఁ దోడుచొంచుఁ జని నానం దెచ్చి ముచ్చోలు ని
 ల్చి కడంకంజనం బత్తసస్సని¹ సునోభిష్టార్థపందిత్తితోన్ ||

53

క. లనైశ్యం దుదాసిత
 దేవస్మిత యనుదుఁగూడి తిలకింపుచు ల
 జ్ఞాపతి యిదు బుత్తూర్క
 భాసితసుదిరారసంబు పానమునోనెన్ ||

54

క. పానోన్మాదవశంబున
 మేనెంతయు బుద్ధి నెఱుంగమిం బడియుండన్
 నాని సదార్థం బంతయు
 నానెలఁచ హరించి యతనియలికాగ్రమునన్ ||

55

చ. శునకపదాంతముల్ నిలిపి వొప్పుడ దొయ్యలచేటికిల్ రయి
బుస గొనెనచ్చి యింటవెలిబొందు¹ గొక్రిమెముల్ పుట్టనం
బుస బడ ద్రోసిసో బడదు వోధులదై నులుకొని మిమ్మి² కి
యని తరు దాన లోయులు నిజాంతము తొడొక కైలంబునన్³ 100

జ. బయలుపడికుండ నీదాళరంబులు గొప్పవని నాచెలస్థా⁴ నును బట్టి
యచ్చట నున్న తోడివారలతో చుట్టరానా పుట్టవడ⁵ పైలి పని
మిథ్యాపనిబలులు బొన్చి యునుట నడవగ. బట్టి చెప్పి చేసికొని
నాత్మాంతరాయాత విశిష్టహారులం గెలుపు పుట్టన నెక్కినది
శునిపదాంతముల జేసి ఎరుపటి దొగిపరచెనా నిద్రిచరుల పుట్టిన
మదిరానాత్మల బొత్తుగ పుట్టునం బెట్ట⁶ న గొయిల⁷ పోచె
నిట్లందులు నియ్యుట⁸ పడచేతం గెలుపటి దొగి⁹ లు పుట్టు దా
నిందించుకొనుచు బురంబు వెడ¹⁰ పాదనంబు బ రంబో¹¹
దేవస్మిత ఎలిపాతికిం బో నుకట్టి పుట్టుగా రుట్టు పడనాట¹²
నకుం జనుదెంచి 107

చ. తమతమ సేయుచేరముచె త మ్మెలు పెయ్యుటెలుంగ కా నిరా
దముయి దురాగ్రహంబునను పట్టి ధుర్మురు నేమిసేయి చె-
దమున దలంతురో సుధుసుపింబున నిల్లకుట్టు వాడు శీ
మ్రుమ చని తోడి తెచ్చెద గిరాతురు విక్రమ జిక్కుకొనినదిన్. 108

సీ. మానిని వెను తొట్ల పుణిభద్రపురి శక్తి
పతియగుపతి తన నుతి నిశే
చాతురి బతిగ గాచె నాటస్యమగని సా
గరదత్తుడను నై శ్యవరునా గిట్టి
తలవరి చీకటితప్పనకై తద్ద¹
పరకాంతతో² దేవభవనమునను
గావలి బెట్టిన యావార్త ఎసి శక్తి
పతి దేవదర్శనాగతిమిషమున

1. ప్రా.నవ— వెలిబొందగొక్రిమెదుష్టు కుటీ (ర) మం— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.నవ— తప్పనకైటద్ద— తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ— పంకాంతతో— తా.ప్రా.ప్ర.

1.గీ. దేవభావసంబంధ హతైంపి తెలసి గోరు
మదతి నాత్మీయభూషణంబులనుమేతర
జేసి పొమ్మిచ్చి సది బోయె స్సెప్పవదుము
మరిచి దా నుండెడి లలితగూడి యల్ల మలర.

59

ఉ. అంతర బ్రభాతమైన బురియారెటెం చిమ్మిభుగంబుల దోడుచీం
వెంతయు సంభ్రమంబున మహిమలస్పృహ బోయి యిడ్డ బూ
కాంతుడు నై జరింపెలలగా సభవరంచే తెలింగి యు
య్యంతిని సవ్యభిగృహుని సించికిన్ బొమ్మని యుంపి యారెకున్ || 60

వ. దండించె—నిట్లు శక్తి సుతి తనమతి పిశ్చంబునం బతి నావదవలస
రక్షించె దల్లి యేగును మద్బుద్ధిచాతురి మద్యల్లభు నుద్ధరించి
మగుడం గొని వచ్చెద నని చెప్పి తదనుమతి దేవస్మిత వంయు పరిజనం
బులు తోడరా వణిగ్నేషంబున చనినిధి దాట వని నిజవల్లభుం గాంచి
యాత్మీయాగ్రుస పుత్తాంతం బంతయుం దెలియజెప్పి విభుసమ్మ
తంబున నయ్యభగనున పురుషవేషంబున సగూఢయై యుద్ధివి యేలు
మహిపాలు పాలికిం జని--

61

చ. వినయముతోడ మ్రొక్కి పృథివీపర సద్విభునంబుభుత్య లే
లినవతి సొమ్మ మ్రచ్చిల చలించక నీసభ సచ్చయున్నవా
రననువిదార వీరె యని యక్కలుషాత్ముల హాసి దృష్టద
ర్శనమునకై సరోజముఖ సయ్యసం చిత్తవవేష్టనంబులన్ || 62

సీ. తలంగింప శునకపాదన్యాసములు మాసి
ధరణీశుమిదికిర బ్రత్యయ మొసర్చి
సభవారి సమ్మతి జనపిభుం డర్పింప
చోడ్చొసినప్పి యాచుష్టమతుల
స్తబ్ధులజేసి¹ మేతిచ్చింధాతాతంబు
వే చనివోస భూరిచిత్తములు నంది
వేడ్కల దేలుచు విభుండుం దానును సరి
త్పతి దాటి తామలిప్తకును వచ్చి

1 ప్రా.నవ- నయ్యంతియు సవ్యభిగృహుని యింటికి- తా.ప్రా.ప్ర.న.

2. ప్రా.నవ- టదులు చేసి- తా.ప్రా.ప్ర.న.

అ. నె పొడలు సిరులచేతఁ బొంపిరివోపాచు
వారిజాక్షి యెంబ అర్చనలు
బంధుజనులు మోగదఁ బలి కాసుకూల్యయై
చేలఁగి కాపురంబు సేయుచుండె ॥ 63

క. అని కథ మధుర ఎచో గుం
భనముగఁ జెప్పటయు నిని నృసౌల్కగణియుం
జననాథసుతయు నాత్మల
ననురాగరసాల్ని నోలకొచ్చెగ సంతో ॥ 64

వ. చండమహాసేను వనువున చొక్క సందేశహరుండు సుని భువింబుగఁ
జనుదెంచి సభాసీనుండై యున్న శత్రునుహీనాధుం గాంచె పసియాప
వతుండై వమ్ముఖంబున నిలిచి— 65

ఉదయన వానవదిత్తా వివాహ నిశ్చయము

మ. జననాథోత్తమ చండసేనుఁ డనువన్ సమంతసింహంతీన్
జనతామాత్యపురోహితాస్తయురుండై స్తంభేరమిస్కండినా
శ్వ నరోదారచమూనమూహములు గొల్వన్ పచ్చె గోసలకుం
డనుఁగుంబావ వివాహాత్మమున కితై శ్వర్యగుంపల్తోన్ ॥

క. ఈ విధ మంతయు ముందఱ
భూవల్లభ నీకుఁ జెప్పఁ బుత్రేరంగా
నే వచ్చితి నని చెప్పిన
నా వత్సవిభుండు సంభృతానందుండై ॥ 67

వ. వానికిఁ గర్పూరతాంబూల పురస్కరంబుగఁ బసదనం బొసంగి యాశ్శాణంబు
చతురంగవాహినీ నమేతుండై చనుదెంచిన నిజసేనాధిపతి రుమణ్యుండు
నుచిత ప్రకారంబునం గానుపించికోని యదియ ముహూర్తంబుగఁ
గదలి యుదయనుండు దినదినప్రయాణంబులఁ గౌశాంబికా పురంబున
కేతెంచి — 68

ఉదయనుఁడు కౌశాంబికాపురము ప్రవేశించుట

- సి. సౌవర్ణకుంభికాసహసౌధస్థరాగ్ర
 కీటితోన్నతజూరికేతనంబు
 జాలనిర్గతకేతనస్కారధూపధూ
 మావళీ నృత్యచ్చిఖాపళంబు
 రాజవీధీమధ్యరచితాంతరాంతర
 బహుచిత్రతోరణభాజితంబు
 ప్రతివణిగ్వరవణ్యభసనభవ్య వితర్తి¹
 కా ప్రతిష్ఠిత పూర్ణకలిశికంబు
- తే.గీ. బహుళడిండిమర్బుర్ద్ద రీసటహమడ్డు⁴
 కాహళీముఖ్యరణితకోలాహలంబు
 సరమనంతోషరమమాణ పౌరజనము
 కలితవిభవంబు కౌశాంబికాపురంబు||
- న. ప్రవేశించి మణిభూషణభూషితాంగుండై మదిగజంబు నెక్కి యిరుపక్కి
 యలం జామీకరచారుచామరంబులు వీన దట్టంబుగా బట్టిన
 ధవళచ్చత్రంబుల నీడ వేడుక రాజమార్గంబున వచ్చునప్పుడు— 70
- చ. సరభసలీల గేలిసితసౌధము తొక్కట నిర్గమించి చ
 ల్లరి నరనాధుమీచర బురిలేమలు లాజలు దోయిలించి చె
 చెర శరదంబువాహములు చించి బయల్పడు చంచలాలతల్
 పరిమితవృష్టిబిందువుల బర్వతరాజముఁ గప్పనాకృతిన్|| 71
- చ. మదవతియొర్తు చూచె నృపమన్మధు సోరనగండ్లవెంబడిన్
 నదమలచంద్రకాంతరుచినంచితవారి గవాక్షదీర్ఘిక్
 వదనము గమ్మదమ్మి చెలువంబును గన్నుల గండు మీలయె
 ప్పిదమును గుంతలంబు లలిబృందమునందము నందఁ జేయుచున్|| 72

1. ప్రా.నవ— పణ్యనదవనభవు వితర్తి — తా.ప్రా.ప్ర.

2. ప్రా.నవ— మండు— తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. చంపనగంధియోర్తు స్మృతచంద్రుని సోరసగంధం బోడి న
య్యందునదా న్యసోము కరముంపురా దెరివెం బామనహాసం
ముందుట సింహంబుగెన ముప్పరియై మబూలు చూడ్చియో
గొందుం బీడుకటిన్ వెనుట గెలుచు చెయ్యెను చుట్టండు ముసన్ 73

చ. తనుఁ గనుబ్రామి నచ్చి నానభామముచోఁ గెరిమిచ్చుచంచున్
వెనుకొని పట్టి త్రొవ్వెనని వెప్పుడదెచ్చు నయోచరచయి నా
వెనుకఁ బ్రయాణవేగమున ఏడి పొనంగెడు కేయగంబుచో
వనజదళాక్షి యిత్వెడల నెచ్చె నొకర్తు స్మయం జూచుగోన్ 74

మానస యోగు సుయమందీర తొలపహార్ష పీఠియం
దాననముం ఘటింప వసుదాదీపుపై నడు చూడ్చి మొప్పగనన్
మానస పంచబాహరకసత్కన్యకన్యమునందునుండ పం
తానవసుంధరారుహముం దొడ్గెను నెచ్చుచు చెల్లెకై నడిచెన్ 75

చ. రవీకయు మత్తరియము నుంబగయ (?) యుంబిని నుంబిన్ కరుణ
గన సరిమాణ మందరుని కర్మ సునారికిఁ బాశకై నడిం
గువలయనేత్ర యోర్తు పలిగుట్టుల జేర్చి నుంబుననీడెరో⁴
వదనిపుఁ జూచువేడ్క పుణిహర్మ్యము నెల్లడి నచ్చెన్ గుప్పనన్ 76

ఆ.వె. చప్పుదోయిబెడగు సన్నంపునడిమిది
ఘనసేతంబభరము గమనముసలు
భయముచేయ వేగం బరతెంచి యెక పూర్ణ
చంద్రవదన రాజచంద్రుఁ బోచెన్ 77

చ. సజనదనాబ్జహస్తముల నెట్టపుఁ గాంతలుఁ బ్రుచ్చుతంబి తొ
చు జలధివాసపర్కములు చొచ్చి వసించును ప్రుచ్చుల ఎట్టియ
క్కిజముగ మేదిన్ శ్వరముఖంబునకుం గొనిపచ్చునట్లు పం
కజము కరారవిందమునఁ గైకొని వచ్చె నొకర్తు వేడ్కుతోన్ 78

1. ప్రానన- వజననీ పంకజాకర- తా వ్రాసె.
2. ప్రానన- జేర్చిన యంచువీడెతో- తా వ్రాసె.

ఉ. పుష్పరంగవ్యక్తోద్విరతాగత్ పలకొప్పుచుఁ బూర్ణ కుంభమున్
పంపునెత్తి వాతేఱువలొనమునన్ ముఖపర్కమిచ్చె భూ
భృష్పిదీ దిప్పు డొక్కందుబింబసిభాసల సంత్రబిమంబువన్
పన్పున్ తోవచారపదల శాకునిజ పసభాజిరంటునన్ || 79

ఏ ఇప్పిదంటుఁ బరపురంధ్రీ సయనచకోర చంద్ర యమాస వదన
బొందర్యుల చగురు నారాజచంద్రుండు రాజమార్గంబు గడచి యనుంగు
మొగసాల చేరఁ జనుదెంచ — 80

ఏ. బహిరుసస్థితయామభద్రచేదందంబు
మాణిమయి ప్రాకారమండీతంబు
ప్రతిహారవేదిక ర్పిత పూర్ణ కుందంబు
బహుప్రత్యోరణభాజితంబు
పరధూపవాసితోజ్జ్వలసాగేహంబు
కిరతసాధాగకేతనంబు
మంకుమాలేపిత కుద్యుప్రదేశంబు
రజితసుకా ఫలరంగపల్లీ

తే.గీ. వివిధకక్ష్మాంతరాంతరసిలసితంబు
చతురసందారితాకుంజ సౌపదల్ల
సరభదోచ్చాపచక్రియాసంకులంబు
మనఃపాత నిచ్చె నాత్మీయమందిరంబు || 81

చ. పురపతిభాజనంబుల సమర్పి సేవాలు లొసర్చి రప్పు డం
బురపాదభాయతేక్షణులు భూసతికిన్ సవపుష్పవల్లకల్
నిరుపసుపత్రపాత్రికల నించినచంపకకోరకంబులం
గరి మనురక్తి జైత్రునకుఁగొప్పిక పూనిక నిచ్చుకై వడిన్ || 82

వ. అనంతరం బమ్మహీకాంతుం డవంతిరాజసుత వంతిపురంబున కపిచీ
యయ్యింతికి మజ్జనభోజనాదిక్రియలు నిర్వర్తించుటకై వలయుచతుర
పరిచారికాసౌవిదల్లల నియోగించి తాను నభ్యంతర సభాసదనంబు
నకు వచ్చి ససంభ్రమంబుగా నగరి పరిచారికాజనంబు లొసర్చు

మజ్జనభోజనాదివిధుల దీర్చి కర్పూర తాంబూల గంధసూర్యభరణంబులు గైకొని కేళిసాదంబును కేతెంచి ససిండి గొలుసుల లూరిగి పొన్నున హంసతూలికాతల్పంబు పైన బిన్నులించె— 83

రాత్రి వర్ణనము

ఉ. అంత గభస్తిమంతూఁ డవరాంబుదిగర్భముచొచ్చె పల్కుబు
కాంతునివాహసంబ్రమము క్రన్నన బన్నగలోకభూమికిన్
సంతసమొప్పు జెప్పె జనుచందసునం బరియున్ విహార సౌ
ధాంతరశయ్య గైకొనియె యామిపలీ సుయోచిత్సత్తిత్తిన్ ॥ 84

క. చరమాచలసానుచర
త్కరు లహరవధిస్ఫుటాందకారము లరెన్¹
గర మొప్పె సాంధ్యరాగ
స్ఫురణములు తదీయదాతుభూషోదంబుల్ ॥ 85

సీ. జరరకోటరసుస్థ సమదద్విరేఫమై
మానువెట్టుచుఁ జొక్కి మడిగెఁ దమ్మి
ప్రతిపల్కాశాంతరప్రసరన్మరందమై
వెలిరేకు బిరుసెక్కి పిరిసెఁ గలుగు
చంద్రికారసమత్తచాకోరడింభమై
చదల నుద్దీపించెఁ జందసూమ
మదనవ్యధాదూయమానాభిమానమై
కవచ్చి జక్కనగిమి చెలంగె

తే.గీ. దీప్తి దిలకించె నిండ్లలో దీపకళిక
తొనరె మిన్నెల్లఁ దానయై యుడుగణంబు
కేలఁ బూదూపు చెఱకుసింగిణియుఁ బూసి
దంపతులమీద నేతెంచె దర్పకుండు ॥ 86

1 సా.ప.- లరెన్— తావ్రాప్ర.

ఆ.౩ స్త్రీలసోయగంబ చిగురుగోతము¹ గన్నుల
గనయి² దిచ్చియెరిందు గెరవంబ
ఘటలికారవంబుగాఁ గామపుగముల
వెనకే నురుగుడు గుఱువేలు లాడె ॥

87

ఉ సొరసిగిండ్ల³ మూర్తమున జొచ్చున నిర్మల చంద్ర చంద్రక
సారము సోకునం గెరగి చర నుధాకరకాంతత్వరా
గరవిశేషనాటపుటకంబులు తీర్చె⁴ మనోజ్ఞున న్నన
త్యారముదేత చంపతూర మొంది రత్నససానశేదముల్ ॥

88

శా పున్నుల్ మోసంగ⁵ బొంగి వారిది సమున్నే⁶ న్నినాదీవదోః
సన్యాహంబుల వేల్పు శేటల ఒరమోత్సహ⁷ పగనాహంబులన్
పొన్నంబున్ నిజకంఠికండులు దిబ్బదైటగ్రంబులన్
వచ్చెల్ సేయూర మొప్పు బుడ్రుండం మోర నాధ్వనాధ్యంబునన్ ॥

89

సీ. ఎరపదూరతటభద్రహగములై సూత్యుల
సరము లంతంతటా బలుపల్లెక్క
వన్నుదర్శనమిచ్చునత్తై చీస
కళిర తొయ్యెయ్యన గాంతదొరంగ
ఎరిమతసంఖ్యానబంధుంధురములై
క్రమమున సింహం జక్కలు నుడంగ
దరదళజ్జలజాతపరిమళాన్వితములై
మృదురీతి గమ్మందెమ్మెరలు వీవ

1. ప్రాస - గొంతము - తా ప్రాస
2. ప్రాస - గనయి - తా ప్రాస
3. ప్రాస - దోరసిగండ్లు - తా ప్రాస
4. ప్రాస - తీర్చి - తా ప్రాస
5. సా.ప. - మిన్నుత్త్రోవంగ - ,,
6. ప్రాస - దరదర -

తే.గీ. శీతకరకాంతమణినిల్ సెలలుగట్టె
 దరణికాంతంబులను¹ వెచ్చదనము సోక
 గోకమిధునంబు లొండొంటి గూడ బాట²
 రజని భజియించె నడిగి బదారంబు³ ॥

౧౮

వైతాళికు లుదయనునకు మేలుకొలుపులు పాడుట

వ. ఆ సమయంబున వైతాళికాజనంబు వ్రాగ్దార్తర సముద్రేదనచలంబు
 నిలిచి తారస్వనంబున⁴ 91

మ. జననాథోత్తమ నిద్రమేల్కనుము దోస్తొంభంబు వ్యంబరా
 వనజాతాక్షికి గేళిసౌధముగ నిర్వర్తింపు తేషానిరా
 శన దిగ్వరణ గోత్రతైలములకున్ పందింపు మూలంబున్
 దిననాదారుణదీప్తిపుంజ మిదిగో నిపించె బూర్వాహ్ని⁵ ॥ 92

మ. అరవిందంబు వికాస పందెడి విహారామలిలాసరా
 పరమధ్యంబున నీద్యగట్టులుల దెరా పచ్చి పీఠింపు రా
 దరుణీరత్న మవంతిరాజసుల నిద్రుగూడి నీంమస్మిం
 గర మర్థి నైలకొల్ప ద్రుభుకుటరేఖన్ గ్రోధక టియ్యును⁶ ॥ 93

మ. ఇను నిద్రాసుఖభేలనాపరవసుం డిడించె⁷ రే ఖండితాం
 గనయుంబోలె రమాంధూటి కడువేడ్కు గూడి ప్రియచైత
 వ్వనితో నాహిమరోచి పశ్చిమదిశావ్యాపంబుయై సోగ
 జననాథోత్తమ చేరె లక్ష్మి యిదె భాస్వర్తానాస్యమున్⁸ ॥ 94

1. వ్రా.ప్ర.—ప్ర.మ బూ 838, తరణికాంతంబు—రా.ప్ర. తరణికాంతంబులు—సా.ప.

2. సా.ప.— బొంతొంటి గూడపగి— తా.ప్ర.ప్ర.

3. సా.ప.— రజని భరియించె నడి కథరాజ బరంబు— తా.ప్ర.ప్ర.
 రజని భరియించె గట్టి బరా భరంబు— ప్ర.మ.భూ. 838

4. ప్ర.మ.భూ.— 839 తారకస్వనంబున— రా.ప్ర.ప్ర. సా.ప.

5. ప్ర.మ.భూ.— 840 గరమర్థి నైలకొల్ప ద్రుభుకుట రేఖన్— తా.ప్ర.ప్ర.
 గరమర్థి నైలకొల్ప ద్రుభుకుట రేఖన్ సా.ప.

6. నిను నిద్రాసుఖభేలనా పరవశున్వీక్షించె—ప్రా.స.ప.

7. ప్రా.స.ప.— భాస్వర్తానకాబ్జాస్యమున్— తా.ప్ర.ప్ర. సా.ప; ప్ర.మ.భూ.

అశ్వముల నూణిహంధాశసఖండముల్¹
 నూపురున్నని ముఖమారుతముల
 నొప్పలన్నది పెల సుఖులగుచున్నది
 నిద్రానుఖంబులై భగవద్రాత
 కనునూడి నాటుచున్నది జంబులు గలవి
 నుం దెళిగొప్పకానాటికలకుం
 గ్రోలుచున్నది సుంబులగుచున్నది పొద
 నలభుకొనుచున్నది వాంఛనములు

దే.గీ. నెలలనుచున్నది నువ్వొప్పల
 సౌఖ్యంబులగు గుంబులనుచున్నది తావి
 చుక్కలనుచున్నది బాబాతనూరుచున్నది
 నిద్రానొప్పలములై భగవద్రాత॥ 95

ను చలించుచున్నది కుహూ నువ్వొప్పల చలించుచున్నది
 నువ్వొప్పల నెలలనుచున్నది చలించుచున్నది
 చుక్కలనుచున్నది బాబాతనూరుచున్నది
 నిద్రానొప్పలములై భగవద్రాత॥ 96

ఈ చాలా నిశానానానుభవంగతి కన్నులు నిచ్చు చూడు నీ
 నొరకనినెనెకారుచున్నది నువ్వొప్పల నువ్వొప్పల
 సౌఖ్యంబులగు గుంబులనుచున్నది తావి
 చుక్కలనుచున్నది బాబాతనూరుచున్నది
 నిద్రానొప్పలములై భగవద్రాత॥ 97

తే.గీ. చిలుచుచున్నది నువ్వొప్పల
 సౌఖ్యంబులగు గుంబులనుచున్నది తావి
 చుక్కలనుచున్నది బాబాతనూరుచున్నది
 నిద్రానొప్పలములై భగవద్రాత॥ 98

1. ప్రా.సవ— నూణిహంధాశసఖండంబుల— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ— దబ్బల విద్వేషిణి— తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.సవ— రోషంబొందదేన్ వానికిన్—తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సవ.— జలజంబుల గర్భభవద్విరేఫముల్— తా.ప్రా.ప్ర.

౩. భూమీశ సక్రమేష్కసు
సూనుకకంఠానుసరణీ సుఖీసుయారిత
ధానుంబు రెక్కి యానె
ధ్వానుదుములు చూసెన్ చోడగెన్ పుష్పసదనానందో 99
- స. లని యారితర ప్రాప్తవాలుటగర్వ్యంబుగల రుద్రుని
భన మొప్పన్ మృతసరదారము చంద్రునిగ మేల్పెను
జ్ఞప్తనాథాగ్రణి తలమనన్ పడిన నందన్ బుద్ధు మెచ్చెన్
లగ్నస దె, ద్వింబంబు గాంగిపుంబంబు బాక నుంబు 100
- సీ. తల్పంబుబాస యచ్చర శీఘ్రరూపంబు
నిలయంబు కెల్పది నంద మేగె
బ్రాభాతకృత్యమిన్ పరిపాటిపైల చిర్క
తేశేయబ్రూహగింధిచూడ్య
ముల నలంకృతులంబు సుమాని సేరానిదా
సఖి గొట్టరా నధానుభవముకుం
జనుదెంచి నుఖీసుయోని మెక్కి కెలకుల
రసనాయ నింజా నరసుల సుం
- అ.నె జేరవోళపాండ్యభూరసూత్రాత్మజన్
చేరి సక్రమరౌచు సేస జేయ
వేడ్కె జతురునికప నిష్పజ్జనులతోన్
సరసగోష్ఠి ముప్ప నుంబునుసరస 101

వివాహ ముహూర్త నిశ్చయము

- స. గోపాలు పనువున నొకటూరి మంజ్రులంబుగా జనుదెంచి బహుతర
గాంచి మ్రొక్కి దేన దేనబాన గోపారుండు చులరంగనాగో
సమేతుండై చుబదెంచి నగరోసకంఠంబున నిడిన నని బ్రహ్మంబున సన్నర
నాథుం చుల్లంబున పతిశయిల్ల సుల్లసంబుతో పరం సామంతునింబుతో
పురోహితామృత్యజనింబులతోడగనాడు బాడుచరంబున నిష్కల్యణంబు

1. ప్రాసన - పట్టదశ్చతుంన్ తా వ్రాసె

నెలికి నడచి సనంభ్రనుంబునం దన కెడు రేతెందు గోపాలకు సుషమాహ
నాధ్యుచితోనవారంబుల సంతుష్టుల జేసి కరంబు కరంబున నులంబించి
పుర్రునేశానంబరంబున నుచేనుయ్యానల్పశిల్ప¹ కల్పితంబులగు నివధో
నకారికా భవనంబుల నిడియించి యుతనికిం దగిన కృత్యంబులు నడపుటకై
నలయు సుసాద్యులగు నియోగించి యాక్షణంబు పచక్షణంబు
నూనూర్తికుల దానించి నినానాంబునకు నుంబునాడు శుభలగ్నంబు
నిచ్చయించి యున్విలుగు గోపాలకు తెఱింగించి నారునం దానును
సవాహంబునకుం దగిన కార్యంబులం బ్రవర్తించుచుండ నద్దినసంబు
గడచనియె సుఱుదాఁ డరుణోదయ సులయంబున

102

చెలికత్తెలు వాసవదత్తను గైసేయుట

క. లీలానతిఁ గొని సుజ్ఞ
శాలకుఁ బని¹ సఖులు వేగి నతిఁ గె సేయం
జాల తగఁ జేరి రన్నుడు
వేల నెనం దొరుపునబ్దివీచికల క్రియన్ ॥

103

సీ. కిసలయోధరకును గీలుగం పొడిలించి
వేసలి సలసెంగనూనె యుంటి
తనునెల్లఁ గుంకుమద్రవమున నలుంగిడి
సులయజంబున నటకలి ఘటించి
తేటగొఱ్ఱంగి పూనీట సుజ్ఞనమూర్చి
తడియొల్తులను మేనితడులు దుడిచి
కట్టాణిముత్యాల కడచెఱంగులతోడి
నిద్దంపు నెలివట్టునెఱికిగట్టి

తే.గీ. కుంతలము లార్చి నాలారుగోళ్ళ శిరసు
విచ్చి సాంబ్రాణి ధూపంబు విస్తరించి
కుసుమగర్భంబుగా మోపుగొప్ప వెట్టి
రలరుఁబోడికి వేడ్క నెయ్యంపుజెలులు ॥

104

1. ప్రాసవ.— మణిమయాపల్లిశిట్టి— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ.— శాలకుగొని— తా.ప్రా.ప్ర.

- 3.గీ. ఎడలలి యొక్కతె కబరికాదరముమీద
జలరుహోక్షికి సుత్యాపజల్లి చేర్చె
బూని శశిరేఖ పీఠకల్పిస్తోగమీద
నైఘ సత్ప్రణామంబు పుచ్చు దోర్ ॥ 105
4. మెలుపును గూడల బల్కె మును మ్రొంగిని పూర్వముధ మెల మెల
లల ముడుగురికి తోన మగుడన్ నెచ్చెడమమమన్న దామర
దలమునుబోలె(లేల)¹ బ్రహ్మంబులు పంపింపయెదా, నే
పతి నిటలోపరిష్టలమునం గనుక దైవంబు పంపింపయెదో ॥ 106
5. ఆ సరసీరుహలోచన
నానాదినీలబూని నయనోత్పలము
జేసెను² సనతిలమునుదో
నానియనన్³ గోతలు తేలి పరయమబోలె ॥ 107
6. భావజుకేనికాలముల భావస్థానసఖ్యతైక సరి
బాసవత్త తనంబునను బ్రాప్తమగుం గుంటుంధర తిల
నో పిథుకాబరంబు లని యాపదెం లింపె జేరినట్లు తా
రాసగులోయనంగ జలవాషిచమంగు నొప్పె పరిమార్ ॥ 108
7. ఖచితనవరత్న భావ్యతికరనిమిషము
నను ముగ్ధగా స్మగ్ధమౌనము పుట్టిం
మాయురే యున్న చుద్యాన సుందరియై¹
సదలతి పడిమి కనంత వైభవ మొనర్చె ॥ 109
8. సామజయాన చారుకలచక్రమునన్ సులలిత వాక్కు ల్
తామరలోలలోచన నిలాస మెలర్చుగ నూత్నమౌన
దామక మింపు జేసె నది దైవతసింధు సుందరియై కల
క్ష్మముఖరత్నరాశనసంగమమాలిక² చోలె జూన్చికిన్ ॥ 110
-
- 1 ప్రా పూరి 2 నాన జేసి తా.నా.ప.
3 ప్రా సు - వాసియునన్ గోమలుంబెడి- తా.నా.ప.
4 జొద్యానమంగంబు- సా.స. సవ; పరణయింబుల సమాస సాధుత్వము
చింత్యము- ప్రపంచ
5. సా వ- క్ష్మముఖరత్నరాశ నభిసంగమ సూనిక-తా.నా.ప.

ఉ. సేరదచ్చేత్ర యోర్తు భరణిఁబప్పుత్ర నదాంబుజములం
జేరిదా సందమున్ మణిపేక్షకుఁబిమ్మరిలంబులై పరి
స్మృతములంపున్లు తొలగె గాఢమయ్యానవిలాసంబుకై
కోలి పగలు ముదో బగిలెకూలూ! మరాఁలుగఁజెలకె పడిన్ || 111

శి. విలసిల్లి నొక్కల మెల వొక్కరొక్కలు పరి
పల్కెఁబున గిల్కా ముట్టింబులను
బెట్టె నొక్కలదాఁగి నీల్చి పల్లం జిటెకె
దొడ్కిలు నెడె నొక్కలపువ్వులలోది
న జీమన్తులలు నేర్చె మానసిమణి యోర్తు
దొంగె బట్టల వేసి మాదిగములు
పవరించె నొకతేసి పలుల నుండ
భుజకీర్తి లంక నెడ జొలఁత యోర్తు

తే.గీ. కట్టతాటఁజులు నొక్కఁమణి నెడె
జూని యొక్కతె మువ్వల నెడెను
నూర్చి వ్రజాల పెంకపుల నొక్కె ముక్క
తరుణి కైసేసె నాకాంక్షి కప్పలు || 112

క. బలరాంజోని అనూంబ
సలంపి కస్తూరతోడ పుష్పంబు దుసరెన్
పరిమలంబు దోని బాజనం
బొలుపుగ పెఱుంగినిఁ పసిదిబొమ్మయ్యు బోరెన్. || 113

క. సొటలగంధి కనుంగన
కాటుక కొలుకులంబు నెడలగొం దీర్చె దగం
బోటియొకతె సురుశరముల
సూటికి పై నీలనూలు చొనిపిన మాడ్కిన్. || 114

తే.గీ. గమనచారురి నొడిసి యేకముగఁ గొల్చి
రాజవాంసావళి పాదరక్తిమంబు
చెంగి హత్తిండుక్రియ నొక్కవిగుటయోగ
యతిప యడుగురం గె సేసె యావడంబు. 115

వ. ఇన్విధంబున గన్విరాసిని జనంబులు గైసేసి పూసి మణికి మణి
దర్పణంబు జూపి యుచుండెను. 116

అంగన ఉదయనుని గైసేయుట

సి పన్నీట మేదియచి సచ్చస్వరంబుల
గమ్మకమ్మరి నెంచ గలయి నుండె
వరదాడిమి పుష్పవర్ణ కౌశేయంబు
నంతగాఁ గలది బాంబు పెడిచి కట్టి
విచ్చు జెంగల్వక్రొవ్విరిదండల్ సంత
దెలు ఎగ్గరింపంగ శిఖ యనుర్చి
పేరురంబున దారహారంబుతోఁగూడ
దోరంపుసేరం పేరు నైచి

తే.గీ. నుణులసెండియ సుంఘిపచ్చమున దాల్చి
మేలివజ్రం పసిడి పాపాల దొడిగి
నీతి లీలారనిదంబు చేతి కిచ్చి
యనుహిపాలం గె సేసి రబరి లిటు. 117

ఉదయనుడు వివాహవేదిక కరుడెంచుట

మ. తపసియాంకితవేతముల్ గొని ప్రజన్ ధట్టించి చిత్రేశ దే
వ వరా కెచ్చరి కంచు భూవతులు సేనావృత్తిమై మ్రోల వే
యువచారంబులుసేయ దూర్యవినదం బొక్కుమ్మడిన్ మ్రోయ నా
నృపవర్యుం డరుదెంచె వేదికకు నిర్మిద్ర ప్రమోదంబునన్. 118

వ. తదనంతరంబు 119

పాసిపద త నవాహాచేదిక తిరుచెంచుట

సీ తను తుల్యైతితలు వినియెనాహాహా
 ప్రభ రిద్దరదా వచ్చెట ను నెలుస
 గొలుపు చలసంప నెడగల నున్నానానా
 కుచువలదల ర తలసలముల జేరు
 గైటచిగాగ గేలగైచొచ్చు చెటవచ్చు
 నున్నున్నెరల్ల మొన్నున దాన్లు

120*

బంధువులు పెంచార గించుట

సీ.

 చిరుకించె చేపట్టుచీసియానా నున్నా
 నేలేయ్ నున్నా నున్నా నెభరల్లు
 నున్నాభోజనము నున్నా లీలానా
 కైసేసి నున్నానా నున్నానా
 కైసేసి నున్నానానానానా
 నున్నానానా గదనము నేల నున్నా

ఆ నె. భాజనముల నానా బలం చేయసేస్తా)¹ ను
 చోలెన బెట్టుచుండగ నున్నా నున్నా
 బంధుదాహనము భిక్షుభోజ్యము
 చున్నాన బాగదానము నున్నానానా

121

* ఈ యాచార్యుల వర్ణనలపై బంధువులను కొద్దిగా దంపతుల రతిక్రీడకు సంబంధించిన “భరితరత్నము (5-142) ప్రభులత్నముల (5-143)” కావ్యము కందంబ (5-136) అను నాచార్య వర్ణనల గలవు ఇవి రతిక్రీడాసందర్భమునందు సొందునటున బట్టి 120వ, పద్యముపై మూట వివాహాదివర్తనకు సంబంధించిన కొంతగ్రంథభాగము భరితరత్నముండును —ప్ర. సంసా.

స కన్యావివాహంతో గిమ్మని తావులు
 నయ్య¹ (నన్ననమ్మన నమ్మక)² నమ్మకం
 అందున గుంటుల సంచారం లం
 పలుదేలంగుల పిప్పవే కలులను
 మధురమ్మ లున్నతో నమ్మకం చూచికి
 అందున గుంటుల నమ్మకం
 నమ్మకం తలచుల జెను రున్ననమ్మకం³
 వందన యామిన్ నమ్మకం

తే.గీ కమ్మనేతులతోడ నమ్మకం
 బాసకంబు(ల) తోడ నమ్మకం⁴
 నమ్మకం నమ్మకం బాసకంబు
 పరమ భుజియించి రెలమి చచ్చునో⁵ 122

స. నుటియు బాసకం గొట్టరిపెలను చాలు నమ్మకం దేవెల బంగులను
 జెలకులను బాసకం గుంటులను బాసకం బాసకం బాసకం
 నమ్మకం బాసకం బాసకం బాసకం బాసకం బాసకం
 నమ్మకం బాసకం బాసకం బాసకం బాసకం బాసకం
 బాసకం బాసకం బాసకం బాసకం బాసకం బాసకం
 గుంటుల బాసకం బాసకం బాసకం బాసకం బాసకం
 వందన భుజియించి గజగమము * .. 123

1. ప్రాసవ—నలు— తావ్రాప్ర
 2. ప్రా.పూర
 3. ప్రా.నవ—బంకునర్ గాగ రసాయనంబ—తావ్రాప్ర
 బంకునర్ గాగను బాసకంబ—సాన.
 4. ప్రా.పూర.
 5. ప్రా.నవ—మందల యామిన్—తావ్రాప్ర
 6. ప్రా.పూర
 7. ప్రా.నవ— బహుదళములతోడ—తావ్రాప్ర.
 8. ప్రా.నవ— బాసకంబులయెదెనెలు బాసకంబంబులు— తావ్రాప్ర.
- * ఇచ్చట కొంత భాగము లుప్తము.

గోపాబుగడు వెలియదికి బుద్ధులుచెప్పి యుజ్జయిసి కేగుట

శా.

(తేజంబుం)¹ గనుకల్ల రొకనుండు బాంధ్రుఁడైచేన్. 124

క. అసీ మెయిం బెట్టుదెలంగుల
 ననుజాతకు బుద్ధిచెప్పి యచ్చెలియరచే
 జననాథుం డెట్ట కేలకూ
 జని ననుమలి పెదసి యాత్తజనములతోడన్.

125

ప. పురమువెడిలి సీమాంతం బసధిగా నడచి యొక్కరమ్మ ప్రదేశంబున నిలిచి
 హితపురోహితానూత్య సకల ని సంత సీనులనీ జననమేతుండై తిన్ననూప
 పెచ్చిన యనుంగు నులంది నుపగూహనాది బహునూనెంబుల
 నటనందింపజేసి పురంబునకు మరల నవసి గోపాలుండు నిజసైన్యంబుల
 లోడంగూడ నుజ్జయిసి వసుఖాండై చనియె నుదయనుండు నల్లు
 భావచే సంబాపితుండై భాంబు బరల మరలి పురంబున కేటెంచి
 యేకాంతంబ లీలానాగిసోగబెక్కియొడియొడి శిఖరంబున యామసిం
 కెడురునూచు రాకపూర్ణచంద్రుండునుం బోరె వాసపడితాగునం
 బపేక్షించుచుండె నుంతరంబ వృద్ధానూత్య పురోహితాను నః
 జనంబు లమంతిర జటనూజ నుదయను నురస్సేనుం² బెక్కింపఁ దలంచి-

126

సఖీజనంబులు నూత్నదంపతులకుఁ గేళిగృహ మాయత్తము చేయుట

సీ. చంద్రకాంతోపలన్తంభుసంభారంబు
 హరిసీలరచితవాతాయనంబు
 మరకతమణి శిలాసుయభిత్తిభాగంబు
 ప్రిదునుగ్రదుమలతావిహితవలిభి

1. ప్రా.పూర. "స్థిరకీర్తిం" అని పూరించినచో నిది మత్తేభవృత్తమగును—(ప్ర. సంపా.)
 2. ప్రా.నవ— నురోసేమం— తా.ప్రా.ప్ర.

స. కేళిగృహాచితుంబులగు పిప్పి మణిమయోపకరణంబులు సకలంబును
సమీచీనంబుగా సమకూర్చి సఖిజనంబు లచ్చట పెత్తేశ్వరు నిలిపి పసంభ
మంబుగా జనుదెంచి— 129

చెలికత్తెలు వాసవదత్తను గేళిగృహమునకుఁ గొనివచ్చుట

మ. సవితాసౌలసయాసచాతురి సురీ^१
జద్వంద్యభారంబునం
గవునుం దీఁగె పెడంబుగా నడచు నా
ఓన్యాలలాపన్ సునో
భవకేళి సమయోచితాభరణ శుం
భక్త్యాతరరంభి వా
సవదత్తన్ ధవదత్తచిత్తం బృథు ల
జ్ఞా కుంచితాస్యాంబుజన్ ॥ 130

శా. లీలం దోడ్కొని పచ్చి నెచ్చెలులు కే
శీ సాధవీధిన్ మహీ
పాల * గ్రామణి మ్రోల నీల్పి పసవెం
బ శ్లేర్పడం జెప్పి యో
బాలా సోదుమె యంచుఁ బల్కంగఁ ద్రపా
భారానము ద్విష్టితో^१
నాళికాస్య గదత్పెఁ జెక్కిఁతుల లే
నవ్వొల్కఁ దాటంకముల్ ॥ 131

* అం.ప్ర ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయములోనున్న తంజావూరి తాళపత్ర గ్రంథము
యొక్క మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియందు ఉదయనోదయ గ్రంథ మంతవఱకే కలదు.
తక్కిన భాగము ప్రా.ప్ర., సా.ప.ల సనుసరించి ముద్రించుట జరిగినది.

—ప్ర సంపా.

1. ప్రా.సవ— ద్రపా చారానున్ దృష్టితో— ప్రా.ప్ర.
ద్రపా పాదాదినున్ దృష్టితో— సా.ప.

చ. సెలకొనులజ్జ నప్పు డవనీధిసనందన్¹ గంగుల బట్టి నన్
సెలవుల లేలనివ్వలందు జేయును నెచ్చెటవై ఎఱుమటలై
బలయుతు రందు రింద సరపాలనందను యంచు నివ్వె జే
చులకునగా జెనంగు పునమాతరంబు స్పృహలుచెలికిన్ || 132

తే.గీ. కరము కరమున నిట్టిచ్చి కరము వేడ్కు
నుండుండని పల్కి పట్ వోపుచుండ దరణి
విభుండు మృదులోపగూహనవధి దెమల్చి
బాల గొనివచ్చి యింకపదోళ జేర్చి || 133

నవదంపతీ రతిక్రీడా వర్ణనము

సీ. కొనగోళ్ల నున్నగా గుంతలంబులు దిద్దు
కపటంబునను గొప్ప గమిచి కమచి
జొడము లేజెమటల దుడుచు కైలపమున
జెక్కుటద్దుములకు జేరిచేరి
ప్రాలంబములచిక్కు వాపెడి మిషమున
బొంకపుర బాలిండ్లు సాది సాది
మొలనూళ్ల పెనకువల్² దొంగించునెనమున
నీవీబంధమునకు నిగిడి నిగిడి

తే.గీ. నెమ్మి విహరింపగార జేయు సజకరంబు
పొందుకందువ తలచూపు పులక (రొలయ
గలికితోడ్³) యదుకూలార్థగాఁగియైన
భావ మెఱింగించె నమ్మహిపతికి నపుడు. 134

సీ. ముద్దిడుకొననిచ్చు మోవియానగనీక
చిగురువాతెట బిగ్గ చిగిచి తిగిచి⁴
గనయమంటంగనిచ్చు (కొనముడి విడనీక
పతికేలు కెం) గెలబాయఁ ద్రోసి

1. ప్రానవ—నందని—ప్రా.ప్ర,సా,ప.
2. ప్రానవ—పెనుకవల్—ప్రా.ప్ర,సా,ప.
3. ప్రాపూర— వా.ప్ర,సా,ప. యందు ఇచ్చట కాళీగా నున్నది.
4. ప్రానవ, పూర— వాతెట బిగ్గచిగి— ప్రా.ప్ర,సా,ప.
5. ప్రాపూరణము— ప్రా.ప్ర,సా,ప.యందు కాళీసర్పము.

మునుకొని¹ పయ్యెడ ముట్టిస గరముల
బొడువు బాలిండ్లపై బోయినపుడు
వినున కంతంతట² వీనులొగ్గ వహించు
నెయ్యవిపలుకులు తియ్య మెసంగ³

తే.గీ. (మెచ్చుకోళ్ళ)వి మనసులో నిచ్చి యిచ్చి⁴
(చెలుపు నొడిలోన మెయిసేర్చు తలంపు తొడవి)⁵
తోన తలచూపు సిగ్గున దొలగగబడగ
భర్త నలయించె బాల్యచాపల్యమునను || *

135

సీ. డాయనీ కందంద డావేతర గప్పెడు
పాలిండ్ల కపాలు బయలుపడగ
బలుమాటు గనయందుపై పచ్చపతికేలు
కడకొత్తు చేతిలాసునము దోసర
దివుటగదీపులు గ్రోల దెఱ నీక లోనికి
దిగిప ఎట్టిసమోవి బిగువునడల
జెచ్చంకుం జవులుగొం జిలికించు కలికిలే
గొనరుం ఎయ్యలపూన్ని కుదియబాట

తే.గీ. బ్రాణపల్లభు మృదులోరుపాశిమీంద
బారపశ్యసుఖానందపరతర గాంచె

136

- 1 ప్రా.సవ— మొకముడు— వ్రా.ప్ర, సా.వ.
2. ప్రా.సవ, పూర— వినునకంత . టి— వ్రా.ప్ర, సా.వ
- 3 ప్రా.సవ, పూర— వ్రా.ప్ర, సా.వ కాళి
4. ప్రా.సవ, పూర— తొయ్యలి మనసులో నిచ్చియిచ్చి— వ్రా.ప్ర., సా.వ.
- 5 ప్రా పూరణము

*135 తరువాత “నెయ్యెడు బాలుడూనిగెయు . . . దయందు సారె” అని
అనన్వితము అసంపూర్ణము నగు పద్యపాద మొకటి కలదు.

136 ఇది 119 తరువాత 4వ పద్యముగా తాళవ్రత వ్రతయందు గలదు.
కథాసందర్భము ననుసరించి యది యిచ్చటికి తేబడినది.

ఉ. (పయ్యెడ వాయుదోయు)¹ గుచభారముపై దయకల్మి² నాభిపై
నెయ్యమునం దెమల్చు దగ నీవిభరంబు మెఱుంగుమోవిపై
దియ్యమునం గ(పోలి)³ ములం దీర్చు మనోహర ప్రితికత్ విభుం⁴
డయ్యెలనాగ లజ్జ నురియాడుమనం బెడసేసి పట్టంగన్ || 137

మ. అవిలాసాలస విక్రమం⁵ బక్ష్మతగాఢాలింగనం బప్రవీ
ణ వచోగుంభన మస్ఫురత్తురుణదంతచ్ఛాయ మప్రప్రపిత్^౬
స్థవిశేషావృత మప్రకృష్ట రతిచేష్టం బయ్యె నబ్బాల మౌ
గ్ధ్యవికారం బది రాజాడెందమునకుం గావించె నానందమున్ || 138

ఆ.వె. కుచము లంద నిచ్చు⁷ గొమ్మ రోమావళి
సీమమునకుం జెంతఁ జేరనీదు
కూడఁగూడఁ దనదు కొండంత పనికిఁ జీ
మంత పనికి నేల యింత పెనఁగ. 139

ఉ. చీర లెడల్పి కేలి కెడసేయక పైకొని రవ్వధూవెరుల్
పేరుగ నిట్టు వారి⁸ కెసపెట్టి మనంబుల మానవిత్తముల్
చూఱగొనంగ వేచిన ప్రసూనశరుండను కొల్లకాండు దు
ర్వారుం డమూల్యమై(స)⁹ వలువల్ మునుమున్నెహరింపకుండునే. 140

1. ప్రా. పూరణము.

2. ప్రా.నవ- మెవికర్మ- వ్రా.ప్ర., సా.వ

3. ప్రా. పూరణము.

4. ప్రా.నవ- సద్విభూవిభు- వ్రా.ప్ర.

ప్రా.నవ- సద్విభూవిభు- వ్రా.ప్ర.- సిద్ధ, భూవిభు- సా.వ.

5. ప్రా.నవ- విక్రణం- వ్రా.ప్ర సా.వ.

6. ప్రా.నవ. పూర- మ. పితో- వ్రా.ప్ర. -మ. . . పిసితో- సా.వ.

139. 140, 141- పద్యములు సా.వ. యందు గలవు. వ్రా.ప్ర.తో లేవు.

7. ప్రా.నవ- కుచములంది నిచ్చు- సా.వ.

8. దారి., వారి- సా.వ.

9. ప్రా. పూరణము.

సీ. ప్రియదంత కపిరాగ్ర పీడితాధర వర¹
 కర² సరోరుహ³ పరిగ్రస్త కేళి
 దక్షిణ

 141

సీ.

 (ధవళర ద్వయ)⁴ ముహుస్తాడితస్తనగండ
 మా మాతృరాక్షిణ మధురవాక్య
 ధారాళ నిశ్వాస తరళితగైవేయ
 శ్రమవారికణగణాశ్రయ⁵ ముఖాబ్జ
 మృదుసార్వత్వాడుస్పియ (రమ్యర)⁶ త చంద్ర
 తరుణారుణప్రభాస్థగితనయన

తే.గీ. పులకితస్తని సజకరాంభోజనాళ
 దృఢ సమాలింగితాధిపగ్రీవయై న
 కిసలయూధర సమరత్రిక్రీడనంబు
 మగుడ జీవితసింజేసె మరుని నపుడు॥ 142

1. ప్రా.నవ- ప్రియదంత కపిరాగ్ర పరితాధరమగు-సా.ప.
2. ప్రా.నవ- కరో- సా.ప.
3. ప్రా.నవ- రుహ- ప.

141. వ పద్యము తరువాత సా వ.యందు కొంత కాళీ విడిచి, “ఇచ్చటనుండి మావనల్లి రామకృష్ణ కవిగారి పద్యములు” అవి 7 పద్యములు 2 వచనములు వ్రాయఁ బడియున్నవి ఇవి అనుబంధము(-1)తో ప్రత్యేకముగ ముద్రింపఁబడినవి. ఇవి వ్రా.ప్ర. యందులేవు.

142. వ పద్యము 119వ వచనము తరువాత 2వ పద్యముగా తాళవ్రత ప్రతి యందును గలదు. కథా సందర్భము ననుసరించి యది యుచ్చటికి తేబడినది.

4. ప్రా.పూర. సవ-సదకర-తా.వ్రా.ప్ర. 5. ప్రా.నవ-శ్రీత-తా.వ్రా.ప్ర.
6. ప్రా.పూర.

- సీ. ప్రస్థలత్కరికాభరపత్రత్వసవంబు
భాలస్తలీనటద్భుమరకంబు
తాటంకయుగధాళిధృస్వరద్గండ
మరుణితాయుర్రోచనాచలంబు
ప్రధులవక్షోజ కంపిత తారహారంబు
స్వేదాంబుకణగణాశ్రితముఖంబు
శింజానజఘనకాంచీకింకిణీకంబు
పదినూపురారావబంధురంబు
- తే.గీ. సరస(నూ)¹తనఖేలనా జనితభూరి
కంకణోధార రుణరుణత్కార మగుచు
విభునియుల్లంబు సుఖవార్ధివీచి దేల్చె
విద్రుమాధర పుంస్క్రియావిభ్రమంబు॥ 143
- వ. (ఇట్లు)² కొండొక కాలంబు గడచుచుండే 144
- చ. మితహితనత్యభాషణ యమేయకృపాపరిపాకహృష్ట్య పం
డిత వరవర్ధి నీవిమలనేత్రచకోరమహోజ్జ చంద్రికా
యితముఖకాంతి వైరిధరణీశ్వరమానసధూమకేళుం
మితకదనైకవిక్రమ సమృద్ధరమానిలయైకభావనా॥ 145
- క. దర్పితరిపుగజసింహ
తర్పితయాచనకహేళితదళారంహ
దర్పకజనకపదాబ్జయు
గార్పితహృదయావధాన యమదళితాంహ. 146
- 143 వ, పద్యము 119వ, పద్యము తరువాత 3వ పద్యముగా తాళపత్రప్రతి
యందును గలదు కథా సందర్భము ననుసరించి యది యుచ్చటికి
తేబడినది
- 144 వ, పద్యమునుండి యాశ్వాసాంత పద్యగద్యములు వ్రా.ప్ర. యందును గలవు.
ఇవి నారనసూరనవిగనే గ్రహింపబడినవి.
- 1 ప్రా.పూరణము 2. ప్రా పూరణము.
- 3: ప్రా.నవ— గడపుచుండ— వ్రా.ప్ర; సా.ప,

నూరిని. మదనవిభశుభాంగా మానినీచిత్తసంగా
 విదళితరేపుచక్రా విక్రమాంబోధిసక్రా
 హృదయనిహితస్మాధీశదిన్యాంఘ్రిసద్మా
 విదితసుగుణపూర్ణా విశ్రుతోదార్యకర్ణా

147

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వర ప్రసాదలబ్ధ కవితాసార నారనాసహత్య పుత్ర
 సూరయ నామధేయప్రణీతంబైన యుదయనోదయంబున
 సర్వంబును బంచసూక్ష్మాసము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

అనుబంధములు

ప. అంత.

క. లేతలగు మొగములుం బలు
వాతల నెఱియొక్కు కెంపువాతెట బులు మె
పూతలు సొగియుచు సోలుచు
సూతలుపడు కన్నుగవలు మోపులు దెలుసన్.

సీ. ఇనుర బొడనూచి ఎద్దిను రెల్ల నలరుచో
నేరొకో యిది యెంచు సోలె నొచ్చి
జక్కవకపెల్లం టిల్లాడ రవిరశ్మి
నేరొకో మె పూలు నెడిపె నెదియు
తనుగాలి పొలయంగం దక్కిన రతరెల్ల
నేరొకో యీల యీల యీల
బులుగురెల్లయు నించు నెలుగులు గుడియంగ
నేరొకో యీసశి యెలుగుల చక్కెర

తే. జెలగి పులిసమ్మరెల్ల రంజిల్లుచుండ¹
గాలి కీనెమ్మిపురియేల కలకనాటె
ననుచు నన్యాసదేశంబు రాడు చెలులు
కాంతర దోడ్తొంచి రోయ్యస సంతపురికి.

ప. ఇ ట్లనన రిలమదనసుఖిరాసరసశురై యొండొరు రెణబాయక

క. క్రీడాచలమురపై నడ
యాడుచు దనికొలస నోలబాడుచు జూదం
బాడుచు నింపుగి నీణల
బాడుచు గాఢానురాగబద్ధాత్మకురై.

అనుబంధము - 2

‘ఉదయనోదయము’ పద్యాది సూచిక

* అను సర్వములు

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
అ		లక్ష్మణ నాలపాపపు	76
అంగంబుల్ సులకింప	31	లక్ష్మణకుళాహస్య	36
అంగడియంటి కీరలు	116	లక్షయథాపా	19
అంగపతి పీఠం	92	అగ్గిజేర్చటంబు	188
అంటిని నెనానాము	174	అచ్చపు విల్వమున్	139
*అంతం గాంతానంబు	51	అట్టి గంగాంబ	9
అంత్రభాతమైన	205	*అట్టెయెరి నృగానతి	109
*అంబ	110	అడవికి నేగి	179
*అంత	126	అడవిజేయండు	153
*అంత	144	*అంతం నన్వయ	118
*అంత	145	*అతడు రామనామో	180
*అంత	147	అతడేవా సునన్వయదై	169
అంత గభస్తిరూరు	210	అతడే కాంచ	134
అంతట నొకగా	58	*అతని కరూతు	134
అంతట నొక్కగా	175	అలి మనోజ్ఞ	186
అంతట నొక్కచోట	185	అలముచి రాంబ	99
*అంతనక్కారంబు	163	అది లావణ్యనతిన్	200
*అంతసంపత్తిరూండు	167	అయిల విభూతి	181
*అంత ససంచి	190	అతులరమధ్వ	19
అంతిపురంబు పాంబ	165	అత్తటి వెనుకని	199
*అంద్రగజాండు	11	అద్దముతోస	44
అంద్రగసంభవుండు	9	*అనంతరంబ	67
అందపుత్రపులం	64	*అనంతరం బమ్మహీ	209
అందుండి కార్య	170	అనఘాత్మ	30
		అనవిని యవ్యభుండు	118

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
అననిని యా	98	*అని యనేక నిధింబుల	166
అనపుడు చెబ్బలి	151	*అని యిచ్చి చేసెదా	3
అనపుడుమారలి	30	*అని యా ప్రకారంబు	4
అనపుడు సని	102	అని యా రీతి ప్రసాద	214
అనపుడు రేతనపు	56	అనివాని	151
అని కథ నుధుర	206	*అని గొప్పనెంచెన	141
*అని కౌనియోహుడు	32	*అని నుబహుస్మాంబుగా	5
అని కోర్కూర్	45	*అని నుబానితంబు	98
అని చిత్తంబులు	41	*అని నుకరి నుచ్చు	3
అని చెప్పి సాధనం	184	అనియ నులం	82
అని చెప్పి సమ్మతి	182	అనియ నుల	184
అని డెందంబున	34	అని యందుమేడల	20
*అనినం బరమానందంబు	118	అనియ నుల సుఖముల	21
*అనిన యౌగంధ	151	అని యులచాన్చు	113
*అని నిందించుచు	52	అనియ నుల బులం	13
అని పలికి వెచ్చ	82	*అనియ	105
*అని పలికి యజ్ఞంబు	97	*అనియ	106
అని పలికిన	106	*అనియ	143
*అని పలుకుచు	76	అనియ నుల యుధు	55
అని పలుకుచున్న	186	అనియ నుల సుఖం	183
అని పలుకుచున్న	200	అనియ నుల కాకులంబు	173
*అని పలుకుచున్న	187	*అనియ నుల సఖియం	79
అని పలుకుచున్న	178	అనియ నుల సఖి	96
*అని పలుకు సుఖియంబు	169	అనియ నుల సఖి	174
అని బహురీతులం	80	అనియ నుల సఖి	16
అని బహురీతులం	95	అనియ నుల సఖి	102
అని బిట్టార్పుచు	59	అనియ నుల సఖి	20
*అని మనోభవుం	70	అనియ నుల సఖి	135
*అని మఱియును	72	అనియ నుల సఖి	29
అని మెయిబెక్కు	221	అనియ నుల సఖి	55
*అనియ కౌము	132	అనియ నుల సఖి	212
*అని యనంతరంబు	83	అనియ నుల సఖి	10
*అని యనేక	48	అనియ నుల సఖి	217

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
అంసతి నొందిన	179	అ దుఃఖగోత్రముండు	113
అలికులవేణి	108	అ ఘోరార్థవర్ణన	17
అలిగింకార రసం	60	అ మంత్రి శేఖరు	7
అలితతీ సీలము	35	అ సుదీర్ఘ లోచన	195
అలుకలు మాన్చి	127	అమని దోషుడెంద	138
అల్లసంజేరవచ్చి	198	అమిషవాంఛనొక్క	179
అల్లస లేమబట్టి	76	అ నుని అలకుని	7
*అవధరింపుము	55	అ వ్యూహజనుధు	167
*అవధరింపుము	155	అ యిది సీలవేణికి	58
అవిలాసాలస విక్రమం	226	అ యాయి నెలల	104
అశముల్ మూని	213	అ యెందగిబోడి	57
ఆ		అ యెందగిబోడి	104
అ కొంతామణి	12	అ రత్నిబోడి	174
అకురుకుల మణికి	94	అరణ్యండు	36
అక్షణంబు	188	అరయి బంపక	160
అతని కొడుక	94	అరసలం గభీరాంబు	10
అతని యౌవనంబు	89	అ రాజమూల	43
అతటి నెడగని	188	అ లలరాంగి	40
అతటి భయదుముహ	187	అ లిలాసతి తోడ	100
అత్మ సంప్రసాదీచే	115	అ లోకదుండనాథు	11
అత్యేకదొడ్డుచో	11	అ పక్షిబాతని	196
అదళదబ్బలోచన	84	అ పథుసుఖ	199
అదళదబ్బలోచన	195	అ పద్మాసంపత్తిని	171
*అదిగా మఱియుం	139	అ పిణా నినదుంబు	163
అధునిక ప్రబంధ	4	*అ పుత్రాంతం	39
అ సందవరి పురంబు	7	అ వైశ్యుడుదాసీనతి	203
అ సరనాధ పుత్రు	153	అ సమయమున	56
అ సరనాధ వర్యుడు	173	*అ సమయంబున	59
అ నలినాయతాక్షి	115	*అ సమయంబున	186
అ నారసింహానకు		*అ సమయంబున	212
*అ నూటిండ్ల సగోత్ర		అ సరసీరుహ లోచన	216
*అ ప్రధాన దేవేంద్రు		అసల దొప్పదోగి	202
		అసిద్ధి కరి	197

పద్యము	పుట
ఆ హరిణశాబలోచన	159
ఇ	
ఇంకెడి పంకసుధ్య	79
ఇంటికి నేగుదెంచు	102
ఇంతినెన్నడు	157
ఇంతిపీడింపు	89
ఇందీవరాక్షి	181
ఇంద్రు సర్దాసం	136
ఇచ్చట నిన్నునొంటి	76
*ఇచ్చి తదనుమతి	200
ఇచ్చిన గమలంబు	196
*ఇటవచ్చి కిరాతు బారిం	113
*ఇట్లత్సంత	138
*ఇట్లత్సంత కరుణంబు	111
*ఇట్లనన్యదను	37
*ఇట్లాహవోత్సాహ	165
*ఇట్లు కొండొక	228
*ఇట్లు చనుదెంచి	130
*ఇట్లు తేజోధికం	104
ఇట్లు దీనిని	101
ఇట్లు పచ్చు	142
ఇట్లు నార్దకంబు	130
ఇత్రైఱంగున సమ్మిత	162
*ఇత్రైఱంగున గొప్పిదిసంబ	168
*ఇత్రైఱంగున నక్కవట	159
ఇను నిద్రాసుఖ	219
ఇన్ని గలుగనేమి	101
*ఇబ్బోటి భావంబు	80
*ఇవ్విధంబున	164
*ఇవ్విధంబునం జకోరంబు	125
*ఇవ్విధంబునం జడురుచ్చు	127
*ఇవ్విధంబున నఖిల	147

పద్యము	పుట
*ఇవ్విధంబున నున్న	75
*ఇవ్విధంబున నున్న	195
*ఇవ్విధంబున నున్న	218
ఇవ్విధంబున నున్న	198
*ఇవ్విధంబున నున్న	46
*ఇవ్విధంబున నున్న	209
ఇవ్విధంబున నున్న	113
*ఇవ్విధంబున నున్న	148
*ఇవ్విధంబున నున్న	130
*ఇవ్విధంబున నున్న	180
*ఇవ్విధంబున నున్న	119
*ఇవ్విధంబున నున్న	117

ఈ

ఈ పరిణామము	26
ఈ పరిణామము	61
ఈ పరిణామము	36
ఈ పరిణామము	112
ఈ పరిణామము	91
ఈ పరిణామము	199
ఈ పరిణామము	12
ఈ పరిణామము	33
ఈ పరిణామము	166
ఈ పరిణామము	171
ఈ పరిణామము	172
ఈ పరిణామము	206

ఉ

ఉదయ సుందరము	109
*ఉత్తరాధ్యాయము	31
ఉదయ సుందరము	137
ఉదయ సుందరము	112
ఉద్దింపి సిరియిన	107

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
ఉన్నత సౌధ	21	ఓ	
ఉరక మహిపతి	146	ఒక్కచోడకంఠముల	222
ఉల్లాంబునగడ	105	ఒక్కనాడొక్కరి	39
ఊరి		ఒక్కనాడొక్కరాత్రి	116
ఊరడినోని వాక్యముల	115	ఒకటి నువ్వు	145
ఊరికి మారివచ్చె	183	ఒకటొక కింక సింహము	158
ఎ		ఒకటిని కొమ్మున	41
ఎండ కన్నెఱుంగని	68	ఓ	
ఎక్కడనెందు	180	ఓరినాధములు	166
ఎక్కడివేధవచ్చె	58	ఓ మునుడే	153
ఎట్టెట్టా	151	ఓ యుద్ధిని చిర్యపూర్వ	117
ఎడనెడగాలి	146	ఓల మదాళి మూలికల	108
ఎడరువచ్చినప్పు	177	ఓల మునానరంబుల	182
ఎఱిగి వుచ్చయు	185	క	
ఎఱుక వేయుటాదుని	113	కంఠకాఢి నిర్మల	79
ఎలదమ్మి మోమెత్త	162	కంటి లలాంగి	96
ఎలందమ్మిల్ దలలెత్త	127	కంఠ రంబుల	47
ఎలనాగ మోమున	162	కనితసి రాణివాస	32
ఎలమాపి మోంక	70	కటసర్వస్మిద	153
ఎవ్వనియాజ్ఞవహి	3	కట ఎనిస్సెతి	149
ఎవ్వని పటుహేతి	26	కట్టాపిసిగలతో	220
ఎనకంపుర బసిడి	32	కట్టెని పూవన్నె	64
ఏ		కడకలం దైలువాఱు	105
ఏగిరి లక్ష్మికి	129	కదల క్షణముల	89
ఏటికి తనకి బ్రతుకని	111	కదల కింటిలోన	175
ఏమంతి కిలువేల్పు	13	కదల దొడంగె	135
ఏమని చెప్పవచ్చు	62	కనదూర్మిస్సుట	124
ఏమిచెప్ప సంతతేంద్రియ	202	కని ప్రథమావలోకన	172
ఏలెన్ సజ్జన సాధు	27	*కని వినయపూర్వకంబు	132
ఏనంపిధ కోనాంబా	18	*కనుంగొని	37
ఏనం విధగుణ	18		

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
*కనుంగొని చేరం	75	పొంగు మగ్గు	82
కనుగొనిదాసు	201	మంగలమర చుట్ట	81
కనుగొనకున్న	144	పంపించు యాచన	42
కనుగొని	153	కలరాపటిగి	81
కనుగొని తాను	196	కలరో వచ్చు	58
కనుగొని వెంటియు	169	కలరా చావు పెంచు	110
కనుదోయి పంపించు	107	కలరా చుట్ట	58
కనుమూసి కల పట	45	కలరా చుట్ట ముద్ర	101
కన్నులరాండ్ల చీర	129	కలరా చుట్ట	71
కన్నుల గుప్ప	200	కలరా చుట్ట	85
కన్నుల జారు నీరు	110	కలరా చుట్ట	72
కన్నుల మొక్కిన	96	కలరా చుట్ట	93
కన్నులు గంపియాలకు	24	కలరా చుట్ట	28
కన్నులు నివృత్తింగ	144	కలరా చుట్ట	18
కన్నులు విచ్చ	80	కలరా చుట్ట	99
కబరిపై చెరిసిన	40	కలరా చుట్ట	28
కమల సువ్యసంబులు	22	కలరా చుట్ట	172
కమలాపై రథ	20	*కలరా చుట్ట	189
కమలినీ చిచ్చ	121	కలరా చుట్ట	74
కమలినీ జాపిపోయె	120	కలరా చుట్ట	84
కమ్మ జవాబి	139	కలరా చుట్ట	177
కయిదు కేరళంబు	112	కలరా చుట్ట	115
కరఖడ్గంబర	9	కలరా చుట్ట	159
కరఖాత్కార సమద్ధులన్	186	కలరా చుట్ట	114
కరభూపానం	56	కలరా చుట్ట	201
కరము కరమున	224	కలరా చుట్ట	14
కరిపురి రాజధాని	95	కలరా చుట్ట	102
కరిభేరుండ పుష్పగద	169	కలరా చుట్ట	95
కరుణామణి	17	కలరా చుట్ట	215
కణచిన వాడును	199	కలరా చుట్ట	16
కలకంఠంబు మహా	213	కలరా చుట్ట	143
కలకంఠస్ఫుట	61	కలరా చుట్ట	226
కలకంఠి	174	భూకుటి	151

సద్యము	పుట	సద్యము	పుట
కుటిరాకళ	18	క్రొవ్వనసు	146
కుమారోద్దేశము	124	క్లిలనాథోత్తమ	39
కురుల పరిమంత్రి	63		
కురుకురు పోరుల	3		
కురుకురు పోరులు	9	ఖబీరు సవరణ	216
కురుకురు పోరులు	186	ఖబీరు దుహిసమరము	9
కురుకురు పోరులు	49	ఖబీరుకు తొల్లయురంగులు	113
కురుకురు పోరులు	72		
కురుకురు పోరులు	176		
కురుకురు పోరులు	100	గ	
కురుకురు పోరులు	101	గండ గిచ్చుదొంటపు	25
కురుకురు పోరులు	159	గిచ్చు దొంటపు	218
కురుకురు పోరులు	111	గిచ్చు దొంటపు	103
కురుకురు పోరులు	2	గిచ్చు దొంటపు	155
* కురుకురు పోరులు	222	గిచ్చు దొంటపు	109
కురుకురు పోరులు	169	గిచ్చు దొంటపు	35
కురుకురు పోరులు	181	గిచ్చు దొంటపు	17
కురుకురు పోరులు	127	గిచ్చు దొంటపు	151
కురుకురు పోరులు	173	గిచ్చు దొంటపు	52
కురుకురు పోరులు	224	* గిచ్చు దొంటపు	214
కురుకురు పోరులు	116	గిచ్చు దొంటపు	198
కురుకురు పోరులు	123	గిచ్చు దొంటపు	89
కురుకురు పోరులు	73		
కురుకురు పోరులు	59	ఘ	
కురుకురు పోరులు	17	ఘనమూలత్వ	92
కురుకురు పోరులు	19		
కురుకురు పోరులు	41	చ	
కురుకురు పోరులు	178	చంటికివై	45
కురుకురు పోరులు	42	* చండమహాసేనుండరుదెంచి	165
కురుకురు పోరులు	41	* చండమహాసేను	206
కురుకురు పోరులు	4	చందనగంధసార	79
కురుకురు పోరులు	23	చందనగంధియోర్పు	74
కురుకురు పోరులు	140	చందనగంధియోర్పు	208
		చంద్రకాంతోపల	221

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
చక్కని వాడుగా	202	చెలమి గేరికి వెలి	66
చక్కని వారిలో	194	చెలమి రోషి	122
చక్కని గండుమీరి	159	చెలమి యాతండు	91
చటులత	176	చెలమి యాతండు	61
చదివాత్వర్థము	72	చేరి పిరి పద్మ	44
చదువుబాడు	172	చేరువెనాడు	3
చనుగవడి	176	చేరువెనాడు	2
చనుదెంచి	105	చేరుజని అచ్చు	37
చన్నదోయి బెడంగు	208	* చేర నేలెండ్లి	47
చరమాచల సాను	210	* చేరి అద్వైత	34
చలువగరాదు	21	చేరుచోడులు	77
చాటించె విజయ	136	చేసివడిన్ ముదం	96
చాలు నిశానుభాను	213	చొత్తురు ముప్పేరు	178
చిగురుం బోడికి	76		
చిగురున మొగమింత	50		
చిత్తజతుల్యులన్	178		
చిత్ర రూపంబుల	156	చిడునందన	72
చిన్నారి ముత్యాల	101	చిరక ధోరణి ముత్తి	210
చిరవిరహంబునం	133	చిరునంబు పంచనా	71
చిలికించి చేపట్లు	219	చిరునాథోర్తమ	139
చిలుకకుంజెప్ప	82	చిరునాథోర్తమ ముదసేను	206
చిలుకలయొప్పు	24	చిరునాథోర్తమ	212
చిలుకు చిరునవ్వు	213	చిరునాథోర్తమ	189
చీటికి మాటికిన్	147	చినితోడ్పన్నుడప్పది	157
చీరవెడల్చి కేలి	226	చిన్మయ సర్వ	128
చూచి ముదంబు	170	జలజాతానంద	159
చూచియుం జూడని	41	జలజనిని బాసె	122
చూపుచు నాశూరు	164	జలజనిని లెందరే	106
చెంచెత వల్కినన్	91	జలధుల నీరు	35
చెప్పినమాని తల్ల జాడు	111	జవ్వనము	176
చెప్పిసిద్ధి కరి	200	జిగురు వెన్నెల	125
చెయ్యగనెత్తి	102	జీవమువచ్చి	62
చెఱుకునకుం బండు	98	జొంపంబులై కెంపు	60

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
జ		అలీరుంగై దూపు జోడు	77
దాయనీ కందుంద	225	అలీరుంగై దూపు	155
త		అలీరుంగై దూపు	34
*అగ్రము నిచ్చయించు	140	అల్లడ మంచుకు	197
తగులుదు నిత్యమెన్నటికి	177	అల్ల భుజిస్తు	80
అదిసి కలులు	179	అల్లుంబు వా.	214
*అదలించురంబు	218	అంధుని	179
అని కిర్తింతుకు	5	అలమదూల	195
అనియే క్ష	134	అలమదూల	141
అనియిని	133	అంకంబు గడుగులు	63
అనిసక్రియలతామ	12	అంకంబు గాని	23
అనియంగు బూచె	63	అంకంబు పుల్లహల్లక	125
అనినోప నినుంజూచూ	80	అదియిదియన్న	81
అనుగను బ్రాహ్మ	2	అలమని మల్లియార్	101
అనుగను బ్రాహ్మ	208	అహినాంబుదెప్పు	83
అనుగొడ్డు దూరని	72	అలించె యాచక	11
అను అల్లెలకకు	219	అలపిచ్చి యంతంబు	52
అను పనియంబు	51	అలంబు	221
అను నిద్రాసుఖ	46	అలంబులకు గది	87
అను సౌఖ్యసమం	171	అల నిలువరాని	173
అను గడచె	103	అల మరణంబు	108
అను యాంకితి	218	అదిరి పల్లడలకు	100
అను అను సేయు	204	అప్పగించోగి నొస్తముల	109
అరథాక్షికి గుటిలాలక	161	అలదెని జొంపమై	123
అరణారణ	126	అలకు చుక్కలె యానాను	160
అరుదే ధర్మ	90	*అలొనిపోయి యొక్క	111
అరుదే నీకల	89	అలంపు వలచున్న	66
అరులెక్కి జలవక్తి	105	అభివృద్ధి వంద్య	56
అలంగించి శునక	205	అలలు గట్టివేలి	160
అలంపు రామాని	32	ద	
అలంపుల వెలితి	100	*దండించెనుట్లు	205
*అలమోతలకుం	43	దుందుషావధి	130

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
దంతి కడమాయగా	164	ధీ చతురదహో	19
దంతిదానవు	140	న	
దరులం బెట్టిస	67	నామమనస్సులు	119
దర్శితరిపు	228	నామమనస్సులు	175
దానం జేసి	149	నామమనస్సులు	112
దానధారాలనద్దండావళ	118	నామమనస్సులు	148
దానము చెక్కుల	150	నం నుకూలం	81
దానిపేరు	57	నాకాధిప	18
దానికి నోమరు	182	నాగశిరిస్పిండూరి	119
దిక్కులబింటి చల్లిన	125	నామమనస్సులు	110
దివిగంధరవుల	94	నానానానానానా	26
దివ్య విమాన	29	నానానానానానా	37
దీనరక్షా	53	*నారదమండు నాదే	55
*దీనించి యయ్యమచే	200	నాపుడు నామమనస్సులు	181
దుగ్ధాంభోది	154	నాపుడు నామమనస్సులు	105
దేవర వదనాం	98	నాపుడు నామమనస్సులు	202
దేవ వసింతు	180	నాపుడు నామమనస్సులు	117
దేవా దేవర	151	నాపుడు నామమనస్సులు	86
దేవా యేమని	140	నాపుడు నామమనస్సులు	82
దేవి యనుమాట	116	నాపుడు నామమనస్సులు	117
ద్వివి కుంభస్తని	93	నాపుడు నామమనస్సులు	45
ధ		నాపుడు నామమనస్సులు	85
ధనగుప్తుడంత	194	*నిగూఢంబుగా	196
ధమ్మిల్లంబుల	60	నిజపదనాట్టి	208
ధరణిం గలుగుట	90	నిజమగుట	152
ధరణి తలేశనందనుడు	189	నిజమగుట	31
ధరణి దదియకీర్తి	137	నిజయెల్లం బ్రధమూర్తి	126
ధరణిచక్ర	134	నికన్నానిన పురుషం	88
ధరణినాథ	57	నీ కలగాంచి	87
ధరణిశ విను	193	నీకు శుశ్రూష చేయంగ	166
ధవకరద్వయ	227	నీ జనకుం డుదయ	5
ధారుణితేరు	69	నీ దేనమాకు నెంతయును	200

సద్యము	పుట	సద్యము	పుట
నీ సునందంబు	80	సంపాదక నాయకుడు	226
నీరజ నేత్రయార్జు	217	సంపాదకము	195
నీలకుంతల కలహం	37	పరిమేష్టిమిస్ట్రీ	122
నిరక్షాగిగర్హ	37	పరిమేష్టి నెలరాలు	51
నిలనీలంబులై	57	పరిమేష్టి ఫిన్	1
నెమ్మది నుండంగ	13	పరిమేష్టి	26
నెమ్మది రాజ్యమేలు	118	పరిమేష్టి సద్యము	176
నెమ్మది లయ	224	నయనం బాటలునెండ	119
నెమ్మది లయ	45	నయనం లయ	159
నెమ్మది లయ	146	నయనం లయ	96
నెమ్మది లయ	88	నయనం లయ	22
నేమంబు	132	నయనం లయ	75
నేల నిఖలంబు	93	*నయనం లయ	76
నెమ్మది లయ	164	నయనం లయ	161
ప		నయనం లయ	88
పండ్లనెమ్మది	22	నయనం లయ	217
పండ్లనెమ్మది	92	నయనం లయ	120
పండ్లనెమ్మది	167	నయనం లయ	119
పండ్లనెమ్మది	116	నయనం లయ	153
*పండ్లనెమ్మది	143	నయనం లయ	133
పండ్లనెమ్మది	144	నయనం లయ	161
*పండ్లనెమ్మది	183	నయనం లయ	172
పండ్లనెమ్మది	216	నయనం లయ	78
పండ్లనెమ్మది	183	నయనం లయ	203
పండ్లనెమ్మది	66	నయనం లయ	89
పండ్లనెమ్మది	64	నయనం లయ	111
పండ్లనెమ్మది	78	నయనం లయ	186
పండ్లనెమ్మది	150	నయనం లయ	15
పండ్లనెమ్మది	161	నయనం లయ	104
*పండ్లనెమ్మది	149	నయనం లయ	198
పండ్లనెమ్మది	142	నయనం లయ	126
పండ్లనెమ్మది	218	నయనం లయ	106
		నయనం లయ	156

పద్యము	పుట
పిఱుదొగివచ్చి	146
పుట్టినకూర్మి	2
పుడుకుట కాని	178
పునరుజ్జీవన	59
*పురంబునకుం బోయి	110
పురము వెడలి	221
పూని కడంగి	188
పూని భుజదండమున	113
పూపుల తేనియన్	35
పూసిన పుష్పపాంసు	79
పెట్టని సొమ్ము మోములకు	24
*పిరోలగంబుండి	5
పైదలి నీపు చెవ్వు	81
సాంగె గరంబు సాంధ్య	120
సాందుగ లక్ష్మనకు	8
పొక్కిట నెత్తమ్మి	85
పిక్కిటి కమ్మతేటి	1
సాడపునడక	183
సాలుచు పుళింద	170
సోయెద సంచు లేచి	79
సోపుడు నంతలో	58
ప్రతి పచ్చంద్ర కళా	112
ప్రతి సామంతుల	152
*ప్రతీహారోపదిష్టు	29
ప్రత్యక్ష మర	128
ప్రధనక్షోణి ముఖాముఖిన్	165
ప్రధమంబునను	67
ప్రథమాస్తాచల	88
*ప్రవర్తించునవ్వడు	100
*ప్రవేశించి మణి	207
*ప్రవేశించి యా	99
*ప్రసన్న గావించి	171
ప్రస్థలత్కబరికా	228

పద్యము	పుట
ప్రసాదములసారె	78
ప్రసాదములతరంగ	71
ప్రసాదముల	44
ప్రసారేలు కిరణ	154
ప్రసియంబ	227
ప్రసాదించునా	38
ప్రసాదముల	33
బంధురాలి	31
బంధులు నీల చిట్ట	117
*బయలు నెరుంగు	204
బలభేది గౌరము	69
బలభేరుంగు రంబులన్	169
బల శార్యపుర	101
బలించి నెరుగుజ్జీ	131
బలించి సయోధా	64
బలించి ప్రవృత్తి	143
బలనెడల	126
బహిరుపస్థిత	209
బహుధారీతుల బ్రహ్మ	14
*బహుధారీ పురపు	99
బాలిక సాద్వృత్తి	61
బాలిక యేటి నూట	82
బాలర	172
బిసరువా భస్మ	40
బుడి బుడి యేదవల	177
బృందావనముల	91
బొందితోనె దివికి	184
బొరనక బడె నిను	120
భ	
భారపు బయ్యెదం	49

సద్యము	పుట	సద్యము	పుట
భావభావోక్త	216	గుదిరాసుదంబున	203
భావభావోక్తమునందును	167	సంభాషితులనుముల	70
భావభావోక్తము	52	సంభాషితుల సంభాషణ	68
భిల్లి యొక్క పింఛ	120	మనసిక ఉద్వేగానికి	157
భిష్టుభావసారము	18	మనసు పృథులముగ	178
భూదాంతమునందును	110	మనుకులలగాసి	140
భూసారము నీ	132	మరలము భావసంబుల	209
భూమి నందును	30	మరిచిత్రాపలవ్య	201
భూమి నందును	214	మరునాడు రుణాంతుల	189
భూమి నందును	57	మరునాడు నీతిగణితము	83
* భూమి నందును బహుము	133	* మఱియును	110
		* మఱియును	28
		* మఱియును	37
		* మఱియును	49
		* మఱియును	63
		* మఱియును	131
		* మఱియును బాన్సును	220
		* మఱియును బెక్కువిధము	65
		* మఱియును సన్ను	96
		మఱియును ప్రాప్తము	201
		మఱియును చెంగలియు	130
		మఱియును గ్రొవ్విరి	24
		మఱియును త్యాగ	14
		మఱియును సుమనో	23
		మఱియును చీరలాదిగ	175
		మఱియును లెక్కిసోవ	103
		మఱియును లలామ	182
		మఱియును పతి	173
		మఱియును భర్త	130
		మఱియును వాణిజ	118
		మఱియును తాత్పర్య	47
		మఱియును యోర్పు	208
		మఱియును వినుతొల్లి	204

సంఖ్య	పుట	సంఖ్య	పుట
నంబూరు నుండి	21	నా కంటిలో నీరు	8
*నవ్వు లవ్వులు	11	నా కంటి దాని	184
*నవ్వు నొంపురంబు	194	నా కంటి నుండి	92
*నవ్వు నల్ల చాతాభ్యం	139	నా కంటి నుండి	137
*నవ్వు నొంపురం	194	నా కంటి నుండి	202
*నవ్వు నొంపురం	139	నా కంటి నుండి	91
నవ్వు నొంపురం	199	నా కంటి నుండి	121
నవ్వు నొంపురం	93	నా కంటి నుండి	183
నవ్వు నొంపురం	181	నా కంటి నుండి	164
నవ్వు నొంపురం	163	నా కంటి నుండి	138
నవ్వు నొంపురం	98	నా కంటి నుండి	173
నవ్వు నొంపురం	90	నా కంటి నుండి	153
నవ్వు నొంపురం	91	నా కంటి నుండి	147
నవ్వు నొంపురం	68	నా కంటి నుండి	163
నవ్వు నొంపురం	94	నా కంటి నుండి	189
నవ్వు నొంపురం	176	నా కంటి నుండి	74
నవ్వు నొంపురం	137	నా కంటి నుండి	199
నవ్వు నొంపురం	25	నా కంటి నుండి	143
నవ్వు నొంపురం	211	నా కంటి నుండి	13
నవ్వు నొంపురం	127	నా కంటి నుండి	198
నవ్వు నొంపురం	108	*నవ్వు నొంపురం	115
నవ్వు నొంపురం	27	*నవ్వు నొంపురం	123
*నవ్వు నొంపురం	170	నా కంటి నుండి	205
నవ్వు నొంపురం	152	నా కంటి నుండి	152
నాడిన మోహంతో	75	*నవ్వు నొంపురం	30
నాడుచూపని రాంబూ	115	నా కంటి నుండి	163
నాడుచూపని నిబిడా	179	నా కంటి నుండి	98
*నాడుచూపని ముగిసా	180	నా కంటి నుండి	94
*నానికిగర్భాద	206	నా కంటి నుండి	59
నాని కృపానివర్తి	137	నా కంటి నుండి	158
నాని తనూజ	194	నా కంటి నుండి	60
నాని నామంబు	194	నా కంటి నుండి	187
		నా కంటి నుండి	145

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
విశాల లోచనా	191		
విషదుష్టమైన	189	* ఆజరా రాతి	67
పీణ కరంబునగొని	160	శివప్రదోహా చేరి	90
పీనుల నించి నాద	21	* ఆనందమును	38
పీనులు మేరగా	78	అనానందము	19
వీరరసంబునం బ్రతిమ	164	అభయమునెట్లు	121
వీరలలోఁ గృపి నాధు	15	జనవిరహము	195
వీరు త్రయోదశి	8	కామరసము	25
వీరుసిద్ధులు సాధులు	87	కామలము	171
వెండియు నెల్లడ	143	కలలు పరిగెరిగి	148
వెండియుఁ బైడియు	27	మృత్యు సహనముల్	204
వెడలిన ప్రేమలు	144	శూన్యమున	171
వెడలిచ్చుచోఁ	121	భృంగర వసనము	166
వెడలు రసంబుతోఁ	21	శేషానందము	8
నెనుకఁ బడియున్న	42	శ్రీభద్రాక్షము	170
నెన్నెల పూదాల్చు	31	శ్రీమంతులము	188
నెలది జిహ్వగ్రమున	160	శ్రీమదానందమున	155
* నెలచి కొన్ని యెడలం	140	శ్రీమహానాథము	55
నెలి నడయాడుచో	108	శ్రీరామచంద్రాధి	129
నెలిపట్టు పుట్టుంబు	124	శ్రీరక్షితుని	1
నెలుచు నెవ్వని	13	శ్రీరత్నము	6
నెలువడి వచ్చి	180	శ్రీనివాస ప్రాంతమున	1
నేగుగంట్లు	184	శ్రీహరి పోలి	193
నేడుకణజాచె	131	శ్రీనివాస పుట్టుంబు	167
నేడంబులు నంగంబుల	112	శ్రీనివాస భంబులుగా	143
నేడవేదాంతాది	23	న	
నేలిమి బొట్టు	132	నంకల్ప భవశాంతి	46
నేసవివేళలందు	158	నంచిత కలకంఠ	166
నైజయంతమెక్కి	124	నంతతాంబోధి	187
న్యాసమునీంద్రు	3	నదవత్సంశయ	160
ప్రాసె యాక్షణంబు	84	* సమకట్టి	47
ప్రేలంబడి తూఁగాడ	198	సమదానేక వదాన	141

అనుబంధము - 3

ఉదయనోదయము

భండనూచి

క్రమ సంఖ్య	పద్యము	అశ్వాసము				మొత్తము	
	పదనము	ప్రధమ	ద్వితీయ	తృతీయ	చతుర్థ	పంచమ	సంఖ్య
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	ఉత్పలమాం	30	76	22	32	25	185
2.	చంపకమాల	18	35	11	18	16	98
3	మల్లేభవిక్రీడితము	15	45	10	15	11	96
4	శార్దూలవిక్రీడితము	9	8	5	7	3	32
5	కందము	41	60	24	55	26	206
6	సీనము	51	52	19	13	28	163
7	తేటగీతి	7	22	2	18	10	59
8	అటవెలది	—	9	2	8	6	25
9	స్రగ్వణి	1	1	—	—	—	2
10.	సుగంధి	1	—	—	—	—	1
11	మానిని	—	—	1	—	—	1
12.	పంచచామరము	—	—	1	1	—	2
13	మాలిని	—	—	—	—	1	1
14.	పచనములు	30	46	27	22	21	146
		203	354	124	189	147	1017

అనుబంధము - 4

నారన సూరన కృత

వనమాలి విలాసము

(ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమందలి ప్రతికి సంక్షిప్త వ్రతి)

ముందుమాట

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమున 'వనమాలి విలాసము' యొక్క అసమగ్రముగ వ్రాతపతి యొకటి కలదు (సంఖ్య 158/20) ఇందలి తొలి పుటలో "శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి తాటియాకు ప్రతినిధి జూచి పరిషద్బంధాగారమునకై వ్రాయబడినది" అని అప్పటి పరిషత్పండితులగు శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారి సంతకముతోగూడిన పివరణము కలదు 'ఉదయనోదయము' వలెనే 'వనమాలి విలాసము' కూడ శ్రీ మానవల్లి వారి ప్రతి యాధారముగనే పరిషదుప యోగార్థము ఎత్తివ్రాయబడినట్లు స్పష్టము.

ఈ ప్రతియందు గద్య పద్యములు మొత్తము 446 కలవు ప్రథమాశ్వాసమున అవతారికా కథాప్రారంభములకు సంబంధించిన గ్రంథభాగము లేదు ఇందు భీష్మక నృపాలుడు తనకొమార్తయగు రుక్మిణికి స్వయంవరము చాటించె ననియు, రుక్మిణి వాసుదేవునిపై మాత్రమే పంపు నిలిసియున్న దనియు ఏకాంతముగ నొక్క తన్వంగి వాసుదేవునకు ఘటవార్త నివేదించును ఎ నుదేవుడు రుక్మిణిపై పలవంతగాని వేగు చుండ ఆ వేడిమి చల్లార్చుటకై వారదుండు విచ్చేయును ఇది ప్రథమాశ్వాస మందలి కథా భాగము.

కృష్ణునకు రుక్మిణిమీది పలవంత వేడిమి యల్పే యుండగా దానిని చల్లార్చుటకు బదులు నారదుండు వేటొక క్రొత్తవేడిమి దరికొల్పెను. అది మిత్రునింద మీది వలపు. అవంతిదేశ ప్రభువగు విందుని చెల్లెలు మిత్రునింద ఆమెయు కృష్ణుని మీదనే మనసు నిల్పియున్నది. దుర్యోధన మిత్రుండగు విందుండు అందుకు ప్రతి కూలుణ్డై అనేకరాజుల చిత్రపటములు వ్రాయించి వారిలో నెవ్వరినేని పరింపుమని కోరగా నామె వడవడ వణికి పోవును. నారదు నువదేశానుసారము కృష్ణుండు మిత్రునింద యొద్దకు మందారమాలికయును సర్మనఖిని పంపును. వలపు రాయబారము ముగించు కొని వచ్చి, యామె మిత్రునింద కృష్ణునిపై నెంత విరాళిగొని యున్నదో వివరించి, తత్స్వయంవరము జరగుచున్న వార్తయు నివేదించును — ఇది ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థాశ్వాసము లందలి కథాభాగము. చతుర్థాశ్వాసము అసమగ్రము.

కావ్యనామము 'వనమాలి విలాసము' కనుక రుక్మిణి మిత్రునిందల వృత్తాంత ములే కాక తక్కిన నాయికల వృత్తాంతములు కూడ పంచమాద్యాశ్వాసములలో నుండు నేమో! విజయవిలాసాదులగు గ్రంథనామములు వనమాలివిలాసము వంటివే.

‘వనమాలి విలాస’ మందలి కదా రచనాది కవితా విశేషములు కొంతనఱకైన రుచిచూపుటకై పరిష్కృతమయిందలి 446 పద్యగద్యములను 160 పద్యగద్యములుగా ఎడనెడ సంక్షిప్త పఠిచి యిందు అనుబంధముగా కేర్పలు జరిగినది అశ్వాసాద్యంతి పద్య గద్యములు మాత్రము యథాతథముగా ముద్రింపఁబడినవి పద్య గద్యముల క్రమసంఖ్య పరిష్కృతమై సమసరించి కూర్చబడినది

పరిష్కర్తార్యులయమందలి వనమాలివిలాసప్రతి ఉదయనోదయ ప్రతికి తీసికట్టుగా లేదు. ప్రక్షిప్త భాగములు, స్థానిత్యములు అనునంత పద్యగద్యములే కాక, పాదములకు పాదములు, పంక్తులకు పంక్తులు పలుతావుల యిస్తములై యున్నవి ఉదయనోదయ పరిష్కరణ మొంత క్లిష్టమో యిదియు సంతే అయినను యదాపికాము, యథాపతి పరిష్కరించి సంక్షిప్తప్రతిని సిద్ధము చేయుట జరిగినది

రచనా పద్ధతిని బట్టి చూడ ‘వనమాలి విలాసము’ ‘ఉదయనోదయము’ కంటే ముందే వ్రాయఁబడినదని స్పష్టమగును ‘ఉదయనోదయము’ పంటి పరిణితకావ్య రచనకు ‘వనమాలి విలాసము’ అభ్యుపగమ మనియు తోచవలెను. కథాకథనమందును వర్ణన విశేషములందును దాని కిదిరూపములైన యంశము లనేకములు గలవు నారదుండు హస్తాసానినొద్దకు వచ్చి, మృగావతిని గూర్చి వర్ణించి చెప్పినట్లే కృష్ణహస్తాద్దకు వచ్చి వివ్రవందను గూర్చి వర్ణించి చెప్పెను మృగావతికి చిత్రపటము లందలి రాకుమారులను నెచ్చెలి వర్ణించి చెప్పినట్లే వివ్రవందకు స్వయంవర సందర్భమున దాని రాకుమారులను వర్ణించి చెప్పెను. కథాసరియ్యగిరమందలి ఉదయనకథ మనసుతో మెదలుచుండగా సూరస వనమాలి విలాస రచన చేసియుండు ననిపించును. విరహ వర్ణనతో సంకల్పసురతాది వర్ణనలు రెండు కావ్యములందును పరమ సాదృశ్యము వహించుచున్నవి సలక్షణమైన ‘ఉదయనోదయ’ ప్రబంధ రచనకు అభ్యాసరూప మైన కవితా రచన ‘వనమాలి విలాసము’తో కొట్టపచ్చియు, కన్నట్టు చున్నది. కవి మానసిక పరిణామక్రమము తెలిసికొనుటకు రెండు రచనలను పరిశీలించుట యావశ్యకమగునని ఈ ‘వనమాలి విలాస’ సంక్షిప్తప్రతి అనుబంధముతో చేర్చఁ

సూరస ఈ కృతిని కొండూరి అక్కయ దండనాధున కంకిత మిచ్చెనని అశ్వాసాద్యంతపద్యములవలన తెలియుచున్నది. ఇతఁడు ఎల్లహాంబకు పుత్రుఁడనియు ఐతహాంబకు భర్తయనియు, మీఁదుమిక్కిలి సోమయాజి యనియు తెలియు చున్నది.

ఈ అక్కయ దండనాధుని గూర్చిన చారిత్రక విశేషములు అన్వేషించఁదగి యున్నవి.

‘అంధకపుల చరిత్రము’తో కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు ఆవ్యయోద్ధ వనమాల సీతాసము యొక్క అసమగ్ర పతి యొకటి కలదని వ్రాసియుండిరి మాననల్లి వారియొద్ద నున్న రాళ్ళపత్రపతి అదియో వేఱోకటియో తెలియదు పరిష్కృతి మాననల్లివారి రాళ్ళపత్రపతి ననుసరించి వ్రాయబడినదే ఇది అసమగ్ర మనుట స్పష్టము ‘సంమాల సీతాసము’ యొక్క సమగ్రపతి యెప్పటికైన లభించుచో సరే పరిచి పిశేషములు ఇంకను కరతలామలకము కాఁగలవు సంతోధకులైన జిజ్ఞాసువులు అన్వేషింపవలసియున్నది

ప్ర. సంపా.

వ స మా లి వి లా స ము

ప్రథమాశ్వాసము

వ. ఇట్లు సకల జగన్మోహన మదురిమాన రూపంబునకుం బెట్టిని తొడవు
వడుపునెం గడునలరు నెలజవ్వనంబు క్రొత్త చగురొత్త జిత్తభవు
నకుం బ్రభవంబున మల్లసిల్ల [నిజతనూజకు యౌవనోద]¹ యం
బగుట విచారించి తగిన ఎరు వరింపనేరక భీష్మకమహీనాయకుం
దాగమి ఎసంతాగమనంబునం జతురంత దిగంతర ధరాకాంతకుమార
వర్గంబున స్వయంవరము సాటింపంగలవాడయి ని [జ నగరంబునం]²
గల్వాణమంటపంబునం దమంగంబులు⁴ నాయితంబు సేయ నియో
గించినం దదధికారు లధికారంభంబుల జిగి మిగులు మగధ వధూ
తిలకల మనుందోడల బిగి నగు వగడంపు [డంబు మిగులు బంగరు
టనఁటి కంబంబు]⁴ ల నిగిడించు వారును సంధ పురంధ్రీమణుల
నిబ్బరంపు గుబ్బల బిబ్బోకంబు జుబ్బన జూరగాగోని గబ్బితనంబు
నుబ్బి నిబ్బరంపు బసిమి మెఱయఁ బసిండి కుండలు నిలుపువారు
[నుం గర్లాట కుటిలాలకల]⁵ చిఱునెరుల మేలుతో మేలంబాడు
నీలాలశోభనంబులు (?) నిర్మించు వారునునై పురంబు సంభ్రమ
మయంబును సంఘోష మయంబును నై యుండునని చెప్పి
వెండియుం బుండరికొక్కునకుఁ జెవుల పండువుగ నొక్క శుభ
వర్తమానం]⁶ బు విన్నవించు తలంపున మొగంబున కడ్డంబుగాఁ
గరపుటం బిడి కర్ణనవీపంబు¹ ప్రాపించిన.

1

సీ. తొడిమవ ట్టొకయింత మడచి పట్టిన తమ్మి
గతి మొగ మడ్డముగా¹ నొనర్చి
క్షీతి క్రామశాఖి వంగి ఫలాళి⁷ నందించు
నట్లుగా నూర్చుకాయంబు వంచి

1, 2 — ప్రా.పూరణము. 3. ప్రా.సవ— దమకంబులు సా.శ.

4 మండి 7 వరకు — ప్రా.పూరణము.

పుడమికిం గెందమ్మి పూజ సేసినభంగి
 తిలనై నొకకేల నేల నూది
 తనివిగా వార్తాపుత్రముం గ్రోలం బెట్టిన
 పుడిసిలి క్రియం గర్లపుటము నిచ్చి

తే.గీ. శంకలో స[న్నిధిని సశీజసముం]¹ బతియుం
 జూచి యెండోరు మొగములు సూచికొనెం,
 నభినవంబైన బావోదయంబు సెప్పు
 నాదరంబున సిరివరుం డాలకించె

2

తే. అవ్వధంబున² నవధానమై మురారి
 చిత్తగించుట యెఱిగి [యోజించి కదియ
 వచ్చి]³ తన్వంగి⁴ తానేక బంగి బణితి
 విస్తరంబుగ నిట్లని విన్నవించె.

3

ఉ. కుండిన పట్టణంబునను ఘో యనగానొక వార్త చెపులకుం(?)
 బండుపు సేయ వింటిమి తవస్వని రుక్మిణి నానుదేవు [నిం
 బెండిలియాడగా]⁵ నననిం బ్రేమ భరంబున పుష్పబాణుం డొ
 క్కండు నెఱుంగం గంకణము గట్టిన దంచు వచించ నెల్లెడన్.

4

క. విని కర్ణోత్సవమును
 గని నయనోత్సవము సేయంగా భీష్మకు కొ
 ల్వున రా [జు లెల్ల విడి]⁶ యుచు
 మునుకొని పురి గొన్ని దివసములు నిలువంగి

5

మ. బహుదేశంబులనుండి వచ్చు మగధుల్ పార్వతసంగంబులన్
 మహనీయంబుగం బెప్పు సిదు యశమున్ మాధుర్యమున్ ధైర్యమున్
 మహి[మంబుం జె]⁷ విదేలం బెట్టి⁸ వినుచుం దాదాత్మ్యముం బొందుం బ్ర
 త్యహమున్ రుక్మిణి భీష్మకాంకమున నెయ్యంబార నాసినయై.

6

1. ప్రా పూరణము

2. ప్రా.సవ - ఇవ్వధంబున - సా.స.

3. ప్రా పూరణము

4. ప్రా సవ - మద్వంగి - సా.స

5,6,7. - ప్రా పూరణము

8. ప్రా.సవ - దెలంబెట్టి - షా.స -

తే. పుండరీకాక్షు లోచనాంభోరుహములం
 గోగే రాగంబ జాగర దోషమునను
 సతత [సంపుల్ల]¹ హల్లకచ్చద గుళుచ్చ
 గర్భదళకాంతి విధిప సంక్రాంతిబోలె. 8

క జలజాక్షుని [నేత్రంబులు]²
 గళద్రుశువిలోల పద్మకములై పాలిచెం
 గలకంఠి కడకు శ్రీమమ
 యెలమిం బోనంగి రెక్క బిడుకొనెడు³ క్రియన్. 9

క వీతాంబరునికి నూటికి
 నాతెర వణంగంగోచ్చె వసజాతములం
 జేటోనిలయస్థిత నెలి
 కే తెమ్మి [ని]⁴ పట్టచేసి యాటిగించు గతిన్. 10

తే పరపుపై బోరగిం రేలు ఎప్పులించి
 కరసరోజంబు లల్లార్చు గైటభారి
 వెల్లి గొనివచ్చు విరహాబ్ధి నెడల నీడ
 నొయ్యో నధ్యాస మొసరింపు చున్నంబట్ట. 11

మ న్నళదభ్యంతర వృత్తి వారిలముఖీ వక్టోజ సంఘట్టనం
 బలె వక్షఃఫలకంబు మాటికి జరింపం' బొచ్చె దైత్యారికిన్
 గళద్రుశు ప్రసరంబు త్రచ్చవణ సాంగత్యంబు పాటించి శ
 య్యలపై దన్మహిళాగుణేక్షణము [డా]⁵ యంబోపు చందంబునన్. 12

తే. ఆ కులాలక మాకంసితాధరంబు
 నిస్సరద్బాష్ప [నిష్పంద]⁶ సేత్రపద్మ
 మగుచు సంకల్ప సురతకృత్యముల జరగె
 యిదు నృపాలున కయ్యందువదనబోడ. 24

1. 2 ప్రా పూరణము	3. ప్రా.సవ. రెక్కబిడుకొని క్రియన్—సా.స
4. ప్రా.పూరణము	5. ప్రా.సవ - నెయ్య - సా.స.
6. ప్రా.సవ. — జెలిపం — సా	7. ప్రా.పూరణము.
8. ప్రా. పూరణము.	

ఉ. అంత గభసిమంతూఁ డవదాంబుధి నీరములోనఁ గుంకి డై
త్యాంత [కు మేన నయ్యెడ]¹ మహాగరిమం గయిక్ొన్న² తాప మం
తంత కసహ్యమై నిగుడ సంబరపీఠుల ఏర్పనోడి తా
పొంత కృదాన్లనార్దము రయంబున నీరము చొచ్చు కైవడిన్. 31

లే. మోహ సందీపనార్దమై మురవిరోధి
యెడమఁ గుడియును నందంద యేసి యలఁత
నొంది యెడలించు మరుసి నిట్టూర్పు లొక్క
యనఁగ నల్లఁగ నీచె మందానిలములు 38

తే [సరిద]ధివ³ దత్త మౌక్తికాంజలి కరణము
లోలిఁ జేయించె' యదుభర్త కుబుసుసోక
అబ్బి నీచి నటీకోటి యాటచూపు
నట్లు నలునాఁగ విధుకిరణములు వొలిచె 39

మ. కలకంఠి కలకంఠముల్ కలకుహూకారధ్వనుల్ నీనులం
బలుమాటం జిలికింపఁగా ననలతాప్రాంతంబులం డాయుచున్
లలి మాకంద [మృణాల]⁴ నాళములు కేలంబట్టుచు స్వచ్ఛి తొం
గలి పూమై మరు పూడ్చి చొచ్చె హరి రాకాకాముదీ సహ్నలన్. 47

ఉ. ఆతఱి మింటనుండి డిగి యంబురుహాసనసూతి నారదుం
డాతత పొండురాంగరుచి (రాంశు సు)⁵ ధారసధార దేవకి
జాత తనూమనోభవ కృశానువు నార్చగ వచ్చె భేదర
నాతము మోడ్పుఁజేతులు శిరంబులఁజేర్చుచుఁ ద్రోవ
యాయగన్ 48

శా. రామరామనంత సంతత [యశోరా]⁶ జ ద్విశాభోగ⁷ భో
గామర్త్య వ్రజరాజ రాజధర రక్షాధార ధారాపురి
స్వామి స్వర్ణశమాన మానవ సమాజ స్వీక్రియాదక్ష! ద
క్షామిత్రత్వమితోల! (లోలవ)⁸ య నాత్మాంభోజ పుష్పంధయా! 49

- 1 ప్రా పూరణము 2 ప్రా నవ— మహాగరిమగైకొన్న—సా.ప.
3. ప్రా పూర, సవ. — (ధత) — సా.ప. 4 నుండి 6 వరకు — ప్రా.పూర
7. ప్రా.నవ. — బుద్ధిశాభోగ — సా.ప. 8. ప్రా.పూర.

క. కరుణా మకరందాలం

కరణాంతఃకరణ కమల కైరవమిత్రా

భరణస్మరణ పరాయణ

హరివైభవగణ్య కొండు రక్తవరేణ్య.

50

సుగంధి. ఎల్లమాంబికా కుమార పేమశైలధీర సం

పుల్ల వైభవత్కుబేర మానహార విద్వదా

పల్లతావలికుతార పల్లవాధరా మనో

హల్లకాస్త్రరూప కొండు రక్తదండనాయకా.

51

గ ద్య ము

ఇది శ్రీమద్విద్యేశ్వర నరససాదలబ్ధ కవితాసార

నారనామాత్యకుమార సూరిజనవిధేయ

సూరయ నామధేయ ప్రణీతంబైన

వననూలి విలాసం బసు మహాకావ్యంబు

నందు ప్రథమాశ్వాసము

వనమాలి పితాసము

ద్వితీయాశ్వాసము

- క శ్రీరజనీకరధర ఎరి¹
నారిజ పుష్పంధయా భవన్మానస
రూర ఎటీర సుధారస
హార యశస్సాంద్ర కొండరక్కసంపాంద్రా 1
- వ. అవధరింపు నిల్లరుగుదెంచున్న ఎన్నారదుం గని డెందం బమం
దానందంబున గండళింప² గనిండుం దుల్లసిత హాసవిలాసభాసురం
బగు నుఖవిలాసంబుతో వెదురేగి ప్రమదాశునారీపూరంబున
గండంబులు గడుగుచుం బ్రణమిల్లెంబుల్లెంబుల్లెం కృతకరానలంబునం
డగుచుం గొనివచ్చి యొక్క చొక్కంపు సుఖమయాసంబున నాసీనుం
గావించె..... 2
- గీ. అన్నదు సయమాన కవిదుండైన శౌరి
నినయమున నేను సుడిగిని వేల్పుదనసి
ధవళతరదంతరుచి ధాళధళముగ ని
జాంగరుచి బ్రోదిసేయి సిల్లనియె సారికి. 9
- క. అనపాయి దిస్యకరుణా
జనకం బగు చూడ్కి నేను శాసింప జగం
బున నేమి గొఱత శుభములు
వనజేశ్వర కుశల మున్నవార సునిశమున్. 10
- గీ. భువనములు (సూచు)³ నేడుక బూని యేను
ధరం జరించుచు నొక యద్భుతంబు గంటి
నహహ యది నీకు నెఱిగెంతు నను తలఁపున
వలినలోచన నే డిందు నాదురాక. 11

స. విను జనార్దన (మున్ను నీ)¹న్నాడ వీవును
 వసుధ నొప్పారు నవంతిదేశ
 మబ్బామి కధినాథుడై యుండు ననునందు
 ' న్న గజన్ముడు నిందుడ డధికబలుండు
 సమరసముఖ జయశాలి యివ్వించాను
 సిందుల వెనుచుట్టె నినులభాను
 కౌస్తుభంబులతోడ గుంల పుచ్చెనయట్లు
 వెండి యొక్కతె పూర్ణనిధునిదాస్య

ఆ. యా లలాంగి వాలిచె సంతఃపురంబుల
 గుంలు నొసలిమీద గునిసి [యాడ]³
 బై నటించు⁴ తేటి పడుపతో నందన
 వని దనర్చు కల్పవల్లి వోరె. 12

ఉ. అంతట నొక్కనాడు [దను]⁵జాంతక నందుండు కూర్మిసోదరిం
 గంతు కృపాణవల్లరికి గాదిలిచుట్టము నోని కన్య న
 త్యంత వయోభరాలస నిజాంఘ్రిసరోరుహ దర్శనాగతం
 గాంత వితాంతకాం [త్రె బాడ]⁶గాంచి నునంబున బొంగె
 పెంతయున్⁷. 15

ఆ. ఆ లలాంగి దన్వి పేలాసమంచిత
 ననుపమాన యౌవనాభిరామ
 నే స్పృహలనుతున కిత్తునొక్కో యని
 యుల్లమున దలంచి యొక్కనాడు. 16

క. సురుచిర మణిఫలకంబున
 ధరణింగిల రాజసుతుల దరుణవయో సం
 భరితుల గులసంజాతుల
 నిరుపమమతి వ్రాసిచూపె నిజసోదరికిన్. 17

1. ప్రా పూరణము 2. ప్రా సవ — విందులకును -- సా.ప.
 3. ప్రా పూరణము 4. ప్రా సవ — నై నటించు సా.ప.
 5. 6. ప్రా.పూర. 7. ప్రా సవ — గాంచె మనంబునబొంగె నింతయున్—సా.ప.

ఉ. చూపిన నయ్యవంతెనపసూతి సురాసురకివృరావలిన్
 భూపకుమారసర్యల నపూర్వసయోగుణ రూపధన్యలం
 జూపుల తీపులం గోసరం నాచి యొకానొకనిన్ నిజోల్లస
 ద్రూప నిరాసలబ్ధి కసురూపముగార గొనదయ్యె నాత్మతోన్. 18

ఆ. అన్యధూటి నాటి కంతఃపురంబును
 కనిచిపనిచి సుతీయు నా నృపాల
 సరుణుల నానె జలధివలయితాపనితోన
 గలుగు నృపుల జిత్రఫలకమునను. 21

క. నిందుం దా ఫలకం బర
 విందానన యైన మిత్రనిందకుం జూపన్
 డెందమున నా నృపాలక
 నందసులను మెచ్చుదయ్యె నందకుమారా 22

క. కర్ణాకర్ణనములం జత్రు
 ర¹రోనిధి మధ్యభూతలాధిపు రెల్లం
 దూర్ణమె యిన్వార్తి నృప
 పూర్ణంబుగ జేసి రుల్లముల సిబ్బెటలన్. 24

సీ. అంతట నొక్కనాడ రవిందహితుం డబ్బి
 పూరంబు [నం బడబో]²వు చుండ
 బ్రహ్మాండ మధ్యంబు బయలింత లేకుండ
 బమ్మి చీకటి కారుకమ్మి నిండ
 దమము నోలకుం ద్రోచి తలచూసి సానురోచి
 పూర్ణచంద్రిక నిట్టవొడిచి కాయ
 వలవలి దెసనుంచి వచ్చి [చెం (గలునలు)]³
 కమ్మనెత్తాపులం గుమ్మరింప

1 ప్రా.పూరణము

2. ప్రా.పూరణము

3. ప్రా.నవ.పూరణము [లేం] సా.ప.

- ఆ. సఖులు గొలువ¹ గేలిసాధ మధ్యంబున
 వణింతి మృదులశయ్య బస్వళించి
 యుష్మకథల దగిలి హేలాసనోదము²
 జరుపుచున్నయట్టి సమయమునను 25
- క. మే³ [ల చెలియ యో]²ర్తు ప్రసం
 గోచితమై పెద్దచేసి యుగ్మలిమోలన్
 నీ చరితంబులు చెప్పెను
 వాచా ప్రాచుర్యచర్య వైఖరి మెళయన్. 26
- ఆ. అదియ సందుగాగి యదురాజనందన
 విషనుశరూడు పున్వవిల్లు గేలం
 బట్టి యా లతాంగి బరనశం గావించె
 నహహ కుసుమనమయ మలినీ బోలె. 30
- సీ. దర్శించు చూడ్కులం డనివి నో కేప్రొద్దు
 జెలులు వ్రాసిన భవచ్ఛత్రకములా
 పాడు వీణియం గేలం బరికించి భ[వదీయ
 కృతులు]⁴ చెక్కులం బులకించుకొనుచు
 విలిఖించు కొనగోర విషమసాయకలేఖ
 నీ పేర నవవర్ణినిదళములు
 వట్టునెత్తమ్మి చే నిట్టూర్పుల నలంచు
 నతను బాణం బన్న యలుక⁵ బోలె
- ఆ. [(కువల)యా]⁵క్షి రేలు కోర్కితో బెడబాయు
 నిదుర కొఱకుం బగలు సీరజాక్షి
 చెలువ చెక్కులందు జేర్చు బాండిమరేఖ
 ముఖవినిర్జితేందుమూర్తి బోలి. 32

1. ప్రాసవ - సఖుల గొలుపు - సా.ప.

2. ప్రా పూరణము.

3. ప్రా పూరణము

4. ప్రా.సవ - యెలుక, సా.ప..

5. ప్రా. పూరణము. స.వ

రాక్షి సా.ప

ఉ. ఏమని చెప్ప[దున్ యదుకు]¹లేళ్ళర తత్తనుతావగౌరవం
బొ సుగరాజమధ్య తనుయప్పై నలందిన చందనంబు లీ
లా మృగనాబి లేసిన విలాసము గైకొన హార మొక్తిక
స్తోమ మురొజపాలిపంపు దూకొనె నీంహణి [ద్యుతిం గొనన్]².
33

గీ. చెప్పఁ జిత్రంబు వినుము రాజీసయన
నుదతి తనుతావనున వ్రెళ్ళి చురుకు మనిన
నులికిపద సారె నువ్వాన నూదుకొనుచు
సఖు లలందు[రు]³ రతివ మ్మెం జందనంబు.
34

చ. వెనుఁబడ దించుకైన వెనువెంటనె పచ్చ జగంబు నిండకున్
వినదు సఖీజనంబు పదివేల విధంబుల బుద్ధిచెప్పినన్
వనరుహనేత్రి నీకడకు వచ్చు తలంపులె చేయుచుండు నె
మ్మనమున రేలుసుం బగలు మాధవ నీవయ్యుజేమ యెట్టిదో. 37

క. స్ఫురితాధర మాకంపిత
కర ముద్గతబాష్ప ముదితఘర్మ ముదంచత్
పరిధానంబై మాసన
సురతిశతం బరిగె రాజసూతికి నీతోన్.

(39)

గీ. గోరుచోకని⁴ పరిరంభకోటితోడ
పల్లుచోకని⁵ చుంబనవ్రతతితోడ
నాధుచోకని సంభాషణములతోడ
రమణి యోలాడె మానసరతి పయోధి.
(40)

మ కలకంఠీ వృదుకంఠరావముల [కా]⁶కంపించు భృంగాంగనా
కలగానంబుల కుమ్మలించు నవమాకందీలతాపుంజ వీ
ధులకుంబోవగ నోడుంజాడ [భయ]⁷మందుం బూర్ణిమాచంద్రునిన్
జలతాతేక్షణ యవ్వలాసిని మనోజాతాగ్ని సంతప యె
41

1, 2, 3. ప్రా.పూరణము.

4, 5 ప్రా.నవ- బోకని- పా.వ.

6, 7. ప్రా.పూరణము

ఉ. [అప్పు] ¹డు తోడనాడు చెలులందఱు నాత్మలఁ జలఁ గుండుచుం
'జోప్పటి శారదార్కరుది సోకున గున్పిన యేరుఁ బోని యా
కప్పురగంధిఁ జూపి గజగామిని చందము నేడు రాజుతోఁ
జె[(స్వ)దమంచు (బూని)] ⁴ సరసేరువానాభ

ఎసంబ్రమంబునన్. 43

వ. ఒండోరులం గడవం బరతెంచి తద్వృత్తాంతం బంతయు నమ్మి
కాంతునకుం జెప్పిన నతండును సమ్మతకాశి చిత్తంబు [భవదా
యత్తం] ³ బగుట యెఱింగి కురురాజువలని నెయ్యంబునంజేసి
యుల్లంబునఁ జిడుముడి ఎడుచుఁ జెల్లెల్లికడ కేతెంచి సుందరంబగు
మందిరామసీమంబున మాధవీలతామంటపంబున విరహవేఱినా
దూయమాన యగుచు విన్ననై యున్న కృశోదరిం జూచి
నానాగ్రంబున తర్జనిని మోసి యలంతినవ్వుతోఁ దలయుపుచు
నిట్లనియె. 44

కా. పాపా చూడవో యేమి చిత్రవలకం(?) బాటించి నే వ్రాయు ధా
త్రీపాలా [గణులన్ మ] ⁴ హామహుల నందీప్రతాపాధ్యులం
జాపల్యంబున వారి డించి మగధక్షాభరత్తై వార్తిలోఁ
గాపున్నట్టి మురారియే ఘనుఁడు గాంగఁ గోరితే యాత్మతోన్. 45

గీ. అబల నాబుద్ధిఁ జేసి యయ్యదున్యపాలు
మీద నొల్లమి వాటించి మేటి నృపతిఁ
గోరు మొక్కునిఁ గలకంఠి కోరునమ్మ
యవని నెలమిని యుండంగ నన్యశాఖి. 47

క. అలి పలుకు నన్న వాక్యము
వినివినముగఁ జేసి దాని వెడలంగ నొత్తెన్
వనజాక్షి మనసులోవల
వనధి వయోవీచి క్షుద్రవస్తువుఁ బోలెన్. 48

1. ప్రా.పూరణము

2. ప్రా.పూరణము — సవరణము — జె — హమంచు — పా.చ

3, 4. — ప్రా.పూరణము.

ఆ నయశాలి విందుడు ప్రేయానుజ భావ మెఱుంగగ గోరువా
డై పరినాయతేక్షణ సబాసదనంబున కేగెంచెచి వా
నా నరపాలనందనుల నవ్వపుయోగుణరూప ధన్యులం
దే నియమించె గాలరుల దిక్కుల కన్నిటికి స్మృదంబునన్. 40

గీ. అట్లు ప్రతికూలుడై యున్న యన్న దలచి
నెరయ దూరంబు నందున్న నిన్ను దలచి
యదికవాతూలహతి గంప నుడరు నట్టి
కదిలియును బోలె కలకంఠి కడు వణంకు. 50

ఉ. కావున నోమురాంతక యఖండదయావిభవం బెలర్ప రా
జీవదళాక్షి నయ్యబల శీఘ్రమ యుద్వహ [నమ్ము]¹గమ్ము ప్ర
ధానిలవై రిలోక మకరాలయముం బటుబాహు మందర
గ్రావముచే మదించి కుతుకంబున రెండవలక్ష్మి కైవడిన్ 51

మత్తకోకిల. వారిజేక్షణ పంపుమా వరవర్ణినిం బరిచారి మం
దారమాలిక సర్మవేదిసి యవ్వలాసిసి పాలికిన్
నీరజానన [నీరదాప్పలి నింగి]² నేరి కద్యశ్యయై
బోరునం జనివచ్చు గ్రమ్మల బూని నీకడ కర్ణిమైన్. 56

ఉ. ఇప్పుడు వార్ధివేష్టిత మహింగల రాజులు వచ్చియున్న నా
రిప్పుడు సాగుచున్న యది యింపెసలార[గ నీ]⁴ స్వయంవరం
బిప్పుడ వచ్చి శౌరి నిను నంబరవిధుల గొంచు నేగు నం
చిప్పువు బోడి యక్కువలయేక్షణతో నెఱిగించు టొప్పగున్. 57

క. అని చెప్పి మునివరేణ్యుడు
వినువీధిని శారదాభ్రవిభ్రమ [లీలన్
జన ని]⁴ంతి కడకు ఖగ వా
హనుడును మందారమాలికాంగనం బనిచెన్. 58

1. ప్రా. పూరణము

2, 3, 4 ప్రా.పూరణము.

మ. అదియున్ మోదమెలర్ప నారదుని మాహాత్మ్యంబునం జేసి తో
చుదమార్గ [ంబున బాటి యున్న నదృశ్యంబయ్యె]

దైత్యురీయుం

దదను ప్రేషిత దృష్టిలో నిలిచె విందక్కోణి భృత్యుదరీ
సదుదంత క్రొక్కోదిరాప్పరసాస్వాదానుమోదార్చియ్యె. 59

క. చుందర మూలకయుం దొడ్
విందానుజ నూరదించి వేసె శతా
నందసుతు మహిమ మరల ము
కుందుని సన్నిధికి వచ్చు కురుక మెలర్పన్. 60

శా. దేవా దేవరయాజ్ఞ మౌళిగొని సందేశాక్షర శ్రేణి చే
తోపిధి నైలకొల్పి యేను మునిరాడ్డుర్వర నాకృక్షిచే
నీవీ డప్పడు నిర్గమించి చదలన్ హేలాగలి నౌపుచో
దేవేంద్రాది సుసుదదేవతలనున్ దృష్టింపరాకుండితిన్. 63

గీ. గగనతల చుంబి సౌదశ్యంగములు గడచి
కనకతోరణ శృంగాటకములు దాటి
కరసముద్భృత ఖడ్గ సంకలిత సుభట
రక్షితం బైన నృపసుందిరంబు గంటి. 113

మ. నివసత్పన్నకదంబ మైన మరుతూణీరంబునం బోలె న
య్యవరోధం బలరారు నే యతులచే నారాజు బంధాస్యలం
జివురుంబోండుల నీలకుంతలల రాజీవాక్కులన్ హావ భా
వ విలాసైక నిరాధలం దనివివోవం జూచితిం జూడ్చికిన్. 123

ఉ. ఆ సరసీరుహాక్షులు స్రీయంబున జాట్టును జేరి కొల్ప ను
ల్లాస మెలర్పనున్న శుభలక్షణలక్షిత మిత్రవంద న
బాహుస నృష్టికిన్ మొదలి యచ్చును బోనియనంగనైభవన్
భాసురరూపయౌవనవిభాసితం గంటి రమేశ యతః. 127

1. ప్రా.పూరణము సవరణము . రి వాలంకించె - సా.ప.

2. ప్రాసవ. - మాలికెయును. సా.ప.

- చ. నిరుపమ రామణీయక జనిస్తల మ్మైన తదంగనా జనా
 బరణముం జూచు నొక్కణము భావము నీపయిం దోనెడ దస్మిన్
 హరుండువుగాగ నీమ తగు దంబుజతోచన చందనావలీ
 పరిచిత కర్ణమే యితర పర్యతముల్ మలయంబు దక్కంగన్. 129
- శా. చక్షురహృది విపక్ష చామర మెరుద్దంతావశేంద్ర క్షపా
 ధృక్ష క్షీరపయోధి కుందరజతాహార్యామరక్ష్మాజ హ
 ర్యక్ష క్షామ సురస్వతీ హిమమహీధ్ర స్వర్ధనీ మల్లికా
 గోక్షీరాబ్జవలక్ష కీర్తివిభవా కౌండూరి యక్కాద్వరీ. 130
- క. వాచాగోచర నయ విలు
 ధాచార్య మృగేంద్రశౌర్య హరి దిభకుల సం
 కోచన పటహోద్భట రస
 యాచకమందార కౌంచరక్తమహింద్రా. 131
- ప్రసగ్విణి. ప్రాతరాదిత్యరూప ప్రతాపోదయా
 భూతి లక్ష్మీపరా భూతగర్భాచ్యుతా
 ఐతహాంతాధవా అబ్జగర్భాన్వయా
 భ్యాతకౌండూరి యక్కప్రభుగౌమణి. 132

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రదేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార
 నారనామాత్య కుమార సూరిజనవిధేయ
 సూరయ నామధేయ ప్రణీతంబైన
 వనమాలి విలాసంబును మహాకావ్యంబు నందు
 ద్వితీయాశ్వాసము.

వ న మా లి వి లా స ము

తృతీయాశ్వాసము

- క. శ్రీ జనకకన్యకాధిప¹
భూజాని సమానశౌర్య బుధవినుత కళాం
బోజాసన వితరణ వి
ద్యాజిత శిబిచంద్ర కొండురక్క మహింద్రా, 1
- వ. అవధరింపుము. 2
- ఉ. ఆ కలకంఠకంఠీ గుటిలాటక సంగజామోహశక్తి నం
గీకృత సౌకుమార్య గిలికించిత హాసవిలాస భాసురా
లోకసర బుండరీకదళలోచనర జూచితి హాసభావ రే
భా కమనీయర గొంతపడి కన్నులపండువుగాగ నత్తఱిన్. 3
- ఊ. కేల నల్లర బట్టి లీలాసరోజంబు
ద్రొప్పె నుబునుపోక తెరవ యపుడు
అదియ దాని చారువదన చంద్రమునకు
సంతరించె బరిధి చక్రలిల. 4
- చ. ఎదనసరోరుహంబు పయి వాంఛ గడల్కొన నాభి దీర్ఘికా
స్పద వనతిం దోఱంగి రభసంబున మీదికి వచ్చివచ్చి నె
మ్మది గుచమంజరీ యుగళమధ్యమున న్వసించి యున్న ష
ట్టద శిశువంక్తివోలె గనువట్టు లతాంగికి నారు వింతయై. 16
- గీ. నాభి లీలాసరః క్రీడనం బొనర్చి
లలిత వక్రజ్వలేభి శైలముల మీది
తెక్కిపోయెడు మరునకు నిడిన శక్ర
నిలయనిక్రేణి యవ నొప్పు నెలఁత యారు. 17

క. సీతాపతి కోపానల

భీతంబగు కోకయుగము మృదుకుచయుగళి

కైతవమునఁ జేరిన ద

జ్ఞాతముఖిన్ సతతయోగ సంసిద్ధికినె .

22

ఉ. అన్నలినాయతాక్షి దరహాసలవంబుల సోయగంబుచే

దన్నులఁ బడ్డ చింతబలె తామరసేక్షణ బోటకత్తై లొ

య్య న్నెరులంటి దువ్వు సమయంబునఁ దప్పురణాంతికంబులం

బన్నుగ వచ్చివారు కుచభారముతోఁ బెడఁబాసి మల్లియల్.

44

చ. తనదు విరోధి యైన పురదానవఖండను చావదండమున్

జనకుని పీట దాశరథి సత్య మెలర్చంగఁ ద్రుంచి వైచుటల్

విని రణధర్మవేది యగు వీరుండు మారుండు మేలు తానునుం

దన విలు గట్టి పెట్టె వనితాభ్రుకుటీ కుటి కైతవంబునన్.

75

ఉ. ఇట్టిది దాని చక్కదన మెన్నఁగ శేషునకైన శక్యమే

యట్టి చకోరలోచన మురాంతక నీదయ గల్గునంతకున్

నెట్టిన వేసవిం బడిన నిమ్మగవోలె గళానివిష్టయై

గుట్టున మేను నిల్చుకొని కుందుచు నున్నది యేమిచెప్పదున్.

76

క. సత నిజ వదనామృతరు

క్రృతిబింబితమైన హృదయభాగముతో నా

రతిఁబోడి సుతి హిమద్యుతి

సతతము గెల్పించు నీదు సమత్ వహించున్.

78

ఉ. ఈ కృతినున్న[యా]¹ కువలయేక్షణఁ దన్వి నృపాలకన్య రా

కాకుమదావ్త బింబముఖి గన్నుల పండువుగాఁగఁ జూచి ద

రీకరతల్ప చేరఁజని వేగమ యమ్మునిదత్తశాంబరిం

బోకడ వెట్టుచున్ విజనభూమి ననుం బొడచూపి నిల్చితిన్.

79

1. ప్రా.న.వ - రనితాభ్రకుటీ - సా.ప.

2. ప్రా.న.వ - విమిత - సా.ప.

3. ప్రా.పూర.

- క. ఆ చెలువ యిట్లు దృష్టికి
గోచరనై యంతికమునఁ గ్రుమ్మరు నన్నుం
జూచి కరం బచ్చెరువడి
వాచామృత మొలుకఁ గొంతవడి కిట్లనియెన్. 80
- ను. రమణీ యెవ్వతె వీవు సఖితతికిన్ రారాని కన్యాసరో
ధము నీ వేగతిఁ జొచ్చి ఎచ్చితిని తద్ద్వారంబు లుద్యత్కృపా
ణ మహావీర భటాకులంబులు గదే నానాపగా వీచి వి
భ్రమ హల్లీసక రంగ శృంగమగు సీప్రాసాద మె ట్లెక్కితే. 81
- క. కారణ మెయ్యెది యిపటికి
వారిజదళనేత్రి నీవు నచ్చుటకు మమున్
నీరూప దర్శన స్థితి
చే రమణీ ధన్యసుతులఁ జేయుట దక్కన్. 82
- ఆ. ఈ కృపాణవల్లి యేరాజు సవరించు
సాణిపంకజమునఁ బల్లవోష్ణి
హరకిరీట వాటి నసితాహియును బోలె
లలన నిన్ను నిది యలంకరించె. 84
- క. అని పలికి యవ్వలాసీని
దనుజాంతక యూరకుండెఁ దత్సమయమునన్
మునుపలికి చెవుల కింపుగ
వెనుకఁ గళాసించి నట్టి వీణీయపోలెన్. 89
- క. ఈ రీతి వాక్కుధారస
పూరము దయసేసి తమకమునఁ గూర్చు సతిం
దేరకొనఁ జూచి చిత్తం
బారయ నిట్లంటి మంజులారవ ఫణితిన్. 90

- మ. విను భూపాలతనూజ నే యిదుకులోర్వీవల్లభుం యెన పు
ష్టని నెయ్యంపు పయస్య నవ్వెభు సుహృద్దాంతరంగంబులో
నన నర్తింపుచు నుండు నెల్లననులన్ పుందరపాలాఖ్య స
మ్మనుజేంద్రాభరణంబు నర్మపైగా మున్నెంచు న న్నెన్నడున్. 91
- క. నుండరధరు ఖడ్గం బిది
నందకమనః బరగు నతని నామాంకనమున్¹
పొందుగఁ దాలుచు రిపురా
డ్వందాంగక సంగ జనిత భీలింబోలెన్. 104
- గీ. అనిస నాయంతి నాచేతి యా కృపాణ
నల్లి యల్లన కొని సాణిపల్లమునఁ
బట్టి తన చారువతో బభారమునను
జేర్చె నానంద రసమగ్న పిత్త యుగచు. 105
- గీ. దర్శనీయ యగుచుఁ దనరారు నీ ఖడ్గ
పుత్రి నాకుఁ బ్రాణమిత్ర మయ్య
నింతి నీకుఁ దక్కు సిమ్ము నా కన సారె
నప్పు డా లతాంగి యుడిగె నప్పు. 109
- చ. అడిగిన గుట్టుచేసి దనుజాంతక నే నిలులంటి దానితోఁ
బడఁతుక నాకు నీకవటభావము సర్వముఁగాననచ్చె న
ప్పుడ సీయమిత్ర మయ్యె నసిపుత్రిక నీకిదె నాకు నియ్యెడం
దడయఁ బనేమి పోయెద మదస్థిరులం దుచితంబ తౌల్యముల్. 110
- గీ. కుదురు పాలిండ్ల సైఁ జీరకొంగు జార
సంభ్రమంబునఁ బరతెంచి పకియ నాదు
కరముఁ గరమునఁ గీలించి కరము నినయ
భంగి మృదురీతి నిట్లని నలికె నపుడు. 116
- గీ. ముదిత మున్నీటి నడునీట మునుంగఁ బాటు
నరున కోడయుఁ బోలె నై నాకు నీపు
చేరి తని యుండ డించిపో జిత్తగించె
దింతి నాభాగ్య మెట్లైన నేరుపడదె. 118

1. ప్రా.నన నామాంకణముల్-సా.ప.

- క. అని పలుకుచున్న తొయ్యలి
మన సఖిలము నాకు దృష్టిమానం బగుడున్
వనజేశ్వర మణియును ద
న్నన సారయగ గోరి ప్రాథమతి నిట్లుంటిన్. 129
- గీ. ముజ్జగంటుల నరయంగ ముదిత నీవ
మాటనేర్చరి నని నేడు మాకుఁ దెలిసె
రమణి నీవన్న యప్పడు రాత్రి పగలు
పగలు రేలపు వేయును బలుక నేల. 131
- గీ. పలుకుఁ దొయ్యలి కుతికె తోపలనె యుండి
మాన్పలేదయ్యె నేమిటి మాని నమ్మ
యిట్టి మాటల ప్రోడ వైనట్టి నిన్నుఁ
జేయఁ బూనిన నిజభర చిత. 132
- చ. తొలకు సుధారసద్రవముతోడి భవత్కలవాక్కులాపముల్
కలుగమిఁ జేసి తొల్లి కలకంఠి శత్రుకతుముఖ్యదేవతా
వలి యమ్మతార్థ మట్లు దురవస్థలఁ గైకొనెఁ గాక కల్గినం
జెలఁగి పయోనిధిం దరువఁ జేతుల తీటయె లోలలోచనా. 136
- మ. ప్రకటోద్యత్కలకంఠ పంపమ కుమూకారంబులన్ పుల్లవ
ల్లకి కోదీరిత కాకలికలకలాలంకార భావంబులన్
సకలోత్కృష్టముగా నుతించు కవివాక్సంభార గాంభీర్యమున్
సకియా యెందుల కేగె నేడు నిజవాచాసన్నిధానంబునన్. 137
- క. నీ హరి నాకృతాశల
మోహో యెంతటిది గాకయుండిన మహి నే
లా హరిభద్రదేభమునకు
లోహార్గళవారి యయ్యె లోలతరాక్షి 139
- క. అన విని దనుజాంతక య
వ్వనజాక్షి మొగం బొకింత వంచుచుఁ జింతా
ఘన వై యాత్మపదంబున
కెనయగ మధ్యస్థ యగుచు నిట్లుని పలికెన్. 140

- మ. వనితా యేమని మాటలాడెడు వచోనైదుగ్ధ్య మేసారంగా
ఘనతారుణ్య కళావిలాస మరురేఖా ఘాట్యురుద్యుద్ధృతా
జన చేతోసారాగ డాతర డెక్కడ నిససర్వజ్ఞు డోచెల్ల మా
చిన నే నెక్కడ బాల్యవాసలబర ఊహించి'రొక్కంగడే. 141
- ఉ. వల్లవికాజనంబు లనువారము పెప్పడు ప్రాంతభూమి ప్రే
వల్లియలోన నమ్మురపభంజను చేన్మలు చూచుచుందు ర
స్పర్శవసాణు లుల్లముల భాసనచేసినిస్సంగాన నిం
పుల్ల ముఖాబ్జ మా కెఱుంగర బోయినె తప్పబాస ఎర్రని 143
- గీ. లనిన సెలవివాఱ నలంత¹ నవ్వలయింప
కొనుచుర జేరబోయి² కునలయాక్షి
కేలుగేల లీల గీలించి యిట్లుంటి
వారిజాక్ష చతుర వాక్యభంగి. 145
- చ. ఎఱుగని మాటి నంగనయి యెవ్వరి మందర నాడె బిట్లు నీ
తెఱగిది నీకు నుబ్బె³ సుదతీ మును శారికచేతి నెయ్యువుం
గఱదలు చెప్పి వంపి మురఘస్మరు చిత్తము గుత్తజట్టిగా
నెఱదగ⁴ గొప్పయట్టి తరుణిమణి యెవ్వతె నాకుఁజెప్పమా 146
- తే. ఇంచు కంతయుర దలంపవై తిందునదన
పెన్నుర డెవ్వరికై సొక్కుచున్నవాడో
యతని దురవస్థ⁵ దలపోయ నెక్కుటకట
వెలది యడవికిర గాసిన వెన్నెలయ్యె. 147
- తే. వెట్టితనములు యాదవనిభుని కడలు
తెలియదో కాక శైశవోదీర్ణమైన
నీ గుణంబును నిన్నును నీరజాక్షి
యుల్లమునఁ జాల నాశించి యున్నవాడు. 149

1. ప్రా.నవ - భరక్తి స్థాంత - సా.న.

2. ప్రా.నవ - బాల్లనలఱి - సా.వ.

3. ప్రా.నవ - వాచవోయి - సా.వ.

4. ప్రా.నవ - లభ్య - సా.వ.

5. ప్రా.నవ - నెఱదగ - సా.వ.

- ఉ. చేడియ నా మనోరథను చేకురె నెంతయు విన్ను గన్నులం
[జూడంగింటి శ్రీహరిని చాచెడి సంతటి ఎన్ను గం]¹ టికిం
గూడదు టూర్కు నాకు గయిచొమ్మ ప్రియంపడి తి కృపాణమున్
వేడుక దీక్షుసంత కరనిన నిభాసన పోయివచ్చెదన్. 151
- వ. అని యిచ్చెడింగునఁ బంతుచున్న చనలోకించి 156
- శా. గాండీనయురుతోర్య తౌర్యజ సద్భక్ష శ్రీకళాకర్ప సూ
రాం
దండస్తాపిత మేదిసీనలయ సత్యవచ్చ జిహ్వంచలా
కొండూరక్క మహాధ్వరీంద్ర రిపురాట్కుంభిన పంచావనా. 157
- క. కకుబంతనధూ.
- మకరధ్వజ సుకవిసర
సకరాసన కొండరిక్క పాననభవనా. 158
- తోటకము. గుణభూషణ ధీర చకోరశశీ
రణరంగమహీ... ..
- గ్రగణి కొందురి యక్కజగద్వినుతా. 159

గద్యము

ఇది శ్రీమద్రద్రేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార
నారనామూత్య కుమార సూరిజన విధేయ
సూరయ నామధేయ ప్రణీతంబైన
వనమాలి నిలాసంబను మహాకావ్యంబు నందు
తృతీయాశ్వాసము.

వనమాలి పాటానము

అరుద్రాశ్వాసము

- క. శ్రీ కనకాచల తామ్రక
రాకేందు మరీచి సోదరాచార కరుణా
లోకస రక్షిత గుణ ర
త్నాకర నిభవేంద్ర కొండరక్క పహిలదా. 1
- న. లసథరింపును. 2
- క. కినుకయుం గోసనూ మనయుగ
బెనగొన నిట్లనయె రాజింబాన్య కనుగ
గోసల మందార సుతము
దానగోష్ఠం బార మీది నుడు ముకుందా! 3
- క తెలియిచ్చ గమనాచరంబు
కలకంఠీ నుస్థుర ప్రసం నిశుద్ధిన్
తలగోసి త్సమందర
నిలిసెన గనుచూయ లునెడి ని స్మమందున్. 6
- గీ. నెలకర సంసెంగ దండలు పీ కరములు
కలుపరేమల బోద నీ కన్నుదొలు
పేరు దలపాసి చూచి నందారమాల
యునిది యెట్లయ్యె కెంద మయోమయంబు. 10
- సీ. సకియ యుమ్మరవైరి నన్నిధి నిట్లని
నా చూట గంగ విన్నపముసేయు
దేవేశ మొనలిచే దీల్పడి మొరచూపు
కరిం గాచినట్టి¹ నీ కలితనంబు

1. శ్రా.నవ. గాంచినట్టి—శా.న.

కురురాజు సభలోన గోలపోయిన వృష్ణ
కభయ మెచ్చిన నీ దయాగుణంబు
నే డెందులకు బోయె నెన్ను నీసెట్టంబు
సర్వజ్ఞు డను నాట సంశయంబు

ఆ. విందు డెల్లి నన్ను వేరొక్కనికి నీరు
నున్నవాడు మేళనోత్సవమున
నాని మోసపుచ్చి వచ్చి నెఱాదీన
బుద్ధి నన్ను గొంచుబోవ కిట్లు. 16

క. ఒల్లమి చేసిన నీవే
తెల్లమిగాఁ జూచె దేల తెలువంగ నిచ్చు డు
త్పల్లబ్జనయన ముందర
బిల్లితలు గొనుచు నచ్చు పృథుదుర్యశమున్. 17

మ. సకలాత్ముం డని చెప్ప విందు నిగు సర్వస్తుత్య లోకంబు లే
టికి నా యీదురవస్థలన్ సదయ దృష్టిం జూడ నేతజ్ఞగ
త్రుకరంబున్ సకలంబు దీనజన సంత్రాణేచ్ఛమై బ్రోచు నీ
యకలంక స్థిరనూనసం బకట నాయం దేల పాటంపవే 18

మ. విహితాంభోనిధి మధ్యనానవసతిన్ ప్రశాంతిమై నున్న నీ
కహనో యేం యెఱుంగవచ్చు మురదైత్యధ్వంసి కేడెల్లి యీ
మహితప్రాంతవనీ నిరంతర చరన్మత్తలి గానంబులన్
ముహూర్తాంత మాధవీ పహకుహూముక్కా^[1]శీ² భంగులన్. 20

క. వేడిదవానల కీలల
నా డాహుతి గొన్న నీదు నైపుణి కృష్ణ
నే డెందు వోయె నాలో
గాడిన మదనాస్త్ర వహ్ని కడ కొత్తగదే. 21

- క. అని యిట్లు విన్నవించగ
నినివినముగ జేసెనేని విను సారసతో
చన మఱియును నిట్లును
మనుమానంబేల యింక నానాతోడన్ 22
- ఉ. నాదగు మే తెలింగియు మనంబున నొల్లమి చేసె దేసి దా
మోదర మ్రత్యుతిజ్ఞ విను ముగచిదగ్గికి దేహ మాహుతిం
గా దరికొల్పి నిన్నె పతిగాంగ వరించెద మీదనైన న
వేదవతీ పదూట గతి వేమలు మాటలతోటి దేటికిన్. 23
- సీ. అని చెప్పమని చెప్పి యాయంతి జగదీశ
తెలిగన్నలను నీరు దెచ్చుటయును
గనికరం బాత్మలోఁ గళతోత్తగా నేనుఁ
గాంచన భృంగారకంబు నీటఁ
దొయ్యలికన్నలు దుడిచి నెయ్యంబున
బిగువుఁ గొగిటఁజేర్చి మగువ నీదు
చిత్త మారయఁగోరి చేసితి ఖేదంబు
తల్లి యాతప్పు చిత్తమున మఱివు
మమ్మ నీవు పలికినట్టి యీ మాటల
వలన లేకమైనఁ గలదె కొదవ
చేసె నమృతరసము చిలుకు నీ పలుకులు
పణఁగి నాకుఁ జెవుల పండువుగను. 24
- గి. ఉవిద యోరంతప్రపాద్య ని న్నల్లమునను
నెమ్మి జింతించి చింతించి నీ విభుండు
ప్రసవసాయకుచేఁ బొట్లఁబడు తెఱంగు
లేకముఖమునఁ బలుక నే నెట్లు నేర్చు. 25
- మ. చతురంభోనిధి వేష్టతాళిల మహీచక్రంబునం గల్గు రా
జ తనూజావలి చూచుచుండ మణిమంచశ్రేణికామధ్యమ
క్షితి నేతెంచి నినున్ మురాంతకుఁడు రాజీవాక్షి తార్జ్యోపరి
స్థితుఁడై వచ్చి గ్రహించి తోడుకొని వేంచేయు న్నిరాతంకతన్. 30

- గీ. నెలకెత దెక్కులవేలు నీ (?) ముచ్చ గుగుల
కొనల గోళ్లును గొప్పననూడ రువ్వి
మునుచు వేడుక ననుచారి మొకరిజేసి
మూఁతి ముట్టుని యవ్వేల్పుమోడ విరుగ. 33
- ఉ. నీ కుచజైల కూటముల నీ నతినాథి ఎమెరుచుమూలన్
నీ కటిపైకతిష్టయల నీ యదుచారులరోరుసులన్
నీ కరములకూటముల నెయ్యమునన్ విహరించుగౌత నా
శీకనిభాస్య యయ్యదుకుతీను కరంబుల మెల్లవేళలన్. 34
- ఉ. తోయలి వేగుజుక్కు యదె తూర్పుదెసం బొడతెంచె కొక్కుర్
కో యని కుక్కుటంబులును గూయదొణంగె జరానిరూఢయై
పోయె నిశావదూటియును బోవలె నుండుము తల్లి చల్లగా
నా యెడ నెల్లకాలము మనంబున నీడయియుట్లు సిల్పుమీ. 37
- తే. అనుచు గమనింప గమకించు నంతలోన
ద్రోవ కిడ్డంబువచ్చి పాథోరుహాక్షి
కమలబిసకోపలంబైన కరయుగమున
లీల బిగ్గర నెడ గొంగిలించి పలికె. 38
- క. కలలోని కూట మయ్యెను
నెలకెత మినుకాడి యునికి నీ వరుగంగ
విలువగ నేర్తు న న నీ
నెలవున జవిహరిణి నిలుచునే పులులకడన్.
- ఉ. వచ్చెద నిన్నుగూడి వరపర్ణిని నీదగు విద్యనేర్పునం
బొచ్చెములేని కూర్మి యదుపుంగవు పాలికె గొంచుల బో ననున్
నెచ్చెలి యిప్పుడిట్లయిన నీకు ముహూర్తములోన గీర్తియున్
వచ్చు ననాధరక్షణ భవంబగు పుణ్యముల దోస కల్గెడిను. 40
- క. అని కౌగిలించి కరముల
నను విడువక సారెసారె నాకుఁ బ్రయంబుల్
వెనుబడఁ జెప్పఁచు గన్నీ
రసయము నిగుడించు నింతి కపు డిట్లంటిన్. 43

ఉ. వారిరుహాక్షి నీ వెఱుగవా నృసధర్మము లేమిలోన నిం
డారి తొలంకు ప్రేమమున నాడెదుగాఁ బుజాబలంబుచే
బేరువహించు రాజులకుఁ బెంపటి భూముల సన్యభామలం
జోరకవృత్తివైఁ గొనుట చప్పుడునే తలపోసి చూడంగన్. 44

ఉ. చేడియ యేతదర్థమయి శ్రీఘమ యిన్న గరాంతికంబునం
గూడెడి మేదినిరమణ కోటి నకుంరిత బాహు విక్రమ
క్రీడన ముల్లసిల్ల ననిఁ గీటణగింటి పిశాచకోటికిన్
వేడుకచేసి చేయు నరవిందదళాక్షుడు నీకు నిమ్ములన్. 46

ఉ. నీ కటిపెంపు చక్రమున నీ గళ విక్రమ మంబుజంబులన్
నీ కరభోరుభంగి గద నీ భృకుటిస్థితి శార్దవల్లరిన్
నీ కమనీయకోమలత నిల్కడ ఖడ్గమునన్ ఘటించి కా
దా కడుఁబ్రేమ చూపు హరి తన్వి నిజాయుధ పంచకంబుపైన్. 47

ఉ. నీ వలిచన్నదోయి రమణీయత కుంభములన్ పృథ్వారు పా
ళి విభవంబు తుండమున లేమెఱుంగారెడి నవ్వు దంత శో
భావళులన్ విలాసగతి యానముల నైలకొల్పి కాదె రా
జీవదళాక్షి నీ విభుఁడు సింధురముం గొనియాడు యాత్రలన్. 48

సీ. అనిన సంతోషించి యవనీశనందన
సంప్రసాదోన్ముఖ స్వాంతయగుచు
మది నన్న నేప్రపాద్దు మఱవకుండుటకునై
ధరియింపు మదిని నుందరి యటంచుఁ
దనకంఠహార మొయ్యన పుచ్చి వినయోక్తు
లనువొందఁ జెప్పి నాయఱుతఁ జేర్చె
బచ్చకప్పరమును బండువాకులగూర్చి
పూగఖండములఁ దాంబూల మొసంగి

గీ. పువ్వుకట్టిన యీ గందవాడియు నొసంగి
మించుగనుదోయి బాష్పముల్ నింకికొనుచు
నెట కేలకు ననంపె నింతి యనుచుఁ
దళుకోత నదిమోలఁ బెట్టుటయును. 49

క. వదనాబ్జము దెలి వొందంగ
యదురాజ విబుండు దాస యతితీసరంబుం
బదింబుగఁ దిగిచి తనమెడఁ
గదియించెఁ బ్రమోద మాత్మఁ గదలు కొంగిన్. 50

మ. తరుణీపాణి సరోజ దత్తమగు తత్తాంబుంబుం జేసె ని
ర్భర మోదంబున యాదానవ్యయ మహిపాంబుం తత్తాదనా
కరణోపీర్ణ రసంబు మాడ్కులకు వేడ్కం జేసె హృత్పూర్ణ రా
గరసం బుచ్చి క్రమంబున వైలితి సుద్గరించు పండింబునన్. 53

క. విందాను జానలోకన
నందిత నయనయుఁ దదీయ నయానాక్య ముధా
తుందిల కర్ణయ యగు నా
సుందరి నతఁ డాత్మదలఁచె శోభనవతిగన్.

వ. దానికి దివ్యాంబరాభరణంబు లొసంగి నుతీయును. 55

ఉ. తా నడుగంగ సారెకు ముదంబున నహ్మదిరాఁగి చెప్పె నెం
దానుజ వార్తలం దవిలి యాదనపల్లభుంబు స్పృశిధిసిం
బోనడపెం గ్రమంబునఁ బ్రమోద రసాంబుధి నోలలాడుచుం
బూని నృపాత్మజం గుఱిచి పోవుటకై దృఢనిశ్చయంబుతోన్. 56

వ. అంతట నక్కడ. 57

క. అ చక్రవాళశైల
కృష్ణచక్రమునందుఁ గలుగు జననాథులు సే
నా చతురంగంబులతో
వే చనుదేఁ దొణగి రెలమి విందుని పురికిన్. 58

గీ. వెలిబయళ్లును జాట్టిరా విడిసి మ్రోయు
నఖిల డిగ్దేశ రాజసైన్యములతోడ
నవుడు గైకొనె నవ్వరం బబ్బిపూర
చరివృతంబైన ద్వారకాపురము మహిమ. 60

ఉ. వేలములందుఁ జూడ్కులకు వేడుకఁ జేసెఁ గరంబు నిర్మలో
 త్తాల్ పట్టికుట్టిపతతి తన్నగరాంతిక భూములన్ మహా
 కాళ నికేతనున్ భుజగకంకణు గింకిరితాఘ్రిలామరున్
 హరి బిజింప వచ్చిన సేవాచల కూట శతంబులో యనన్. 61

గీ. వివిధ దేశాన్నిన నివేశములను
 జనుము లాడెడి శిష్య
 ఘోషణంబుల ముంధాన కుధర మధ్య
 మాన పాథోధి నాదంబు మాన మేదె. 62

ఉ. అంతట నమ్ముహూర్తమున నంగజ సన్నిభమూర్తులైన భూ
 కాంత తనూభవుల్ సురభిగంధ లతాంత పిభూషణాదులన్
 వింతవిలాసముల్ పరిధవింప నలంకృతులై మనంబులన్
 సంతస మొప్పు నిల్చిరి లసన్మణికాంచన మంచవీధుంన్. 63

ప. అంత నంతఃపుర చారికాకృత పరిష్కార యగు భర్తృదారికాలలామంబు
 విందానుమతి (ం)¹ జెలిమికత్తియ లిరువంకలం గదిసి యేలేర
 నిజా[ననా]ంబు రుహ నిర్జితపూర్ణిసూమృతాంశు బింబునుంబోవి
 సితాతప్తతంబు నొరయ [దదీయ]² సభారంగంబు ప్రవేశించె
 నప్పుడు. 67

క. దందడి వ్రాలె మహీధవ
 నందనపై నపుడు ధరణీనాథుల చూడ్కుల్
 మందారక మాలిక మీ
 దం దిరమగు గండుతుమ్మెదల చందమునన్. 68

ఉ. అతటి రాజమంచ నివహించల వీధుల కేగుదెంచు న
 బ్జాతదళాక్షిణబల్కె నటు చంద్రనిభానన దాదిపట్టి వి
 జ్ఞాత సమస్త భూరమణజాత గుణాన్వయ వేత్రదండముం
 జేతర దెమల్చి మోపు జనసింధురవం బెడలించె వేడ్కతోన్. 70

1. వచనము సంక్షిప్తపఱువఁబడినది 2, 3. ప్రా.పూర.

70వ, పద్యము — ప్ర.మ.భూ లో 514, సంఖ్యగల పద్యము.

ఉ. ఇందునిభావ్య నీవదన మెత్తి తగ న్నిగుడింపు చూడ్కులన్
ముందటి వంక మిన్నక సమూహములై సమదలిపోతముల్
సందడిసేయ లోకములం జంద్రయుగంబును గల్గిబోలునన్
సందియముల్ సమస్తజనసంతతి కాత్మల నొందఁ జేయుచున్. 71

ఉ. ఈ నరనాథవర్యుల యహీనకులస్థల నామసర్తనల్
నే నెఱిగించెదన్ విని యనిందిత సుందరు సందు గొక్కనిన్
మానవతీలరామ యనుమానము మాని బసల్కటాక్ష పి
క్ష్వా నవదామసాత పరికల్పనచేతఁ గృతార్థుఁ జేయవే 73

చ. చెలువ త్రికూట నామగిరిశేఖర మాలిక వోతె లంక నాఁ
గల దొక పట్టణం బుదధిగర్భమునన్ దనుజాస్పదంబు ని
ర్మల తదగార కుట్టిను సమగ్ర హరిస్మృతి రుక్మరోజిని
స్థలములం బూర్ణిమావిధుండు దాల్చు సురాళ కిశోరఫేలన్. 74

ఉ. ఏ పురమున్ దశాననుఁ డహీన భుజాదళయుగ్మకంబుచేఁ
బ్రాపిత (శే)¹ దుండై పికచుదమ్మ నిభానన తాల్చు నట్టి లం
కాపురమున్ విభీషణుండు గైకొనె లీల భూజాయుగంబు చే
స్లాపిత రామభూప జయశాసన మాతండు దక్షిణాశకున్. 79

ఉ. నాని తనూభవుం డితండు వారిరుహేక్షణ చూడు సూతనిన్
పీని యనన్య రూపతనుప్రభమముల్ వివరింపి చూచి కా
దా ననవింటిజోదు మును దాల్చక యుండుట క్రూరభర్గ ఫా
లానల దగ్ధమైన తనయంగకమున్ సుర తెంత వేడినన్. 80

క. తరుణి యీతని డాపలి
కురు వెక్కెదవేని నీదు కోమల చరణాం
బురుహోమల నఖకాంతులు
సురకాంతల మౌళి జేరు చుక్కలం జేరున్. 84

1. ప్రా.పూర

71, 73, 79, 80, 84 పద్యములు ప్ర. మ. భూ. లో 515, 517, 520, 521, 523 సంఖ్యగల పద్యము లాధారముగా పరిష్కృతమయిందలి లుప్తభాగములు పూరింపఁబడినవి.

- గీ. కవిత నిజదీర్ఘబాహు యృంఖలిక యగుచు
కమల పనసీమ నిబ్బలత్వము వహింప
భూరికీర్తి విప్లంఖల స్ఫూర్తి యగుచు
నశివ యితర డేలు సింహాళం బనెడు దేవి. 85
- ఉ. దానికే గొంత దూలమున దావరసేక్షణ చూడ నొప్పుగున్
భూనుత నైఋణంబు మణిపూరపురంబు సమస్తవస్తు సం
తాన సమగ్ర (వై సతత దన దానరుచిద్విరదైక)¹ వాసమై
సూరవతి కలూక్ష సుషమా సవవిభ్రమ రత్నపేటియై. 94
- గీ. అస్పరంబున శధినాదుడతివ యితరదు
జైత్రతళ నామధేయుండు ఒలజబంధు
వం(శజాడు నీని నిత్యాధివాసభూ)²మ్య
నిజగుళోగంగ కిసలాతి నెమ్మి నెఱపు. 95
- క. కేలం జాపము గైకొని
కోలుతలన్ విందుచూపు గుణ నినదంబుం
చోలు నిజాభిముఖారి నృ
పాల రమాచరణ కటక (పటు ఝంకృతులన్)³. 96
- చ నెలఁతుక తామపర్ణి యను నిమ్మగ యమ్మలయావనీ ధర
స్థల నిలస్త్పతీర త(రు సంచిర సౌరభశే త్యలబ్ధి)⁴ చే
చొలిచి నిలాసలీల మెయి భూరిగుణాకర పల్లభాత్మ మున్
వలనుగఁ బూ నుచుండు ననువాసరముం బలరాశి సంగతిన్. 102
- ఉ అన్నది నిర్మలోదక సుధాధిక మాధురి కోహటించి సూ 104
కన్నులు.....

అసంపూర్ణము

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ప్రతియం దింతవలకే కలదు.

18-6-1911 లో 'ప్రబంధ మణిభూషణము' నకు సంబంధించిన పీఠికయందు 'వసమాలి విలాసము'లోనివిగా 35 పద్యములు సంఖ్యాపరంగా మిచ్చియుండిరి [415, 514-517, 520-523, 527-539, 542-553 (ఏ) (బి)] ఇందు 415, 514-517, 520-523, 527-534 వలకు గల 17 పద్యములు మాత్రమే అంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుచే యిందలి తృతీయ చతుర్థాశ్వాసములోని 18 పద్యములు [535-539, 542-553 (బి)] పరిష్కరింపబడినందు రేపు. సందర్భము ననుసరించి ఈ 18 పద్యములు మిత్రసంగ్రహ స్వయం రచిత దాదాపట్టి పలు వరు రాజులను చూపుచు వారిని అర్చించి చెప్పబడిన యుద్ధము 'ప్రబంధమణి భూషణము'నకును, పరిషత్తులియగు 'వసమాలి విలాసము'నకును మూలగ్రంథములు నాననర్థము నారి యొద్దనున్న ప్రతులేకదా! 'వసమాలి విలాసము'లోనిగా ప్రబంధమణి భూషణ పీఠికయందు రేని 18 పద్యములు పరిపత్నండీలు సంకల్పించి యొద్దనుండి 'వసమాలి విలాసము' నెత్తి వ్రాసికొనునాటికి (1938) 'ఖిలమై సాయంబేనా' పరిష్కరింపబడి యుండలి చతుర్థాశ్వాసములోని కొన్ని పద్యములలో నెడనెడల మూలము లుద్దేశములు 'ప్రబంధ మణి భూషణము'లో సంపూర్ణములుగనే యున్నవి

-ప్ర. స. పా.

ఉ ప యు క్త గ్రంథాది సూచిక

1. ఆంధ్రకవితరంగణి— రోమ్మిచెప్ప సంపుటము—శ్రీ చాగంటి శేషయ్య గారిచే రచింపబడినది. హిందూధర్మ శాస్త్ర గ్రంథ నిలయము, కసిలేశ్వరపురం (తూ గో.జి) ద్వితీయ ముద్రణము 1977
2. ఆంధ్రకవిజ్ఞానచింతామణి— నానిగిరి సంపుటము, 1915
3. ఉదయనోదయము— నారన సూరన విరచితము. తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయమందలి ఎమ్— 356 తాళపత్రప్రతికి మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతి
4. ఉదయనోదయము— ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ మందలి టి. 3—25. 5404 సంఖ్యగల కాగితపు వ్రాతప్రతి. శ్రీ విడుదవోలు వేంకటరావుగారు ఆం.ప్ర. ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయమునకు విక్రయించినది. తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతికి పుత్రికయే.
5. ఉదయనోదయము— ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తులోనున్న 22/20 సంఖ్యగల కాగితపు వ్రాతప్రతి. — ఇది 'శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి ఎం.ఎ. గారు సంపాదించిన తంజావూరి ప్రతినుండి పరిషదుప యోగమునకై వ్రాయించినది'గా గ్రంథాంతమున శ్రీకృత్తవల్లి సూర్యారావుగారు 18, 10, 1938 తేదీతో సంతకముచేసి యుండిరి.
6. కథాసరిత్సాగరము — సోమదేవ విరచిత సంస్కృత కథాసరిత్సాగరము మోతీలాల్ బనారసీదాస్ ప్రచురణ. ప్రథమ సంస్కరణ — 1970.

7. కథాసరిత్సాగరము — సోమదేవ విరచిత సంస్కృత కృతికి శ్రీ వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారి తెనుగు సేతి.
8. కావ్యాలంకారము — భాషామౌళి సంస్కృతము
9. నాట్యశాస్త్ర సంగ్రహము—సభాసంస్కృతము—సంస్కృతాంగ తమిళములు శ్రీ కె. నామదేవశాస్త్రి, శ్రీ బి. నాగరాజరావు గార్లచే సంపాదితము — ముద్రాను ప్రభుత్వ ఓరియంటల్ సేరిస్ LXI. ద్వితీయ ముద్రాణము 1979.
10. నాట్యశాస్త్రము (తెలుగు) — డా॥ సి.ఎన్.ఆర్. ఆస్పరావుగారు.
11. ప్రబంధమణిభూషణము—సా. రామకృష్ణకవి గారిచే 18-6-1911 తేదీ కల వీరికానుబంధములతో 1910 సం॥లో పనపర్తియందు ముద్రింపబడినది.
12. ప్రబంధమణిభూషణము—ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారిచే జూలై 1971 లో పునర్ముద్రితమైన పై గ్రంథము.
13. బాలవ్యాకరణము — చిన్నయసూరి
14. మానవర్ణికవి రచనలు— ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారిచే 1972 లో ముద్రితము.
15. పవనాలి నిలాసము — నారయ సూరయ విరచితము. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తులోనున్న 155/20 సంఖ్యగల కాగితపు వ్రాతప్రతి. దీని తొలిపుటలో 'శ్రీ మానవర్ణి రామకృష్ణకవిగారి తాటియాకు ప్రతిని జూచి పరిషద్బాండాగారమునకై వ్రాయబడినది' గా పరిషత్తుండితులు శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్య శాస్త్రిగారు తేదీలేకుండా సంతకముచేసియుండిరి. ఉదయనోదయముతోపా టిది ఎత్తి వ్రాయబడి యున్నచో వ్రాయబడిన సంవత్సరము 1938 కావచ్చును.

6. వర్ణనాత్మక గ్రంథపట్టిక — Descriptive Catalogue తంజావూరి
సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయి మందలితెలుగు వ్రాతప్రతులపట్టిక.
శ్రీ పి.పి.యస్. శాస్త్రిగారిచే సంపాదితము—
ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణ 1933.
7. శ్రీమదాంధ్ర మహాబారతము—ఆదిపర్వము—నన్నయభట్టారకుడు.
8. సిద్ధాంతకౌముది— భట్నోజిదీక్షితుడు — చౌఖాంబా సీరిస్.
9. సులక్షణసౌరము లింగమకుంట తిమ్మకవి వావిళ్లవారి ముద్రణము.
—1955
-

సవరణలు

పాట	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
1	2	3	4
x	28	Changanti	Chaganti
1	12	నగన్	నగన్ ⁶
	18	2.వినాయకుండు	2 సా.న వినాయకుండు
	21	5.చెమరల్ప-తా.ప్ర	5.చైమరల్ప-తా.ప్ర.
	21	నగన్	6.నగన్
3	24	2.వచించెదన్	2 ప్రా.నవ. వచించెదన్
4	12	నత్తనంశోభితుండ	నత్తనంశోభితుండ
23	25	1 ప్రా.నవ.	1.ప్రా.న
52	15	ధారపురి	ధారాపురి
55	13	దాచుచుజాగి	దాచుచుజాగి
56	25	యథేచ్ఛమై	యథేచ్ఛమై
58	10,11	యుజ్జ్వలపుంజిత్ర	యుజ్జ్వలపుంజిత్ర
89	9	ఆతని యన్యనంబున	ఆతని యన్యయంబున
	12	కటాక్షణ నిరీక్షణంబులన్	కటాక్షణ నిరీక్షణంబులన్
93	22	కుంభంబులు ³ వచ్చి	కుంభంబులు వచ్చి ³
102	9	దిట్టు నీవుమా ¹	దిట్టు ¹ నీవుమా
108	14	వీచివంక్తి పై	వీచివంక్తి పై
110	12	కన్నుల	కన్నుల
123	2	శోచి	శోచు
145	7	నమచు	యమచు
	20	వార్తి	వార్తి
151	17	జేయంగా	జేయంగా
159	11	యనారతంబునికీ ³	యనారతంబు ³ నికీ
164	11	జేసెను ³ వ్రేల్పిడి	జేసెను వ్రేల్పిడి ³
170	15	పాక్షి భూత ⁴	పా (క్షి భూ) ⁴ త
	17	తలలొక్కొక్క	తలలొక్కొక్క

1	2	3	4
171	2	మద్ద ¹ డివి	మద్ద ¹ విడి ¹
178	8	చిత్తములం ²	చిత్తలగూ ²
180	15	చిత్తుడై .	చిత్తుడై
184	4	గడమూడెన్ ¹	గడమూడెన్
185	7	బోవంగ	బోవ్
194	21	వాని తనూజదన్న	వాని తనూజ దన్న
197	9	వంచకారిణి	వంచనవారిణ
204	2	వెలిబొందఁగిట్టికిమి దుష్టుకర్తమం	వెలిబొందఁగిట్టికిమి దుష్టుకర్తమం
208	16	నదనిపుణాచువేడ్క	నదనిపుణాచువేడ్క
213	20	గర్భచలద్విరేఫముల్	గర్భచలద్విరేఫముల్
217	15	గూర్చి	గూర్చె
220	18	పట్టి జాలని	పట్టణజాలని
222	1	కుట్టిమస్థలి	కుట్టిమస్థలి
224	22	బిగ్గ దిగిచి	బిగ్గ దిగిచి
	23	(కొనముడి	(కొనముడి
225	23	వా.ప్ర., సా.న-కాఠి	వా.ప్ర., సా.న -...కా.య్య..
238	1వ కాలం		
	20	ఇట్లు వచ్చు - 142	ఇట్లు వచ్చు - 143
240	1వ కాలం		
	17	కమల -	కలమ
241	1వ కాలం		
	15	తేరిగ్గుహోచితంబులగు - 222	తేరిగ్గుహోచితంబులగు- 223
241	2వ కాలం		
	19	చంటికినై-45	చంటికినై - 145
242	1వ కాలం		
	25	వెడల్చి	రెడల్చి
	2వ కాలం		
	1	జేరి	జేర
	2వ కాలం		
	17	జననాశోక్తమ-139	జననాశోక్తమ-140

1	2	3	4
243	1వ కాలం 7 1వ కాలం 14	తనయూజ్జ—134 తనుగాడ్పుదూరని -72	తనయూజ్జ—135 తనుగాడ్పుదూరని—73
243	2వ కాలం 12 2వ కాలం 29	తుండిల త్రోవలు/గట్ట చేత—160	తుండిల త్రోవలుగట్ట చేత—169
244	1వ కాలం 1 1వ కాలం 15 2వ కాలం 4	కడ దుగ్ధాంభోధి నవమాసంబుల	కడు దుగ్ధాంభోధి నవమాసంబుల
245	1వ కాలం 31 2వ కాలం 20 2వ కాలం 30	శోధించి పొడిదప్పక—133 పాళ	మేదించి పొడిదప్పక—134 పాళ
246	1వ కాలం 1	పిఱుది	పిఱియి
247	2వ కాలం 26	మాడవు	మాడువు
248	1వ కాలం 33 2వ కాలం 2	మొహ మానియనుజ్జచే—132	మొహ మానియనుజ్జచే—133
249	1వ కాలం 17 2వ కాలం 18 2వ కాలం 33	వరుహస్తదీప్తి—137 విడువని—143 విల్లెక్కుదోచి—145	వరుహస్తదీప్తి—138 విడువని—144 విల్లెక్కుదోచి—146

1	2	3	4
259	16	నొక్క శుభ	నొక్క అష్టాంగి శుభ
	18	సమీపంబు ¹	సమీపంబు
261	2	రాగంబు	రాగంబు
265	6	¹ గోవిందుం	గోవిందుం
267	23	దెసనుంచే	దెసనుండి
278	15	నింతి	యింతి
291	12	గంగ కివటూతి	గంగ కివటూతి
292	3	542-533	542-553
294	20	155/20	158/20
295	1	6.	16.
	5	7.	17.
	6	8.	18.
	7	9.	19